

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

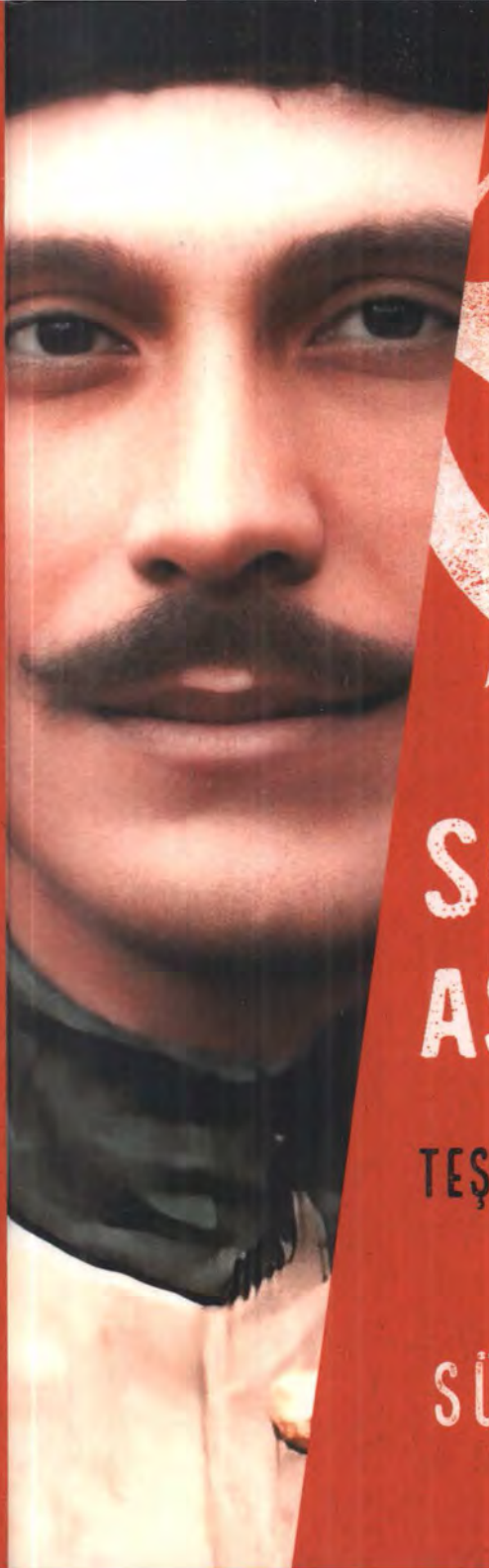
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

SÜLEYMAN TEKİR

SÜLEYMAN ASKERÎ BEY

SÜLEYMAN ASKERÎ BEY

TEŞKİLAT-I MAHSUSA'NIN
İLK BAŞKANI

SÜLEYMAN TEKİR

Kronik

SÜLEYMAN ASKERİ BEY
Teşkilat-ı Mahsusa'nın İlk Başkanı

—
SÜLEYMAN TEKİR

KRONİK KİTAP: 339

Gizli Teşkilatlar Serisi: 13

YAYIN YÖNETMENİ

Adem Koçal

SERİ EDITÖRÜ

Polat Safi

EDITÖR

Polat Safi

KAPAK TASARIMI

Kutan Ural

KAPAK FOTOĞRAFI

RENKLENDİRME

Yiğit Alp Kırık

MİZANPAJ

Kronik Kitap

1. Baskı, Ekim 2022, İstanbul

ISBN

978-625-8431-87-2

KRONİK KİTAP

Şakayıklı Sk. N°8, Levent

İstanbul - 34330 - Türkiye

Telefon: (0212) 243 13 23

Faks: (0212) 243 13 28

kronik@kronikkkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık

Sertifika No: 49639

www.kronikkkitap.com

f t k kronikkkitap

BASKI VE CİLT

Optimum Basım

Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1

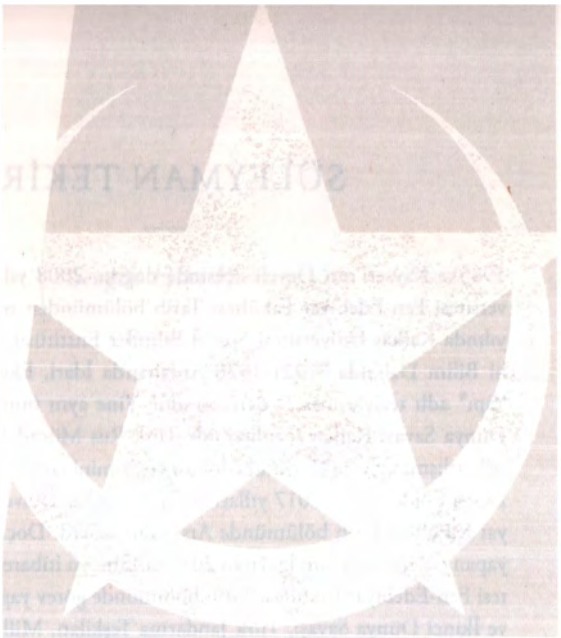
34295 K. Çekmece / İstanbul

Telefon: (0212) 463 71 25

Matbaa Sertifika No: 41707

YAYIN HAKLARI

Bu kitabın Türkiye'deki tüm yayın hakları Kronik Yayıncılık A.Ş.'ye aittir. Tanıtım amacıyla yapılacak alıntılar dışında, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayınlanamaz.

SÜLEYMAN ASKERÎ BEY

TEŞKİLAT-I MAHSUSA'NIN
İLK BAŞKANI

SÜLEYMAN TEKİR

SÜLEYMAN TEKİR

1985'te Kayseri'nin Develi ilçesinde doğdu. 2008 yılında Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünden mezun oldu. 2010 yılında Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı'nda "1921-1928 Ardahan'da İdari, Ekonomik ve Sosyal Yapı" adlı teziyle master derecesi aldı. Yine aynı üniversitede, "Birinci Dünya Savaşı Kafkas Cephesi'nde Türk-Rus Mücadelesi (1914-1917)" adlı çalışmasıyla 2015 yılında doktora eğitimini tamamladı. 2020 yılında Doçent oldu. 2011-2017 yılları arasında Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde Arş. Gör. ve Yrd. Doç. Dr. olarak görev yapan Süleyman Tekir, Haziran 2017 tarihinden itibaren Sinop Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde görev yapmaktadır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı, Türk Jandarma Teşkilatı, Milli Mücadele, kılıç, muhaceret, salgın hastalıklar, Musul Meselesi, istihbarat tarihi, Teşkilat-ı Mahsusa ve basın tarihi konuları üzerine kitabı, kitap içi bölümleri, makaleleri, yayınlanmış uluslararası ve ulusal bildirileri bulunmaktadır. Evli ve Asya Duru'nun babasıdır.

Sevgili Eşim Hürü'ye

İÇİNDEKİLER

GÖRSEL LİSTESİ	11
KISALTMALAR	13
BAŞLARKEN: KİTABIN HİKÂYESİ	15
“SÜLEYMAN ASKERÎ BEY - TEŞKİLAT-I MAHSUSA'NIN İLK BAŞKANI”	19
KAYNAKLARA DAİR	23
SÜLEYMAN ASKERÎ BEY ASLINDA KİMDİR?	29

BİRİNCİ BÖLÜM İTTİHATÇILIK

Gençlik Dönemi ve Eğitim Hayatı	41
İlk Görev Yeri: İzmir	46
İttihatçılığa İlk Adım	48
Yaşlı Falcı ve Acı Akıbet	51
İkinci Görev Yeri: Manastır	52
Şemsi Paşa Suikastı	55
Yanlış Hedefe Giden Kurşunlar	67
II. Meşrutiyet ve Sonrası	69
Üçüncü Görev Yeri: Bağdat	70

İKİNCİ BÖLÜM TRABLUSGARP HARBI

Kuzey Afrika'da Bir Vatan Toprağı: Trablusgarp	75
Cepheye Gönüllü Gidenler	77
Süleyman Askerî Bey'in Yolculuğu	79
Mısır	84

Çölde Yolculuk	85
Bingazi	92
Derne	100
Mustafa Kemal ile Konyak İçerken	102
İleri Karakol ve İtalyan Bombardımanları	103
Enver Bey'in Kurmay Başkanı	104
Patlamayan Bombalar	105
Oruç Tutulacak mı?	106
Harp ve Sulh	106
Cephede Yaşam ve Enver'in Başına Gelen	108
Bir Karşı Devrim Girişimi: Halâskar Zabitan	108
Yine Bir Falcı	112
Sulh mü? Harp mi?	112
Mustafa Kemal ile Fikir Ayrılığı	115
Cephede Bayram	116
Türk Taarruzu	118
Ak Sakallı, Çakmak Taşlı Tabancalı Savaşçılar	122
Düşen İlk Uçak	123
Küçük Gerginlikler	124
Bir Yıllık Harp	124
Cephane Takviyesi	127
Eşref'in Deveden Düşmesi	127
Balkan Harbi Çıkıyor	128
İtalyan Taarruzu ve Muharebe	129
Mustafa Kemal'in Atının Vurulması	130
Vatan Uğruna Kurşun Yemek: Kırmızı Toprağa Düşerken	133
Hastane Günleri	138
Balkan Harbi ve Mustafa Kemal'in Cepheden Ayrılışı	140
Ameliyat	142
Yazmak	143
Geciken Son: Sulh	143

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BALKAN HARBİ'NDEN DEVLET BAŞKANLIĞI'NA

Hâl Edilmesi Gereken Küçük Bir İş: Bâbîâlî Baskını	147
Yeniden Cephe Günleri ve Sulh Açmazı	150
Asker İçinde Araplık Cereyanı	153

Mahmud Şevket Paşa Suikastı ve Yeni Kabineye Müdahale	154
Doğduğu Şehrin Fatihî Olmak: Edirne'nin Kurtuluşu	158
Çetecilik veyahut Teşkilat-ı Mahsusa'nın Nüvesi	159
Yeni Bir Devlete Doğru	162
Süleyman Askerî Bey'in Gönüllüleri	163
Yeni Devlet: Garbî Trakya Hükûmet-i Muvakkatesi	165
Süleyman Askerî yahut Zeynelabidin	169
Devlet Başkanı Olarak İcraatları	172
Bir Gazetecinin Gözünden	178
Garbi Trakya Hükûmeti'nin Sonu	181
Pes Etmek Yok: Hükûmetten İttifaka	185
Siyasi İşler: Harbiye Nazırı Kim Olmalı?	187

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM TEŞKİLAT-I MAHSUSA

Muhacirin İdaresi Müdürlüğü	191
Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kuruluşu	193
Teşkilat-ı Mahsusa Nedir?	198
Silahçı Tahsin'in İnfazı ve Buxton Biraderler Suikastı	200
Süleyman Askerî Bey'in Ukrayna Kurtuluş Birliği ile Görüşmesi	207
Hayal-i Beşer: Afganistan ve Hindistan Seferi	209
Süveyş Kanalı'nı Kapatma Girişimi	210
Telgrafın Ucundaki Cephe: Kafkas Cephesi ve Teşkilat-ı Mahsusa	215
Teşkilat-ı Mahsusa ve Karadeniz Cephesi'ndeki Muharebeler	230

BEŞİNCİ BÖLÜM İRAK CEPHESİ

Teşkilat-ı Mahsusa'yı Neden Bıraktı?	241
Irak Cephesi'ne Atanması	244
İhanetin Cezası: Basra Kadısı'nın İnfazı	249
Osmancık Taburu ve Mürettep İtfaiye Alayı	251
Süleyman Askerî Bey'in Komutayı Devralması ve Yaşananlar	254
Gönüllülerin Toplanması	255
Alman Askerî Misyonu	258
Süleyman Askerî Bey'den Önce Cephede Yaşananlar	262
İngiliz Taarruzu	269
Birinci Rota Muharebesi ve Süleyman Askerî Bey'in Yaralanması	277

Süleyman Askerî Bey'in Tedavisi	283
Yüzbaşı Cemil Bey'in Şehadeti	286
Komuta Kademesi Meselesi	288
Askerî Gelişmeler	294
Şuayyibe Meydan Muharebesi	301
Süleyman Askerî Bey'in İyileşmeden Cepheye Gelmesi	303
Türk Taarruzu	307
Son'a Bir Kala	316
Son	319
 SONUÇ	 323
KAYNAKLAR	325
DİZİN	335

GÖRSEL LİSTESİ

1	Süleyman Askerî Bey'in Annesi Güzide Hanım	32
2	Süleyman Askerî Bey Edirne'de askeri idadi öğrencisiyken	42
3	Süleyman Askerî Bey'in Harp Okulu Diploması	45
4	Süleyman Askerî Bey'in Amcası Cemil Paşa	49
5	Süleyman Askerî Bey Manastır'da	54
6	Süleyman Askerî Bey Manastır'da	59
7	Süleyman Askerî Bey'in Manastır'da görev yaptığı Kırmızı Kışla	67
8	Süleyman Askerî Bey Bağdat'a giderken (Aralık 1909)	72
9	Süleyman Askerî Bey Bağdat'a giderken en arkada (Aralık 1909)	73
10	Süleyman Askerî Bey Trablusgarp yolunda Beyrut'tan Mısır'a geçerken	83
11	Süleyman Askerî ve Enver Beyler Ayn el-Mansur'da otomobilde	101
12	Süleyman Askerî ve Enver Beyler Trablusgarp'ta komutanlık çadırında	117
13	Kuşçubaşı Hacı Sami	161
14	Türk-Bulgar sınırını geçen Süleyman Askerî Bey'in karargâhı	163
15	Komitacı kıyafetiyle Batı Trakya Hükûmeti Reisi Süleyman Askerî Bey	171
16	Batı Trakya Hükûmeti'nin sınırlarını gösteren harita	173
17	Batı Trakya Hükûmeti'nin bayrağı	174
18	Batı Trakya Hükûmeti Reisi Süleyman Askerî Bey halkı selamlarken	176
19	Kuşçubaşı Eşref	180
20	Rota Muharebesi'nde yaralanan Süleyman Askerî Bey	282
21	Rota'nın Korkusuz Müdafii Şehit Yüzbaşı Cemil Bey	287
22	Süleyman Askerî ve Kâzım Özalp	289
23	Süleyman Askerî Bey resmî geçidi ayakta izlerken	306
24	Süleyman Askerî Bey yaralı şekilde sedyede yatarken	310
25	Süleyman Askerî Bey'in bilinen son fotoğrafı	318

KISALTMALAR

Akt.	Aktaran
ATASE	Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi
BDH	Birinci Dünya Harbi
Bkz.	Bakınız
BL	British Library
BLH	Balkan Harbi
BOA	Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
Ed.	Editör
ESA	Emekli Sandığı Arşivi
Haz.	Hazırlayan
MSB	Millî Savunma Bakanlığı
MSÜ	Milli Savunma Üniversitesi
No	Numara
s.	Sayfa
S.	Sayı
SABTHG	Süleyman Askerî Bey'in Trablusgarp Harbi Günlüğü
TNA	The National Archives
IOR	India Office Records
vd.	Ve diğerleri
Yay.	Yayınlayan

BAŞLARKEN: KİTABIN HİKÂYESİ

---

*Ol Süleyman kuş dilini bilirdi
Her Süleyman dil kadrini ne bilir**

Erken ve geç dönem Jön Türk ve İttihat ve Terakki okumalarım sırasında karşılaştığım isimlerin neredeyse tamamı özel karakterlerdi. Her birinin yaptıkları ya da göze aldıkları; farklı görmüş, farklı düşünmüş ve farklı yaşamış insanlar olduğunun en önemli kanıtıydı. Ancak birisinin hikayesi diğerlerinin tamamından ayrılıyordu: Süleyman Askerî Bey.

Sadece 31 yıl yaşamıştı. Millî İstihbarat Teşkilatı'nın sitesine girdiğimde Türk istihbaratının kurucusu hatta ilk başkanı olduğu yazıyordu. Batı Trakya okumalarımda kurulan ilk cumhuriyetin cumhurbaşkanı, Teşkilat-ı Mahsusa'nın kurucusu, Trablusgarp'tan Balkanlara oradan Irak'a uzanan harplere fiilen katılmış bir subay profiliyle karşılaşmıştım. "Bunları gerçekten bir kişi yapmış olabilir miydi?" şeklinde kendi kendime sorduğum sorular 2008'de başladı. Bu Süleyman'ı yazmak için kuş dili bilmek dahi yetmeyebilirdi. Hangi Süleyman'ı yazacaktım? Üstelik uzun süre tuttuğum kısa notların içerisindeki tutarsızlık bir sahte kahramanla mı karşı karşıyayım, sorusunu kendime yöneltme sebep oldu. Çalışma yaptığım konularla da doğrudan ilgili

---

* Karacaoğlan

olması sebebiyle sürekli gözümün önünde olan Süleyman Askerî Bey üzerine bir monografi çalışması yapmaya karar vermemden bu satırları yazdığım zamana kadar hayli zaman geçti. Bunun ne kadarını başarabildiğimi bu satırları yazdığım sırada halen sorguluyorum. Beni böyle bir çalışma yapmaya iten gerekçeler ise geçen zaman diliminde hafızamdaki yerlerini kaybetmişler.

Monografilerde üzerine çalışma yapılan kişinin neler yapmış olduğunun yanında kim olduğu sorusunun da sorulması gerekebilir. Çalışmaya konu olan kişi hatıralarını, günlüklerini ya da otobiyografisini gelecek nesillere miras olarak bırakmışsa bu konuda çok fazla soru işareti kalmıyor. Ancak Süleyman Askerî Bey gibi genç yaşta ve önemli mevkillerde bulunduktan sonra hayatını kaybeden birisiyle ilgili bu durum ciddi bir sorun teşkil edebiliyor.

Daha çok etrafında gelişen olaylar bağlamında bir kitap hazırlama isteğiyle çıktığım bu yolda, Süleyman Askerî Bey'in hakkında yazılan ve doğrulaması güç birçok sorunla karşılaştım. Gerçek olamayacak kadar çok akrabalık ilişkisinin metinlerde kurulmuş olması beni ziyadesiyle meraklandırdı. Arşiv belgeleri ve kaynakların yer yer cömertliği ile ailenin elindeki kayıtların ve mülakatların yardımıyla hiç bilinmeyenlerle yanlış bilinenleri netleştirmeye çalıştım.

Çalışmanın kitaba evrilme sürecinin henüz başlarında tek bir kişiyi merkeze alarak yazanlara duyduğum hayranlık gittikçe artmaya başladı. Öyle ki, *iğneyle kuyu kazmak* deyimini dahi bazı hususlarda karşılaşılan zorlukları anlatma noktasında eksik kalıyordu. Çünkü ortada kazılacak bir kuyu yoktu. Edebi metinlerde hikâyenin gerçekte yaşanıp yaşanmadığını sorgulama ihtiyacı hissedilmezken tarihi metinler veya tarihi kişilerin yaşam hikayeleri söz konusu olduğunda bu durum sorgulamanın merkezine oturmaktadır. Günümüzden ortalama 110 yıl önce yaşanmış olayları kanıtlarıyla incelemek, bir hayatı kurgulamak ve hayal etmek tahmin edilenin ötesinde zordu. Bu tarz çalışmalardaki

temel zorluklardan birisi de metnin öznesiyle kurulan duygusal bağ ve tarihi bir çalışma yürütmek için gerekli kısmi nesnelliği taşıyamama endişesiydi. Metin içerisine bilinçli ya da bilinçsiz kattığınız duygu durumunuzun gerçeği değiştirmeye tek başına gücünün yetmeyeceğini bilmek yazmaya devam etmemi sağladı.

Bu çalışma bana bir kez daha gösterdi ki, tarihçi aynı zamanda bir dedektif gibi iz sürebilmelidir. Dedektiflerin de olayları aydınlatırken birilerinden yardım aldığı gerçeği unutulmamalıdır. Şimdi bu zorlu yolculukta yardımlarını esirgemeyenlerden bahsetmek istiyorum.

Kendimden ziyade Türk tarihçiliği adına yapacağım özel bir teşekkürü Süleyman Askerî Bey'in ailesine iletmek istiyorum. Tarihe karşı kendilerini sorumlu hissettiklerinden ötürü tüm bilgi ve belgeleri paylaşmış olmaları, bitmek tükenmek bilmeyen sorularıma usanmadan sıkılmadan günün her saatinde cevap verme zahmetinde bulundukları için medyun-ı şükranım.

Elbette bu kitabın toplama, yazım ve basım aşamasında çok fazla yardıma ihtiyaç duydum. İlk sırada ismini zikretmem gereken kişi şüphesiz Polat Safi olacaktır. Biriktirdiklerimi yazmaya karar verdiğimi fikir olarak paylaştığım anda benimle aynı heyecanı hissettiğini anlamam kitaba başlamamda büyük etken oldu. Saatler süren telefon görüşmelerimiz sırasında en ince ayrıntısına kadar konuştuğumuz kitabın her sayfasını benden kaç kez dinlediğini bilmiyorum. Elinde konuyla ilgili olan tüm bilgi ve belgeleri paylaşma konusunda hiç tereddüt göstermediği gibi sürekli motive etti. Tüm katkıları için kıymetli dostum Polat Safi'ye minnettarım.

Kitapta kullanılan başta arşiv materyali olmak üzere bilgi ve belge temin ettiğim tüm arşiv ve kütüphanelerin çalışanlarına tek tek teşekkür etmek istiyorum. Pandemi döneminde tüm arşivleri erişime açan Devlet Arşivleri Başkanlığı'na teşekkür ederim. Millî Savunma Bakanlığı Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı, askerî safahat araştırmalarımda yardımcı oldu. Özellikle

yardımlarından dolayı Mustafa Çetinkaya'ya müteşekkirim. Milli Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu Arşivi, Harp Okulu kayıtlarına ulaşmam noktasında yardımda bulundu, teşekkürlerimi sunarım. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nden talep ettiğim eserlerin kopyası her zaman geldi, onlara da teşekkür ederim.

Birçok dostum çalışma sırasında destek verdiler; Cenk Demir sürekli sorarak ve dinleyerek beni motive ettiği gibi bir dedektif gibi iz sürmeme yardımcı oldu. Serkan Yazıcı, elindeki belgeleri paylaşırken Suha Oğuz Baytimur okumakta zorlandığım belgeleri çözümlemem konusunda yardımcı oldu. Ersin Doğanterkin, Tolga Akay ve Muharrem Turp sürekli telefonun diğer ucundaydılar ve yardımlarını hiç esirgemediler. Moustafa A. Ashmawy, Arapça kaynakların tercümesi ile Irak bağlantımı sağladı. İsmail Kaya, yerli ve yabancı elektronik kaynaklardan bulduklarını sürekli benimle paylaştı. Yeliz Yaş, teknik verilerin sağlanması konusunda önemli katkılar sundu. Hepsine müteşekkirim. Süleyman Askerî Bey'in amcası Cemil Paşa'nın torunu da sorularıma cevap vererek çalışmayı zenginleştirdi; belgelerin yetersiz kaldığı durumda sorularıma cevap veren Hakan Dura ile babasına ulaşmam noktasındaki gayretinden ötürü Kayhan Dura'ya teşekkür ederim. Peren Birsaygılı Mut Hanımefendi, Kadri Hasgüçmen'e ulaşmam konusunda çaba sarf etti. Kadri Bey ise sorularıma içtenlikle cevap verdi. Hepsine teşekkür ederim.

Kronik Kitap ailesi *Beyaz Harp: Kafkas Cephesi - Sarıkamış Harekatı - Teşkilat-ı Mahsusa Operasyonları* adlı kitabımdan bu yana benimle aynı heyecanı yaşamaya devam ediyor. Tüm aşamalarındaki katkılarından dolayı çalışanlarına teşekkür ederim.

Kıymetli ailem...

Bu kitabı yazarken çok fazla ihmal ettiğim kıymetli eşim Hürü ile biricik kızım Asya Duru; sizleri çok seviyorum...

İyi ki varsınız.

Develi

28 Temmuz 2022

SÜLEYMAN ASKERÎ BEY
TEŞKİLAT-I MAHSUSA'NIN İLK BAŞKANI

Hiç kimse Bercesiye Koruluğu'nda gerçekte ne olduğunu hatta biraz sonra ne olacağını bilmiyordu, garip bir ağaç kümesi tarafından örtülen Türk komuta karargâhındaki ölüm sessizliğini bozan ise patlama sesleriydi. Meydan muharebesi üç gündür devam etmesine rağmen elleriyle tel örgüleri koparmak için saldıran Os-mancık Taburu ve İtfaiye Alayı hiçbir netice elde edememişti. Yerli mücahitler henüz muharebenin başında emre itaatsizlik ederek her biri bir köşeye dağılmıştı. Öte taraftan aşiret reisleri Basra'yı kurtarmaktan ziyade alacakları paranın hesabını tutuyorlardı.

Rutubet ve sıcaklığa eklenen ter ve barut kokusu...

Korku, endişe ve yüksek nabız arasında vızıldayan tüfek mermilerine, hiç kesilmeyen top atışları eşlik ediyordu. İniltiler harp meydanını kaplamış, savaşın ölüm olduğunu kabullenemeyen eğitimsiz askerlerin homurtularını ise kimse duymuyordu. Yüzlerce yaralı ilkel sedyelerde taşınırken kimi elinden kimi ayağından yaralanmış gözüktüyordu. Mitralyözlerin kesif seslerine karışan urbanın çığlıklarına havadaki korkuyu soluyan at kişnemeleri karışmıştı. Arap mücahitler bir adım ileri gidecekleri yerde iki adım geri attıkları için düzenden söz edilemiyordu. Daha doğrusu kaçmak için küçük bir bahane arıyorlardı. Harp meydanı hareketli, İngiliz obüsleri tehditkârdı.

Kaosun yaşandığı o anda keskin bakışlarıyla yerinden fırlama-ya çalışan Süleyman Askerî, hiç durmadan koşan atlar gibi soluyor yerinden kalkmaya çalışıyordu. İki bacağından yaralı olmasa,

elleriyle İngiliz tel örgülerini koparmak için askerin en önüne atlayacağından kimsenin şüphesi yoktu. Çekilmeyi aklının ucundan geçirmediği gibi sürekli taarruz emirleri veriyordu.

Korkunç haberlerse art arda geliyordu. Süleyman Askerî'nin çok güvendiği Arap mücahitler birer ikişer değil yüzer biner firar etmişler halen de kaçışıyorlardı. Gördükleri ve duydukları karşısında dayanamayan Süleyman Askerî Bey şöyle haykırdı:

Kadınların bile muharebe etmesini beklediğim böyle bir zamanda harbe seyirci kalmaktan utanmıyor musunuz? Köpekler bile yabancıları mahallerine yaklaştırmazlar, onlar kadar bile olamadınız...

Harp meydanında fitne de kol geziyordu. Yanına gelen Ziya Bey, en güvendiği adamlarından Acemi Bey'in ihanetle İngiliz saflarına geçtiğini söylediğinden söz bitmiş, her şey anlamını yitirmişti. Oysa bu gerçek değildi...

Süleyman Askerî Bey bir müddet sonra otomobiline bindirilmesini emretti... Gayrinizami harbin hem teorisyeni hem de fiili uygulayıcısı hemen pes mi edecekti? O anda otuz bir yıllık kısacık yaşamının son sekiz yılı hızlıca gözünün önünden geçiyordu... İnsan ömrü için kısa, tarih için uzun sekiz yıl... Yaşlı falcının dediğine bir adım daha yakındı... Bunu yapabilir miydi? Nagant tabancasını eline aldığı anda ufak bir tebessüm etti. Sırdaşı, yoldaşı ve silah arkadaşı Yüzbaşı Cemil geldi gözünün önüne, ne de olsa seksen üç gündür görüşmemişlerdi. Cemil şehit olmuştu. Kurşun yarası o kadar da çok acıtmıyor diye içinden geçirdi. Öyle ya doktorlar, Trablusgarp'ta ve Rota yediği kurşunların birkaçını halen bulup çıkartamamışlardı, acıtmıyordu...

Acısı bacağına ya da kolunda değil; yüreğindeydi...

Peki Süleyman Askerî film şeridi gibi gözünün önünden geçen bu sekiz yıla neleri sığdırmıştı? Elinizdeki kitap bu girift ve heyecanlı olduğu kadar karanlık yılları aydınlatma maksadı taşıyor. Ama önce kaynaklara dair birkaç not...

KAYNAKLARA DAİR

Süleyman Askerî Bey, Osmanlı Devleti'nin en karmaşık ve çalkantılı döneminde görev yaptığı için dönem kaynakları ve hatıralarda doğrudan ya da dolaylı olarak kendisinden bahsedilmektedir. Kitabın ana kaynaklarını, arşiv belgeleri, telif ve tetkik eserler, süreli yayınlar ile hatıratlar oluşturmaktadır.

Süleyman Askerî Bey'in doğrudan hayat hikayesini ele alan tek kitap, Nurettin Şimşek tarafından yüksek lisans tezi olarak yazılan ve müteakiben kitap haline getirilen *Teşkilat-ı Mahsusa'nın Reisi Süleyman Askerî Bey* adlı çalışmadır. Kitap, alanda ilk olup çok sayıda arşiv evrakının bir araya getirilmesiyle yazılmış başarılı bir çalışmadır. Ancak bazı hataları olduğu gibi sürdürmüş, tashih yapma gereği duymamıştır.

Arşiv belgeleri Süleyman Askerî Bey ile ilgili 1913-1915 yılları arasında oldukça cömertken daha erken dönemler için aynı durum söz konusu değildir. Rütbe ve unvanların, dolayısıyla alınan sorumlulukların artmasıyla birlikte arşiv belgelerindeki kayıtlar da artmıştır. Milli Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu Dekanlığı Tarih Arşivi'nde künye ve numara defterleriyle hakkındaki ilk kayıtlara ulaşılmaktadır.

Millî Savunma Bakanlığı Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Arşivi, Süleyman Askerî Bey'e ait olan sicil dosyasının yanı sıra atama ve yükselme tarihleriyle annesi tarafından verilen dilekçe ve mektupları da ihtiva etmektedir.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) kayıtlarında Süleyman Askerî Bey'in terfi, yükselme kayıtlarının yanı sıra Teşkilat-ı Mahsusa Başkanlığı ile Irak ve Havalisi Komutanlığı dönemine ait zengin arşiv belgeleri ihtiva bulunmaktadır.

Çalışmaya başladığım dönemde açık olan fakat kitabın yazım aşamasında kapatılan Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi ya da bilinen adıyla ATASE Arşivi, Süleyman Askerî Bey ve faaliyetleri hakkında en zengin arşiv niteliğini taşıyor. Teşkilat-ı Mahsusa'nın kuruluş ve gelişme aşamalarıyla ilgili arşivden faydalanma imkânı bulmuş olmama rağmen Irak Cephesi konusunda o kadar şanslı değildim. Arşiv o sırada birleştirildi ve evrakına halen ulaşamıyor. Bunun kitap açısından olumsuz, Türk tarihçiliği açısından ise çok önemli bir gelişme olduğunu da söylemem gerekir. Buradaki boşluğu ise yine Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı yayını olan Askerî Tarih Belgeleri dergisiyle kapatmaya çalıştım. Süleyman Askerî Bey'in Irak Cephesi'nde yaptığı yazışmaların birçoğu bu dergide yayınlanmıştı.

Emekli Sandığı Arşivi'nde bulunan Süleyman Askerî Bey dosyası, ölümünden sonraki emeklilik ve maaş işlemleriyle ilgili bilgiler ihtiva etmektedir.

İngiliz arşiv kayıtları ise (*The National Archives-British Library*) Batı Trakya Hükûmeti ile Irak Cephesi dönemlerine ait önemli bilgiler ihtiva ettiğinden söz konusu bölümlerde kullanılmıştır.

Süleyman Askerî Bey'in Trablusgarp Harbi'ne ait günlükleri, ilk defa bu çalışma ile gün yüzüne çıkmaktadır. Aile arşivinde bulunan günlük, Süleyman Askerî Bey'in Trablusgarp yolculuğunun 12 Şubat 1912'ye denk gelen gününde Mısır'ın Dilincat kasabasında başlıyor. Günlük, Süleyman Askerî Bey tarafından Fransızca gün ve ay isimleri olan çizgili bir ajanda üzerine Osmanlıca, kısmen de Fransızca olarak el yazısıyla yazılmıştır ve 150 varaktan oluşur. Ayrıca günlük, yolculuğun yanı sıra Süleyman Askerî Bey'in Mustafa Kemal, Nuri Conker, Enver Bey ve diğer

subaylarla olan ilişkileri hakkında bilgi vermektedir. Mustafa Kemal'in dış ağrısı sebebiyle hasta olması, harp sırasında atının vurulması, Süleyman Askerî ile birlikte konyak içerken Enver'e yakalanmaları, Kuşçubaşı Eşref'in deveden düşmesi günlüğün ilginç ve başka hiçbir kaynakta yazmayan kısımlarından sadece bazılarıdır. Tüm bunların yanı sıra muhteviyat ve sayfa sayısı dikkate alınarak günlüğün bazı kısımları kitapta kullanılmıştır. İlerleyen süreçte tam metin olarak yayınlanması düşünülmektedir.

Batı Trakya Hükûmeti'yle ilgili kaynaklar genel olarak Tevfik Bıyıklıoğlu'nun Trakya'da Millî Mücadele kitabını temel almaktadır. Öte yandan Cemal Paşa, Fuat Balkan ve Celal Perin'in hatıraları bu döneme ışık tutmaktadır.

Süleyman Askerî Bey'in, İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde önemli bir konuma sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bunun yanında Cemiyet'in günümüze ulaşmış bir arşivi bulunmamaktadır. Nitekim Erken Cumhuriyet yıllarında Türkiye'de moda olan gazete tefrikacılığı Süleyman Askerî Bey hakkında arşivlerin sessiz kaldığı konularda önemli bilgiler içermektedir. Ziya Şakir, Arif Cemil ve Mustafa Ragıp gibi isimler dönemin tanıkları hayattayken topladıkları evraklarla oluşturdukları tefrika/yazı dizileriyle bir dönemi aydınlatmışlardır. Süleyman Askerî Bey'in söz konusu dönemlerindeki faaliyetleriyle ilgili tefrikalara fazlasıyla müracaat edilmiştir.

Süleyman Askerî Bey'in Irak Cephesi'ndeki faaliyetleriyle ilgili en ayrıntılı bilgi veren eserlerin başında Mehmed Emin Bey'in *Mecmua-ı Askeriye*'de yazdığı ve Irak Cephesi'ni değerlendirdiği makalesi gelmektedir. Mehmed Emin, söz konusu makalesinin en başından itibaren Süleyman Askerî Bey ve Osmancık Taburu'nu çetecilikle itham edip suçlayıcı bir dille sürekli eleştirmiştir. Bunun kesin olarak sebebini tespit edebilme imkânı olmamasına rağmen müellifin asker olması ve Irak Cephesi'nde bulunması da yeterli ipucunu vermemektedir. Öyle ki kaleme aldığı metinde Süleyman Askerî Bey'e *küstah, cüretkâr, çeteci*,

maceracı gibi ifadeler kullanmaktan geri durmamıştır. Daha da ilginç metnin yayımlandığı *Mecmua-ı Askeriye*'nin basım tarihi Ağustos-Eylül 1920'dir. Yani İstanbul'da İttihat ve Terakki kadrolarına her türlü saldırı ve hakareti yapmanın serbest olduğu, Anadolu'da ise Millî Mücadele'nin devam ettiği bir dönemdir. Mehmed Emin Bey'in Irak'ta devam eden hayatı ise ideolojik yaklaşımıyla ilgili gerekli ipuçlarını vermesine rağmen bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır.

Genelkurmay Başkanlığı'nın 1979'da yayınladığı *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, III ncü Cilt, Irak-İran Cephesi 1914-1918i 1 nci Kısım* adlı eser, halen Irak Cephesi üzerine en ayrıntılı bilgileri ihtiva eden kitap hüviyetindedir. Bunun yanında kitap yazılırken ATASE'de olduğunu tahmin ettiğim fakat tüm girişimlerime rağmen ulaşamadığım Mehmed Emin Bey'in notlarından fazlasıyla istifade edilmiştir.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın kuruluş aşamasıyla ilgili *Takvîm-i Vekâyi*'de yayınlanan yargılama tutanakları zengin bilgiler içeriyordu. Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kafkas Cephesi kısmı, *Beyaz Harp: Kafkas Cephesi - Sarıkamış Harekatı - Teşkilat-ı Mahsusa Operasyonları* adlı kitabımın ilgili bölümünün yeniden gözden geçirilmiş halidir.

Irak Cephesi'nde Süleyman Askerî Bey'in faaliyetleriyle ilgili iki hatırat verdiği bilgilerle ön plana çıkmaktadır. Birisi Osmancık Taburu ile Irak'a giden ve yaşadıklarını *Bir Avuç Kahraman* adlı eserinde toplayan Hamza Osman Erkan, diğeri ise bölgede görev yapan A. Faik Hurşit Günday'dır. Almanca ve İngilizce kaynaklarda da cepheyle ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır. Hans Lührs, F. J. Moberly, Wilfred Nunn ve C. C. R. Murphy tarafından kaleme alınan eserler bu kategoride zikredilmeye değerdir.

Süleyman Askerî Bey'in ölümünden sonra 49 yıl daha yaşayan Kuşçubaşı Eşref, tarihi tahrif ettiği gibi, gerçekleri de çarpıtmıştır. 2020'de Polat Safi'nin kaleme aldığı psikobiyoğrafi çalışması Eşref'in yalan, çarpıtma ve karartmalarını tüm çıplaklığıyla

gözler önüne sermiştir. Bu çerçevede, 2007’de yılında Ahmet Efe tarafından yazılan ve Eşref’in iddialarını büyük oranda tekzip eden çalışmayı da ayrıca anmak gerekiyor. Buna bağlı olarak öznesi Eşref olan ve onun tanıklığını dikkate alan tüm çalışmalara ihtiyatla yaklaşılmıştır.

Peki Süleyman Askerî Bey kimdir, hiç evlenmiş midir, ailesi var mıdır? Ölümünün üzerinden geçen 107 yılda ne gibi akrabalık spekülasyonlarının öznesi haline getirilmiştir. Dilerseniz şimdi bu soruların doğru cevaplarını arayalım.

SÜLEYMAN ASKERÎ BEY ASLINDA KİMDİR?

---

*Süleyman kuş dili bilir dediler
Süleyman var Süleyman'dan içeri**

12 Mayıs 1884 Pazartesi¹ günü Edirne'de doğan Süleyman Askerî Bey, 14 Nisan 1915 günü Şuayyibe Meydan Muharebesi'nde aldığı yenilgi üzerine intihar etti. 7 Mart 1916'da 1040 numaralı Şûrâ-yı Devlet kararıyla *şehit* kabul edildi.²

Süleyman Askerî Bey'in babası Halil Vehbi Paşa, annesi ise Güzide Hanım'dır. Babası Halil Vehbi Paşa, Türk ordusunda mirliva/tuğgeneral rütbesinde görev yapmış bir askerdir. Süleyman Askerî Bey'in dedesinin ismi Süleyman Zeynelabidin, babaannesi ise Asime Hanım'dır.³ Süleyman Zeynelabidin'in babası ise Abdullah'tır.⁴ Süleyman Askerî Bey, dedesinden ötürü Süleyman adını alırken, ailesinin tamamına yakını asker kökenli olduğu için *Askerî* aile adını almıştır. Ailede *Askerî* ismini kullanan tek kişinin kendisi olduğunu da söylemek gerekir. Batı Trakya Hükûmet Reisliği sırasında dedesine izafeten Zeynelabidin müstearını kullanmıştır. Dedesi Süleyman Zeynelabidin,

---

Yunus Emre

- 1 *Süleyman Askerî Bey'in Trablusgarp Günlüğü (SABTHG)*
- 2 *Emekli Sandığı Arşivi (ESA)*, Süleyman Askerî Bey Dosyası, No: 6108.
- 3 *MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı*, Cemil Paşa Emeklilik İşlem Dosyası (327-177).
- 4 *BOA*, MŞH. ŞSC. d., 00339.

babası Halil Vehbi Paşa ve amcası Cemil Paşa gibi kuzenleri, dayıları ve eniştesi de Türk ordusunda çeşitli kademelerde görev yapmış birer askerdir. Süleyman Askerî'nin ailesinde tespit edebildiğim şehit sayısı ise altıdır.

Babası Halil Vehbi Paşa, tuğgenerallik gibi yüksek bir rütbeye ulaşmasına rağmen arşiv kayıtları kendisiyle ilgili bilgilerde maa- lesef cömert değildir.⁵ Ancak ailenin hafıza kayıtları bu anlamda zengin bilgiler ihtiva etmektedir. Henüz 57 yaşındayken hayatını kaybeden Halil Vehbi Paşa, Karaman bölgesinden Prizren'e göç etmiş bir aileye mensuptur. Güzide Hanım'la yaptığı evlilikten; Süleyman Askerî, Feride ve Süreyya isimli üç çocuğu olmuştur. Halil Vehbi Paşa'nın babası Süleyman Zeynelabidin de asker kö- kenli ve alay kâtipliği gibi önemli bir görevde bulunmuştur. Halil Vehbi, 1871'de Harbiye'den *erkan-ı harbiye yüzbaşısı* olarak mezun oldu. Askerlik eğitimine 1873'te staj için gönderildiği Almanya'da devam etti. Ülkeye dönüşünü müteakip yaklaşık 24 yıl boyunca Edirne'de görev yaptı. Askerî salnameler bu durumu doğrulamak- tadır. 1888,⁶ 1890,⁷ 1891⁸ ve 1893⁹ tarihli salnamelere göre Edir- ne'deki II. Ordu'nun kurmayları arasında kaymakam, 1895'te¹⁰ ise aynı ordunun kurmayları arasında albay rütbesinde görev yaptığı görülmektedir. Almanca bilen Halil Vehbi, 1897'de Osmanlı-Yu- nan Harbi'ne Osmanlı Orduları Başkomutanı Ethem Paşa'nın kurmayı olarak katıldı. Harbin, Türk zaferiyle sonuçlanması üze- rine 21 Mayıs 1899'da tuğgeneral yani *paşa* nasedilerek Kırkkili- se'ye (Kırklareli) tayin oldu.¹¹ 1905'te hayatını kaybetti.

5 Prizrenli Vehbi Efendi, Harbiye Mektebi'den 23. devre olarak 27 Haziran 1871'de mezun oldu. Almanya'da tahsil gördü. 2. Ordu'da görev yaptı. Bkz. Muharrem Mazlum İskora, *Harp Akademileri Tarihi 1846-1965*, C. 1, Ankara 1966, s. 159.

6 *Salnâme-i Askeri, Mekteb-i Harbiye-i Şahane*, 1304/1888, s. 220.

7 *Salnâme-i Askeri, Mekteb-i Harbiye-i Şahane*, 1306/1890, s. 284.

8 *Salnâme-i Askeri, Mekteb-i Harbiye-i Şahane*, 1307/1891, s. 284.

9 *Salnâme-i Askeri, Mekteb-i Harbiye-i Şahane*, 1309/1893, s. 207.

10 *Salnâme-i Askeri, Mekteb-i Harbiye-i Şahane*, 1311/1895, s. 249.

11 "İkinci Ordu-yı Hümayun Erkan-ı Harbiye Dairesi Birinci Şubesi'nden Nizamiye Üçüncü Fırkası Altıncı Kırkkilise Livası Kumandanlığı'na tayin ile mirлива rütbesine yükseltildi." Bkz. BOA, İ. AS., 28/7.

Güzide Hanım henüz 14 yaşındayken Halil Vehbi Paşa ile evlenmiştir ve Salih Efendi'nin kızıdır. 1942 yılında hayatını kaybeden Güzide Hanım'la ilgili arşiv kayıtlarına, kocası Halil Vehbi Paşa'dan kalan mirasın mahkemesi ve Süleyman Askerî Bey'den intikal edecek maaşın işlemleriyle ilgili yazışmalarda rastlanmaktadır. Bunun yanında cesareti ve sert mizacıyla ün yapmış bir kadındır. Balkan Harbi esnasında yaralı Türk askerlerini nakleden Hacı Davud Acentesi'ne ait bir vapurda Yunan kaptan *rüzgâr zarar verir* gerekçesiyle güverte bezini açmayıp yaralı askerlerin yağmur altında ıslanmasına neden olmuştu. Vapurdaki görevli personel ise kaptana söz söylemeye cesaret edemeyince o esnada vapurdaki yolculardan Güzide Hanım, kendisini Süleyman Askerî Bey'in annesi olarak tanıttıktan sonra bir askerın tabancasını alıp çıktığı kaptan köşkünde Yunan kaptanın karşısına dikilmiş ve yaralı askerlerin üstünü örtecek şekilde güverte bezini açtırmıştı.¹²

Süleyman Askerî Bey'in yukarıda belirttiğim gibi iki kız kardeşi vardır. Bunlardan birisi Feride diğeri ise Süreyya Hanım'dır.¹³ Feride Hanım babası Halil Vehbi Paşa'nın askerî meziyetlerini beğendiği alaylı subaylardan Çanakkale 47. Alay Komutanı Albay Mustafa Bey (Belda) ile evlenirken, 1919'da 39 yaşındayken İspanyol gribi pandemisi sebebiyle vefat etti.¹⁴ Süreyya ise Süleyman Askerî Bey'in silah arkadaşlarından Nuri Özbudak ile evlendi ve 23 Ekim 1976'da vefat etti.¹⁵

Süleyman Askerî Bey'in erkek kardeşi olmamasına rağmen bu hususta isim benzerliği ve yanlış anlamalardan kaynaklı bilgi eksikliği söz konusudur. Nurettin Şimşek'in Kara Kuvvetleri Komutanlığı Arşivi'ndeki Süleyman Askerî Bey dosyasında varlığından söz ettiği annesi Güzide Hanım'a ait bir mektuba göre üç erkek

12 Vehbi Belda, "Tanımadığımız Büyük Bir Kahraman: Süleyman Askerî", *Cumhuriyet*, 16 Ocak 1954.

13 *Milliyet*, 26 Ekim 1976.

14 *Aile Arşivi'nden Notlar*.

15 *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1985.

Görsel 1: Süleyman Askerî Bey'in Annesi Güzide Hanım (Aile Arşivi)

kardeşi vardır. Bunlar Kut'ül Amare, Çanakkale ve Yemen muharebelerinde şehit olmuşlardır.¹⁶ Aileyle yaptığım mülakatlarda üç erkek kardeşten haberleri olmadığını söylediler. MSB Arşivi'nde yaptığım araştırmada ise birisi hariç *Askerî* isimli bir subaya rastladım. Bu durum oldukça ilginç tezatlar oluşturuyordu. Görgülü¹⁷ ve Şimşek, Hasan Askerî Bey ile Süleyman Askerî Bey'in kardeş olduğunu ileri sürüyorlardı. Muhtemelen Genelkurmay ATASE Başkanlığı'nın 1979 tarihli Irak-İran Cephesi'ni ele alan eserindeki yanlışlık önce Görgülü daha sonra da Şimşek tarafından devam ettirildi.¹⁸ Hasan Askerî Bey'in askerî safahat belgesi¹⁹ incelendiğinde Süleyman Askerî Bey ile anne, baba ve doğum yerlerinin benzerlik göstermediği tespit edilebilir. Hasan Askerî Bey (1868-1938) Nasliç'te doğmuştur ve babasının adı Hacı Ahmet Bey'dir. Soyadı Kanunu'ndan sonra Yücekök soyadını almıştır ve *Askerî* ailesiyle bir akrabalık bağı bulunmamaktadır.

Süleyman Askerî Bey'in üç erkek kardeşinin cephelerde şehit olduğu iddiasının izini sürerken annesi Güzide Hanım'ın yazdığı bir mektuba ulaştım ve aslında bilginin tamamen yanlış okumadan kaynaklı olduğunu fark ettim. 7 Kasım 1916'da Enver Paşa'ya hitaben yazılan rica mektubunun amacı iki yıldır cephelerde görev yapan Güzide Hanım'ın damadı, Feride Hanım'ın kocası Mustafa Bey'in (Belda) aileye reislik yapacak erkek kalmadığı için yakın bir yere tayin edilmesi talebiydi. Mektupta Güzide Hanım'ın kastettiği kendi *biraderleri* yani Süleyman Askerî Bey'in dayılarıydı. Güzide Hanım'ın üç erkek kardeşi söz konusu cephelerde şehit olmuştu. Mektubun ilgili kısmını aşağıda olduğu gibi naklediyorum:

- 16 Nurettin Şimşek, *Teşkilât-ı Mahsusa'nın Reisi Süleyman Askerî Bey: Hayatı, Siyasi ve Askerî Faaliyetleri*, İstanbul 2008, s. 27.
- 17 İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu 1919-1922*, Ankara 1993, s. 87.
- 18 *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi III ncü Cilt Irak-İran Cephesi 1914-1918 1 nci Kısım*, Ankara 1979, s. 656. (Bundan sonra *Irak Cephesi* olarak kısaltılacaktır.)
- 19 *Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri*, Ankara 2009, s. 29.

Huzûr-ı Âlilerine
Ma'rûz-ı bendeleridir

Arz edeceğim mesele biliyorum ki sizi müteessir edecek, Askerî Bey'in validesi bunu yazmamalıydı diyeceksiniz. Ben-denizi affediniz paşa hazretleri evladımдан başka üç tane de birader kaybettim. Birisi Kut'ül Amare'de birisi Çanakkale'de birisi de Yemen'de şehiden vefat eylediler...

Ailemizin reisi olarak yalnızca büyük damadım Mustafa Bey kaldı...²⁰

Araştırmalarım sırasında ayrıca Süleyman Askerî Bey'in ilginç akrabalık ilişkilerinin olduğu iddialarıyla karşılaştım. Bu iddiaların tamamı dikkat çekiciydi ama delillendirmede sorunlar gözüküyordu. Bu çerçevede, yapılan tahriyatı burada sıralamayı gerekli görüyorum.

Birinci iddia, Süleyman Askerî Bey'in kız kardeşi ile Mustafa Kemal Atatürk'ün yakın dostu ve silah arkadaşı Nuri Conker'in evli olduğu yönünde. Yani, Süleyman Askerî Bey, Nuri Conker'in kayınbiraderidir.²¹ İlk etapta kulağa normal gelen bu iddiayı çürütmek uzun sürmedi. Nuri Conker, Nedime Hanım'la evliydi. Nedime Hanım'ın 19 Temmuz 1969 günü vefatı üzerine gazete-ye verilen ölüm ilanındaki ifadeler aynen şu şekildedir: "Rumeli eşrafından merhum Mahmut Nedim ve Pakize Hanımın kızı, Atatürk'ün en yakın arkadaşlarından merhum Nuri Conker'in refikası..." İfadelerin devamını yazmaya lüzum kalmadan merhume Nedime Hanım'ın, Mahmut Nedim ve Pakize Hanım'ın kızları olduğu ortaya çıkıyor. Bir diğer ifadeyle, Süleyman Askerî Bey ile uzaktan yakından bir akrabalıkları söz konusu değil. Nuri Conker ile Süleyman Askerî Bey, Trablusgarp'tan silah arkadaşlarıdır; ancak akraba değildirler. Fakat bu karışıklığın çıkma

20 *MSB Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı*, Süleyman Askerî Bey Sicil Dosyası, (318-P.28).

21 Söz konusu iddia ile ilgili bkz. Yaşar Gürsoy, *Atatürk ve Can Yoldaşı Nuri Conker*, İstanbul 2020, s. 43; Emin Demirel, *Teşkilat-ı Mahsûs'dan Günümüze Gizli Servisler*, İstanbul 2002, s. 139.

sebebi muhtemelen Süleyman Askerî'nin kız kardeşi Süreyya Hanım'ın evlendiği Nuri Bey'dir. Nuri Bey, jandarma yüzbaşı²² ve son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda Kerbelâ mebusu olarak bulunmuş sonradan Özbudak soyadını almıştır.²³

Konuyla ilgili bir diğer iddia ise Nuri Conker'in Süleyman Askerî Bey'in kayınpederi olduğuna yöneliktir. Ancak Süleyman Askerî hiç evlenmediği için bir kayınpederi olamayacağı ortadadır.²⁴

Akrabalık konusunda en ilginç iddiayı ise Benjamin Fortna ortaya atmıştır. Fortna, Kuşçubaşı Eşref'in II. Abdülhamid karşıtı, muhalif ve İzmirli bir subay olan Cemil Paşa'nın kızı Feride ile evlendiğini yazmaktadır. İddia Cemil Paşa'nın muhalif olduğu için 1888'de İzmir'e döndüğü şeklinde uzuyor ve karmaşık bir hâl alıyor. Buna göre Feride, Süleyman Askerî Bey'in en büyük yeğeni. İddia birkaç satır sonra daha da vahimleşiyor ve Süleyman Askerî ile Feride'nin babasının kardeş olduğuna dönüşüyor. Fortna'ya göre bu evlilik 1908 ya da 1909'da gerçekleşmiş ve ikilinin Feridun adında bir çocukları olmuş. Feride kısa süre sonra hayatını kaybetmiştir.²⁵

Söz konusu iddiaların sağlamasını yapmak için epeyce mesai sarf ettim. Ancak araştırmam sırasında ulaştığım bulgular Fortna'nın bulgularının doğruluğuna ciddi anlamda gölge düşürüyordu. Yeni bilgi ve belgeler ışığında Fortna'nın temeli zayıf iddialarını şu şekilde tashih edebilirim: Cemil Paşa, Süleyman Askerî Bey'in kardeşi değil amcasıdır. Aynı zamanda İzmirli değil Prizrenlidir. Feride, Süleyman Askerî Bey'in yeğeni değil kuzeni/amcasının kızıdır. Birazdan görüleceği üzere çocuklarının birçoğu 1888'den sonra Yemen'de doğmuştur. Cemil Paşa'nın uzun yıllar Yemen'de görev yapmış olmasının yanı sıra Yemen'in

22 Nafiz Tansu, *İki Devrin Perde Arkası: Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Hüsamettin Er-türk*, İstanbul 2020, s. 131

23 *Türk Parlamento Tarihi TBMM*, 6. Dönem, C. 4, Ankara 1993, s. 3561.

24 Stanford J. Shaw, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu, Savaşa Giriş*, Ankara 2014, s. 321.

25 Benjamin C. Fortna, *Kuşçubaşı Eşref Efsane Teşkilat-ı Mahsusa Subayının Hayatı*, çev. Selçuk Uygur, İstanbul 2007, s. 77-78.

sürgün bölgesi kabul edilmesinden ötürü *muhalif* bir karakter olarak görülmesi olağan karşılanabilir. Cemil Paşa, Hudeyde ve Taiz mutasarrıflıkları yaptığı tarihlerde mülkiye müfettişleri tarafından suçlandığı için sekiz yıl boyunca yargılanıp beraat etmiştir.²⁶ Cumhuriyet dönemindeyse İzmir Belediyesi'nde teknik müdürlük benzeri bir görevde bulunmuştur.

Söz konusu akrabalık iddiasının doğruluğunu araştırmak için ilk etapta Cemil Paşa'nın akrabalarına ulaşmaya çalıştım. Ulaşma imkânı bulamayınca, arşiv belgelerine müracaat ettim. Arşiv evrakına göre, Süleyman Askerî Bey'in amcası Cemil Paşa tıpkı ağabeyi Halil Vehbi Paşa gibi 1877'de başladığı askerlik görevinden 24 Eylül 1913'te, 36 yıl 10 günlük memuriyetinden sonra mirliva/tuğgeneral rütbesiyle emekli olur. 9 Ekim 1933'te ise hayatını kaybeder. Cemil Paşa'nın sicil dosyasındaki kayıtlarda iki farklı evlilik yaptığı tespit edilebilir. İzmir Vilayeti, Karşıyaka Kazası, Donanmacı Mahallesi Hane: 36, Cilt: 3, sayfa 18'deki aile kayıt örneği incelendiğinde Cemil Paşa'nın nüfusuna kayıtlı kişiler şöyledir: İlk evliliğini yaptığı Nazire Hanım'dan Süleyman Suphi (1888-Yemen/Sana), Hasan Bedri (1892-Yemen/Sana), Abdülhadi Dura²⁷ (1894-Yemen/Sana), Mahmut Bahri Kanmaz (1898-Yemen/Cedide) isimli dört erkek çocuk ile Nazire Hanım'ın hayatını kaybetmesi üzerine evlendiği Fatma Hanım'dan (Babası Ahmet Elgari, Annesi Atike) ise Ahmet Remzi (1901-Yemen/Cedide), Celalettin (1903-Yemen/Safa/Ö.1947), Ömer Edip Herinsel (1906-İzmir), Celile

26 BOA, DH. MKT., 2065/1.

27 Ailenin birçok mensubu gibi askerdir. Harbiye'de eğitimi devam ederken subay ihtiyacı nedeniyle Ocak 1915'te Asteğmen olarak orduya katıldı. Kanal Harekâtı için keşif yaptığı sırada karşılaştığı İngiliz kuvvetleriyle girdiği çatışmada 14 yerinden yaralanarak esir düştü. Mısır'da 6 ay tedavi gördükten sonra iki kez kaçmaya teşebbüs etmesine rağmen 4 yıl esir kaldı. Esaret dönüşünde Kuva-yı Milliye ve TBMM ordularında üsteğmen olarak görev aldı. Yüzbaşı rütbesine terfi ettirilmesine rağmen staj zorunluluğunu kabul etmeyerek 1923'te görevinden istifa etti.

Fikret²⁸ Herinsel [Dişbudak], Mezide Dişbudak²⁹ [1918-İzmir] doğmuştur.

Görüldüğü üzere Cemil Paşa'nın aile kaydında Feride Hanım yoktur. Fakat bu durum, Eşref ile Askerî arasındaki akrabalık ilişkisinin tümünden yalan olduğu anlamına gelmiyor. Süleyman Askerî Bey tarafından "Enişte Bey'e" hitabıyla yazılmış Şubat 1909 tarihli bir mektup ikili arasında Fortna'nın bahsettiğinden farklı bir akrabalık bağı olabileceği yönünde bize bilgi sağlıyor.³⁰ Yazılı kaynaklarla bu iddiayı doğrulamak mümkün olmadığı için Cemil Paşa'nın oğlu Abdülhadi Dura'nın oğlu Hakan Dura Beyefendi'ye (d. 1942) müracaat ettim. Mülakat sırasında Cemil Paşa'nın aslında 11 çocuğu olduğunu öğrendim. Hakan Dura'nın 1961 yılında aldığı aile nüfus kaydında halaları Feride ve Bedia'nın isimleri vardı. Buna göre güncel kayıtlarda yer almayan iki isimden birisinin Feride, diğerinin ise Bedia olduğu açıktır. Bedia, babasının görev yeri Yemen'den yolculuğa dayanamayacak kadar küçük ve zayıf olduğu için İzmir'e getirilmemiş, çok sonradan dönmüştü. Feride ise İzmir'de Eşref ile evlenmiş ve Feridun isimli bir çocukları olmuştu. Feride, Feridun'un doğumundan kısa süre sonra hayatını kaybetti.³¹ Anlaşıldığı üzere Eşref, Süleyman Askerî Bey'in kuzeni Feride Hanım'la bir evlilik gerçekleştirmiş, bu evlilik Feride Hanım'ın ölümü üzerine kısa sürmüştür. Dolayısıyla, Eşref ile Feride Hanım evlenmiş olsa da Fortna'nın iddialarının aksine Eşref, Süleyman Askerî'nin kardeşinin değil amcasının kızıyla evlenmiştir. Bu yüzden de evlilik yoluyla ikili arasında kurulan ilişkinin birinci derece değil uzak bir akrabalık ilişkisi olduğu söylenebilir.

Benjamin Fortna'nın, Süleyman Askerî Bey hakkındaki bir başka iddiası ise Askerî'nin Çerkes kökenli bir aileye mensup olduğudur. Bu çalışmanın amacı köken araştırmak olmadığı halde,

28 Kız lisesinde öğretmen (1966).

29 Aydın lisesinde öğretmen (1966).

30 *İBB Atatürk Kitaplığı*, Bel_Mtf_047667.

31 Hakan Dura (d. 1942) ile 12.08.2022 tarihinde yapılan mülakat.

kaynak gösterilmeden yapılan bu tespitin teyide muhtaç olduğu ortadadır. Fortna'ya göre, Eşref'in Edirne'den iki yakın arkadaşı olan Yenibahçeli Şükrü ve Süleyman Askerî Beyler Çerkes'tir.³² Ancak Fortna'nın iddiasına kaynak olarak gösterdiği kitapların ilgili sayfalarında Süleyman Askerî Bey'in kökeniyle ilgili bir bilgi yoktur.³³ Hem Süleyman Askerî Bey'in hem de amcası Cemil Paşa'nın aileleriyle yaptığım görüşmelerde, aile fertleri bu iddiayı kesin bir dille yalanladılar. Verdikleri bilgilere göre, Süleyman Askerî Bey, yaklaşık 350 yıl önce Karaman ve çevresinden alınarak Prizren/Skoza (Shkozë) bölgesinde iskân edilmiş bir aileye mensuptur ve bu aile Türk kökenlidir.³⁴ Benjamin Fortna'nın hangi sebeple böyle kaynaksız bir iddia ortaya attığını bilmiyorum. İdeolojik bir saikle hareket ettiğini de elbette düşünmek istemem. Bu yüzden şimdilik Süleyman Askerî Bey ile ilgili çoğu hatalı iddialarının en temelde metodoloji ve kaynak kullanımına ait sorunlardan doğduğunu söylemekle yetineceğim.

Yeri gelmişken şunu da belirtmek gerekiyor ki kitabın ilerleyen kısımlarında görüleceği üzere Süleyman Askerî Bey ile Kuşçubaşı Eşref'in yolları Trablusgarp ve Batı Trakya başta olmak üzere çok defa kesişmiştir. Lâkin Eşref, kendisinin en büyük rakibi olarak gördüğü Süleyman Askerî Bey'i ve onun gerek İttihatçı yöneticilere yakınlığı gerekse gayrinizami harp mekanizmalarındaki rolünü hemen her daim kıskanmıştır. Bu his ise onu Süleyman Askerî'nin muhtemelen hiç fark etmediği bir seviyede mücadele içerisine sokmuştur.³⁵ Eşref, bunu yıllar sonra kendi ağzıyla da itiraf etmiştir.³⁶ Teşkilat-ı Mahsusa'nın gerçek

32 Fortna, *Kuşçubaşı Eşref*, s. 58-59.

33 Söz konusu kaynaklarda Eşref Kuşçubaşı, Yenibahçeli Şükrü ve Süleyman Askerî Beylerin yakın arkadaş oldukları dışında, kökenlerine dair bilgi yok. Ayrıca bkz. Şimşek, *Teşkilât-ı Mahsusa'nın Reisi Süleyman Askerî*, s. 28; Celâl Bayar, *Ben de Yazdım: Milli Mücadeleye Giriş*, C. 4, İstanbul 1997, s. 248.

34 Hakan Dura (d. 1942) ile 12.08.2022 tarihinde yapılan mülakat.

35 Safi, *Eşref*, s. 300-304.

36 Philip H. Stoddard, *Teşkilat-ı Mahsusa*, çev. Hediye Lale Birsaygılı, İstanbul 2014, s. 142.

başkanının Süleyman Askerî değil aslında kendisi olduğu iddiası bu kıskançlığın en güçlü delilidir. Eşref'in bu itirafının yanında tarihi tahrif ettiği kanıtlanmış olduğu için,³⁷ Eşref merkezli anlatım kaynaklarına bu çalışmada ihtiyatla yaklaşılmıştır. Benjamin Fortna, Kuşçubaşı Eşref'in Süleyman Askerî'den istinsah ettiği günlüğünün üzerine "muharebe görmeden dönmüş bir kahramanın yazıları"³⁸ ifadesini yazdığını naklediyor. Halbuki Süleyman Askerî Bey, Trablusgarp'ta ölümüne savaşmış, vurulduğu mermi vücudunda kalmış ve buna Eşref de şahit olmuştur. İstinsah ettiği hatıratta Süleyman Askerî Bey, Eşref gerçeğini tüm çıplaklığıyla ortaya koyduğu için hedef tahtasına konulmuştur. Süleyman Askerî Bey'in günlüğünde Eşref; bakkalcılık, ispiyonculuk, deveden düşme ve sırf fotoğraf çekinebilmek için tehlikeli hareketler yapmak olaylarının öznesidir. Bu gerçekleri yazmış olması Eşref'in gözünde *kahraman* vasfını yitirmesi için yeterlidir. Görülüyor ki istinsah edilmiş hatıratın kopyası elinde olmasına rağmen bunları görmezden gelen Fortna ise Eşref'in yazdıklarını tashih etmek yerine sürdürmeyi tercih etmiştir.

Bu bölümü Süleyman Askerî'nin akrabaları hakkındaki bir başka iddianın çapraz okumasını yaparak kapamak istiyorum. Söz konusu iddia Eylül 2008'de Peren Birsaygılı tarafından yapılan haberle gündeme geldi. İddia şöyleydi: Süleyman Askerî Bey, Rumeli'de bulunduğu sırada Fadime Hanım'la evlenir ve Fatma ve Dilek adında iki kız çocuğu olur. Süleyman Askerî Bey'in hayatını kaybetmesini müteakip Fadime ölür, Dilek ise kaybolur. Daha sonradan Fatma,³⁹ Alman bir general tarafından Anamur'a çıkarılır, Söke'de eşkiya saldırısına maruz kalır, yanındakiler ölürken kendisi ayağından yaralanır ve İzmir'deki Fransız hastanesinde bir ay tedavi görür. İyileştikten sonra evlatlık verilir⁴⁰ ve müteakiben

37 Bu konuda iki önemli çalışma için bkz. Polat Safi, *Eşref Kuşçubaşı'nın Alternatif Biyografisi*, İstanbul 2020; Ahmet Efe, *Efsaneden Gerçeğe Kuşçubaşı Eşref*, İstanbul 2010.

38 Fortna, *Kuşçubaşı Eşref*, s. 91.

39 Fatma Hasgüçmen (1905-1986).

40 İsa ve Kamile çiftine evlatlık verilir.

evlendirilir.⁴¹ Fatma Hanım'ın torunu Kadri Bey⁴² ile yaptığım görüşmede iddiasını destekleyici nitelikte Fatma Hanım'a ait nikah belgesini sundu. Buca'da kıyılan nikahtaki "karyemiz sakinelereinden Fatma Hanım ibnetühü Süleyman nam yetimenin..." ifadesi buna güçlü delil olarak gösteriliyordu.⁴³ İddia bununla sınırlı ve bunun dışında elle tutulur bir kanıt sunulamadı. Üstelik Peren Birsaygılı'ya anlatılan ilk versiyonda⁴⁴ Fatma'ya sahip çıkan Kuşçubaşı Eşref iken, benim yaptığım mülakatta ısrarla sormama rağmen Eşref ismi telaffuz edilmedi. Baştan sona kadar tutarsız olan bu durumu mülakatımda gerçek aileye de sordum. Evlilik başta olmak üzere diğer hususların da gerçek dışı olduğunu beyan ettiler. Bunun dışında tüm belgeler ve günlüğündeki ifadeleri Süleyman Askerî Bey'in hiç evlenmemiş olduğunu gösteriyor. Yani gayrinizami harp tarihine damgasını vurmuş Teşkilat-ı Mahsusa'nın ilk başkanı vatanından başka bir sevgiyi kalbine koyamadan bu dünyadan göçüp gitmiştir. Süleyman Askerî'nin vatan sevgisiye büyük oranda İttihat ve Terakki hareketi içinde şekillenmiştir.

Şimdi gelin, Askerî'nin sıkı bir İttihatçılığa doğru evrilen gençlik dönemine değinelim.

41 İsmail Hasgüçmen ile 1922'de evlendi.

42 Kadri Hasgüçmen (d. 1958).

43 Kadri Hasgüçmen (d. 1958) ile 09.12.2021 tarihinde yapılan mülakat.

44 Peren Birsaygılı tarafından hazırlanıp Eylül 2008'de haber10.com'da yayınlanan yazı dizisi. İlgili haber sitesi günümüzde kapalı olduğu için ulaşılamıyor. 2010'lu yıllarda konuya ilişkin evrak toplarken yedeklenen versiyon kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İTTİHATÇILIK

*Lisan-aşına çok okumuş, yarım âlim,
çok malûmatlı, mükemmel bir gençti.*

Gençlik Dönemi ve Eğitim Hayatı

12 Mayıs 1884 Pazartesi günü Edirne’de doğan Süleyman Askerî Bey’in çocukluk ve gençlik dönemiyle ilgili çok fazla bilgiye sahip değiliz. Ancak çocukluk ve gençlik döneminin dolayısıyla da eğitim hayatının babası Halil Vehbi Paşa’nın görev yeri olması hasebiyle Edirne’de geçtiğini biliyoruz. Ailesi, 1899’da Halil Vehbi Paşa, Kırkkilise’ye (Kırklareli) tayin olana kadar Edirne’de Kopuzcu Ali Bey Mahallesi’nde yaşamıştır. Süleyman Askerî Bey, Edirne’deki eğitimini Edirne Mekteb-i İdadi-i Askeriye’de tamamladıktan sonra İstanbul’a giderek Mekteb-i Harbiye-i Şahane’ye kaydoldu. Okula giriş tarihi 1 Mart 1900’dür.¹ Harp Okulu künye defterine şu şekilde kaydedildi:

Prizrenli olup Kopuzcu Ali Bey Mahallesinde sakin Erkan-ı Harbiye Miralayı İzzetlü Vehbi Bey’in mahdumu uzun boylu, beyaz benizli Süleyman Askerî Efendi 304.²

- 1 *MSB Arşiv ve Askeri Tarih Daire Başkanlığı*, Süleyman Askerî Bey Sicil Dosyası, (318-P.28).
- 2 *Milli Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu Dekanlığı Tarih Arşivi*, 27 No’lu Künye Defteri, s. 122.

Görsel 2: Süleyman Askerî Bey Edirne’de askerî idadi öğrencisiyken, solda
(Aile Arşivi)

Süleyman Askerî Bey'in Harp Okulu günlerine ait elimizde yeterli bilgi olmamasına rağmen Kara Harp Okulu Dekanlığı Tarih Arşivi'nde birinci ve ikinci sınıfta aldığı dersleri ve notlarını tespit etme imkânımız oldu. Öte yandan üçüncü sınıfta aldığı dersleri aile arşivinde bulunan Harp Okulu diplomasından tespit edebildik.³ Erkân-ı Harbiye sınıflarındaki notlarını ise tespit edemedik. Süleyman Askerî Bey, Harp Okulu'nun ilk senesinde, sınıfta 41. sıradayken ikinci senesinde 26. sıraya yükselmiştir. Sıralamada derslerden aldıkları notların/numaraların toplamı dikkate alınıyordu. Derslerin tam notu/numarası 45; yazı, resim, harita gibi dersler ise 20 puan/numara üzerinden değerlendiriliyordu.

Genel Toplam	440
Alman veya Rus Lisanı	37
Talim Ameliyatı	20
Topografya Ameliyatı	13
Hendese-i Resmîye Eşkâlî	20
Harita Tersimi	12
Lisan-ı Fransevi	35
Malumat-ı ve Terbiye-i Askerîye	37
Talim Nazariyatı	40
Kıtabet	43
Kimya	40
Hikmet-i Tabiye	41
Hendese-i Resmîye	33
Topografya Nazariyatı	37
Akaid-i Diniye	32
Genel Sırası	41

Tablo 1: Piyade 1. Sınıf Şakirdanı Notları⁴

Genel Toplam	535
Alman veya Rus Lisanı	44
Ceza Kanunname-i Hümayunu	45
Talim Ameliyatı	19
Hikmet-i Seferiye Ameliyatı	17
Harita Tersimi	16
İstikşâf-ı Askerîye	10
Kılıç Talimi	6
İlim-i Ahlâk	44
Malumat-ı ve Terbiye-yi Askerîye	33
Talim Nazariyatı	41
Lisan-ı Fransevi	44
Fenn-i Furusiyet Nazariyatı	45
Fenn-i Mimari	41
Dâhiliye Kanunname-i Hümayunu	45
Hikmet-i Seferiye	40
Akaid-i Diniye	45
Genel Sırası	26

Tablo 2: Piyade 2. Sınıf Şakirdanı Notları⁵

3 Aile Arşivi, Süleyman Askerî Bey'in Harp Okulu Diploması.

4 MSÜ, Kara Harp Okulu Dekanlığı Tarih Arşivi, 22 No'lu Numara Defteri, s. 41.

5 MSÜ, Kara Harp Okulu Dekanlığı Tarih Arşivi, 22 No'lu Numara Defteri, s. 23.

Süleyman Askerî Bey, Mekteb-i Harbiye-i Şahane'nin 56. sınıfını, 544 kişi arasında 38. sırada ve *âlî dereceyle* bitirerek 5 Aralık 1902'de Teğmen oldu.⁶ Ayrıca 40-50 kişiden birisi olmayı başarıp Erkân-ı Harp Namzet Sınıfları'na *namzet* olarak ayrıldı. Bu sınıfa mensup olanları diğerlerinden ayıran yegâne fark yakaya takılan ve *namzet* olduklarını gösteren yıldızdı. Erkân-ı harp namzedi olarak eğitimine başlayan Süleyman Askerî Bey, 4 Ocak 1904'te Üsteğmen rütbesine terfi ettirildi.

Bu dönemde Harp Akademisi'nden *erkân-ı harp* veya *mümtaz* subay olarak mezun olunuyordu. Daha doğrusu başarılı olanlar erkân-ı harp yani kurmay iyi bir başarı gösteremeyenler mümtaz sınıfına ayrılıyordu. Süleyman Askerî Bey 5 Kasım 1905'te eğitimini tamamladı. Aynı gün *Mümtaz Yüzbaşı* rütbesine terfi ettirildi.⁷

Süleyman Askerî Bey ile ilgili tartışmaların odağındaki konulardan birisi erkân-ı harp/kurmay olup olmadığıdır. Tüm kayıtlar 58. dönemi *mümtaz* olarak tamamladığını göstermektedir.⁸ Genelkurmay Başkanlığı tarafından yayınlanan *Balkan Savaşı'na Katılan Komutanların Yaşam Öyküsü* adlı kitap, Süleyman Askerî Bey'in *Mümtaz Yüzbaşı* olarak mezun olduğunu doğrulamakla birlikte 4 Eylül 1909'da *Kurmay Kıdemli Yüzbaşı* rütbesine terfi ettirildiğini kaydetmektedir.⁹ Ancak belgelerde bilginin kaynağına rastlanılmamıştır. Bunun yanında 30 Temmuz 1914 tarihinde siyasete bulaştığı gerekçesiyle emekli edildikten hemen sonra Muhacirin Müdüriyeti'ne atanmasına ilişkin yazışmalarda *Erkân-ı Harbiye Binbaşısı* şeklinde ifade edilmektedir.¹⁰ Bu tarihe kadarki kayıtlarda *mümtaz* olarak geçmektedir. 13 Aralık 1914'te görülen lüzum üzerine *Yarbay* rütbesiyle yeniden görevlendirilerek silahlı kuvvetlere dönmüştür. Birinci yazışmada kullanılan

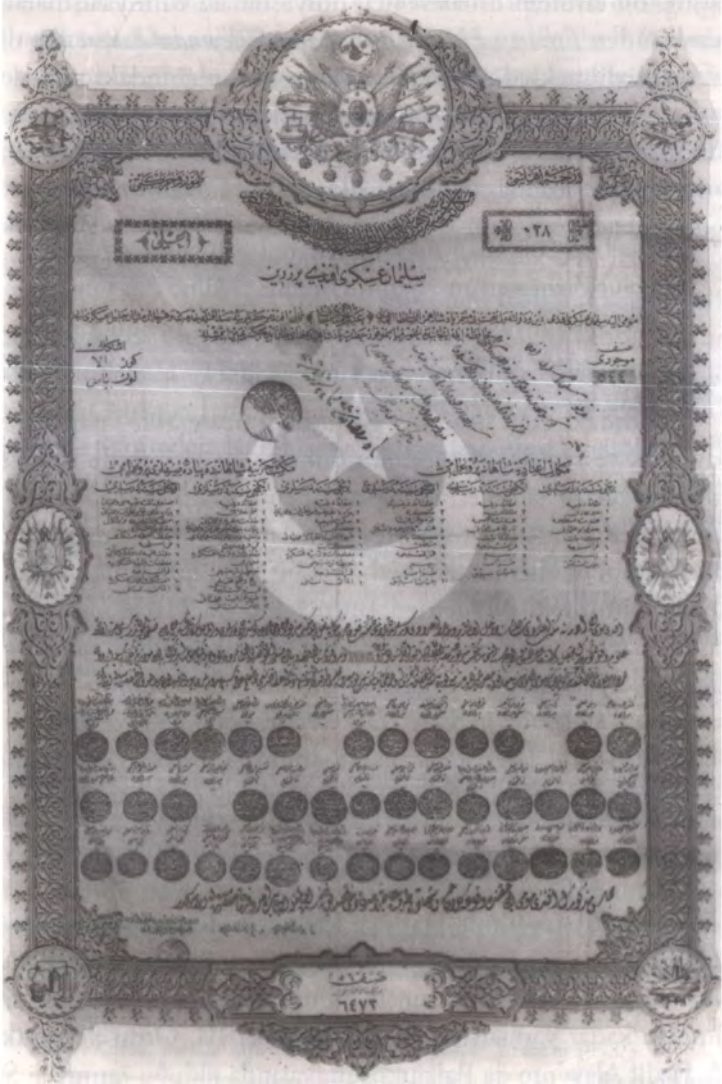
6 Süleyman Askerî Bey'in Harp Okulu Diploması.

7 Süleyman Askerî Bey Sicil Dosyası, (318-P.28).

8 İskora, *Harp Akademileri Tarihçesi 1846-1965*, C. 1, s. 211.

9 *Balkan Savaşı'na Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri (Alay ve Daha Üst Birlik Komutanları)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2004, s. 391.

10 BOA, DH. ŞFR., 42/184.

Görsel 3: Süleyman Askeri Bey'in Harp Okulu diploması (Aile Arşivi)

Erkân-ı Harbiye Binbaşısı ifadesinin yanlış olduğunu kabul etsek dahi göreve dönüşü sırasında da *Erkân-ı Harp* olarak zikredilmiştir. Bu tarihten itibaren sicil dosyasındaki tüm yazışmalarda kendisinden *Erkân-ı Harp Kaymakamı Süleyman Askerî Bey* olarak bahsedilmektedir. Millî Savunma Bakanlığı'ndaki sicil dosyasında bulunan ve *Altın Muharebe Liyakat Madalyası* ile tevcih edildiği 26 Ocak 1915 tarihli belgenin altındaki 14 Şubat 1915 tarihli bilgi notunda şöyle yazmaktadır:

Mumaileyh Süleyman Askerî Bey tahsil-i âlî görmüş zabitan-dan olup, henüz erkân-ı harbiye sınıfına nakline dair muamele cereyan etmemiştir. Ona göre muamele-i kabulünün icrası zımında iade kılındı.¹¹

Yukarıdaki bilgi notunda görüldüğü üzere Süleyman Askerî Bey, Irak ve Havalisi Komutanı bulunduğu tarihte de idare tarafından takdir edilmesine rağmen henüz *erkân-ı harbiye sınıfına* nakledilmemişti. Dosyanın geri kalan kısmında muamelenin yapılıp yapılmadığına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak elimizdeki bilgilerden Birinci Dünya Harbi'nin hemen başında, seferberlik döneminde idarenin takdiriyle *erkân-ı harp* sınıfına kaydedildiğini söylemek mümkündür. Bunun yanında gerek Batı Trakya'da gerekse Irak Cephesi'nde halk ve asker arasında *Süleyman Askerî Paşa* olarak anılması, rütbelerin üzerinde bir itibara sahip olduğunun göstergesi olarak okunmalıdır.

İlk Görev Yeri: İzmir

5 Kasım 1905 tarihinde Harbiye Mektebi'nden *Mümtaz Yüzbaşı* rütbesiyle mezun olan Süleyman Askerî Bey, 2 Ocak 1906'da III. Ordu'nun 45. Redif Alayı'nın 1. Tabur 2. Bölüğü'ne tayin edildi.¹² Şimdiye kadar yapılan çalışmalar maalesef III. Ordu ile birlikte 45. Redif Alayı'nın da Balkan coğrafyasında olduğu zannıyla, Süleyman Askerî Bey'i sonraki görev yerinden hareketle Manastır ve

11 Süleyman Askerî Bey Sicil Dosyası, (318-P28).

12 Süleyman Askerî Bey Sicil Dosyası, (318-P28).

çevresinde arama hatta orada var etme gayretine girişmişlerdir.¹³ Oysa 1908 tarihli Askerî Salname incelendiğinde Yüzbaşı rütbesiyle 45. Redif İzmir Alayı'nın 1. Tabur'unda görevli olduğu görülmektedir. Daha da önemlisi İzmir'de yaşamaktadır.¹⁴ Birazdan ayrıntısına değinilecek olan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin Manastır Şubesi'nin kurucuları arasında isminin zikredilmemesi bu yüzdendir. Süleyman Askerî Bey, 8 Şubat 1908'de Manastır'daki görevine atanmıştır. Manastır Şubesi'nin kurucuları olan Enver ve Kâzım Karabekir Beyler haklı olarak bu süreçte İzmir'de olduğu için Süleyman Askerî Bey'in ismini zikretmezler.

Süleyman Askerî Bey, yüzbaşı rütbesiyle ilk görev yerine tayin edildikten kısa bir süre sonra babası Mirliya Halil Vehbi Paşa'nın ölümüyle sarsıldı. Halil Vehbi Paşa, Kırkkilise Komutanlığı görev süresi bitince İzmir'e dönmüş, müteakiben 23 Ekim 1903 tarihinde İzmir'den Karahisar'a (Afyonkarahisar) gelmişti.¹⁵ Bu tarihten itibaren Süleyman Askerî Bey'in ailesi Afyonkarahisar'ın Akmescit Mahallesi'nde ikamet etmeye başladı. Babası Halil Vehbi Paşa, Aralık 1905'te evinde oturduğu sırada yaşlılığına bağlı geçirdiği rahatsızlık sebebiyle hayatını kaybetti. Evin tek erkek çocuğu olan Süleyman Askerî Bey, cenaze işlemlerinden sonra miras işlemleriyle ilgilendi. Şer'îye sicili kayıtlarına göre kız kardeşi Süreyya'nın yaşı küçük olduğu için kendisine vasi tayin edilmesi gerekiyordu. Mahkeme tarafından annesi Güzide Hanım'ın, Süreyya reşit olana kadar vasi olmasına karar verildi. Halil Vehbi Paşa'nın geride bıraktığı miras mahkeme tarafından şer'i kurallara göre Süleyman Askerî Bey, annesi ve kız kardeşleri arasında paylaştırdı. Kayıtlara geçen ev eşyalarının cins ve sayısı incelendiğinde dönemin Anadolu şartlarına göre varlıklı bir aile olduğu söylenebilir. Miras paylaşımına göre Süleyman

13 Süleyman Askerî Bey çok sayıda kaynakta Manastır'da gösterilmiştir. Bkz. Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılâp Tarihimiz ve İttihat ve Terakki*, İstanbul 1948, s. 245; A. L. Macfie, *Osmanlı'nın Son Yılları 1908-1923*, İstanbul 2003, 35; Nurettin Şimşek, *Teşkilât-ı Mahsusa'nın Reisi Süleyman Askerî Bey: Hayatı, Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*, İstanbul 2008, s. 34.

14 *Salnâme-i Askeri, Mekteb-i Harbiye-i Şahane*, İstanbul, 1324-1326/1908, s. 709.

15 BOA, Y. PRK. ASK., 207/7.

Askerî Bey'e 2.230 kuruş 32 para, Güzide Hanım'a 637 kuruş 15 para, Feride Hanım'a 1.120 kuruş 16 para ve Süreyya Hanım'a 1.115 kuruş 16 para miras düştü. Bunun haricinde Halil Vehbi Paşa'nın Karahisar Redif Tabur'undan maaş ve tayin bedeli olarak alacağı olan 18.827,5 kuruş paranın tahsili konusunda sorun yaşandı. Ödemeyi yapması gereken Teğmen Azmi Bey, Süleyman Askerî Bey'den yasal mirasçılar olduğunu kanıtlamasını istemişti. Bunun üzerine çok sayıda yeminli şahitle mahkemeye giden Süleyman Askerî Bey ve ailesi, Halil Vehbi Paşa'nın yasal mirasçıları olduğunu kanıtladılar.¹⁶ Aralık 1905'te tüm işlemleri hallettikten sonra Afyonkarahisar'dan ayrılan aile Cemil Paşa'nın da etkisiyle İzmir'e yerleşti. İzmir hem Süleyman Askerî Bey'in görev yeri hem de ailesinin yaşadığı şehirdi.

İttihatçılığa İlk Adım

İttihatçı kadroların cemiyet şeklinde Selanik ve çevresindeki ilk yapılanmaları Eylül 1906'da Osmanlı Hürriyet Cemiyeti adıyla oldu. Terakki ve İttihat Cemiyeti uzun yıllardır Paris'te faaliyet gösteriyordu. Selanik'te aynı maksat dahilinde Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kuruldu. Edirne'de hürriyetçi fikirlerinden dolayı hapse mahkûm edilen posta memuru Talat Bey (Paşa) Selanik'te hürriyet uğruna çalışmak için Kolağası Naki Bey, İsmail Mahir Efendi, Rahmi, Mithat Şükrü ve Müftüzade İhsan Beylerle, bu cemiyeti vücuda getirdi. Bu esnada Selanik'te subaylar tarafından aynı maksatla kurulmuş ve adı konulmamış bir örgüt daha vardı. Sekiz-on kişiden oluşan bu örgütte yer alan bazı önemli isimler şunlardı: Ömer Naci, Sapancalı Hakkı, Hüsrev Sami. Ancak Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, yeni katılan üyeler için uygulanan esrarengiz seremoniye riayet ederken diğeri etmiyordu. Paris'teki Terakki ve İttihat Cemiyeti ile Selanik'teki Osmanlı Hürriyet Cemiyeti 1907'de birleşti. Meşrutiyet'in ilanını müteakip ismi İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak değiştirildi.¹⁷

16 BOA, MŞH. ŞSC. d., 00339.

17 *Milliyet*, 31 Temmuz 1934.

Süleyman Askerî Bey'in İttihatçı olmasında Harbiye Mektebi'nin yanı sıra amcası Cemil Paşa da etkili olmuştur. İttihatçıların İzmir'deki faaliyetleri Süleyman Askerî Bey'in şehirde bulunduğu tarihlerde başlamıştı. 1906 yılının sonunda İzmir'e gelen Dr. Nâzım Bey, teşkilatlanmayı bizzatıhi yapmıştır. İzmir'de cemiyetin merkezi Hadîka-i Maârif Mektebi'ydi. Tüm bilgiler burada saklanırken Hüseyin Lütfi Bey'in Damlacık Mahallesi Köprübaşı'ndaki ahşap evi gece toplantılarının merkeziydi.

Görsel 4: Süleyman Askerî Bey'in Amcası Cemil Paşa (Aile Arşivi)

Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti'nin İzmir'deki Merkez-i Umumi üyeleri Tütüncü Yakup Ağa müstearını kullanan Dr. Nâzım Bey, Süleyman Askerî Bey'in amcası Cemil Paşa, Veli Bey, Hüseyin Lütfi Bey ve Muammer Bey'den oluşuyordu. Merkez-i Umumi tespit edildikten sonra Hüseyin Lütfi Bey'in validesi çarşıdan siyah ve kırmızı bezler almış, bunlar Dr. Nâzım Bey tarafından biçilip dikildikten sonra yemin merasiminde kullanılacak kıyafetler hazırlanmıştı. Dr. Nâzım Bey tüm hazırlıkları tamamladıktan sonra *tahlif*, yani yemin törenleri İzmir'de başladı. Süleyman Askerî Bey, Hüseyin Lütfi Bey'in evinde özel kıyafeti giyip yemin ettikten sonra İzmir Şubesi'nin iki numaralı üyesi oldu. Bir numara Hafız Gani Bey, üç numara ise amcası Cemil Paşa'ydı. Dokuz numaralı üye aynı zamanda Hadîka-i Maârif Mektebi'nin jimnastik öğretmenliğini de yapan Ömer Seyfeddin Bey'di.¹⁸

Süleyman Askerî Bey, İzmir'de kurulan şubenin en aktif üyesiydi. Özellikle Redif Alayı'nda görevli çok sayıda ismi yemin ettirdikten sonra Cemiyet'e kaydediyordu. Süleyman Askerî Bey tarafından oluşturulan *tahlif heyeti* kendisi dışında, Prizrenli

18 Ziya Şakir, *İttihat Terakki Nasıl Doğdu I*, İstanbul 2014, s. 197-198.

Selahaddin ve Bursalı Binbaşı Tahir Beylerden oluşuyordu. Kısa süre içerisinde İzmir’de görev yapan çok sayıda subay Cemiyet bünyesine katılmıştı. İzmir’de Süleyman Askerî Bey’den sonra Cemiyet’e onun yardımıyla üye olanlar arasında Kuşçubaşı bira-derler de (Eşref ve Hacı Sami) bulunuyordu.¹⁹

Süleyman Askerî Bey İzmir günlerinde Terakki ve İttihat Cemiyeti’nin en önemli isimlerinden Dr. Nâzım Bey²⁰ ile de sürekli temas halindeydi ve İsmet Bey’i (İnönü) de Dr. Nâzım Bey ile tanıştırmıştı. Dr. Nâzım Bey, Paris’teki Terakki ve İttihat Cemiyeti ile Selanik’teki Osmanlı Hürriyet Cemiyeti arasındaki irtibatı sağlamak ve birleşme işleminin gerçekleştirilebilmesi için Temmuz 1907’de Selanik’e geldi. O sırada Hoca Mehmet Efendi müstearını kullanıyordu. Daha sonra Yakup Ağa ve İshak Efendi gibi farklı isimler kullanacaktı.²¹

İsmet Bey ise eski erlerin İzmir’e götürülmesiyle ilgili bir va-zife için 1907’nin sonbaharında bağlı olduğu komutanlık tara-fından görevlendirilmişti. Sevkiyat, Dedeagaç’tan İzmir’e yapıla-caktı. İsmet Bey, tüm III. Ordu bölgesini sarmış olan İttihatçılığı da oldukça merak ediyordu. Yola çıkmadan önce İzmir’e gidince kendisini Cemiyet mensuplarının bulacağı söylendi. Hatıraların-da bu anı şu şekilde resmetmiştir: “İzmir’de ölünceye kadar ateşli ve hareketli kalmış olan Süleyman Askerî’yi bulmuştum.”

İkili buluştuktan sonra Süleyman Askerî Bey, İsmet Bey’e inkılap hareketleriyle ilgili yaptıkları çalışmalar hususunda açık-lamalar yaptı. Daha sonra kendisini Cemiyet içerisinde mühim bir zat ile tanıştıracığını söyledi. İkilin birliktelikte gittikleri bakkal dükkanında İsmet Bey, Yakup Ağa adlı biriyle tanıştırıldı. Bu kişi

19 Şakir, *İttihat Terakki Nasıl Doğdu I*, s. 446-447.

20 Dr. Nâzım Bey, 1872’de Selanik’te doğdu. Babası Müderris Hacı Hamit Efendi’dir. 1889’da Askerî Tıbbiye Mektebi’ne girdi. Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ku-rulunca Cemiyet’e girdi. Cemiyet tarafından 1894’te Paris’e gönderildi. O tarihten itibaren kesintisiz olarak Cemiyet’in verdiği görevleri yaptı. 1906’da Paris’te Tıp Fakültesini tamamladı. Bkz. Ahmet Eyicil, *İttihad ve Terakki Liderlerinden Doktor Nâzım Bey 1872-1926*, Ankara 2004.

21 *Milliyet*, 8 Nisan 1934; *Milliyet*, 18 Eylül 1934.

Cemiyet'in önde gelen isimlerinden Dr. Nâzım Bey'di. Dr. Nâzım Bey, İzmir'e Paris'teki Cemiyet'in faaliyetlerini genişletmek için gelmişti. Dur durak bilmeden İzmir'i dolaşan Yakup Ağa (Dr. Nâzım) halkı Abdülhamid'in baskıcı idaresinin tehlikelerine karşı uyarıyordu. Bu durum İsmet Bey'i de büyülemek için yetmişti. İsmet Bey, görevi bittikten sonra ilk hareket edecek vapurla Selanik'e gitmek üzere İzmir'den ayrıldı. Tüm bu işlemler sırasında Süleyman Askerî Bey kendisine yardımcı olmuştu. Öyle ki bu tarihlerde İzmir'de faaliyet yapmak Rumeli'de yapmak kadar kolay değildi. Buna rağmen Süleyman Askerî Bey bu ortamda faaliyet yapmaktan geri durmuyordu.²²

Yaşlı Falcı ve Acı Akıbet

Süleyman Askerî Bey'in İzmir'deki günlerine ait oldukça ilginç ve sıra dışı bilgi verenlerden birisi de Ömer Seyfeddin'dir. Ömer Seyfeddin de Harbiye Mektebi'nden mezun olduktan sonra Kuşadası'nda bulunan Redif Taburu'na tayin edilmişti. Yukarıda değinildiği üzere jimnastik öğretmenliği de yapmaktaydı. Süleyman Askerî Bey ile yolları İzmir'de kesişti. Ömer Seyfeddin'in Kasım 1919'da *İfham*'da yayımladığı "Vehim ve Fal" başlıklı yazısının satır araları bu arkadaşlık ve Süleyman Askerî Bey ile ilgili ilgi çekici bilgiler içermektedir. Ömer Seyfeddin, Süleyman Askerî Bey'i şu şekilde tanımlamaktadır: "Bu arkadaşım, lisân-âşinâ, çok okumuş, yarım âlim, çok malûmatlı, mükemmel bir gençti."²³

İfadelere bakılınca Süleyman Askerî Bey; yabancı dil bilen, kendisini geliştirmiş ve okumayı seven çok yönlü bir kişiydi.

Ömer Seyfeddin'in anlattığına göre; İzmir'de yaşayan yaşı oldukça ilerlemiş olan Samuel Levi adında bir falcı vardı. Levi, II. Abdülhamid'e hoşuna gitmeyen bir akıbet söylediği için İzmir'e sürülmüştü. Ömer Seyfeddin, eğlenmek için arkadaşlarını da bu falcıya götürür, akıbetlerine baktırırdı. Bir gün de İzmir Redif

22 İsmet İnönü, *Hatıralar*, haz. Sabahattin Selek, Ankara 2009, s. 44

23 *İfham*, 28 Teşrin-i Sâni 1335, No: 118.

Tabur'undan Yüzbaşı Süleyman Askerî Bey ile Levi'nin yanına gittiler. Bu ziyaret sırasında ikilinin yanında o tarihlerde İzmir'de bulunan Kuşçubaşı Eşref de vardı. Levi, Süleyman Askerî Bey'e dönerek, "Sen vali olacaksın!" dedi.

Yaşlı falcının bu sözleri üzerine ortamda bulunanlar hep birlikte gülmeye başlamıştı. Çünkü, Meşrutiyet'ten önce "küçük" bir yüzbaşının "koskoca" vali olmasına imkân neredeyse olmadığı gibi bu durum hakikatten uzak bir hayaldi. Yaşlı falcının Süleyman Askerî Bey ile ilgili söyledikleri bununla sınırlı kalmadı. Dilinden bu kez acı ifadeler dökülüyordu: "İntihar edeceksin" dedi.

Süleyman Askerî Bey, tabiatı gereği batıl şeylere asla itikat etmezdi. Yaşlı falcının sözleri üzerine şöyle dedi: "Monşer, haydi valiliğe bir şey demeyeyim. Ama kat'iyen kendimi öldürmek ihtimali yoktur."²⁴

Eğlence ile başlayan yaşlı falcının can sıkıcı tahminleriyle biten bu sahne Süleyman Askerî Bey'in Basra Valisi olup intihar etmesinden dört sene sonra Ömer Seyfeddin'in ifadeleriyle yayımlandı. Süleyman Askerî Bey, fala inanmamış ama falsız da kalmamıştı.

İkinci Görev Yeri: Manastır

Süleyman Askerî Bey'in 2 Ocak 1906'da başlayan İzmir günleri, 22 Şubat 1908'de Manastır'da bulunan *Numune Talim Taburu* olarak da bilinen 89. Alay 1. Tabur ve Manastır Merkez Taburlarına *Talim Muallim Muavini* olarak atanmasıyla sona erdi. Kısa süre sonra, 27 Aralık 1908'de Manastır Merkez Tabur'u Muallim Muavini olarak tayin edildi.²⁵ Süleyman Askerî Bey'in Manastır'a geldiği günler Cemiyet açısından oldukça hareketli geçiyordu. Artık O, İzmir'de İttihatçılık hususunda Dr. Nâzım Bey'in tedrisatından geçmiş iyi bir İttihatçı ve vatanseverdi. İttihatçılığın ete kemiğe büründüğü topraklara yani Rumeli'ye tayin olması elbette tesadüf olamazdı. Manastır'da bir yandan hürriyet fikri III. Ordu'nun mektepli subayları arasında yayılırken diğer yandan

24 *İfham*, 28 Teşrin-i Sâni 1335, No: 118.

25 Süleyman Askerî Bey Sicil Dosyası, (318-P:28).

yeni üyeler için yemin törenleri düzenleniyordu. Alaylı subayların körü körüne olan bağılıklarından ötürü istisnai durumlar hariç Cemiyet'e kaydedilmemelerine özen gösteriliyordu. Askerî Bey, artık Manastır'daki Cemiyet'in rehberlerinden birisiydi. Kırmızı Kışla'daki görevinde kısa sürede duruma hâkim olmuştu. Çete takibine çıktığına dair elimizde kayıt yok çünkü Askerî Bey eğitim subayı olarak görev yapıyordu. Şemsi Paşa'ya yapılan suikastın organizasyonuna geçmeden önce kısaca Manastır'da açılan şubenin faaliyetlerine göz atalım.

Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin Manastır Şubesi Enver ve Kâzım Karabekir Beyler öncülüğünde kuruldu. Enver Bey, Eylül 1906'da Selanik'te yemin ederek 12 numaralı üye olarak Cemiyet'e girmişti.²⁶ Manastır Şubesi 30 Kasım 1906'da resmen kuruldu.²⁷ Manastır Merkez Şubesi Enver, Kâzım ve Hüseyin Beylerden oluşuyordu. Ayrıca bir de Cemiyet'e girecek kişilere yemin ettiren tahlif heyeti kurulmuştu.²⁸ Selanik'teki gibi tahlif sırasında üyelerin gözlerini kapatmak için gözlük, hilâl işareti ve muîn parolası kullanılıyordu.²⁹ Yemin sırasında bir masa, bir revolver, bir kama, bir Kur'an-ı Kerim, üç kırmızı önlük, üç adet siyah peçeye ihtiyaç duyuluyordu. Manastır'ın üye numaraları 500 ile başlıyordu.³⁰ İlk etapta Cemiyet'in nizamnamesi ve yemin örneği elde olmadığı için Enver Bey Selanik'e giderek Talat Bey'den bir nüshasını getirmişti.

Abdülhamid'in hafiye teşkilatı tarafından açığa çıkarılmak bu dönemde Cemiyet mensuplarının en önemli sorunuydu. Buna bağlı olarak Cemiyet kendi içerisinde birbirini tanımayan hücreler yaratmıştı. Güçlü bir referans olmadan ve tahkikattan geçmeden Cemiyet'e girmek neredeyse imkânsızdı. Ciddi ve uzun bir

26 *Enver Paşa'nın Anıları (1881-1908)*, haz. Halil Erdoğan Cengiz, İstanbul 1991, s. 61.

27 Kâzım Karabekir, günlüklerine bu tarihi 7 Şubat 1907 olarak kayıt düşmüştür. Bkz. Kâzım Karabekir, *Günlükler (1906-1948)*, C. 1, çev. Budak Kayabek, İstanbul 2017, s. 68.

28 Kâzım Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, İstanbul 2011, s. 84; Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa*, İstanbul 1970, s. 284.

29 Kâzım Karabekir, *Günlükler (1906-1948)*, C. 1, s. 68.

30 Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, s. 102.

Görsel 5: Süleyman Askerî Bey'in Manastır'da görev yaptığı günlere ait bir fotoğraf, oturanlardan sağdan üçüncü (Aile Arşivi)

sorgulamanın ardından tahlif heyeti huzurunda yemin edilmeden Cemiyet'e girilemezdi. Gözleri kapalı şekilde yemin merasiminin yapıldığı yere götürüldükleri için Cemiyet'e üye olanlar yemin ettikleri evin neresini olduğunu dahi bilemezlerdi. Hücreler, Cemiyet'in işleyiş ve merkez karar alıcılarını tanımazlardı.

Cemiyet'in içerisinde zikredilmeye değer bir başka oluşum fedai bölükleriydi. Karabekir'in verdiği bilgilere göre Manastır'daki fedai şubesini Enver ve Kâzım Beyler birlikte oluşturmuştu. Şubenin ilk fedai bölüğü şu isimlerden müteşekkildi: Karabekir'in kardeşi Yüzbaşı Hulusi, avcı bölüğü yüzbaşılardan Resneli Niyazi, Süleyman ve Tayyar Beylerle, mülâzımlardan Tevfik ve İbrahim, topçu subaylardan Ziya Bey. Şemsi Paşa suikastında tetiği çekecek olan Atıf Bey ise Ağustos 1907'de hem Cemiyet'e hem de fedai bölüğüne girdi. 11 ay sonra da meşhur suikastı gerçekleştirdi.³¹

31 Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, s. 132-133.

Bu bölükler, Meşrutiyet'in yeniden tesisi yolunda canlarını feda etmekten çekinmeyecek kişilerden kurulmuştu. Atıf Bey, Cemiyet'e girdikten sonra fedai bölüklerine de kaydoldu. Veyahut tercüme-i halinde söylediği üzere Cemiyet'in *hafi teşkilatına* katıldı.³² Her üye fedai bölüğüne girmediği/giremediği gibi böyle bir iş için de zorlanmazdı. Bu tamamen gönüllülük ve gözü karalık esasına dayalı bir uygulamaydı. Siyaset veya telkin yoluyla çözülemeyen meseleler silah yoluyla çözülmüştü ve bu görev de fedai bölüklerine verilmişti. Bölükler aynı zamanda Cemiyet'in *özel harp* birimiydi. Manastır Şubesi Fedai Bölüğü'ne bağlı olan diğer fedailer şunlardı: Topçu Zabiti Erzurumlu Teğmen Dadaş Salim, Topçu Teğmen Kayserili Ziya, Topçu Teğmen Manastırlı Ata, Topçu Teğmen Kâzım, Piyade Yüzbaşı Ali (Çetinkaya) ve Yüzbaşı Bursalı İbrahim.³³

Şemsi Paşa Suikastı

Süleyman Askerî Bey, gayrinizami harbin inceliklerini haiz bir asker olmasının yanı sıra çok iyi bir teşkilatçıydı. Gerçi, “askerlik mesleğinin inceliklerinden birisi de bu değil midir?” sorusu hemen akıllara gelebilir. Evet, değildir. Her asker iyi bir plan ve teşkilatlanma becerisine sahip değildir. Kitabın bu kısmında istibdat idaresini yıkan kurşunun hikayesi, yani Abdülhamid'in meşhur komutanı Şemsi Paşa'nın uğradığı suikast ele alınacaktır. Tetiği çekenin Mülâzım Atıf Bey olduğu aşikâr olmasına rağmen tetiği çektiyenin, tetiği çekenin saklayanın ve nihayet kaçırmanın izi sürülecektir.

II. Abdülhamid'in istibdat rejimi daha ne kadar sürebilirdi? Doğrusu bunu kimsenin bilmesine ihtimal dahi yoktu. Fakat yıllardır süren yeraltı faaliyetleri, nihai hedefine ulaşmak için harekete geçmişti. Ancak hiç kimse bunun doğru zaman olup olmadığını bilmiyor, daha doğrusu kestiremiyordu. Resneli Niyazi, Balkanlarda bir yerde dağa çıktı diye koskoca Sultan'ın teslim

32 *TBMM Arşivi*, Tercüme-i Hâl Kâğıdı, No: 1038.

33 Mustafa Ragıp, *Meşrutiyet'ten Önce Manastır'da Patlayan Tabanca*, İstanbul 2007, s. 301-302.

olması hayal dahi edilemezdi. Sultan da kendisinden beklenileni yaptı ve en gaddar ve cevval adamlarından Şemsi Paşa'yı Selanik'e gönderdi. İttihatçılar arasında bir anda kaynaşma başlamıştı. Herkes birbirine Niyazi Bey'in zamanlamasının doğru olup olmadığını soruyor, diğer yandan iki taburla yola çıkan Şemsi Paşa'nın neler yapabileceğini düşünüyordu. Şemsi Paşa oldukça geniş yetkilerle donatılmıştı; şüpheciliklerinden şüphe olmayan Sultan'ın kendisine güveni tamdı. Genç İttihatçılar, Şemsi Paşa'nın inkılabı başlamadan dağıtabileceği endişesine çoktan kapılmışlardı. Ancak bundan sonra ikinci bir şansın olmadığını, olamayacağını da herkes çok iyi biliyordu. İttihatçıların önünde iki seçenek bulunuyordu: ya iki taburluk kuvvet içerisinde ayaklanma çıkartılacak ya da Şemsi Paşa öldürülecekti. Birinci seçenektan hemen vazgeçilmedi. Resneli Niyazi'nin kim olduğunun bu askerlere anlatılmasına karar verildi. Hürriyet için dağa çıkanların hain değil bilakis vatan için mücadele eden askerler olduğu algısı taburlar içerisinde yayılacaktı. Ancak ortaya çıkan kanaate göre, bu ihtimal gerçekleşse dahi Şemsi Paşa'nın yakın koruma ekibinin aşılması imkansızdı. Otuz kişilik Arnavut silahşorlar Paşa'ya son derece bağlılardı. Suikast yapacak fedai bulunabilir olmasına rağmen şayet öldürülemezse Cemiyet çok büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kalabilirdi. Fedainin ele geçirilmesi, Cemiyet'in tüm unsurlarıyla birlikte ortaya dökülmesi tehlikesine neden olabilirdi. O yüzden ikinci seçenek üzerinde karar kılındı.³⁴ III. Ordu birliklerine karşı itimadı tamamen sarsılmış durumda olan II. Abdülhamid, muhafazakâr Arnavutlar ve Şemsi Paşa eliyle muhaliflerine unutamayacakları bir ceza vermeyi istemişti.³⁵

Cemiyet toplantısında bu durum enine boyuna tartışılmış, sonuç olarak suikast yapılmasına karar verilmişti. Sorun, *suikastın tek bir fedai tarafından mı yoksa bir müfrezenin yayılım ateşiyle mi yapılacağını tartışılmasına kadar gelmişti.*

34 Ragıp, *Meşrutiyet'ten Önce Manastır'da Patlayan Tabanca*, s. 300-320.

35 Hakan Özdemir, *Balkanların Şekillenme Sürecinde III. Ordu: Teşkilat, Toplum, Siyaset (1878-1912)*, İstanbul 2022, s. 274.

Şemsi Paşa, Resne'deki isyanı bastırmak için emri alır almaz yirmi dört saat içinde yola çıkabilmek için hazırlıklara girişti. Metroviçe'den Selanik'e, oradan da Manastır ve Resne'ye ulaşmak istiyordu. Şemsi Paşa, mektep görmemiş bir alaylıydı ve Sultan'a olan sorgulanamaz bir bağı vardı. Emrindeki fırkaya bağlı üç tabur da eşkıya takibinde ün kazanmıştı. Niyazi Bey üzerine yapacağı harekâtın ayrıntılarını yalnızca tabur komutanı Hızır Ağa ile paylaşmıştı. Ancak İttihatçı subayların istihbarat ağıları da oldukça gelişmişti. Daha doğrusu bölgedeki mektepli subayların tamamına yakını İttihatçıydı. Bunlardan birisi de Hızır Ağa'nın oğlu Teğmen Nazmi Efendi'ydi. Nazmi Efendi, babasından duyduklarını Cemiyet'le paylaşmakta bir mahsur görmemişti. Şemsi Paşa yalnızca kendisinin güvenebileceği Arnavut beylerinden bir kuvvet oluşturmak istiyordu. Bu beylerin çoğu eşkıya kökenliydi ve Sultan'ın ihsanlarıyla dağdan inmişlerdi. Şemsi Paşa bu kişilerden destek sözü aldıktan sonra çok güvendiği 30 silahşoru da yakın koruması olarak trenine aldı. Bunların hepsi Rifat Ağa'nın adamlarıydı.³⁶ Şemsi Paşa'nın treni hareket ettiğinde tarihler 5 Temmuz 1908'i gösteriyordu.

Şemsi Paşa'nın treni 6 Temmuz 1908'de Selanik'e uğradı. Asker arasında Şemo lakabıyla tanınan Paşa'nın gelmesi İttihatçı kadroları endişelendirmeye yetmişti.³⁷ O gelmeden önce Selanik Fedai Bölüğü'ne suikast için emir çoktan verilmişti. Şemsi Paşa, burada Binbaşı Enver Bey'in bir anda ortadan kaybolduğunu bilgisini aldı. Müşir İbrahim Paşa ile yaptığı görüşmede durumun vahametini tüm çıplığıyla öğrenmiş, her an suikasta uğrayabileceği vehmine kapılmıştı. Aslında Selanik'te tren istasyonuna geldiği sırada Selanik Fedai Bölüğü'nün fedaileri oradaydılar. Ancak izlemekle yetinmişlerdi. Öyle ki Şemsi Paşa'nın gölgesi gibi hareket eden Arnavut silahşorlar buna meydan verecek gibi görünmüyorlardı. En gözü kara fedailerden olan Yakup Cemil dahi Şemsi Paşa'nın kompartımanına yalnızca iki defa yanaşmaya

36 Müfid Şemsi, *el-Hakku ya'lü vela yu'la aleyhi*, 1335/1919, s. 11.

37 Süleyman Külçe, *Firzovik Toplantısı ve Meşrutiyet*, İstanbul 2013, s. 64.

cüret edebilmiş, eyleme geçememişti. Selanik fedailerinden kimse tek başına ateş edemeyince hep birlikte yayılım ateşi açmanın daha mantıklı olduğu konusunda görüş birliği oluşmuştu ki istasyona ünlü İttihatçılardan İsmail Canbulat Bey geldi ve tetiğe basmaya hazır otuz kadar fedaiye Merkez-i Umumi'nin suikast planını ertelediğini duyurdu. Olası bir karışıklık yabancı müdahalesini doğurabileceği için bundan vazgeçilmişti.³⁸ Fedailer teessür içerisinde istasyonda Şemsi Paşa'nın uzaklaşan trenine baka kalmışlardı. Ancak içlerindeki ümit, Şemsi Paşa'nın başarısız olacağına onları ikna etmeye çalışıyordu.³⁹

Süleyman Askerî Bey, Şemsi Paşa Manastır'a gelmeden önce gerekli tedbirleri almak, Paşa'yı ortadan kaldırmak için bir gece önceden hazırlıklara başlamıştı. Pirlepe'den Süleyman Askerî Bey'in muavini olduğu Numune Mektebi'ne eğitim için gelmiş olan Mülâzım Arif Bey, bir gece önce Cemiyet tarafından uykusundan kaldırılarak acilen çağırılmıştı. Arif Bey kışlada Süleyman Askerî Bey'in yanına girdiğinde Yüzbaşı Sabri, Teğmen Esad, Teğmen Cemil⁴⁰ ve Teğmen Hüseyin Beylerin hazır bulunduğunu gördü. Süleyman Askerî Bey vakit geçirmeden bir gün sonra Manastır'a gelecek olan Şemsi Paşa'nın Cemiyet tarafından öldürülmesine karar verildiğini Arif Bey'in de fedai arkadaşına yardım edeceğini söyledi. Ancak ortada büyük bir sorun vardı. Suikastı yapacak fedai henüz bulunamamıştı. Süleyman Askerî Bey gece boyu (6-7 Temmuz 1908) paralı dahi olsa bir fedai bulmak için çıkış yolu aramış olmasına rağmen sonuç elde edemedi. Ayrıca Şemsi Paşa'nın beraberinde getirilecek olan askerlere Cemiyet tesir etmek istemişti ancak bu durum anlaşılınca kendilerine fırsat verilmemişti.⁴¹

38 Ragıp, *Manastır'da Patlayan Tabanca*, s. 326-332.

39 Kâzım Nâmi Duru, *Hatıralar: İttihat Terakki Cumhuriyet Devri Makedonya Hatıraları*, Ankara 2017, s. 33.

40 Süleyman Askerî Bey ile Irak Cephesi'ne gitmiş ve orada şehit düşmüştür. Tafsilat için ilgili bölüme bakınız.

41 Ragıp, *Manastır'da Patlayan Tabanca*, s. 529-531.

Görsel 6: Süleyman Askerî Bey Manastır'da, ayakta kilerden sağdan ikinci (Aile Arşivi)

Abdülhamid'in iktidarının kırılma günü olan 7 Temmuz 1908'de Şemsi Paşa sabah erken saatlerde Manastır'a geldi.⁴² Manastır'a gelir gelmez telgrafhaneye giderek tüm telgraf hatlarının kontrolünü ele aldı. Eskiden beri onu tanıyanlar hemen Resne üzerine harekete geçeceğine şüphe duymuyorlardı. Manastır Jandarma Komutanı Yarbay Rifat Bey aynı zamanda Şemsi Paşa'nın kızıyla nişanlıydı ve iyi bir İttihatçıydı. Cemiyet kendisine Şemsi Paşa'yı ikna etme görevini vermişti. Rifat Bey görüşme sırasında durumu oldukça karanlık şekilde resmetmişti. Bu durum Şemsi Paşa'nın sinirlerini altüst etmeye yetti de arttı bile.⁴³ Rifat Bey ayrıca Resne üzerine gitmekten ziyade Manastır'da kalınmasının uygun olacağını telkin etmişti.⁴⁴

Şemsi Paşa, Arnavut beylerinden aldığı güvence ile biraz rahat hissetmiş olsa bile yine de yoğun tereddüt yaşıyordu. Tabur

42 Külçe, *Firzovik Toplantısı ve Meşrutiyet*, s. 65.

43 Ragıp, *Manastır'da Patlayan Tabanca*, s. 370-371.

44 Külçe, *Firzovik Toplantısı ve Meşrutiyet*, s. 65-66.

Komutanı Albay Emin Bey'i hemen Resne'ye Niyazi Bey'in üzerine harekete geçirdi. Kendisi de müteakiben yola çıkacaktı. Cemiyet, Şemsi Paşa'yı Resne'ye ulaşmadan önce ortadan kaldırmaya kararlıydı. Yeni plana göre Teğmen Mehmed Ali Bey, Gevat Boğazı'na pusu atarak Şemsi Paşa'yı öldürecek. Ancak bahse konu boğaz 12 saat mesafedeydi ve Şemsi Paşa yolu uzattığı için burayı kullanmak istememişti.⁴⁵

İttihat ve Terakki Cemiyeti nasıl hareket edeceği noktasında kararsızlık yaşadığı bir sırada isyan halkalarının genişletilmesi ve Niyazi Bey üzerine sevk edilen kuvvetlerin şaşırtılması uygun görüldü. Binbaşı Enver Bey Selanik'ten Tikveş'e giderek kurduğu çete ile yeni bir isyan başlattı.⁴⁶

Şemsi Paşa daha önceki faaliyetlerinden ötürü kurşun işlemez bir adam olarak biliniyordu. Daha doğrusu bölgede bastırdığı isyanlardan sonra kendi eliyle böyle bir özelliği olduğu halk arasında yayılmış durumdaydı. Gevat Boğazı'nda yapılması için alelacele karar verilen teşebbüsün başarı şansının olmadığı herkesçe malumdur. Ancak Şemsi Paşa'yı yere serecek tecrübeli bir fedai de bulunmamıştı. Tam bu sırada çocukluğundan beri Abdülhamid'in istibdadına kin besleyen Teğmen Atıf Bey ortaya çıkıverdi ve bu iş için gönüllü olduğunu söyledi. Genç teğmen oldukça iyi bir nişancıydı ve attığını vurma konusunda mahirdi. Ancak bu işi görebilecek kapasitede tabancası yoktu. Süleyman Askerî Bey'in görev yaptığı Manastır'daki Numune Mektebi'nde özel eğitim almıştı. Bu mektepler ordunun ıslah edilebilmesi için Abdülhamid tarafından açılmıştı. Sultan, elbette açtığı bu mekteplerde yetişenlerin iktidarını ve istibdadını yıkacağını bilemezdi. Atıf Bey, suikastı kendisinin gerçekleştireceğine karar verdikten sonra önce Cemiyet'e kendisine tabanca vermesi için haber gönderdi. Daha sonra Manastır sokaklarında karşılaştığı Cemiyet mensuplarından tabanca istemeye başladı. Karşılaştığı Teğmen Prevezeli Ahmet Talât Bey'in Nagant

45 Ragıp, *Manastır'da Patlayan Tabanca*, s. 386-409.

46 Şakir, *İttihat Terakki Nasıl Doğdu I*, s. 281-282; Ragıp, *Manastır'da Patlayan Tabanca*, s. 208.

tabancasını aldı. Her ihtimale karşı bir de Karadağ revolveri istedi. Talât Bey ikinci isteğini bulmak için ayrıldıktan sonra Drahor'da yemek yiyen Atıf Bey uygun anı yakalamak için telgrafhane etrafında gezinmeye başladı.⁴⁷

Mülâzım Atıf Bey, bu sırada Numune Mektebi Muavini Yüzbaşı Süleyman Askerî Bey ile karşılaştı. Süleyman Askerî Bey, İttihat ve Terakki'nin Manastır'daki en önde gelen isimlerinden biriydi. Merkez-i Umumi ile Cemiyet mensuplarının arasındaki ilişkileri düzenleyen kişi Süleyman Askerî Bey'di. Aynı zamanda Cemiyet'in rehberlerindendi. Süleyman Askerî Bey ile Atıf Bey arasında samimi bir dostluk vardı. Atıf Bey, kendisinden oldukça tecrübeli olan Süleyman Askerî Bey ile karşılaştığı sırada tam olarak ne yapacağını dahi bilmiyordu. Süleyman Askerî Bey, bu ateşli teğmenin içerisinde taşıdığı duygu yoğunluğunu hemen fark etmişti. Atıf Bey de Süleyman Askerî Bey'in vatanı ilgilendiren meselelerde ne kadar inkılapçı bir karakter olduğunu yakından biliyordu. Süleyman Askerî Bey ayrıca Atıf Bey'in de mensubu olduğu Manastır Fedai Bölüğü'nün reisiydi.

Süleyman Askerî ve Atıf Beyler karşılaştıkları sırada Atıf Bey de aradığı fırsatı bulmuş, Karadağ revolverini nasıl bulacağına emin olmuştu. Selamlayarak Süleyman Askerî Bey'in yanına gitti ve şu sözlerle maksadını açık etti:

İşittim ki, Şemsi Paşa'yı vuracak bir fedai bulunamamış. Bir gönüllü fedai çıkmadığı için şimdi para ile bir fedai aranıyormuş. Fakat böyle işler para ile yapılamaz. Ben kendim, bu işi yapmaya karar verdim, onun için buraya geldim. Bizim Prevezeli Talât'ın Nagantı'nı aldım. Şimdi bir de Karadağ'a ihtiyacım var, onu da sizden rica ediyorum. Bana bir Karadağ bulur musunuz?

Bu sözler karşısında Süleyman Askerî Bey oldukça şaşırmıştı. İki gündür aradıkları fedai kendisi gelerek işe talip olmuştu.

47 Ragıp, *Manastır'da Patlayan Tabanca*, s. 435-440; Atıf Kamçıl, Şemsi Paşa'yı öldürmek için Cemiyet'in Manastır Şubesi Rehberi Süleyman Askerî Bey'den tabanca istemişti. Bkz. Şükrü Hanioglu, *Preparation for a Revolution The Young Turks*, Oxford 2001, s. 472.

Süleyman Askerî Bey'in dudaklarından ilk etapta şu kelimeler döküldü: "Sahi mi söylüyorsun Atıf?" Atıf Bey oldukça soğukkanlılıkla, "Evet, kararım katidir" dedi. Bunun üzerine kollarını açan Süleyman Askerî Bey sıkıca Atıf Bey'e sarılmıştı. Bu aslında inkılabı inanmış olan kadroların yıllarca süren emeğinin büyük meyvelerini vermeye başladığı en önemli andı. İlk şaşkınlığını atlatan Süleyman Askerî ve Atıf Beyler ayrıntılar üzerinde konuşmaya başladılar. Süleyman Askerî Bey kendisine ikinci bir kişinin eşlik etmesini isteyip istemediğini sorduğunda Atıf Bey bunu kesin bir şekilde reddetti. Cemiyet'in kurulduğu andan itibaren en önemli işlerinden birisini yapacak olan Atıf Bey'in fedakarlığı karşısında birtakım istekleri olabileceğini düşünen Süleyman Askerî Bey, Atıf Bey'den arzusunu sordu. Atıf Bey, İstanbul'da yaşayan yaşlı anne ve babasının zarar görmesine ihtimal vermese dahi küçük kız kardeşine bir fenalık gelmesinden çekiniyordu. Başına gelebilecek herhangi bir durum karşısında kız kardeşinin himaye edilmesini Süleyman Askerî Bey'den istedi. Süleyman Askerî Bey duygusal bir atmosfer yaratılıp Atıf Bey'in cesaretini örselemek istememişti. Bu işi kazasız belasız atlatacaklarını ve buna hiç gerek kalmayacağı konusunda Atıf Bey'i temin etti. Artık Hürriyet'e ulaşmaya çok az kalmıştı.⁴⁸

Vatan ve hürriyet için ekilen tohumlar artık ağaç olmak üzereydi. Sonunun ölümle bitme ihtimali yüksek olan görevlere dahi fedai bulunmasında zorlanılmıyordu. Atıf Bey'i etkileyenlerin başında Namık Kemal geliyordu. Henüz Harbiye'de okuduğu günlerde yazdıklarından etkilenmiş, hürriyete aşık, istibdada düşman bir karaktere bürünmüştü.⁴⁹

Suikastı düzenleyecek olan Atıf Bey (Kamçıl) 1882 yılında Çanakkale'de doğdu. Baba adı İsmail anne adı Fatma'ydı. 1904 senesinde piyade teğmen rütbesiyle Harbiye'den mezun olan Atıf Bey, 1907'de İttihat ve Terakki'nin hafi teşkilatına girdi.⁵⁰

48 Ragıp, *Manastır'da Patlayan Tabanca*, s. 440-444.

49 Külçe, *Firzovik Toplantısı ve Meşrutiyet*, s. 76.

50 *TBMM Arşivi*, Tercüme-i Hâl Kâğıdı, No: 1038.

Süleyman Askerî Bey icraat adamıydı. Küçük detaylara dahi önem veren kurmay zekâsı onu diğer fedailerden ayıran önemli özelliklerinden yalnızca birisiydi. Öncelikle Atıf Bey'e kaçtıktan sonra nasıl saklanacağını tasarlayıp tasarlamadığını sordu. Aldığı cevap elbette hayırdı. Atıf Bey sonrasını değil yapacağı işe konsantre olmuştu. Sonunu düşünmüyordu, yalnızca Şemsi Paşa'yı vurarak Hürriyet'in kahramanı olma sevdasında idi. Süleyman Askerî Bey biraz şaşırdıktan sonra Mahmut Bey'in (Soydan) evinde saklanması için münasip olacağını söyledi ve Mahmut Bey ile görüşmek üzere oradan ayrıldı. Süleyman Askerî Bey kısa sürede vaziyeti hazırlamış, Atıf Bey'in saklanma işini organize etmişti. Daha sonra Atıf Bey'i yanına alarak suikastın gerçekleşeceği telgrafhanenin az ilerisinde bulunan sokaktaki evi gösterdi. Plan en ince ayrıntısına kadar çalışılmalıydı. Kapının üzerinde bir ip vardı ve bu ip çekilince kapı kendiliğinden açılırdı. Kaçış heyecanı ve karmaşası içerisinde kapının açılması için ayrıca zaman kaybedilmeyecekti. Kaçma sahnesinde Atıf Bey, Mahmut Bey'in evine ulaşınca ipi çekip hemen eve çıkacaktı. Evde yalnızca Mahmut Bey'in vatansever validesi olacaktı. Suikast planlamasının yapıldığı Osman'ın Kahvehanesi'ne ikili döndükten sonra Süleyman Askerî Bey, Atıf Bey'in ısrarla istediği Karadağ revolverini bulmak için ayrılmıştı, ancak bir türlü bulamamıştı. Ancak Süleyman Askerî Bey'in getirdiği haberler planın mutlaka başarılı olmasının gerekliliğini tüm çıplaklığıyla ortaya koyuyordu. Şemsi Paşa, başta Niyazi ve Enver Beyler olmak üzere tüm inkılapçı çeteleri ezmek için daha fazla kuvvet talep etmişti. Bu esnada Drahor boylarında dağınık şekilde bulunan Arnavut silahşorlar toplanıp emniyet tedbirleri almaya başlamışlardı. Cemiyet'in Manastır Şubesi'nin idarecileri birçok Cemiyet mensubundan dahi bu suikast girişimini gizlemişlerdi.⁵¹

Süleyman Askerî ve Atıf Beyler pür dikkat telgrafhane önünde olanları izliyordlardı. Az sonra dörder atın çektiği iki lândon

51 Ragıp, *Manastır'da Patlayan Tabanca*, s. 444-456; Şakir, *İttihat Terakki Nasıl Doğdu* I, s. 283-285.

araba kapıya yanaştı. Bu esnada muhafızlar arasında duracakları yer ve binecekleri araçlarla ilgili kargaşa yaşandığı görülüyordu. Süleyman Askerî Bey gün boyu oturdukları kahvehanede kalırken, Atıf Bey başladığı işi bitirmek adına kendisine uygun bir yer bulmak için oradan ayrıldı ve Şemsi Paşa'yı görmek üzere gelen kalabalık halkın arasına karıştı. Atıf Bey suikastı gerçekleştirebileceğini düşündüğü uygun bir yer seçmişti.⁵² Şemsi Paşa bir ara duraksamış, yukarıda unuttuğu eldivenlerinin getirilmesini Teğmen Hüseyin Ağa'dan istemişti.⁵³ Kısa süre içerisinde "geliyor" sedaları eşliğinde Şemsi Paşa kapıda görüldü. Hemen yanında müstakbel damadı Rifat Bey de bulunuyordu. Atıf Bey yavaşça tabancasına sarıldı ve kalabalığı yaran gürültüyle Nagant bir el patladı. İlk kurşun paşanın sol omzundan geçerek duvarda patlamıştı. Aslında Atıf, Paşa'yı öldürecek darbeyi vurmuştu. Ama hakimiyetini kaybetmeden Şemsi Paşa'nın üzerine iki el daha ateş etti ve Paşa yere yıkıldı. Saniyeler içerisinde gelişen olay sırasında kimse ne olduğunu dahi anlayamamıştı. Bir keşmekeş yaşanıyordu.⁵⁴ Şemsi Paşa'nın oğlu Müfid Şemsi Bey, suikast sonrası yaptığı araştırmalarda Cemiyet'e mensup subayların olay sonrasında ara sokaklarda silah attıklarını iddia etmişse de bu yaşanmamış, Atıf Bey kaçarken silahında kalan dört kurşunu ara ara havaya atmıştır. Yaşanan karışıklık sırasında Arnavut silahşorlar halk üzerine ateş açmış, bu sırada halktan yaralananlar olmuştu. Hüseyin Ağa'nın kollarına düşen Şemsi Paşa kendisini bir zabitin vurduğunu söyleyebilmişti.⁵⁵

Bu esnada, halkın kaçıştığı tarafta da silah sesleri işitiliyor, Süleyman Askerî Bey, elindeki revolveri havaya boşaltarak, sokak içindeki müfrezeye haykırıyor, "Silah başına. Bu eşkıyanın hepsini öldürün" diye emirler veriyordu.⁵⁶

52 Ragıp, *Manastır'da Patlayan Tabanca*, s. 444-456.

53 Müfid Şemsi, *el-Hakku yâlü vela yu'la aleyhi*, s. 34-35.

54 Suikast ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Talha Burak Ünlü, *İttihatçı Bir Fedai: Mülâzım Atıf Kamçıl*, İstanbul 2021.

55 Müfid Şemsi, *el-Hakku yâlü vela yu'la aleyhi*, s. 12-13, 34-35.

56 Şakir, *İttihat Terakki Nasıl Doğdu I*, s. 287.

Halk ve muhafızların bağırısları arasında panik havası tüm bölgeyi sarmıştı. Atıf Bey'in şimdiki hedefi Süleyman Askerî Bey'in kendisine gösterdiği Mahmut Bey'in evine ulaşmaktı. Ancak kaçış istikametinde kalabalık bir insan seli vardı. Belediye istikametinde kaçmaya karar verdi. Bunun münferit bir hadise olduğunu anlayan Paşa'nın muhafızları Atıf Bey'in kaçtığı istikameti kurşun yağmuruna tutmaya başladılar. Ayakta ateş yaptıkları için sözde iyi atıcı olan Arnavut silahşorların mermileri boşa gidiyor, hedefi ıskalıyordu. Fakat bu sırada mermilerden birisi Atıf Bey'in bacağını delip geçti. Yaralı halde kaçan Atıf Bey bir kunduracı dükkanına sığındı ve kepenkleri kapattı. İşini şansa bırakmayan Süleyman Askerî Bey, Teğmen İşkret Mehmed Bey'i suikasttan sonra uygun pozisyonda yardım etmek için görevlendirmişti. İnzibat işleriyle meşgul subay kordonu taktığı için kimse ondan şüphelenmezdi. Atıf Bey'e yardım etmek için köprübaşında bekliyordu. Sokak aralarında şaşkın şekilde koşan Arnavut muhafızlara sahte kaçış istikameti vererek bölgeden uzaklaştırmıştı. Sokaktaki sesler kesilince dükkândan çıkan Atıf Bey, Mahmut Bey'in evine gitti. Süleyman Askerî Bey suikasttan hemen önce mekân değiştirerek Drahor boyunda Levazım İkinci Şube'den Seyfi Bey ile Şaban Usta'nın Kahvehanesi'nden olup biteni izlemişti. Süleyman Askerî Bey, Atıf Bey'in hareketlerini uzaktan takip etmiş, kaçarken kılıcını atıp kunduracının arasına girene kadar gözden kaybetmemişti. İşkret Mehmed Bey, başsız kalan Arnavutların Atıf Bey'i bulma ümitlerini yitirdikleri anda Manastır'dan uzaklaştırmak için gerekli girişimleri yapmayı başardı. Suikastın üzerinden bir gün geçmesine rağmen Atıf Bey'in yarasına bakım yapılamamıştı. Mahmut Bey'in annesi vasıtasıyla Tabur Kâtibi Mehmet Ragıp Bey'i çağırarak Süleyman Askerî Bey'e kendisine doktor göndermesi için haber gönderdi. Ragıp Bey aracılığıyla haber ulaşan Süleyman Askerî Bey sokaktaki devriyelerden dolayı Atıf Bey ile ilgilenilemediğini, çaresine bakılacağını söyledi. Ragıp Bey'in yaralıyı kendi evine götürme teklifine de olumlu ya da olumsuz bir cevap vermedi. Süleyman Askerî Bey, Kırmızı Kışla'daki odasında çare arıyordu ve

bu olağanüstü durumda Cemiyet adına her türlü kararı alabilecek yetkiye sahipti. Kısa sürede olaya hâkim olan Süleyman Askerî Bey arkadaşlarının da yardımıyla Atıf Bey'e pansuman yapması için Doktor Fahri Bey'i eve gönderdi. Fahri Bey, 24 saattir kanayan yaraya pansuman yaparak kanamayı durdurmuştu. Ayrıca kötü bir yaralanma olmadığını da temin etti. Süleyman Askerî Bey, Atıf Bey'i çıkan dedikodular nispetinde tehlikeye atmak istemediğinden bulunduğu evden aldırarak Ragıp Bey'in evine taşıtmaya karar verdi. Bu kritik nakil görevini Seyfi Bey'e verdi. Seyfi Bey, Süleyman Askerî Bey'in uygun görmesiyle nakliyat sırasında eniştesinin arabasını kullanmaya karar verdi. Askerî Bey, Atıf Bey'i görmeyi de çok istiyordu. Kendisi bizzat Atıf Bey'i evden çıkartmak için Cemal Bey'in evinden geçerek Mahmut Bey'in evine girdi. Atıf Bey'i tebrik ettikten sonra yaptığı işe olan hayranlığını dile getirip durumu izah etti. Kısa bir beyin fırtınasından sonra Atıf Bey'i kadın kıyafetinde kaçırmanın uygun olacağını düşünmüştü. Öyle ki Süleyman Askerî Bey de kadın çarşafı giyecekti. Süleyman Askerî Bey, ev sahibesinin çarşaflarından birisini giyerek yüzünü peçe ile örttü. Bir diğer çarşaf da Atıf Bey'e giydirildi. Hızlı bir şekilde plan tatbik edildi ve çarşaf giyen subaylar arabaya bindiler. Şiddetli şekilde yağan yağmur planı perdelemeye yardım etmişti. Manastır'da hükûmetin aslında Cemiyet'in ta kendisi olduğu iyiden iyiye anlaşılmıştı. Süleyman Askerî Bey gece yarısı Operatör Fehim Bey'i Ragıp Bey'in evine göndererek yarayı tekrar muayene ettirdi.⁵⁷

9 Temmuz günü işler bir anda karıştı. Süleyman Askerî Bey, Seyfi Bey'i Kırmızı Kışla'daki odasına çağırttı ve gayet katı bir emir verdi: "Arabayı hazırlayın ve Atıf'ı bulunduğu yerden çıkartıp hemen Resne'ye götürün." Çünkü hükûmet Atıf Bey'in izini bulmuştu ve yakalama görevi de Süleyman Askerî Bey'e havale edilmişti. Abdülhamid'in politikaları gibi hükûmet sisteminin de iflas ettiğinin en büyük örneği buydu. Abdülhamid idaresi, dağa çıkmayan subayların Cemiyet'e mensup olmadığına

57 Ragıp, *Manastır'da Patlayan Tabanca*, s. 530-570; Mithat Şükrü Bleda, *İmparatorluğun Çöküşü*, İstanbul 1979, s. 43.

Görsel 7: Manastır'da bulunan Süleyman Askerî Bey'in görev yaptığı Kırkız Kışla

inanıyordu. Kader ağlarını öreceği sırada Cemiyet'e bir şans daha gülmüş, Atıf Bey'in bulunması görevi Süleyman Askerî Bey'e havale edilmişti. Süleyman Askerî Bey vakit kaybetmeden Kısıklılı Cemil Bey'i de Hamamönü ve civar sokaklarını tutmak, Atıf Bey'i Cinga Sokağı'ndan yakalamak için tedbir aldırdı ve ekledi; "Cinga Sokağı'ndan Hanlarönü istikametine gidecek olan kır atlı arabayı selamlayacaksınız." Plana göre Atıf Bey çarşaf giyecek ve Ragıp Bey'in kayınvalidesi Zeniş Hanım ile Resne'ye kadar gidecekti. Süleyman Askerî Bey'in tüm ayrıntılarını titizlikle hazırladığı plan tıkr tıkr işlemiş, Atıf Bey Resne'ye kaçırılmıştı.⁵⁸

Yanlış Hedefe Giden Kurşunlar

Şemsi Paşa suikastı hengamesinin devam ettiği günlerde bu kez de Müşir Osman Paşa'nın Manastır'a geleceği haberi bomba gibi düşmüştü. Bu durum karşısında Cemiyet'in, yeni bir suikasta karar vermesi uzun sürmedi. Manastır Mevki Komutanı olan Osman Hidayet Paşa da bu seyahatten oldukça rahatsız olmuş,

58 Şakir, *İttihat Terakki Nasıl Doğdu I*, s. 296-297; Ragıp, *Manastır'da Patlayan Tabanca*, s. 573-584.

Müşir Osman Paşa'yı koruyacak gücünün olmadığını beyan etmişti. Müşir Osman Paşa'yı ortadan kaldırmak için yapılan suikast girişimini tasarlayan yine Süleyman Askerî Bey'di. Bu kez teği çeken kişi Atıf değil, Teğmen Salim ya da bilinen adıyla Dadaş Salim olacaktı. 17 Temmuz 1908 günü Kırmızı Kışla önünde tüm subayların toplanıp konuşma yapıldığı anda Süleyman Askerî Bey'in emir eri Ergirili Faik Bey koşarak içeri girdi ve Müşir Osman Paşa'nın ferman okuduğunu söyledi. Elindeki revolver tabanca ile Süleyman Askerî Bey'in odasında talim yapan Dadaş Salim yerinden hızla fırlayıp, Kırmızı Kışla'nın koridorlarını geçtikten sonra avludaki kalabalık arasında Müşir Osman Paşa olduğunu düşündüğü hedefe tereddüt etmeden üç el ateş açtı. Fakat, yanlış Osman Paşa'yı vurmuştu. Vurulan Müşir Osman Paşa değil Osman Hidayet Paşa'ydı. Kolundan vurulan Osman Hidayet Paşa bir müddet sonra sağlığına kavuştu. Fakat bu son girişim II. Abdülhamid'in tüm ümitlerini kırmıştı.⁵⁹

Hasan Amca, II. Meşrutiyet'in ilanı sürecinde Süleyman Askerî Bey ve Manastır'ın rolünü şöyle anlatmıştı:

Sultan Hamid'i dize getiren hadiselerin merkezi Manastır'dı. Bu vilayet Üçüncü Ordu'nun da merkezi bulunuyordu.

Millî alaylarıyla, gece Ordu Kumandanı Müşir Tatar Osman Paşa'yı buradan, dağa kaldırdılar. Kaldıranlar, Niyazi ile Yüzbaşı Eyüb Sabri, Enver değil! . .

Sultan Hamid'in bu havalide güvendiği en sadık paşası, Şemsi Paşa'yı burada vurdular. Vuran, Teğmen Atıf, Enver değil!

Bu hareketleri idare edenler Süvari Albayı Sadık, Kurmay Yüzbaşı Süleyman Askerî, Enver değil!

İşyan hareketlerine müvazi istikamet veren Enver değil! . . .

Sultan Hamid'e diz çöktüren merkez Selanik değil,

Manastır...⁶⁰

59 Şakir, *İttihat Terakki Nasıl Doğdu I*, s. 307-309; Özdemir, *Balkanların Şekillenme Sürecinde III. Ordu*, s. 292.

60 Hasan Amca, *Doğmayan Hürriyet: Bir Devrin İçyüzü 1908-1918*, İstanbul 1989, s. 47.

II. Meşrutiyet ve Sonrası

Şemsi Paşa'ya düzenlenen suikast kırılma noktası olmuştu. Resneli Niyazi ve Enver Beylerin isyanları ise suikastı müteakip şekil değiştirerek daha fazla yayıldı. II. Abdülhamid yaşanan olaylar karşısında ilk etapta yumuşak hareketle, dağıttığı terfi, paye ve unvanlarla genç subayları kontrol altına alabileceğini düşünmüştü. Temmuz 1908'de mahiyet değiştiren isyan tüm III. Ordu bölgesinin yanı sıra Edirne'deki II. Ordu'ya da sirayet etti. Göz korkutma maksatlı olarak 10 Temmuz'da III. Ordu'nun bazı subayları tutuklandı. Ancak tutuklamalar ateşi daha da alevlendirmek dışında bir işe yaramıyordu. Tarihler 16 Temmuz'u gösterdiğinde Makedonya'daki tüm İttihatçı subaylar yayımlanan genel af kapsamında affedildi. Ancak her geçen gün kötüye giden olaylarda ön alamayan II. Abdülhamid, 24 Temmuz 1908'de Meşrutiyet'i yeniden ilan etti. İttihatçı kadroların yıllardır sürdürdükleri mücadeleye artık başarıya ulaşmıştı. Halk iradesinin temsil edileceği Meclis-i Mebusan da artık açılacaktı.⁶¹

Meşrutiyet'in ilan edilmesini müteakip Süleyman Askerî Bey, İttihat ve Terakki içerisinde aktif rol oynamaya devam etti. 1 Şubat 1909'da "Enişte Bey'e" şeklinde hitap ederek yazdığı mektuptan oldukça hareketli olduğu anlaşılmaktadır. Mektuba göre Selanik'te sekiz gün kaldıktan sonra Manastır'a geçmişti. Manastır'a ulaştıktan iki gün sonra ordu komutanlığından memuriyet-i mahsusaya tayin edildiğine dair aldığı telgraf üzerine ilk trenle Selanik'e geri döndü. Bazı acil ve önemli işler için Köprülü, Üsküp, İştîp ve Metroviçe'ye gitmek üzere 2 Şubat'ta tekrar yola çıkacaktı.⁶²

İttihatçılar istediklerini almış olmalarına rağmen tecrübesiz olmaları ve gelişmelere karşı hazırlıksız yakalanmalarından ötürü duruma hâkim olamadılar. 9 ay 5 gün sonra 31 Mart Vakası patlak verdi. Hasan Fehmi Bey'in öldürülmesi etrafında gelişen olaylar bir anda mahiyet değiştirerek *irticai* bir ayaklanmaya

61 Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, çev. Ayda Erbal, İstanbul 1995, s. 120-140.

62 *İBB Atatürk Kütüplüğü*, Bel_Mtf_047667.

dönüştü. III. Ordu'da görevli, içerisinde Süleyman Askerî Bey'in de yer aldığı İttihatçı subaylar zorla ilan ettirdikleri Meşrutiyet'in ortadan kaldırılmasını yeniden başa dönmek olarak telakki ettiklerinden bu duruma kayıtsız kalamadılar. İsim babası Mustafa Kemal Bey (Atatürk) olan Hareket Ordusu'nu hızlı bir şekilde hazırlayarak 23-24 Nisan 1909 gecesi İstanbul'a girdiler.⁶³ Hareket Ordusu ile İstanbul'a gelenlerden birisi de Süleyman Askerî Bey'di. 31 Mart Vakası olarak bilinen isyan hareketi kısa süre içerisinde kontrol altına alınırken isyancıların tamamı ele geçirildi. 27 Nisan 1909'da ise tahtan indirilen II. Abdülhamid'in yerine V. Mehmed Reşad tahta çıktı.⁶⁴

Üçüncü Görev Yeri: Bağdat

Meşrutiyet ve Anayasa, Müslümanlara, Hristiyanlara ve Musevilerle eşit hak ve yükümlülükler vadeliyordu. Osmanlı ülkesinde yaşayan unsurların Türk ya da Yunan, Bulgar ya da Sırp, Arnavut ya da Ulah diye ayrılması artık mümkün değildi, çünkü herkes yasalar önünde eşitti. Meşrutiyet'in ilanı, başta jandarma reformu olmak üzere tüm reform programlarını dolayısıyla da Avrupalı devletlerin müdahalelerini gereksiz bir hâle getirmişti. Eylül 1909'da Selanik, Kosova ve Manastır vilâyetlerinde jandarmanın tensiki için istihdam edilen yabancı subayların görevlerine son verildi. Maliye komisyonu ilga edilirken yabancı ajanlardan ülkeyi terk etmeleri istendi.

63 İstanbul'a Hareket Ordusu ile gelenlerin bazıları şunlardı: Erkanıharp Kolağası Vehbi Paşazade, Süleyman Askerî Bey, Erkân-ı Harp Feriki Mahmut Şevket Paşa, Erkân-ı Harp Kolağası Selânikli Mustafa Kemal Bey, Erkân-ı Harp Binbaşısı Pirlepelî Fethi Bey (Okyar), Erkân-ı Harp Kolağası İzmirli İsmet Bey (İnönü), Erkân-ı Harp Yüzbaşısı Hafız İsmail Hakkı Bey, Erkân-ı Harp Kaymakamı Üsküdarlı Cemal Bey (Paşa), Erkân-ı Harp Binbaşısı Faik Bey, Erkân-ı Harp Binbaşısı Selânikli Remzi Bey, Piyade Kolağası Ohrili Eyüb Sabri Bey, Piyade Kolağası Resneli Niyazi Bey. Bkz. Samih Nafiz Tansu, *İki Devrin Perde Arkası: Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Hüsameddin Ertürk*, İstanbul 2020, s. 45; Ziya Şakir, *İttihat Terakki Nasıl Yaşadı II*, İstanbul 2014, s. 267.

64 Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, s. 330-345.

III. Ordu subayları gerçekte jandarmayı hiçbir zaman sevmədiler. Parlak, gösterişli elbiseleri, düzenli olarak yatan maaşları, incitilmeyen gururlarını sürekli rakip olarak gördüler. Aslında jandarma, İttihatçı kadrolara göre ilk etapta gereksizdi. Ancak 31 Mart sonrası işler tersine dönmüştü. Yeniden düzenlenmiş jandarma birlikleri İstanbul'da yediden yetmişe herkesin dikkatini ve ilgisini çekmeyi başardı. İttihatçılar, Rumeli'deki üç vilayetle sınırlı kalması planlanan jandarma tensikatinin tüm ülke çapına yayılması için hemen kolları sıvadılar.⁶⁵

Hareket Ordusu ile İstanbul'a gelen Süleyman Askerî Bey, arkadaşlarının bir kısmı gibi ya eski görev yerine dönecek ya da yeni bir göreve atanacaktı. Manastır Numune Mektebi'nde sürdürdüğü görevi onu jandarma mekteplerinde verilecek eğitim için aranan isimlerden birisi haline getirmişti. Devrim kendi çocuklarını mı yiyordu? Bilinmez ama işin mimarlarına İstanbul ve çevresinde yer olmadığı açıktı. İttihatçı subayların bir şekilde İstanbul'dan uzaklaştırılmalarının bu hususta ne kadar etkili olduğunu ölçecek bir parametremiz olmadığı için bunun halisane bir atama olduğunu düşünmek durumundayız.

29 Ağustos 1909'da Bağdat Jandarma Tensikat Dairesi kadrosunda bulunan *Kolağalık* rütbesine, Manastır Numune Taburu Talim Muavini iken izinli olarak İstanbul'da bulunan Mümtaz Yüzbaşı Süleyman Askerî Efendi'nin terfi ettirilerek tayini teklif edilmişti. Manastır'da görev yaptığı süre dikkate alındığında terfi tayin edilmesinde mahsur yoktu. Piyade Dairesi de verdiği ilamda herhangi bir sorun olmadığını dile getirdi. Ancak piyade sınıfı ile olan bağı kesilmeden jandarmada kolağası rütbesine atanması, jandarma dairesinden teklif edildi. 4 Eylül 1909'da ataması gerçekleşti. Süleyman Askerî Bey'in yeni rütbesi kolağası, görev yeri Bağdat idi.⁶⁶

65 Jandarma için geniş bilgi için bkz. Süleyman Tekir, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Jandarma: Kuruluş, Teşkilat ve Mücadele (1903-1938)*, İstanbul 2020.

66 BOA, BEO, 3629/272130.

Süleyman Askerî Bey'in jandarmanın tensikâtı için Bağdat'ta bulunduğu tarihlerdeki faaliyetlerle ilgili elimizde yeterli bilgi yok. Ancak 1914'te Basra Valisi ve Irak Umum Komutanı olarak Bağdat'a döndüğünde herkes tarafından tanınan bir isimdi. Özellikle önde gelen aşiretlerle 1909'dan itibaren kurduğu ilişki ağı, İngilizlerin karşısına güçlü bir gayrinizami harp ordusu çıkarmasını sağlayacaktı.

Görsel 8: Süleyman Askerî Bey Bağdat'a giderken şahtur üzerinde (Aralık 1909)
(1 Numara Süleyman Askerî Bey, 3 Numara Cemil Bey)

Görsel 9: Süleyman Askerî Bey Bağdat'a giderken en arkada (Aralık 1909)

Ama Irak'ta 1915 yılında emaneti teslim etmeden önce yapacağı çok iş vardı. İlk durağı Trablusgarp olacaktı...

İKİNCİ BÖLÜM

TRABLUSGARP HARBİ

*Kılıçlarını ve kıyafetlerini satarak
vatan toprağını kurtarmaya gidenler..*

Kuzey Afrika'da Bir Vatan Toprağı: Trablusgarp

17 Eylül 1911'de İstanbul'daki İtalyan askerî ataşesinin yerli kaynaklarına dayandırdığı istihbarat notunda, Libya'daki Osmanlı askerî varlığının 3.000'i geçmeyeceği bildiriliyordu.¹ Aslında askerî ataşe mübalağa etmişti, gerçek rakam 1.200'dü.² Osmanlı Devleti'ni gafil avlamak için İtalyanlar açısından bundan daha iyi bir fırsat olamazdı. Fas krizi de 20 Eylül'de Fransa ve Almanya arasındaki mutabakatla sonuçlanmıştı. Bu durum İtalya tarafında sevinçle karşılandı. Öyle ki Trablusgarp Harbi'ne, İtalyan devlet adamlarının söz konusu mutabakatı duyduğu anda karar verdiği kabul edilir.³ Hakkı Paşa Kabinesi'nin gösterdiği siyasi zafiyet, ilk günlerden itibaren İtalyanların işini kolaylaştıracak gibi görünüyordu. Oysa, Sadrazam Hakkı Paşa bir önceki görevinde Osmanlı'nın Roma sefiriydi. İtalyanların hem arzu ve isteklerini hem de onları durdurmanın en iyi yollarını bilmesi gereken kişinin ta kendisiydi. Fakat yaşananlar bunun tam tersi bir durumu

1 Timothy W. Childs, *Trablusgarp Savaşı ve Türk İtalyan Diplomatik İlişkileri*, çev. Deniz Berktaş, İstanbul 2008, s. 65.

2 Tekir, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Jandarma*, s. 164.

3 Childs, *Trablusgarp Savaşı*, s. 66.

ortaya çıkardı. Osmanlı'da işlerin iyi gitmediği ortadaydı. Öyle ki Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşa Yemen'deki isyanı bastırmak için Trablusgarp'taki askerleri isyan bölgesine sevk etmişti. Yetmezmiş gibi Trablusgarp'taki silah ve mühimmat da İstanbul'a taşınıyordu. Hükûmet adeta Trablusgarp'ı İtalyanlara teslim etmek için elinden geleni yapıyordu. Bunun yanında sadrazam başta olmak üzere hükûmet üyelerinin hiçbiri İtalya ile bir harp olacağına ihtimal dahi vermiyordu.⁴

24 Eylül 1911'de İtalyan basını spekülatif haberler yaparak bölgeye yapılması istenilen askerî müdahaleyi meşrulaştırma gayretine girişmişlerdi. İddialara göre Trablusgarp'taki imamlar, başta İtalyanlar olmak üzere *bütün kafirlerin* imha edilmesi gerektiğini ima eden vaazlar verirken silahlı çeteler de İtalyanları tehdit ediyordu. ABD basını tüm bunları yalanlamakta gecikmemişti. İtalya Dışişleri Bakanı San Giuliano aldığı abartılı raporları uluslararası teamülleri hiçe sayarak doğrudan Kral Emmanuel'e sunulmak üzere Başbakan Giovanni Giolitti'ye iletti. Kral, aynı gün üzerinde değişiklik yapmadan ültimatomu Osmanlı'ya ulaştırılmak üzere gönderdi. 28 Eylül öğleden sonra ültimatom Sadrazam Hakkı Paşa'ya verildi. Hakkı Paşa bu durumu büyük bir şaşkınlıkla karşılamıştı; İtalyanlar savaşmak istiyorlardı. İtalya hükûmeti 24 saat içerisinde resmen bir cevap istiyordu, yoksa işgal hareketine girişeceklerdi. 29 Eylül'de verilen yumuşak üsluplu cevap Roma'yı tatmin etmekten oldukça uzaktı. Aynı gün İtalya resmen savaş ilan etti.⁵ Hakkı Paşa Kabinesi'nin *sorun çıkarmama* politikası⁶ İtalyanları cesaretlendirirken Osmanlı için on yıllık harbin ilk ateşini yakacaktı.

Trablusgarp üzerine 3 Ekim 1911'de İtalyan bombardımanı ile başlayan saldırılar karşısında Neşet Bey komutasındaki Türk birlikleri iç bölgelere çekilmeyi tercih etti. İtalyanların sahil kesimindeki

4 *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri Osmanlı-İtalyan Harbi (1911-1912)*, Ankara 1981, s. 119-120.

5 Childs, *Trablusgarp Savaşı*, s. 67-75.

6 *Osmanlı-İtalyan Harbi*, s. 120.

Tobruk, Derne, Bingazi ve el-Humus'u ele geçirmeleri uzun sürmedi. 11 Ekim'de Trablusgarp'a ulaşmayı başaran İtalyan birlikleri bu dönemde savaşmak istenilecek yegâne ordu görünümündeydi.⁷

20. yüzyılda değişmeye başlayan savaş konseptine bir de devletin güçsüzlüğü eklenince Osmanlı İmparatorluğu tarihinde ilk kez rutin dışına çıkıldı. Nizamî subayların emrindeki gayrinizami birliklerle yapılan mücadele aynı zamanda Türk gayrinizami harp tarihinin başlangıcıdır. Türk ordusu bu savaşta düzenli bir cephe savaşından ziyade, subaylarının Balkanlarda tecrübe ettikleri gayrinizami harp kurallarına göre savaşmayı tercih edecekti. Düzenli birliklere karşı ilk kez uygulanacak olan bu mücadele tipinin Türk askerî tarihinde Trablusgarp Harbi'nde ete kemiğe büründüğünü rahatlıkla söyleyebiliriz. Balkan Harbi'nde şekillenecek mücadele Teşkilat-ı Mahsusa ile farklı bir anlam kazanacaktır.

Cepheye Gönüllü Gidenler

Osmanlı idaresi yıllar süren iç ve dış siyasi hadiselerle o kadar çok meşgul olmuştu ki, Trablusgarp gibi merkezden uzak bölgelerle ilgilenememiş(ti). Trablusgarp gibi kara bağlantısı olmayan bir coğrafyanın kaderi yerel idarecilere terk edilirken onların gönderdikleri günü kurtarmaya yarayan raporlar hükûmet merkezini teskin etmek için yeterli oluyordu. Esasında Trablusgarp demek sürgün demektir. Osmanlı'nın istenmeyen adamlarının gönderildiği gözden ve gönülden ırak bir coğrafyaydı.⁸ Trablusgarp'ın güneyinde bulunan Fizan, gidildikten sonra sağ dönülmenin imkânsız kabul edildiği bir sürgün yeri idi. Öyle ki *Fizan'a kadar sürmek* ifadesi dillere pelesenk olmuştu.

İtalyanların saldırıyı başlattıklarında Trablusgarp'taki tümenin bir komutanı dahi yoktu. Tümen Komutanlığına Albay Neşet Bey vekâlet ediyordu. Harp tehlikesi belirince 1885, 1886 ve 1887 doğumluların silahaltına alınmasına karar verildi. Tümenin

7 Childs, *Trablusgarp Savaşı*, s. 81-82.

8 *Osmanlı-İtalyan Harbi*, s. 128.

mevcut 820 erinin ikmâl ve iâşesi dahi sağlanamıyordu. Tüm zorlamalara rağmen eldeki düzenli birliklerin sayısı 4.000'i geçmiyordu ve yalnızca yarısı Trablusgarp şehrinde bulunuyordu. Yukarıda belirtildiği üzere yıllardır Trablusgarp sürgün şehri olarak lanse edildiği için hiçbir Türk subayı gönüllü olarak savaştan önce burada görev yapmak istemiyordu. Hükûmetin tutumu da bunu doğrular nitelikteydi; gözden ve gönülden uzak olmasını istedikleri kişiler buraya gönderiliyordu.

Hükûmetinin teslimiyetçi tutumu Türk halkının galeyana gelmesiyle bir anda tersine döndü. Özellikle Türk subayları, gönüllü olarak harbe katılmak için hükûmete başvurmaya başlamışlardı. Subaylar arasında yaşanan kaynaşmanın Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşa'nın kulağına gitmesi uzun sürmedi. Bunun üzerine subayları Harbiye'de toplayan Mahmud Şevket Paşa onlara şöyle seslendi:

Arkadaşlar, devlet ve ordu bugünlerde herhangi bir harbe hazırlanmış durumda değildir. Ordumuz zayıftır, silahları eksiktir, mühimmatımız tamam değildir. Donanmamızsa, yok denecek derecededir. Trablus denizaşırı bir ilimizdir. Burayı korumak için oraya kuvvet göndermek imkânlarından mahrumuz. Denizaşırı olduğundan nakliyat da denizden yapılacaktır. Bu nakliyatı, denizden korumak için tek bir zırhlı ve kruvazörümüz yoktur. Böyle bir girişim, düşmanın ağzına bir lokma atmak demektir. Buna göre takdir edersiniz. Arkadaşlar, yaptığım açıklamaya göre, Trablus bugün kapanın elinde kalır.⁹

Fakat bu konuşma genç subayların şevklerini kıramadı. Berlin Ataşemiliteri Enver Bey, harbin başlamasını müteakip Berlin'den İstanbul'a döndü ve Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşa'dan Bingazi'ye gitmek için izin istedi. Mahmud Şevket Paşa, delilleriyle oraya gitmesinin fayda sağlamayacağını anlatmış olmasına rağmen Enver Bey, "Müsaade buyurunuz. Belki bir işler yapabilir" diyerek ısrarını sürdürdü. Mahmud Şevket Paşa ise

9 *Cumhuriyet*, 10 Kasım 1971.

“peki” demekle yetindi. Genç subaylar bunun üzerine Harbiye Nezareti’ne başvurmaya başladılar.¹⁰

Hürriyet Kahramanı Enver Bey (Paşa), Mustafa Kemal Bey (Atatürk), Ali Fethi Bey (Okyar), Nuri Bey (Conker), Fuat Bey (Bulca) şeklinde uzayıp giden listenin en önemli ortak özelliklerinden birisi İttihatçı subaylar olmalarıydı. Hükûmet, Trablusgarp’a gitmek için gönüllü olan subaylara karşı kayıtsız kalamazdı. Harbe gidecek gönüllü subaylara dört katı maaş ve 100 lira yol parası verilecekti.¹¹ Mustafa Kemal Bey, 15 Ekim 1911 günü İstanbul’dan Mısır’a oradan Trablusgarp’a gitmek üzere yola çıktı. Beraberinde Naci (Eldeniz), Sapancalı Hakkı ve Yakup Cemil Beyler de vardı. İskenderiye’ye ulaştıktan sonra hastalanan Mustafa Kemal Bey, 15 günlük tedavi sürecinin ardından Nuri (Conker) ve Fuat (Bulca) Beylerle birlikte 17 Kasım’da yola çıktı.¹²

Süleyman Askerî Bey’in Yolculuğu

Trablusgarp Harbi, İstanbul’dan oldukça uzak bir coğrafyada yaşandığı için birçok yönü halen aydınlatılamamıştır. Karanlıkta kalan yön ve simalardan birisi de Süleyman Askerî Bey’dir. General Hüseyin Hüsnü Erkilet Paşa tarafından kaleme alınıp Şubat 1941’de *Son Posta* gazetesinde yayınlanan Trablusgarp’a ait tefrikalarda da bu açıkça ortaya konulmuştur:

Benim Süleyman Askerî’den ve daha diğer muhterem mücahitlerden bahsetmeyişıme, onlara dair henüz kâfi malumat toplayamamış olmaktan acaba başka acaba ne gibi bir sebep mevcut olabilir?¹³

Hüsnü Erkilet Paşa’nın da dem vurduğu gibi konuyla ilgili yeterli malumat bulunmadığı için bu yön sürekli eksik kaldı. Kitabın bu kısmında Süleyman Askerî Bey’in hatıralarından hareketle

10 *Cumhuriyet*, 10 Kasım 1971.

11 *Osmanlı-İtalyan Harbi*, s. 64.

12 *1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal*, Ankara 1985, s. 34-35.

13 *Son Posta*, 6 Şubat 1941, No: 3780.

bugüne kadar karanlıkta kalan Trablusgarp Harbi ve cepheye yaşananlar kendi gözünden ve kaleminden ele alınacaktır.

Trablusgarp Harbi başladığında Süleyman Askerî Bey, jandarmasının tensikâtı için Bağdat'ta görevli bulunuyordu. İstanbul'daki subaylar arasındaki kaynaşmalardan haberdar olmuş ve gönüllü olarak Trablusgarp'a gitmek için kolları sıvamıştı. Elimizdeki Süleyman Askerî Bey'in günlükleri seyahatin Mısır'a kadar olan safahatı hakkında maalesef bilgi vermemektedir. Ancak, Kuşçubaşı Eşref'in evrakı içerisinde çıkan ve Fortna'nın naklettiği Fehmi Bey (Eşref'in isteği üzerine yıllar sonra yolculuk hatıralarını yazdı) adlı bir subayın mektubu, bu yolculuk hakkında ayrıntı ihtiva eder.¹⁴

Gönüllü olarak cepheye gitmek için yapılan başvuruların çoğaldığı tarihlerde Bağdat'ta bulunan bazı jandarma ve ordu da görevli subaylar, İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden Bağdat Valisi Cemal Bey ve ordu komutanına başvurdular. Mahmud Şevket Paşa, İngilizlerin Mısır'dan geçişleri engellemek istediği için bu girişimi reddetmişti. Cemal Bey'in desteği¹⁵ ve Süleyman Askerî Bey'in ikna gücü, dokuz kişilik grubun gerekli izinleri koparmasını sağladı. Süleyman Askerî Bey, Cemil Bey (Irak Cephesi'nde şehit olana kadar Süleyman Askerî Bey'in en yakın silah arkadaşı) ile Tevfik ve Fehmi Beyler Bağdat'tan yola çıkarak bilinmez bir yolculuğa başladılar. Her ne kadar Harbiye Nezareti gönüllü subaylara yol parası olarak 100 lira vereceğini beyan etse de Süleyman Askerî Bey grubuna yol parası verilmedi. Parasızlığın onları durdurabilmesine imkân yoktu. Kılıçlarını ve kıyafetlerini satarak 45 Osmanlı altını değerinde parayı zor da olsa topladılar. Savaş çoktan başlamış, üzerinden üç ay geçmişti, yani kaybedilecek zaman yoktu.¹⁶

14 Fortna, *Kuşçubaşı Eşref*, s. 105-109

15 Trablusgarp Harbi başladığında Bağdat Valisi olan Cemal Paşa'nın gönüllü olarak görev yapmak adına Trablusgarp'a gitmek için Dâhiliye ve Harbiye Nezaretlerine başvurmuş olması, Bağdat'tan harbe katılmak için gitmek isteyenlere kolaylık sağlamasını doğrular niteliktedir. Bkz. BOA, BEO, 3985/298826; BOA, BEO, 3983/298658.

16 Fortna, *Kuşçubaşı Eşref*, s. 105.

1 Ocak 1912 günü Süleyman Askerî Bey ve arkadaşları Bağdat'tan ayrılarak yolculuklarına başladılar. Seyahatin ilk hedefi Halep'ti. Hadisa-Hit-Deyrizor üzerinden Fırat Nehri geçilerek Halep'e ulaşılacaktı. Ancak, İstanbul bu seyahatten vazgeçilmesi için yolculuk boyunca tacizlerini sürdürdü. Süleyman Askerî Bey, Hadisa ve Hit'te geri dönmesi için telgraf emirleri almıştı. Rotaları üzerindeki her telgrafhanede geri dönmelerini bildiren telgraflarla karşılaştılar. İsimlerini bilmediğimiz dört subay *geri dön!* emrine itaat ederek geri dönmüşlerdi. 5 Ocak 1912'de Deyrizor'a ulaştıkları esnada Cemal Bey'den gelen bir emir ellerine ulaştı. Bağdat Valisi Cemal Bey (Paşa), bu seyahatle ilgili sorumluluk alamayacağını ve geri dönmeleri gerektiğini bildiriyordu. Süleyman Askerî ile Cemal Bey arasında inatlaşma boyutuna varan yazışmaların galibi elbette Süleyman Askerî oldu. Tüm hünerlerini ve ikna gücünü sergilemişti. Tıkandığı anda kanunun gücüne sığındı. *Anavatan dışında, sıcak memleketlerde hizmet yapan subaylar için tanınan bazı haklar* grubun yolculuğuna devam etmesini sağladı. Buna göre sıcak memlekette iki yıl boyunca görev yapanlar ya tayin edilmeye ya da üç ay izin kullanmaya hak kazanıyorlardı. Süleyman Askerî, zekasını kullanarak bu haktan faydalanmak istediklerini Cemal Bey'e bildirince tüm sorun çözüldü ve grup yolculuğuna devam etti.¹⁷

Süleyman Askerî Bey'i Halep'te, Rufai Tarikatı'nın önde gelen isimlerinden Şeyh Ziya Efendi karşıladı. Şeyh ve grup üyeleri yolculuğun geri kalan kısmıyla ilgili gerekli planlamaları burada yaptılar. Yeni plana göre askerî kıyafetlerinden kurtulan Süleyman Askerî Bey diğerleriyle birlikte, El-Ezher'de öğrenim gören öğrenci kılığına girecekti. Seyahat boyunca kesmedikleri sakalları ise kimliklerini gizleme konusunda onlara yardımcı olacağı benziyordu. Şeyh Ziya'nın yardımıyla yeni kıyafetlerinin önemli parçaları olan cübbe, şalvar, yelek, mintan, mes ve lastik ayakkabıları

17 Fortna, *Kuşçubaşı Eşref*, s. 106.

temin ettiler. Öğrenci olunur da kitap olmaz mı? Heybelerine de yeteri miktarda kitap dolduruldu. Halep'te alışveriş yapıldığı sırada bir jandarma çavuşu Süleyman Askerî Bey'e ismiyle hitap ederek tümen komutanını ziyaret etmeleri gerektiğini bildirdi. Çavuşun elindeki yazıda grubun tutuklanarak Bağdat'a gönderilmesinin gerektiği yazıyordu. Durumu idare ederek tümen komutanını tanıdığını, önce alışverişini tamamlayıp ziyaret edeceğini söyledi. Jandarma çavuşunu başından savuşturup seçenekleri değerlendirdikleri sırada grup üyelerinden Kâzım'ın tutuklanarak Bağdat'a gönderildiğini öğrendi. Tutuklananın yerini daha önceki teşebbüsünde Trablusgarp'a giremeyen Sakallı Emin Bey aldı. Halep'te bir haftalık gizlenmenin ardından Şeyh Ziya'nın yardımıyla Beyrut trenine bindiler. Yolculuk sırasında Cemil Bey,¹⁸ Antep ve Kilis tarafından gelenlerle yaptıkları sohbet sırasında öğrendikleri medrese hoca isimlerini ve medrese yaşantısına dair ipuçlarını defterine not etmişti. Olası bir deşifre olma sırasında bu bilgiler kullanılacaktı.¹⁹

Süleyman Askerî Bey 22-23 Ocak 1912 günü Beyrut'a ulaştı.²⁰ Süleyman Askerî Bey ve arkadaşları Beyrut'ta zor da olsa kalacakları bir oda buldular. Ancak gün aydınlandığında gece girdikleri odanın ne kadar pis olduğu ortaya çıkmıştı. Yataklar ve yastıklar kir içerisindeydi ve her yeri pire kaplamıştı. Buradan ayrılan grup daha iyi kalacak yer aramaya koyuldu.²¹ 23 Ocak 1912 günü Süleyman Askerî Bey'in kafasında yapacağı bir başka iş daha vardı. Bunun için fotoğraf stüdyosunun yolunu tutan Askerî Bey, El-Ezher öğrencisi ya da daha çok bilinen ifadeyle hoca kıyafetli fotoğraflar çekirtirdi ve bunlardan birisini de kız kardeşi Süreyya Hanım'a posta ile gönderdi:

18 Fortna, Cemil Bey'in ismini Yakup Cemil olarak aktarmaktadır. Oysa Yakup Cemil, Mustafa Kemal Bey ile Mısır'a geçmiştir.

19 Fortna, *Kuşçubaşı Eşref*, s. 105-108.

20 *Aile Arşivi*.

21 Fortna, *Kuşçubaşı Eşref*, s. 105-108.

Görsel 10: Süleyman Askerî Bey Trablusgarp yolunda
Beyrut'tan Mısır'a geçerken El-Ezher öğrencisi kılığında 23 Ocak 1912
(Aile Arşivi)

Kardeşim Süreyya'ya,
Trablusgarb'a geçmek üzere Mısır'a giderken.
10 Kanunusani 1327/23 Ocak 1912²²

Süleyman Askerî Bey, kötü yerde yatabileceğini ancak kötü yemeğe tahammül edemeyeceğini herkese söylemişti. Bunun üzerine karşılaştıkları en lüks mekâna girdiler. Ancak burası hem restoran hem de kumarhane görünümünde bir yerdi. Hoca kılığındaki grubun üzerine şaşkın bakışların toplanması uzun sürmedi. Yemekler yenildikten sonra iş hesap ödemeye geldiğinde Fehmi'den ödemeyi yapmasını istediler. Beline doladığı yedi metrelik kuşağı çözdükten sonra ödemeyi yapabildi. Buradan gemiyle uzun ve maceralı bir yolculuğu müteakip -Bağdat'tan çıktıktan beş hafta sonra- İskenderiye'ye ulaşmayı başardılar. Ancak burası halen yolun yarısıydı.²³

Mısır

Süleyman Askerî Bey'in Trablusgarp günlükleri 7 Şubat 1912 tarihinde Dilincat'ta²⁴ başlar. Misafir olarak kaldıkları kagir evin alt katında zindanı andıran bir odadan şahit oldukları manzara iç karartıcıdır. Ev sahibi ihtiyar Mısırlının 30 yaşındaki evli oğlu, sekiz aydır devam eden hastalığının ardından hayatını kaybetmiştir. Merhumun akrabalarının feryatları arasında cenaze mezarlığa götürülürken Süleyman Askerî Bey bu durumdan oldukça etkilenmiştir:

Evin içinde kıyamet kopuyor ve biz bu karanlık odada mahkûm-ı samed ve sükûnuz. Ne kadar müşkül bir vaziyetimiz var. Bu gece hareket edebilirsek ne büyük bahtiyarlık.

Dilincat'ta uzun süre kalmak zorunda olmalarının sebebi çöl yolculuğu için yapılan hazırlıklardır. Çöl şartlarında suyu buharlaştırmadan tutabilen kırbalar için bir gün fazla beklemek zorunda kalmışlardır. 7 Şubat 1912 gecesi matem evinden ayrılan grup, kasabanın güneyindeki Seyyid Ali Hicazi'nin evine ulaştığı sırada

22 *Aile Arşivi*.

23 Fortna, *Kuşçubaşı Eşref*, s. 105-108.

24 Dilincat (Ad Dilinijet) İskenderiye'nin yaklaşık 90 km güneyinde konumlanır.

harbe katılmak için gelen Resneliler ile karşılaşır. Resneliler oldukça kalabalık bir kafil ile hareket ettiklerinden polis ve jandarmaya denk geldiklerinde takip edilmişlerdi. Süleyman Askerî, bu durumdan bir an önce kurtulup yola çıkmak dahası sükûnet içerisinde bir yolculuk peşindeydi.²⁵

Yolculuk hazırlıkları için 8 Şubat'ı yeni misafir olduğu evde geçiren Süleyman Askerî Bey, bu kez öncekine nazaran daha ferah bir odada misafir edildi. *Delil* denilen çöl kılavuzlarının yolculuğun en önemli aktörleri olacağına neredeyse şüphe yoktu. Kılavuzlar, mağribe yani batıya doğru yapılacak seyahat sırasında dikkatleri üzerlerine çekmemek için dağınık şekilde hareket etmeyi planlamışlardı. Planın bir parçası olarak develere yüklenen eşyalar önceden yola koyuldu. Süleyman Askerî Bey'in duasıyla yolculuk 8-9 Şubat 1912 gecesi başladı:

“Tevfik eyleye!”²⁶

Çölde Yolculuk

Kılavuzlar tarafından kırbalar doldurulduğuna göre artık yol, en önemli yol arkadaşı olan develerindi. Grup içerisindeki yolculardan Süleyman Askerî'nin adaşı Süleyman, çöl yürüyüşü sırasında abasını unuttuğunu söyleyerek bir müddet sonra geri dönmüş bu durum Süleyman Askerî Bey'i endişelendirmişti. Çünkü diğer kılavuz Hüseyin'e güvenemiyordu. İkiye birde etrafına bakınması ve hatta gidilecek yolu şaşırması ne kadar haklı olduğunu gösteriyordu. Hüseyin, uzun süre takip edilmemek adına sürekli etrafına bakıyordu. Durumdan endişelenen Süleyman Askerî Bey, diare olduğu için az yemek yemeyi tercih ediyordu. O sırada çölde uzaktan diğer kılavuz Süleyman'ın görülmesi grubu rahatlatmış, Hüseyin'e olan itimatsızlığı da bir kat artırmıştı.²⁷

25 Süleyman Askerî Bey'in Trablusgarp Harbi Günlüğü, Bundan sonra *SABTHG* şeklinde kısaltılacaktır.

26 Allahü teâlânın kullarının işini, rızasına muvâfık (uygun) kılması, şer (kötülük) yolunu kapayıp, hayır (iyilik) yolunu kolaylaştırması.

27 *SABTHG*

Süleyman Askerî Bey'in grubuyla hareket eden Resneliler, mevcut kılavuzdan çok rahatsız oldukları için bu konuda dert yanmaya, sızlanmaya başlamışlardı. Grubun içerisine düştüğü şüpheli durumdan kurtarmak grubun liderine düştü. Süleyman Askerî, gerekirse kılavuzsuz gideceklerini söyleyerek onları teskin etti.

Yolculuk birbirinden zor engellerle doluydu. Çöl, yolculara geçit verme niyetinde değildi. Meşhur çöl rüzgârı çoğu zaman sıcak esmesine rağmen bazen soğuk esiyordu. Sabit ve şiddetli olarak sürekli aynı yönden gelen bu rüzgâr konuklarına karşı çok misafirperver değildi. Bir müddet sonra yürüyüşü zorlaştıran, bu kez dinmek bilmeyen yağmurdu:

Yağmura artık bu gece de tahammül edemezdik. Bütün örtülerimiz ıslanmış yalnız üzerimizdeki çamaşır kuru kalmıştı. Ne altımıza serecek ne üstümüze örtecek bir şey vardı ve bu hal ile bir gece daha açıkta yatmak bais-i felaket olacak.²⁸

Aslında bu yolculuk vatan toprağını kurtarmak için başlamıştı. Ama ne zaman ve nerede sona ereceği belli olmadığı da ortadaydı. Çölde çıkan her fırtınada durmak veyahut yere çökmek zorundaydılar. Sabahları çok az kendisini gösteren güneşten faydalanarak ıslak olan eşyaları kurutmaya çalışıyorlardı. Şiddetli fırtına içerisinde keskin bir kamçı yemiş gibiydiler. Çölün simgesi develer bile fırtına karşısında ya geri dönüyor ya da oldukları yere çöküveriyordu. Yolcular ikişer üçer bir ihramın altına toplanıyorlardı ve yalnız fırtınanın korkutucu sesi duyuluyordu. Onun dışında çölde matemi bir sessizlik vardı:

Bu vaziyetimiz hakikatten pek elim ve şâyân-ı temâşâ idi.²⁹

Süleyman Askerî Bey, yağmura neden olan buluta *çılğın* adını vermişti. Bulut dağılınca nefesi kesen bir soğuk rüzgâra doğru yürümek zorunda kaldılar. Hüseyin'in yakalanmamak için

28 SABTHG

29 SABTHG

grubun önünde yürümesi, geçtiği yerlere işaret bırakması gibi durumlar yolculuğu daha da zora sokuyordu.

19-20 Şubat 1912 gecesi Senusi Şeyhi Ali'nin geniş çadırında geçiren Süleyman Askerî, yağmur ve fırtına olmadan uyumuştı. Üç çadıyla grubun yanına konan bu aşiret belki de bazılarını ölmekten kurtarmıştı. Elbette ücreti mukabilinde alınan hizmetin (keçi ve yağ) ücreti ödenmişti. Şeyh Ali, Süleyman Askerî ve arkadaşlarının harbe gittiğini öğrendiğinde onları *hor gören* bir tavır takınmıştı ki bu durum gruptakiler üzerinde kötü tesir yaptı. 20 Şubat günü çay ve deve sütüyle başladı. Çölde bozuk havada serap görmeye benzese de bu durum gerçekleşmiş, develer üzerine serilen kıyafetlerin kurumasıyla yolculuk daha iyi hale gelmişti. Oysa hududu geçip geçmediklerini halen bilmiyorlardı. Çölün ortasında hududu tayin edecek bir alamet görmek imkânsızdı. Grubun mimli kılavuzu Hüseyin, hududu çoktan geçtiklerini, asla yalan söylemeyeceğini iddia etse de kendisine olan güven yok denecek seviyedeydi. 20 Şubat gecesi;

Bol bir ateş karşısında bulaşık suyuna pek benzeyen garip ve otan çayımızla ısındıktan sonra kuru örtülerimize sarılarak yatabildik. Yine şafaktan evvel hareket ederek yolu ancak iki günde kat edeceğimizi düşündük ve yoldan usandık. Gece mütemadiyen kırağı düştü, üşüttü ve ıslattı. Örtülerim düşüyor, bütün kemiklerim bürudet ve rutubetin tesir-i nahoşu altında ağrıyordu. Yüzlerce defa döndüm. Bu olacak değil. Seherle kalktık.³⁰

Sabah saatlerinde karşılaştıkları bir doğum manzarası Süleyman Askerî Bey'i hayli etkilemişti. Veysel Efendi'nin devesi yan yatmış şekilde doğum yapıyordu. Yavrunun başı dışarı çıkmasına rağmen Araplar bu durumu hiç önemsemediler. Bu olaya önem vermiyorlardı. Ancak Süleyman Askerî Bey onlar kadar umursamaz değildi. Paşa çocuğu olması, şehirde büyümüş bir subay olması belki de bu tarz manzarayla karşılaşmasını engellemişti. Karşılaştığı olaydan oldukça etkilenmiş ve şöyle kaydetmişti:

Zavallı deveyi alâ hâlîki terk ediyorlardı. Hüseyin gömleğini yırttı yavrucağın cılız bacaklarından tutarak çekti; bir deri parçası gibi cism-i bî ruh kumlar üstüne düştü. Ben bu vakitsiz düşmüş olan yavrucağı bir an vefat etti sanmıştım. Bizzat çevirdim ve teneffüse başladı. Hepimiz münacaatkâr bir nazar-ı gayretle bu zavallı yavrucağı yaşatmaya çalışıyorduk. Hüseyin, garip bir ısrar-ı istical ile bizi develere binmek bu yavruyu çölde terk etmek için zorluyordu. Mümkün değil! Yavruyu terk edemeyeceğimizi kati olarak söyledik. Biraz gevşedi. “Anasının sütü yoktur” dedi. Nihayet süt almağa başladı. Yavrucağın başına bir yular taktı. “Yüklenip götürelim” dedi. Fakat anası henüz sonunu bile düşürmemişti. Biz razı olmadık ve suret-i katiyyede bir zaman oturmamak, beklemek için yemek pişirmeye karar verdik. Hüseyin kızdı gitti...³¹

Süleyman Askerî'nin gönlü yavru deveyi başıboş şekilde çölün ortasında bırakmaya razı gelmemiş, kılavuzlarını karşısına alarak o günkü yolculuğu başlatmamıştı. Ona göre bu durum cinayete benziyordu. Sonrasında basit bir çözüm buldu: çuval içerisine konulan yavru, develerden birinin üzerine yüklendi. Saat 16.00'a doğru ancak hareket edildi. Yolda Resneliler revolver tabancalarıyla atış yapıyorlardı. Yolda karşılaştıkları dört çadırılık bir Arap kafilesi ilk etapta Süleyman Askerî ve arkadaşlarını Hristiyan zannedip soğuk davranmışlar, kuzu kesmek istediklerinde ise iki aylık bir kuzuya bir lira istemişlerdi. Süleyman Askerî Bey bu fiyata çok sinirlenmiş ve onların vurguncu olduklarını düşünmüştü. Kendilerini İtalyan zulmü ve işgalinden kurtarmak için gelen Türk subaylarına bu muamele nedendi? Çektikleri onca zorluktan sonra karşılaştığı muameleyi içine sindirememişti:

Kuzu kesmek istedik. İki aylık bir tanesine bir lira talep etmezler mi? Aldık. Fakat çıldırmamak için! Bu adamlar umumiyetle muhtekir [hor/hakir görüyor] demek! Bilhassa bu muameleye ihtikârla hükmetmek istiyorum ki bura hâlâ Mısır toprağıdır!

Trablusgarplarında bize karşı bu kadar samimiyetsizlik tasavvur edemem.³²

Arapların geniş bir çadırında geceleyen Süleyman Askerî, onların Kıpti olduklarını düşünüyordu. Zeytinyağı şişesi döküldüğünde onunla hemen kılıçlarını yağlamışlar, grubun eşyalarından istifade etmeye gayret etmişlerdi. Süleyman Askerî neden böyle yaptıklarına bir türlü anlam verememişti. Bir yandan da aklı hâlâ deve yavrusundaydı, anası yavrusuna süt vermiyordu. Çözüm için getirilen deve sütü yavrunun ağzına döküldü. Yavrunun ölmesinden endişe ediyordu. Yolculuk sırasından Sellûm'a üç saat mesafeye kadar yaklaşmışlardı. Burası Trablusgarp ile Mısır topraklarını ayıran sınır hattıydı. Ancak günlerdir yol yürüyorlardı ve kendi deyimiyle buraya yaklaşmış olmaktan hiç memnun olmamıştı:

Melun noktanın bu kadar yanına düşmek... İşte bu sebeple urbana medyun-ı şükran kaldım. Çünkü bir Arap'la şimale doğru gidiyorduk ve eğer bu Arap yola çıkmamış avare ve tehlikeli istikamette devam etmiş olsaydı geceleyin Sellûm'la kucak kucağa gelecektik. Çünkü indiğimiz Arap taifesine göre Sellûm'un cenub-i garbisinde imiş! Yolda biri şaka ediyor ve Sellûm'u geçtiğimizden mutmain olduğum halde böyle şimal-i şarkiye gidişle galiba defaten Sellûm Karakolu karşısında bulunacağız ve selamünaleyküm ağalar biz geldik demekten başka çare göremeyeceğiz!³³

Yolda karşılaşılan gariplikler yol boyunca biteceğe benzemiyordu. Süleyman Askerî Bey, Arapların hâl ve hareketlerinden bıkmıştı. Öyle ki kılavuzlar ellerindeki son tuzları da konak yerindeki Araplara vermişlerdi. Süleyman Askerî Bey'in tepkisi üzerine *yarın yol aşiretlerden alınız* diye durumu idare ediyorlardı. Bu esnada Bingazi'de devam eden harpten dönen üç Arap ile karşılaştılar. Süleyman Askerî Bey ilk önce Trablusgarp topraklarında olup olmadıklarını sorduğunda, artık Trablusgarp'ta olduklarını öğrendiğinde rahatlamıştı ki toprağa yöneldi:

32 SABTHG

33 SABTHG

Bize büyük bir beşaret-i hayat eden toprağı öptük ve yedik.³⁴

22 Şubat 1912 günü bir müddettir yanlarında taşıdıkları deve-
den ayrılmalarının zamanı gelmişti. Böyle devam ederse yaşaması
mümkün değildi. Arap kılavuzlar Süleyman Askerî Bey'i ikna et-
tikten sonra yavru deve aşiretlere bırakıldı. Süleyman Askerî'nin
yavrunun anasına olan kızgınlığı geçecek gibi görünmüyordu:

Hayırsız deve daha bugünden tekrar çiftleşmeye başladı. Bitta-
bi artık ne sütü olur ne çocuğu besler.³⁵

Deveden ayrılıp yaklaşık bir buçuk saat yol yürüdükten sonra kar-
şılaştıkları bir aşiret, harbe gidenlere oldukça iyi davranıp ikramda
bulunmuş, zorlamayla verilen parayı bile almak istememişlerdi.
Şeyh Muhammed'ül Beşir Ebu Harim'ül Harari aşiretinden mem-
nuniyetle ayrıldılar. Yol boyunca karşılaşılan her bir aşiretin tutu-
mu diğerine benzemiyordu. Bazıları soyguncu mantığıyla veyahut
çingenelik yaparak koparabildikleri kadar para veya eşya almaya
çalışırken bazılarıysa ikram ve izzette sınır tanımıyordu.

Yolculuk sırasında harp meydanından gelen sevindirici ha-
berler zor şartlar altındaki seyahati zevkli ve heyecanlı hale geti-
riyordu. Derne'nin Türk kuvvetleri tarafından ele geçirildiğinin
öğrenilmesi büyük bir sevinç yaşatmaya yetmişti. Oldukça ilginç
bir haber daha alındı. Bu daha çok Süleyman Askerî Bey grubu
ile Mısır'dan itibaren seyahat eden Arnavutların ilgisini çeken
bir haberdirdi. Trablusgarp Harbi'ne katılmak için Mısır'a gelen
meşhur Hürriyet Kahramanı Resneli Niyazi Bey, Port Said'de ya-
kalanmıştı. Fakat bu yakalanma grup içerisinde bir üzüntüden
ziyade sevince vesile oldu. Arnavutlarla arasındaki sürtüşmeden
midir yoksa farklı bir sebepten mi bilinmez, Niyazi Bey'in yaka-
lanması herkesi memnun etmişti:

Bu habere de pek memnun kaldık. Gece saat 7.00'a kadar ko-
nuştuk. Bu sebepten kuzu kesmişler, onu yiyeceğiz!³⁶

34 SABTHG

35 SABTHG

36 SABTHG

Süleyman Askerî Bey, 23 Şubat'ta Defne'ye ulaştığında orada görev yapan yüzbaşı ve teğmenler hemen kendisini tanımışlardı. Defne'de toplam asker sayısı az olmasına rağmen aşiretler devletten çok fazla iâşe talep ettiğinden sorunlu bir yerdi. Süleyman Askerî Bey, yaklaşık 15 yıldır bölgede görev yapan Giritli Nusret Bey'den gerekli bilgileri almayı ihmal etmedi. Bombardıman sırasında patlamayan bir bomba ile oynayan çocuklar bombanın infilak etmesiyle yaralanınca o esnada şehre gelen Hilâl-i Ahmer Cemiyeti doktorlarından İhsan ve Ahmet Fevzi Bey adlı iki subayı burada bırakmışlardı. Süleyman Askerî Bey hazır fırsat bulunca amcası Cemil Paşa'ya bir telgraf çekti. Dürbünle denizdeki dalgaları görebilecek kadar sahilde bulunan grup, ertesi gün yollarına devam edeceklerdi. 25 Şubat'ta Defne'den ayrılan Süleyman Askerî Bey grubu Tobruk'a doğru yola çıktı. Yol arkadaşları Tevfik Bey, aşiretlerle kalmaktan baştan beri hoşlanmamış, sürekli olarak yolda soyulacaklarını düşünmüştü. Tobruk istikametinde giderken de benzer bir düşünceye kapılmıştı.

Doğudan batıya uzanan dağ silsileleri aşıldıktan sonra Defne'den başlayan yolculuklarında Tobruk'a ulaştılar. Süleyman Askerî Bey, hasta olan Ethem Paşa ile görüştüktan sonra burada bulunan iki fırkayı gözlemleme fırsatı bulmuştu. İyi subayları olmasına rağmen fırkalar için aynı şeyi söylemek mümkün değildi:

Bu kadar korkak ve kudretsiz mahrum bir ordu olamaz.³⁷

Tobruk'tan sonra istikamet Derne'ydi. Derne'ye ulaşmak için oldukça sarp birkaç vadinin geçilmesi gerekiyordu çünkü yol yoktu. Şehre yaklaştıkça top sesleri de artmıştı. Araplar top seslerine o kadar alışmışlardı ki Türk topuyla İtalyan topunun sesini birbirinden ayırt edebiliyorlar ve şöyle diyorlardı:

Midfa'i Enver³⁸ [Enver'in Topu]

37 SABTHG

38 SABTHG

Süleyman Askerî Bey zor şartlar altında Derne'deki şark ordugâhına ulaştıktan sonra topçuya gönderilen cephaneyle beraber cephe hattına giderek 3 Mart 1912 günü Derne'de yaşanan muharebeleri izledi. 10 Mart 1912'ye kadar burada kaldıktan sonra Derne-Bingazi istikametindeki yeni yolculuğuna başladı. Burası kuş uçuşu 250 km mesafedeydi. Yolculuk şimdiye kadar yapılanlardan oldukça farklıydı. Bazı yerlerde koruluklardan bazı yerlerde taşlarla kaplı vadilerden geçmek zorunda kalacaklardı. Öyle ki sivri kayaların üzerinden yürümek bile gerekecekti. 11 Mart'ta Beşari'ye ulaştıklarında Ayn-ı Beşari denilen yerde uzun süre sonra bol ve temiz olan suya kavuştular. Uzun süreden beri devam eden yolcuları sırasında içmelerine yetecek miktar dışında temiz su bulamamışlar, banyo yapamadıkları gibi çoraplarını dahi çıkarmamışlardı:

...Burada bol bol yüzümü, başımı hele hele iki aydır çıkmayan çoraplarımı, ayaklarımı sabunla yıkadıktan sonra rahatladım.³⁹

Uzun, yorucu ve yıpratıcı bir yolculuktan sonra ulaşılan Bingazi, Süleyman Askerî Bey'in Trablusgarp Harbi'nde görev yapacağı ilk yer oldu.

Bingazi

Bingazi, kendi adıyla anılan bir limanı da olan bir sahil şehriydi. Liman bölgesinin kayalık yapısı deniz ulaşımını olumsuz yönde etkiliyordu. Bu yüzden İtalyanlar harbin hemen başında yaptıkları çıkarmayı kumsal bölgeden yapmışlardı. Harbin hemen başında bölgede Yarbey Şakir Bey komutasında bir taburu eksik 124. Piyade Alayı ve bir miktar jandarma kuvveti vardı. 18 Ekim 1911 günü 24 parçalık İtalyan donanmasına ait gemiler limanı ablukaya aldılar. Kurmay Başkanı Binbaşı Belmonde Caccia, karaya çıkarak şehrin teslim edilmesini istedi. 19 Ekim tarihinde hükûmet konağına istedikleri gibi beyaz bayrak çekilmediğini aksine Türk Bayrağı'nın halen dalgalandığını gören

39 SABTHG

İtalyan kuvvetleri bombardımana başladı. Neredeyse hiçbir direnişle karşılaşmadan işgale başlamalarına rağmen çıkarma yapılan noktanın az ilerisinde mevzilenen Türk kuvvetleri İtalyanlara adeta adım attırmamıştı. Gilyana Burnu'nda konuşlu Türk kuvveti kendisinden katbekat üstün İtalyan birliğine hücum ederek işgal ettiği tepeyi ele geçirdi. İtalyanlar büyük zayıat vererek geri kaçmıştı. Ancak donanma topçusunun ateş desteği ile tepe yeniden ele geçirildi. Morali bozuk olan İtalyan kuvvetleri, General Amegliyo komutasında toparlanıp yeniden taarruza geçerek kışla bölgesini işgal etti. Sahile bombardıman için yaklaşan torpidolara Gilya ve Bingazi burunlarındaki müfrezelerle evlerin penceresinden açılan şiddetli tüfek ateşi İtalyanlar için sürpriz olmuştu. Bunun üzerine hastane, sivil hedef ya da dinî mekân olmasına aldırmaz etmeden İtalyanlar bombardımana başladılar. Cami minareleri, Katolik kilisesi, hatta İngiliz Konsoloslugu bile bu bombardımanlarda isabet aldı. Bingazi halkı üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmesine rağmen denizden yapılan bombardımana direnememişti. Bu yüzden 20 Ekim'de şehir teslim oldu. Türk kuvvetleri bölgeyi boşaltarak Şakir Bey komutasında Merg'e çekildi. İtalyanlar bir günlük direnişin ardından şehri ele geçirmiş olmalarına rağmen Türklerin karşı koymasından etkilenmiş/korkmuş daha ileri gidememişlerdi. Sürekli hendekler kazarak yeni tahkimatlar yapmakla meşgul oldular.⁴⁰

İtalyanların korkuları ve çekinceleri elbette boşuna değildi. Kurmay Binbaşı Enver Bey, 30 Eylül 1911 günü İstanbul'dan hareket ederek gizlice bölgeye ulaşmayı başarmıştı. Kısa sürede Türk kuvvetlerine çeki düzen vererek Bingazi ve çevresindeki şeyhleri etrafında toplamıştı. 12 Kasım 1911 günü Enver Bey, Bingazi Komutanı oldu. Enver Bey komutasında günden güne gücünü artıran Türk kuvvetlerine 24 Kasım'da 3.000 Arap mücahitte Senusiler⁴¹ katıldı. Bu kuvvetler Cebel-i Rahim'e hareket

40 *Osmanlı-İtalyan Harbi*, s. 243-250.

41 Tarikatın kurucusu Muhammed b. Ali es-Senûsî'dir. Fas'tan Yemen'e kadar geniş bir coğrafyada etkili olmuş, dört Sünnî mezhep ile tarikat mensupları arasında

ederek 25 Kasım'da İtalyanların üzerine taarruza geçti. Bingazi'ye iki saat mesafedeki Kubbe'de İtalyan kuvvetleri 600 kayıp vererek mevzilerinden kaçtılar. Bu taarruzdan çok sayıda silah, cephane ve malzeme ele geçirildi. Bu küçük gibi görünen taarruz İtalyanları moral olarak çökertmişti. Öyle ki geceleri Bingazi şehrindeki askerlerini gemilere almaya başladılar. 1/2 Aralık 1911 gecesi yapılan taarruzda iki koldan Bingazi'ye sokulan Türk müfrezeleri düşman mevzilerinin boş olduğunu gördü. Adeta ellerini kollarını sallayarak çadırılı ordugâha kadar sokulup İtalyanlara büyük zayıat verdirildi. İtalyan askerlerinin büyük kısmı şehre sığınmıştı. Bu tarihten sonra Bingazi'de İtalyanlar taarruz hareketine girişmedi. Yalnızca halkı korkutmak, direnişlerini kırmak için donanma vasıtasıyla sürekli ateş açtılar.⁴²

Süleyman Askerî Bey'in henüz yolda olduğu Mart 1912'nin ilk günlerinde Enver Bey gönderdiği raporlarda İtalyanlara baskınlar yapmaya devam ettiğini bildiriyordu. İtalyanlar baskınlar ve pusularla yıpratılıyordu. Bu sırada Enver Bey, mahalli umum kumandanı iken Bingazi'deki kuvvetlerin komutası Binbaşı Aziz Bey'in üzerindeydi. Enver Bey geldikten sonraki temel sorun halen devam ediyordu; disiplin ve şeyhlerin isteklerini dizginlemek mümkün olmuyordu. Muharebelerin ve baskınların azaldığı Nisan 1912'de, Bingazi'deki karargâhın daha elverişli bir yere taşınması için Süleyman Askerî Bey araştırmalar yapıyordu. Bingazi'ye 20 km mesafede bulunan büyük bir su kuyusunun yanı yeni karargâh olarak kullanılabilirdi. Ayrıca konumu itibarıyla her yer buradan görülebilirdi. Fakat işgale daha elverişli bir noktadaydı. Bingazi'de şiddetli esen rüzgâr çoğu zaman çadırdan çıkmayı bile imkânsız hale getirdiği için muharebe ve kurmaylık faaliyetlerini yerine getirmek bazen

---

orta bir yolda yürümeye, mezhep ve tarikatları birleştirmeye çalışmıştır. Senusiler, mezhep, tarikat, siyaset ve içtimâiyye gibi dört unsuru bir araya getiren bir cemiyet olarak tanımlanır. Trablusgarp Harbi sırasında Türk ordusu ile hareket etmişlerdir. Bkz. Ahmet Kavas, "Senûsiyye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009, s. 536-538.

42 *Osmanlı-İtalyan Harbi*, s. 250-251.

günlerce mümkün olamıyordu. 26-27 Nisan 1912 günlerinde cephenin sıfır noktasına kadar giderek incelemelerde bulunan Süleyman Askerî Bey, İtalyan işgal sahasına gönderilen casusların getirdiği bilgilere göre hareket ediyordu. Sıfır noktasında Sebha Vadisi, Selmani istihkâmlarını ve Bingazi'nin genel hatlarını yakından inceleme fırsatı buldu.⁴³

Süleyman Askerî Bey'in emri altındaki müfreze tarafından Nisan 1912'de yapılan bir baskından sonra yaşananlar Muhyiddin Hasan Bey tarafından şöyle resmedilmişti:

Güneş Recme Dağlarının tepesinden daha henüz yükselmemiş
idi ki mızıka, mücahidini istikbal için ilerlemişti. Şimdi bando
ruh-nevaz bir hava çalıyor, bütün mücahidin

Ordumuz etti yemin
Titredi hak u zemin
Milleti etti emin
Açıldı rah-ı nevin
Sancağımız şanımlar
Osmanlı unvanımız
Vatan bizim canımız
Feda olsun kanımız

Şarkısını hep bir ağızdan söylüyordu.

Ordugâh mahşere uğramış gibi kaynıyor, her çadırdan tebrik avazeleri işitiliyor, yaşasın vatan sadaları ayyuka çıkıyordu. Bu küçük müfrezenin kumandanı ta Bağdar'tan vatan imdadına koşmuş bir mücahit, İttihat evladı Süleyman Askerî Bey'di. Topçu Yüzbaşısı Şükrü Mülâzım Naim Efendiler, Kumandan Hamdi Bey, Mülâzım Remzi ve daha bazı zabitan efendiler beraberlerinde bulunuyorlardı.⁴⁴

Osmanlı'da padişahların tahta çıkış yıl dönümleri yani cülûsu hümayunlar harp meydanlarında da büyük coşkuyla kutlanırdı.

43 SABTHG

44 Muhyiddin Hasan Bey, *Muharebe Mektupları: Trablusgarp'ta Görev Yapan İttihatçı Bir Askerin Mektupları*, haz. Ali Eynir, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2022, s. 155.

Sultan V. Mehmed Reşad'ın cülûs gününün dördüncü yıl dönümüne denk gelen 27 Nisan 1912'de cülûs atıyyesi/hediyesi olarak Süleyman Askerî Bey urbana iki gündelik dağıtmıştı. Cephe bölgesinde var olan üzüntülü ve karamsar tablo, Arapların aldıkları hediye için toplanmasıyla dağılmış bir anda şenlikler başlamıştı.

Süleyman Askerî Bey, cephe gerisinde farklı görevler de yapıyordu. Bunlardan birisi Cibadiye Kaymakamı hakkındaki iddialarla ilgili kurulan divan-ı harp mahkemesi üyeliği idi. Divan-ı harp; Süleyman Askerî, Tevfik ve Nureddin Beylerden müteşekkildi. Urbanla karşı karşıya gelmek fazlasıyla can sıkıcıydı ancak disiplin kaybedilirse olacakları kimse tahmin dahi edemeyebilirdi. Yerli ahaliden olan kaymakamla ilgili alınacak karar, cephedeki diğer gelişmeleri derinden etkileyebilirdi. Aynı zamanda üstü kapalı tehditler Süleyman Askerî Bey'i fazlasıyla rahatsız etmişti. Bingazi'den kuvvet sevki yapıldığından cephenin güçsüz kaldığı belli olmasın diye birtakım gösteri taarruzları yapılıyordu. İtalyan savaş uçakları ara ara karargâh ve çevresine bomba atıyor ancak ciddi tesir yapamıyordu.

Bu sırada, Süleyman Askerî'nin ayağında çıkan çıban cephe- de zor günler yaşamasına neden olacaktı. Çıban, hayatını oldukça zorladığından sık sık Hilâl-i Ahmer Hastanesi'ne başvuruyordu. Özellikle Trablusgarp bölgesine kuvvet kaydırması yapıldığından Bingazi'deki sayı azalıyordu. Karşılıklı top atışlarını, İtalyan uçaklarının sortileri takip ederken diğer yandan İtalyanların attığı patlamayan bombalar güvenli bölgelere naklediliyor, bir başka taraftaysa görev yeri değişenlere uğurlama merasimleri düzenleniyordu. Selanik Hilâl-i Ahmer'inde görevli olan doktorların gösterdikleri yakın alaka ve arkadaşlık Süleyman Askerî Bey'in onlara karşı iyi hisler beslemesini sağlamıştı. Öyle ki yanlarında olduğunda ailesiyle beraber gibi hissettiğini günlüğüne yazmıştı. Mahkeme üyeliği ise zor günler yaşamalarına neden olmuştu. Nisan ayının son günlerinde psikolojik ve fiziki olarak oldukça zorlanan Askerî Bey günlüğüne şöyle yazmıştı:

Ordugâh elim bir matem içinde gibidir. Bütün vahdetler kırıldı. Bütün vifaklar çözülmüş gibi... Ben herhalde gitmeli veya ölmeliydim.⁴⁵

Türk ordusunun gönüllü subayları tarafından İtalyanlara karşı mücadele etmek için kurulan kuvvetlere benzer milis teşkilatları Mayıs 1912 itibariyle İtalyanlar tarafından da kuruluyordu. Yani yerli halkın az da olsa bir kısmı İtalyanlar için savaşıyordu. Süleyman Askerî Bey bu milislerin Türk tarafına çekmenin yollarının aranmasını düşünmekten kendini alıkoyamamıştı.

İtalyanlar, uçaklar aracılığıyla attıkları beyannameler ile Rodos'un işgal edildiğini ve mübalağalı tarzda ifadelerle direnişi kırmak adına propaganda faaliyetleri güdüyorlardı. Direnişin örgütlenebilmesi için para oldukça önemliydi. Araplara iş yaptırabilmek için öncelikle bir ücret ödeneceği beyan ediliyordu.⁴⁶

18 Mayıs 1912, Süleyman Askerî Bey'in aynı zamanda doğum günüydü. 28 yaşını tamamlayan genç subay günlüğüne şöyle not düşmüştü:

Sıhhatim ve saadetim kararsız fakat ruhumdaki metanet teza-yüd ediyor. Tesadüf yevm-i veladetimde şetaret ve memnuniyet için ne lazımsa hazırdır.⁴⁷

Trablusgarp günlerinde fırsat buldukça amcası Cemil Paşa'ya da mektuplar yazıyordu. Çölde ulaşılması en zor ihtiyaçlardan birisi sigaraydı. Sigara sandığı geldiği zaman Süleyman Askerî Bey, 90 paket sigara almıştı. Belki de üç gündür çektiği sıkıntılar sigarasızlıktandı. İyi bir kitap kurdu olan Askerî Bey, boş zamanlarında roman ya da yeni gelen gazeteleri okuyordu. Ancak gazetelerde aranan haberler bir türlü bulunamıyordu. Elbette çöl ve cephe hayatının tamamı karamsar ve kötü geçmiyordu. Bazı günler oldukça eğlenip, neşelenen Süleyman Askerî, bunları günlüğüne not etmeyi de ihmal etmiyordu:

45 SABTHG

46 SABTHG

47 SABTHG

Akşam yemeğinden sonra benim çadırın dışına çıktık ne kadar latif bir geceydi. Hafif ve tozsuz esen nesim-i nevazı içinde bağırdık, pür neşe kazandık, eğlendik...⁴⁸

Harbin sekizinci ayı geride kalırken İtalyanlar Bingazi'de bulundukları mevzilerden fazlasını elde edemiyorlardı. Türk tarafında sayıları 1.000 civarında olan süvarilerin baskınları ile başarı elde edilmeye çalışılıyordu. Ancak çoğu zaman çıkan ve bitmeyen kum fırtınalarını içerisinde harp etmek bir yana dışarda nefes almak bile mümkün olmuyor, insanların ağzı gözü kırmızı bir kumla doluyordu. İtalyanlar sekizinci ayla birlikte uçakların yanına bir de gözetleme balonu eklediler. Türk karargâhına 5 km mesafede havaya yükselen balon üzerindeki dört kişiyle gözetleme faaliyeti yapıyordu. Gerek silahların gerekse topların etkili menzilin dışında olduğundan vurulması mümkün değildi. Alınan İtalyan esirlerine yerli Araplar tarafından oldukça acımasız muamele yapılmak istenmesine rağmen Süleyman Askerî gibi subaylar buna engel oluyorlardı. Haziran 1912'nin ilk günlerinde güney batı/Cibadiye istikametinde uzun bir yolculuğa çıkan Süleyman Askerî Bey hem sahil bölgesini yakından gözlemlene hem de İtalyanların istihkâmları hakkında bilgi sahibi oldu. Bunun yanında aşiretleri tek tek dolaşarak yeni süvari kayıtları yaptıktan sonra çok sayıda asker topladı. Bu yolculuğu esnasında zarar görenlere para dağıtmış, aşiretlerle ve ileri gelenlerle görüşmüş, bazı yerlerde çok iyi karşılanırken bazı aşiretler tarafından da kovulmuştu.⁴⁹

21 Haziran 1912 günü Bingazi'de bulunan Süleyman Askerî Bey ile Derne'de bulunan Enver Bey arasında bir telefon görüşmesi gerçekleştirildi. Görüşmede elde edilen başarıların yanı sıra, askerin manevi kuvvetinin yüksek olduğu karşılıklı olarak teyit edildi. İtalyanlar, Ayn-Zara'ya doğru bir yarma harekâtı girişiminde bulunmuşlar ve büyük bir muharebe yaşanmıştı. Türk kuvvetlerinde 150 zayıat varken (şehit ve yaralı), İtalyanların

48 SABTHG

49 SABTHG

1.000'den fazla ölülerinin olduğu Enver Bey tarafından haber veriliyordu.⁵⁰

Haziran 1912'nin son günlerinde Süleyman Askerî Bey bir takım pusu faaliyetlerinin yanında şehit olanların ailelerine para dağıtımı ile kargaşa çıkarmak isteyen efradı kontrol altında tutmaya çalışıyordu. Kötü niyetli bazı kişiler defaten şehit maaşına müracaat ederek almaya çalışıyordu. Bingazi komutanı, urbana fazla para vererek onları kontrol altında tutmak yolunu seçerken Süleyman Askerî Bey buna tek başına muhalefet ediyordu. Urbanın bunu öğrenmesi uzun sürmedi. Süleyman Askerî Bey'in çadırının önünde toplanarak ona karşı aleni muhalefete başladılar. Ne dedikleri anlaşılmasa sözler sarf ederken Türklüğe hakaret edip yumruk gösteriyorlardı. Askerin çadırın etrafına yetişmesiyle kargaşa bastırılabilmişti. Ancak işin derinlerinde İtalyanları yönlendirmeleriyle cephenin çökertilmesi için yapılan bir hareket olduğu açıkça ortadaydı. Süleyman Askerî Bey, komutanla yaptığı görüşmede bunun önünün alınmaması durumunda olacakları tüm çıplaklığıyla dile getirdi. Fakat aldığı cevapta bunun arkasında İtalyanların olduğu düşüncesinin vehimden ibaret olduğunu işitti. Son söz olarak şöyle dedi:

Ben hiçbir hadise cereyan etmemiş gibi tabii davranıyorum. Arkadaşlar buradan defolup gitmemizi söylüyorlar. Ben buna taraftar değilim. Bir İtalyan veya bir Müslüman kurşunuyla ölmek benim için müsavidir.⁵¹

Şehit ailelerine dağıtılan maaş sırasında yaşananlar urbanın Osmanlı Devleti'ne karşı yaptıkları muhalefeti açıkça ortaya koyuyordu. Bazı durumların kısa sürede telafisi mümkün olamayabilirdi. Komutan kendisinin bölgeden gönderilmesini isterken Süleyman Askerî Bey'in gönderilmesini istemiyordu. Bu arada aldıkları bir istihbaratı değerlendiren Süleyman Askerî Bey ve maiyeti 27 Haziran'da Kuyfiye'ye gittiler. İkisi Kuyfiye'de birisi

50 SABTHG

51 SABTHG

ordugâhta olmak üzere üç kişinin İtalyanlara erzak gönderdiklerini tespit etmişlerdi. Yani ihanet cephenin her yerinde kol geziyordu. Ertesi gün ilk kez denize girdiler. Serin sular içerisinde endişelendiği durumsa ayağındaki Bağdat çıbanının tuzlu suya vereceği tepkiydi. Urbanın ileri karakol müsademeleri şeklindeki baskınları sırasında ele geçirdikleri bir şapka ve bir tüfekten ibaret ganimet için dahi yüzlerce mermi atılarak kutlamalar yapılıyordu. Süleyman Askerî Bey, durumu düzeltmesini ve komutanın pasif hareketleri karşısında Bingazi'den ayrılmak istediğini ilettili. Ancak Bingazi Komutanı Binbaşı Aziz Bey, başta Süleyman Askerî Bey olmak üzere Nureddin Bey'in de bölgeden ayrılmasını istemezken Enver Bey hemen gönderilmelerini emretmişti.⁵²

Derne

Süleyman Askerî Bey ve beraberindeki bölük 11 Temmuz 1912 günü Bingazi'den ayrılarak yola çıktı. İlk durakları 100 km doğudaki Merç oldu. 12 Temmuz'da Enver Bey ile yaptıkları telefon görüşmesinde 6 gün sonra orada olacaklarını söylemelerine rağmen yolda karşılaşılan sorunlardan dolayı bu mümkün olmayacaktı. Tefik, Fehmi, Cemil, Hasan, Mehmet ve Nureddin Beyler de Süleyman Askerî Bey ile yolculuk yapıyorlardı. Merç'ten sonra ulaştıkları Taknis'te yerli Araplar, kuyulardan su içmelerine müsaade etmediler. Oysa, binlerce kilometre öteden gelip onları İtalyanlara karşı korumak isteyen Türk subaylarına yapılan muamele anlaşılır tarzda değildi. Su, yolculuğun başından itibaren ciddi sorun olmaya devam etti. Öyle ki Derne'ye yaklaştıkları esnada develer altı gündür su içmemişlerdi. Yolculuk diğerlerinin aksine genel olarak taşlık ve engebeli bir arazide yapıldığı için kabileyi fazlasıyla zorlamıştı.⁵³

Süleyman Askerî Bey'in mücadelesini, yolculuklarını ve harbin ayrıntılarına ulaştığımız günlüklerine verdiği değeri bu yolculuk sırasına not ettikleri ile öğreniyoruz:

52 SABTHG

53 SABTHG

Görsel 11: Süleyman Askerî ve Enver Beyler Ayn el-Mansur'da otomobilde

Hınzır defter, senin yüzünden işte üçüncü defadır yüreğim oynuyor. Bilmem nasıl oldu yine unutmışum. Bereket versin Nureddin gelmiş fakat defter vermedi. Hayli canım sıkıldı.⁵⁴

Süleyman Askerî Bey 19 Temmuz 1912 günü Derne'ye ulaştı. Ayağının tozuyla 20 Temmuz'da verilen taarruz emrinde ordunun sol kanadına komuta etmeye başladı. Bu kanatta Ayn el-Mansur ve Derneliler bulunuyordu. Ancak iki gün boyu süren harekât büyük bir taarruza dönüşmeden Enver Bey'in telefon emriyle durduruldu. Çünkü İtalyanlar, casusları vasıtasıyla harekâtın ayrıntılarını öğrenmişlerdi.

Süleyman Askerî Bey'in Derne'ye gelmesi cephe komutanı ve diğer arkadaşlarıyla bir araya gelmesini sağladı. Taarruzdan vazgeçilmesini müteakip 21 Temmuz akşamı Kuşçubaşı Eşref ile çadır önünde oturdukları sırada kafalarının üzerinde patlayan bir top mermisiyle kendilerini mevziye attılar. Telefonla gelen emir, birkaç kişinin hazır bulunmasını emrediyordu. O sırada Mustafa Kemal Bey (Atatürk) geldi ve ordugâhın nakil emrini tebliğ etti. Ordugâh nakledilmesine rağmen Süleyman Askerî Bey cephe

54 SABTHG

hattından ayrılmamış, Kuşçubaşı Eşref de hasta olmasına rağmen kendisine eşlik etmişti. Süleyman Askerî Bey takip eden günlerde İbrahim Tali ve Reşit Beylerle de görüştü.⁵⁵

Enver Bey, Süleyman Askerî Bey'e nakdi mükafat verilmesini emretmesine rağmen Süleyman Askerî, terfi istemişti. Aldığı meblağı annesi Güzide Hanım'a gönderdi. Ordugâh nakledilmesine rağmen İtalyanlar sürekli yeni ordugâh ve çevresini bombalamaya devam ediyorlardı.⁵⁶

Mustafa Kemal ile Konyak İçerken

Süleyman Askerî Bey, şüphesiz Bingazi'den sonra Derne'ye geldiği zaman daha mutlu bir ruh haline bürünmüştü. Birçoğu ile yakından tanıştığı silah arkadaşlarıyla daha iyi zaman geçiriyordu. İlerleyen haftalarda Enver ile daha da yakınlaşıırken Mustafa Kemal ve Nuri (Conker) Beylerle savaşın gidişatı hususlarında fikir ayrılığına düşecek olmasına rağmen burada yaptığı işe daha konsantre olmuş bir görüntü sergileyecekti. Derne günlerini cephedeki mücadele dışında genelde Kuşçubaşı Eşref, Topçu İsmail, Reşit ve Sadık bazı günler de ise Mustafa Kemal ve Nuri Beylerle geçiriyordu:

Bugün pek güzel eğlendik. Şarkı söyledik, güldük. Artık bizim ordugâhı herkes kıskanıyor.⁵⁷

Topçu İsmail, Sadık, Nuri ve Süleyman Askerî Beyler, Mustafa Kemal'in nereden bulduğunu bilmedikleri konyağı içtikleri sırada muhtemelen Eşref'in ispiyon etmesiyle Enver durumdan haberdar olmuş ve köpürmüştü. Enver'in bu hususlarda oldukça muhafazakâr bir kimliğe sahip olduğu biliniyordu. Cephe komutanı olarak duruma tepki göstermiş, üstüne üstlük Kuşçubaşı Eşref'i de grubu gözetlemek için göndermişti. Eşref muhtemelen Enver'in ispiyonculuğunu yapıyordu. Subayların hal ve hareketlerini hemen Enver'e ulaştırıyordu. Süleyman Askerî Bey'in

55 SABTHG

56 SABTHG

57 SABTHG

ifadesiyle bunun üzerine Mustafa Kemal ile birlikte hemen olay yerinden *sıvıştılar*. Temmuz sıcaklığında yaşanan bu hadise üzerine ertesi gün olay yerine gelen Enver, ordugâhı denetlemesine rağmen olayın bahsini açmamıştı.⁵⁸

Derne'de yolu gözlenen yegâne durum şüphesiz posta katarlarıydı. Posta hem aileden haber hem de yeni gelen beş on günlük gazeteler demekti:

Amcamdan bir mektup aldım. Mürettep Üçüncü Kolordu Kumandanlığı Vekâleti yapıyormuş. Asıl kumandan Yusuf Kenan Paşa imiş. Validemin merakından bahsediyor, geceyi gazete okumakla geçirdik.⁵⁹

İleri Karakol ve İtalyan Bombardımanları

Elbette Derne günleri sürekli Enver'den gizli yapılan küçük kaçamaklarla, gazete okumakla veyahut posta yolu gözlemekle geçemezdi. Düşman özellikle Şark Cephesi'nde büyük bir gayretle çalışırken her gün büyük patlama sesleri duyuluyordu. Süleyman Askerî Bey, düşmanın büyük toplarından bazılarını cephenin hâkim noktalarına çıkarmaya çalıştıklarını düşünüyordu. Reşit Bey'i yanına alarak çıktığı ileri karakol gözetlemelerinde mevzileri oldukça beğenmişti. Şark ve garp istikametlerinden uzanan vadiler, mevzilere doğru yaklaştığından kuvvetli bir mevzi teşkil ediyordu. Ancak söz konusu mevziler ile ikmâl sistemini yeniden inşa etmek istiyordu. Gece geç saatlere kadar yapılacaklar hakkında cephede çalışmaya devam etti. Cephe dışındaki günler genellikle tek düze geçerken Süleyman Askerî tüm zamanını ileri araziye tahkimine harcamak istiyordu.⁶⁰

Temmuz ayı boyunca İtalyanlar Derne'nin şark ve garp cepheleriyle ordugâhı sürekli bombardıman altında tutarak, Türk ordusunu yıldırmaya çalıştılar. Bu tarihlerde aynı zamanda Enver

58 SABTHG

59 SABTHG

60 SABTHG

Bey'in babasının cepheyi ziyaret etmesi bekleniyordu. İtalyanlardaki hareketlilik karşısında Süleyman Askerî Bey, ileri karakol siperlerini biraz daha ileriye taşımak için çalışmalar yapıyordu. Bu sırada İtalyanlar tarafından atılan top mermileri ordugâhın bir kilometre güneyine düşmeye başlamıştı ki bu durum düşmanın topların yerini değiştirdiğini gösteriyordu. Hızlı bir şekilde kafasındaki plana göre cepheyi yeniden düzenliyordu. Her iki cناه ile merkezin ikmâlini bitirmek üzerken İtalyanlara meydan okuyan ifadelerle defterine şöyle not düşmüştü:

Üç güne kadar bütün cephe bitecek. O zaman İtalyanlar teşrif buyurabilirler...⁶¹

Enver Bey'in Kurmay Başkanı

Süleyman Askerî, Çerkes Reşit Bey'in uyarısıyla Enver Bey'e göz aydınlığı vermeleri gerektiğinin farkına varmıştı. Öyle ya Enver'in babası Ahmet Bey, cepheyi ziyaret için gelmişti. 7 Ağustos 1912'de Ahmet Bey'in cepheye gelmesiyle Süleyman Askerî, yeni ordugâhı ziyaret ederek Ahmet Bey ile görüştü, *hoş geldiniz* diyerek kendisiyle bir müddet sohbet etti. Bir buçuk saat taşlı yollarla kaplı gece yürüyüşüyle karargâha döndüğünde kendisini bir sürpriz bekliyordu. Enver Bey, Süleyman Askerî Bey'i Erkân-ı Harbiye Riyaseti görevine atamak istiyordu. Askerî Bey görev teklifini kabul etti:

Bakalım nasıl olacak. Muvâfık ettim. [Uygun gördüm]⁶²

9 Ağustos 1912'de henüz ataması yapılmadığı için Derne ordugâhından ayrılamamış, her an emir gelir diye de cepheye gitmemişti. Trablusgarp Harbi'nde yaşananlarla ilgili etkileyici ve ilginç bilgiler kaydettiği defter-i hatıratının üzerinde mühim bir tesiri olduğunu düşünüyordu. Mustafa Kemal Bey iki gündür şark ordugâhındaydı ve ancak ikindiye doğru dönmüştü. Süleyman Askerî Bey durumu öğrenmek için Enver Bey'e bir süvari

61 SABTHG

62 SABTHG

habercisi gönderdi. Haber geldikten sonra da arkadaşlarıyla ve-
dalaşarak yola çıktı. Resmî belgelerdeki atama tarihi 22 Ağustos
1912⁶³ olmasına rağmen daha önceki günlerde bu atama yapılmıştı. Bu tarihten sonra Enver ile olan ilişkileri daha da gelişecek,
dostlukları ilerleyecekti.

Patlamayan Bombalar

Yeni görevine Reşit Bey ordugâhtan ayrılmadığından hemen başlayamadı. Ancak boş durmuyordu; Enver'in emriyle imal edilmiş bombaların kontrolünü yapmakla işe koyuldu. Fakat bombaların patlayıcı malzemeleri çok doldurulup sıkıştırıldığından bir türlü patlamıyordu. Teker teker bombaların tamamı açılarak gevşetildi, içlerine dinamit eklenince mükemmel şekilde patlamaya başladılar.

Süleyman Askerî Bey, Ayn el-Mansur'daki görevine başlamasını müteakip topçu mevzilerini yerinde görmek ve etüt etmek için harekete geçti. İlk gözlemleri ordugâhtaki dağınık görüntüydü. Bunun sebebini ilk etapta anlaması pek mümkün olmasa da muhtelif grupların birbirlerine olan yabancılığından mı yoksa gerçekten dağınık görünüm arz etmesinden mi olduğu hususunda emin olamıyordu. Ağustos 1912'yi şöyle tanımlamıştı:

Müteheyyiç [heyecanlı], kararsız bir ay...⁶⁴

Gözlemleri düşmanın merkezdeki kuvvetini değiştirdiğini gösteriyordu ve bu iyiye işaret olabilirdi. Bunun yanında karargâhta yapılan bombaların bazılarını düşman üzerine attırarak performanslarını denemek isteyen Süleyman Askerî Bey durumdan hiç memnun kalmamıştı. Bombalar yirmi hatve/adım mesafeye atılabiliyorken beş saniye içerisinde ateş alıyordu. Bombayı atan kişi, fitili ateşlemekle mi, atmakla mı, kaçmakla mı, hangisiyle uğraşıp aynı zamanda düşmana zayıat verdirecekti. Müsademe

63 Süleyman Askerî Bey Sicil Dosyası, (318-P.28).

64 *SABTHG*

sırasında işe yarayacağı kesin olmasına rağmen sürekli olarak fitili yakacak ateş nasıl hazır bulundurulabilirdi? Tüm bunlar devam eden savaş sırasında Süleyman Askerî'nin zihnini kurcalayan teknik sorunlardı.⁶⁵

Oruç Tutulacak mı?

Süleyman Askerî Bey yeni görevine başladıktan sonra yaklaşmakta olan Ramazan ayında devam eden cephe şartlarında oruç tutulup tutulmayacağına yönelik oluşan soru işaretlerini ortadan kaldırmak için bir *istîzan* hazırlayarak Harbiye Nezareti'ne başvurdu. 14 Ağustos 1912 günü Ramazan ayının ilk günüydü ve cephede savaş ediyordu. Ancak Harbiye Nezareti henüz beklenen cevabını göndermemişti. Cephede bu duruma geçici bir çözüm bulundu. Buna göre hareketsiz ve muharebe sahasında olmayanların oruç tutmaları emredildi. Süleyman Askerî Bey, Ramazan'ın ilk günü topçu binbaşı ve iki batarya komutanı ile mevzileri tahkik etmek için ileri karakollara kadar denetlemeler yapmıştı. İlk iftarı eski ordugâhta yaptılar. Ordugâha döndüklerinde beklenen haber gelmişti. Cephedeki askerin oruç tutmasında zorunluluk olmadığını ileten bilginin gelmesiyle birlikte Süleyman Askerî Bey tüm diğer asker gibi oruç tutmayı bıraktı.⁶⁶

Harp ve Sulh

Ramazan ayında oruç tutmamasına rağmen sigara dışında pek yiyip içme durumu olmuyordu. Savaş da oldukça yavaşlamış şekilde devam ediyordu. Ancak İtalyanların savaş boyunca vazgeçemedikleri hareket top ateşiydi. Durmadan ve hedef gözetmeden toplarla ateş açıyorlardı:

İtalyanlar doğru bir hesap verseler top cephanesi sarfiyatına bütün alem şaşacak.⁶⁷

65 SABTHG

66 SABTHG

67 SABTHG

Ordugâhı neşelendiren bazı pusu ve baskın hadiseleri de yaşanmıyor değildi. Bingazi'deki garp kolu Gilyana istihkâmına yakın Türk birliklerinin attığı pusu sırasında üzerlerine doğru yaklaşan beş İtalyan süvari subayı, Köyfeye civarındaysa beş İtalyan süvarisi öldürülmüştü. Osmanlı-İtalyan sulh görüşmeleriyle ilgili Halil Paşa'nın gayri resmî temaslar için İtalya'da olduğu bilgisi heyecan yaratmaktan oldukça uzak görünüyordu.⁶⁸

Süleyman Askerî Bey, İtalyanlarla yapılacak sulh konusunda Enver ve Mustafa Kemal Beylerden farklı düşünüyordu. Bu durum bir müddet sonra Mustafa Kemal ile aralarında ciddi görüş ayrılıklarının yaşanmasına neden oldu. Trablusgarp'a ulaşan sulh teklifiyle ilgili Süleyman Askerî Bey, düşüncelerini şöyle not etmişti:

Sulh şeraiti iyi, fakat biz bu kadarını teklif edersek İtalyanlar burada bir zerre bırakmaz. Keşke böyle olsa. Resmî Osmanlılığın imtiyazı, yüzünden pahalı geliyor. Yerleri artık terk etmesi daha çok faydalı görünüyor... Beş-on sene sonra izzet-i nefis meselesi teşkil edecek değil mi? Fakat biz suret-i gayr-i resmîyede devam etmeliyiz. İtalyanlara bu lokmayı mümkün olduğunca kılçıklı yutturmalıyız. Başka hükûmetlerde diğer arazilerimiz için gözünü açmış.⁶⁹

Sulh teklifi kafaları meşgul ederken diğer yandan harp sahasındaki yavaşlama dikkatlerden kaçmıyordu. Süleyman Askerî'ye göre İtalyanlar son zamanlarda meydanı boş bulmaya başlamışlardı. Daha önce yaklaşamadıkları vadilerin içlerine kadar inecek cesareti kendilerinde buluyorlardı. Mustafa Kemal'e eskisi gibi büyük pusular kurulmasını ve tacizlerin sıklaştırılmasını teklif etmişti. Süleyman Askerî Bey'in iyi bir kurmay olduğu ağustos ayında kışa hazırlığı dert edinmesi meselesinde kendisini açıkça belli ediyordu. Ona göre asıl sorun kış mevsimiydi. Burada Enver ile fikir ayrılığına düşmüşlerdi. Geceleri 3-4'e kadar Süleyman Askerî, Mustafa Kemal ve Enver cephenin geleceğini konuşuyorlardı. Enver, ordu ve kıtaat için karakollar inşa edilmesini

68 SABTHG

69 SABTHG

isterken Süleyman Askerî buna taraftar olmamıştı, çünkü Osmanlı Devleti ile kara bağlantısı olmayan bu toprakların bir gün İtalyanların eline geçeceğine inanıyordu:

Beyhude zahmet ve masraf... Bir gün İtalyanlara tevdi eyleyecek değil miyiz?⁷⁰

Cephede Yaşam ve Enver'in Başına Gelen

Geceden sabahlara kadar süren toplantılar ve çalışma temposuna bazı günler ara verilerek küçük çaplı eğlenceler düzenleniyordu. Eğlenceden kastedilen kendi aralarında şarkılar söylemeleri idi. 20-21 Ağustos gecesi de böyle bir geceydi. Kuşçubaşı Eşref, ziyaret gelmiş birlikte şarkılar söylenmişti.

21 Ağustos sabahleyin Süleyman Askerî ve Enver Beyler Timiskirt'e doğru yola çıktılar. Şose olduğu iddia edilen yol üzerinde 2,5 saat süren seyahat ile Timiskirt'e ulaştılar. Timiskirt birçok vadinin ortasına sıkışmış bir plato görünümündeydi. Özellikle denizdeki hareketleri izlemek için oldukça önemli bir mevzi konumundaydı. Timiskirt sırtlarından Derne ile kent limanı çok net şekilde izlenebiliyordu. Enver ve Süleyman Askerî, toparların menzili görmekten ziyade İtalyanların vereceği tepkiyi de ölçmek için üç top atışı yaptırdı. İtalyan bataryaları irili ufaklı top mermileriyle cevap vermeyi ihmal etmemişlerdi. Bu esnada geri tepen toplardan birisinin kovan parçası Enver'in parmağını ezmişti. Bu küçük kaza ciddi bir yaralanmaya mahal vermese de Süleyman Askerî ve diğer arkadaşlarının dillerine düşmesine yetmişti:

Enver Bey'le hayli alay ettik...⁷¹

Bir Karşı Devrim Girişimi: Halâskar Zabitan

Trablusgarp Harbi'nde savaşın seyrini derinden etkileyecek büyük muharebeler yaşanmamasına rağmen Türk ordusu, İtalyanlara

⁷⁰ SABTHG

⁷¹ SABTHG

karşı tüm yoksunluk ve ikmâl eksiklerine rağmen direnmeye devam ediyordu. Birkaç yıl öncesinde Osmanlı Devleti'nin kudretli Padişahını tahtından indirip, yerine Meşrutiyet'in yeniden tesis edilmesine öncülük etmiş olan İttihatçı subaylar, kimine göre tecrübesizlikten kimine göre de tehlikeli olduklarından merkezden uzaklaştırılarak taşra görevlerine gönderilmişlerdi. Büyük bir devrimi gerçekleştirmiş olmaları onlara altın varaklı koltuklarda nazır hayatı bahşetmediği gibi eskisinden daha sıkıntılı coğrafyalara göndermişti. Görünen o ki hepsi de ideallerinin peşindelerdi ve durumdan hoşnutsuz değillerdi. Kısacası İttihat ve Terakki iktidarda, İttihatçılar ise cephedeydi.

İttihat ve Terakki'nin kendi içerisinde çelişen görünümünün yanında yaptıklarından rahatsızlık duyan askerler de vardı. Binbaşı Gelibolulu Kemal, Kolağası Kastamonulu Hilmi, Yarbay Manastırlı Recep, Binbaşı İbrahim Aşki, Yüzbaşı Kudret gibi isimleri duyulduğunda ilk etapta herhangi bir çağrışım yapmayan orta rütbeli subaylar tarafından *Halâskar Zabitan* adıyla bir yapılanmaya gidilmişti. Üst düzey rütbeli bazı subayların da oluşumu destekledikleri söyleniyordu. Kendilerine orduyu siyasetten uzak tutmak gibi bir hedef belirleyen bu oluşum kısa süre içerisinde siyasi hayata etki etmeyi başaracaktı. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile ortak hareket ediyor olmaları, ortak düşmanlarının İttihat ve Terakki olduğunu açıkça ortaya koyuyordu. Haziran 1912'de Manastır'da çıkan isyan, Halaskâr Zabitan tarafından kullanılmıştı. İttihatçıların isyan ettikleri bölgede bu kez onlara karşı isyan hareketi başlamıştı. Durum karşısında hükûmet, askerinin siyaset yapmasını engelleyecek birtakım yasal düzenlemeler yapmaya çalışmasına rağmen durum gittikçe kontrolden çıkıyor ve endişelendiriyordu. Öte yandan Halaskâr Zabitan mensupları faaliyetlerini durdurmaktan ziyade etkinliklerini artırıyorlardı. Meclis-i Mebusan Reisi Halil Bey (Menteşe) başta olmak üzere ileri gelen isimlere gönderdikleri mektuplarla korku iklimi yaratmayı amaçladıkları ortadaydı. Halil Bey açıkça ölümle tehdit edilince Talat Paşa bunun Meclis'i tehdit olduğunu söyledi. Her

ihtimale karşı bir adaya gönderilen Halil Bey'i koruması için de Yakup Cemil'in kardeşi Seyyid Bey ile Mustafa Necip gönderildi. Çalışmanın kapsamını aşan gelişmelere neden olan Halaskâr Zabitan oluşumu 4 Ağustos 1912'de Sait Paşa hükûmetini istifa ettirdiği gibi *hileli* seçimlerle seçildiğini iddia ettiği Meclis-i Mebusan'ın da feshedilmesine neden oldu. Fakat araya giren Balkan Harpleri seçimlerin yapılmasını mümkün kılmadığı için Meclis ancak 1914'te açılabilirdi. Arnavutluk'ta baş gösteren isyan bu oluşumun kısa vadede başarılı olmasını sağladığı gibi İttihat ve Terakki karşısında yeni bir muhalefet oluşumuna da kapı araladı.⁷²

İstanbul'dan gelen haberler cephede endişeye yol açıyordu. Şüphesiz mesafenin uzak olması, olayların yaşanmasından bir müddet sonra haber alınıyor olmasının yanı sıra müdahale edilememesi tüm subaylar gibi Süleyman Askerî Bey'in de canını sıkıyordu:

İstanbul'un ahvali bais-i endişe görülüyordu. 21 Ağustos 1912⁷³

Trablusgarp'a ulaşan gazetelerden öğrenilenler motivasyonların düşürmek için yetiyordu, kaldı ki İstanbul *rezilane şahsiyetler* tarafından sarılmış, tüm *namuslu* şahıslar bir şekilde zarara uğratılmak isteniyordu.

Enver yaşananlardan en az Süleyman Askerî Bey kadar rahatsızdı ve günlüğüne şöyle not düşmüştü:

Gittikçe kötüye doğru giden İstanbul'daki hadiseler karşısında burada çaresizce duruyorum; çünkü memleketimin bir köşesini kurtarmam gerekiyor. Zabitlerin arasındaki tahrikçilere gelince; onlar hakkında Harbiye Nezareti'ne, memleketimizin ve ordumuzun sarsılmasını isteyen bu sefilleri burada

72 Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler: İttihat ve Terakki - Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi C. III*, İstanbul 1989, s. 108-115; Halil Menteşe, *Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe'nin Anıları*, İstanbul 1986, s. 158-161; Kenan Olgun, "Asker Siyaset İlişkilerinde Bir Dönüm Noktası Halaskâr Zabitan Grubu ve Faaliyetleri." *İlmi Araştırmalar*, S. 7, 199, s. 157-175.

73 SABTHG

istemediğimizi bildiren bir telgraf çektim. Bu gibi durumlar, maalesef zavallı memleketim için endişeyle beklediğim türdeki buhranlar. Bunlara katlanmak gerekir. Bu sarsıntılar en azından belki de bu kıtada bir harbin çıkmasından bizi kurtarır.⁷⁴

Bunun yanı sıra Arnavutluk'ta patlak veren isyan Enver'i yeterince rahatsız etmişti. Yaklaşmakta olan büyük tehlikeyi de gören Enver, büyük bir kehanette bulunarak yakında tüm Balkanları etkileyecek bir harbin çıkmasının muhtemel olabileceğini düşünüyordu. İstanbul'da yaşananları 1908 İhtilali'nin doğal birer sonucu olarak görme eğilimindeydi:

İstanbul'da meydana gelen hadiseler bir ihtilalin doğal sonucudur fakat diğer ülkelere nazaran bizim için daha tehlikelidir. Sağduyulu birinin demirden eli her şeyi dengesine oturtmadıkça, işlerin düzene girmeyeceğinden korkarım. Ben bile şu anda vazifemi bırakabilecek durumda değilim. Şayet gitseydim tüm zabitlerimi alıp buradan götürürdüm fakat şu sıra bu mümkün değil. Buradaki durum aydınlanırsa, belki bir ay içinde bana ihtiyaç duyulan bir yerde ortaya çıkarım. Mıknatısın pusula ibresini çektiği gibi vatanımı tehdit eden tehlikeler de beni çekiyor. Artık Trablusgarp sulh için dayanak noktası olmaktan çıktı; belki yakınlarda Balkanlar'da bir harbin çıkmayacağı ne malum. Şimdiki zaman bulutlarla kaplı fakat gelecek karanlık.⁷⁵

Halâskar Zabitan'ın İstanbul siyasi yaşamını baştan sona etkilediği günlerde Bâbıâli, İtalya ile üzerinde uzlaşma zemini aranılan sulh müsveddesi hakkında Enver'in ve cephedeki subayların görüşlerini sormuştu. Uzun süredir cevap bekletilmesine rağmen Ağustos 1912'nin son günlerinde cevabın verilmesi gereken tarih gelmişti. Ancak müsveddenin üzerinde anlaşılmayan noktalar hakkında İstanbul'a iletilen sorulara cevap bir türlü gelmiyordu. Nihayetinde Enver ve Süleyman Askerî, sulh

74 *Enver Paşa'nın Trablusgarp Harbi Günlüğü*, çev. Nurten Kutsal, İstanbul 2015, s. 91.

75 *Enver Paşa'nın Trablusgarp Harbi Günlüğü*, s. 95.

teklifine bir cevap ile karşılık verdiler, buna göre birinci ve ikinci teklifler bir dereceye kadar *arzu-yı milliye* uygun görülmüştü.⁷⁶ Enver sulh konusunda bir hususta netti, İtalyanlar bağımsızlığa saygı göstererek Türklere ait olan bölgelerden hak talep etmeyeceklerdi. Şayet böyle bir durumda Enver ve arkadaşları İstanbul'a dönebilirlerdi yoksa mücadeleye devam etmeyi çoktan göze almışlardı. Bekleme durumunda Türk ordusundan istifa etmeyi dahi düşünüyorlardı.⁷⁷

Yine Bir Falcı

Süleyman Askerî Bey, her ne kadar fala inanmasa da Trablusgarp günlerinde de falsız kalmamıştı. Enver ile ziyaret ettikleri Madam Vensam ikilinin fallarına baktı. Vensam'ın ifadesine göre; Süleyman Askerî, Enver'e göre daha filozof bir kişilikmiş ve hayatı boyunca hiç evlenemeyecekmiş. Uzun bir hayat yaşayacağı gibi büyük manilerle karşılaşacak fakat hepsinin üstesinden gelebilecekmiş. Duyduklarından ne kadar etkilenip ne kadar mutlu olduğu bilinmez ama uzun bir hayat yaşamayacağı kesindi!

Sulh mü? Harp mi?

Cephede günler hadisesiz geçmesine rağmen tekdüzelikten Süleyman Askerî artık günleri dahi karıştırmaya, hatta takip edemeye başlamışken annesinden gelen ve telgrafını aldığını bildiren mektup yüzünde tebessüm oluşturmaya yetmişti. Günleri Enver ile cephede yaptıkları denetimlerle ilgili yolculuklarda geçiyordu. Cephedeki muharebeler yavaşladı diye elbette boş beklemek olmazdı. Subay ve er talimleri sıradanlaşan hayatı hareketlendiriyordu. Öğrenmek için uğraşıyorlar, uğraşırken öğreniyorlardı. Sulh mü? Harp mi? Günlerindeki akşam eğlenceleri kararsızlık atmosferini dağıtıyor, garp ve şarkta bulunan topçuların alışıl-gelmiş atışları ağustos akşamlarına farklı bir ses katıyordu. Cephede

76 SABTHG

77 SABTHG

hayatının en can sıkıcı kısmı vedalardı. Sürekli birileri cepheden ayrılırken bir hüznün iklimi yaşıyor, diğer yandan her yeni gelen katile adeta yeni umutları cepheye taşıyordu. Gidenlerden birisi de bir müddettir oğlu Enver'i ziyaret için cepheye gelmiş olan Ahmet Bey'di. Ahmet Bey büyük bir katile ile fotoğraf çek-tirdikten sonra uğurlanmıştı. Süleyman Askerî, Eşref ve Enver'in müteakiben yaptıkları cephedeki durumun özeti gibiydi:

Enver Bey sarp yerleri hayvanı ile indi... Kaçak hayvanımı ancak su başında yakaladım. Saat 10.00'a kadar su başında oturdu. Eşref [Kuşçubaşı] yıkandı, Enver Bey biraz uyku kestirdi. Sonra namaz kıldı.⁷⁸

Süleyman Askerî Bey, cephedeki boş günlerinde kitap oku-mayı ve entelektüel dünyasını renklendirmeyi de ihmal etmiyordu. Çatışmaların bitme noktasına geldiği günlerde Kraliçe Margot'yu⁷⁹ okuyarak zaman geçiriyordu. Geceleri geç saatlere kadar kitap okuduğu için öğleye doğru uyanmayı tercih ediyordu.

Hareketsizliğin tahammül edilemez raddelere ulaştığı bir tarihte Derne Komutanı Mustafa Kemal Bey'den 30 Ağustos 1912 günü sessizliği bozan bir rapor gelmişti. Düşman kuvvetleri Şark Vadisi'nden ilerliyorlardı ve ileri karakollar bu gelişmeyi teyit etmişti. Derne'deki tüm kıtaların toplanması için emir verilince toplam kuvvetin 3.000'e yakın olduğu görülmüştü. Bu gelişme hareketin başlayabileceğiyle ilgili kuvvetli bir delil niteliğindeydi ama sulha mecbur etmek için yapılan bir hareket olup olmadığı bilinmiyordu. Bunun yanında cepheye yoksunluğu hissedilen röntgen cihazı getirilerek ilk kez çalıştırılmıştı.⁸⁰

Eniştesi Mustafa Bey'den gelen mektubun yanı sıra cepheye ulaşan gazetelerde gündelik olaylar dışında bekledikleri haberleri bir türlü göremiyordu. Yeniden bir direniş, yeniden harp için artık ihtimalin kalmadığı düşünülüyordu. Selanik'te örfi idare ilan edilmişti ve ne olacağını artık kimse bilmiyordu:

78 SABTHG

79 Alexandre Dumas, *Kraliçe Margot* [*La Reine Margot*], Kanaat Kitaphanesi, 1328.

80 SABTHG

Ne yaman hâller...⁸¹

Cephedeki sükunetin bozulma ihtimalinin arttığı günlerden 1 Eylül 1912'de Derne telsiz, telgraf istasyonunun doğusunda iki saat süren bir yangın çıktı. Çok sayıda cephaneye ve eşya istihkâma nakledilmek zorunda kaldı.

Süleyman Askerî Bey, 2 Eylül 1911'de Bağdat'tan Divaniye memuriyeti için yola çıkmasından tam bir yıl sonra Derne yolundaydı. Mustafa Kemal Bey'in sağlık sorunu vardı ve rahatsızlığı devam ediyordu. Birkaç gün sonra rahatsızlığının asıl sebebinin çürük bir diş olduğu ortaya çıkacaktı. Diş çekildikten sonra eski sağlığına kavuşabilirdi.⁸²

Kuşçubaşı Eşref sürekli olarak fotoğraf çekinme merakındaydı. 1950'li yıllarda günümüzdeki *ününe* kavuşacağı malzemeleri o günlerde toplamaya başlayan Eşref, bazı tehlikeli istihkâmlara giderek fotoğraf çekirtmek istiyordu. Fotoğraf cepheye adeta onun yaşam biçimiydi ama 3 Eylül'de tehlikeli girişimden geri döndüğünde fotoğraf çekebilmesine rağmen üzerlerine iki tane şarapnel atılmıştı.⁸³

Harbiye Nezareti'nin *Avanti* gazetesine dayandırdığı istihbarat notuna göre İtalyanlar kuvvetlerini dört tabur gücünde artırmışlardı ve bu hesaba göre bu taburlar beş gün öncesinde Derne'ye yaklaşmış olmalıydılar. Süleyman Askerî Bey, bunun üzerine bir *atlı zabıt seyahati* hazırladı. Hem ileri karakolları geçen İtalyan kuvvetlerini görmek hem de diğer zabıtlarla arazi üzerinde konuşmak istiyordu. Kafalardaki en büyük soru işareti hükûmetin Bingazi'den çekilme emri vermesi halinde karşı karşıya kalınacak zorluktu. Günlük gazetelerden bir fikir elde edebilmek neredeyse imkânsızdı. Gazetelerin ne kadar günlük olduğuydu ayrı bir tartışma konusuydu. Annesi tarafından gönderilen mektup 24 günde ancak gelebilmişti. Telgraf haberleri

81 SABTHG

82 SABTHG

83 SABTHG; Eşref'in cephedeki rolü ve fotoğraf merakı için ayrıca bkz. Safi, *Eşref*, s. 113-114.

dışında gündemi 15 gün geriden takip ettiklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Gazeteler İttihatçıların istibdadı nasıl yıktıklarından bahsederken muhaliflerin gücünden bahsediyorlardı. Bunun üzerine günlüğüne şöyle yazmıştı:

Elbet en güzel hükmü biz vereceğiz.⁸⁴

Mustafa Kemal ile Fikir Ayrılığı

Kararsızlık ile karamsarlığın hâkim olduğu Eylül 1912'nin ilk günlerinde dışlerinden rahatsız olan Mustafa Kemal ile Süleyman Askerî Beyler fikir teatisi yapmak için bir araya geldiler. Aralarındaki samimiyet ayrı olmasına rağmen iki farklı karakter ve iki farklı düşünceye sahip subaydılar. Mustafa Kemal, sulhun yapılmasından yana olmasına rağmen büyük silahların Trablusgarp'ta bırakılmaması gerektiğini savunuyor ve "Silah, askerin namusu olduğu için müdafaa edeceğini" söylüyordu.

Aynı zamanda cephedeki subaylar günü gününe haberleri cepheye ulaştıran bir ajansa abone olunmasını, böylece güncel haberleri takip etmenin mümkün olabileceği konusunu Enver'e açmışlar ve kabul ettirmişlerdi. Cephedeki tüm subaylar imzalamasına rağmen Mustafa Kemal Bey bu duruma muhalefet etmeyi tercih etti. Mustafa Kemal, sunduğu beş madde ile karşı çıkmasının sebeplerini sıralamıştı. Bu durum her şeyden önce yasaktı. Süleyman Askerî Bey, beş maddeye yönelik tek tek açıklama yaparak durumu izah etti. Süleyman Askerî, bunun büyük bir mesele teşkil edebileceğini tahmin ediyordu. 1912 yılında savaşın devam ettiği dönemdeki hükûmet ve askeriye'nin politikası incelendiğinde Mustafa Kemal'in buna paralel bir düşünceye sahip olduğu görülürken, mesafenin uzaklığı ile sulh görüşmeleri hakkındaysa zamanında alınamayan haberler ve iyi işlemeyen telgraf sistemi diğer subayların dayanak noktasını oluşturuyordu. Eşref ise;

Eşref hem bakkallığa başladı hem hayli hususatı iltizam ediyor...⁸⁵

84 SABTHG

85 SABTHG

Bu arada kabine ile cephe arasındaki bağlantı da neredeyse kopmak üzereydi. Başta para olmak üzere her türlü vasıtayı keserek mücadeleyi akamete uğratıp subayları sulha razı etmek istiyorlardı. 8 Eylül'de Harbiye Nezareti 25.000 lira tahsisat gönderildiğini bildiriyordu. Oysa 30.000'e çıkartılması hususunda anlaşılmıştı. Bu gibi durumlar Türk subaylarını urbanla karşı karşıya getiriyordu. İstanbul'a sulhun ne aşamada olduğuna dair sorulan sorulara cevap gelmiyordu. Ancak yapılan yorumlar ciddi anlamda ilerleme kaydedildiğini gösteriyordu. Gece yarısı ise Süleyman Askerî'yi tatsız bir sürpriz bekliyordu:

Allah kahretsin. O, hınzır kemikli küçük köpek gece benim çadırda tam karyolamın başı altında imiş. Hırıltısından zırlıtısından yakın olduğunu hissediyor fakat çadırımda bulunabileceğini hiç hatırıma getirmiyordum. Pislemiş, kokutmuş, lânet...

Sulh görüşmelerinin devam ettiği Ramazan ayı boyunca çatışmadan uzak bir cephe hayatı yaşanıyordu. Mustafa Kemal, zabıtları bizzat cepheye götürüp daha yakından tanıtırken, Enver, Senusi şeyhleri ile görüşmeler yapıyor, Süleyman Askerî Bey ise Avusturya'dan gelen bir alay askerinin Trablusgarp'taki tüm Türk kuvvetlerini alt edebileceği iddialarına sinirleniyordu.⁸⁶

Cephede Bayram

13 Eylül 1912 günü Ramazan Bayramı'nın ilk günüydü. Süleyman Askerî yatağından kalktığı zaman güneşin iki mızrak boyunda yükseldiğini gördü ve aceleyle koşuşturmaya başladı. Yüzünü bile yıkamaya fırsat bulamamıştı. Bereket versin ki Enver henüz uyanmamıştı. Telaşının sebebi bayram namazıydı, ancak gerçekten çok geçmeden yüzleşecek, güneşin mızrak boyunca yükselmiş olmasının namazı kılmaya engel olmadığını öğrenecekti. Bayram namazı sırasında hareketlerini takip ve taklit ettiği imamın Maliki mezhebine mensup olması bayram tekbirlerinde yanılmasına

Görsel 12: Süleyman Askerî ve Enver Beyler Trablusgarp'ta komutanlık çadırında, oturanlardan soldan dördüncü

neden oldu. Gerçi sadece kendisi değil, kimse anlayamıyordu. Bayramlaşma sahnesi tam manasıyla mahşeri andırıyordu:

Asıl kıyamet namazın ve hutbenin edasından sonra koptu. Enver Bey'in başına bir mahşeri kalabalık üşüştü. Aynı zamanda kırk ağız başını, sakalını, kolunu, ayağını, dişini vuruyor. Herkes neresi münhalse oraya saldırıyor. Az daha ezecek, öldüreceklerdi. Güç hâl, şaşkın çadırıma canını atabildi. Zaten girerken ve çıkarken arka kapıdan sıvışmış, merasim kuvveti önünden geçmemişti... Memurin-i mülkiye meşayih, şeyhler ve urban... Öğleye kadar kumandana göz açtırmadık.⁸⁷

Bayram günü urbanın çocuklarına gömleklik Amerikan bezi ve birer kuruş para dağıtılmıştı. Çocukların ve ailelerin sevinç çılgınlıkları arasında bu durum oldukça gürültülü bir temaya dönmüştü. Ancak bayram sabahı yaşananların yanında oldukça sakin bir an olarak kalmıştı. Bayram sabahı Enver Bey'in çadırında Süleyman Askerî Bey ile tüm subaylar fotoğraf çektiler. Müteakiben Süleyman Askerî bayram ziyaretlerinde bulundu. Toplu

87 SABTHG

şekilde hastaneye gidilerek tüm hastalar ziyaret edildi. Bayramı daha anlamlı hale getirmek için urbanın çocukları sünnet ettirildi. İtalyanların mevcut durumu ne kadar sürdürecekleri büyük bir soru işaretiyken Enver Bey, Timiskirt'e bulunan topun getirilmesini emretti.⁸⁸

Türk Taarruzu

Ramazan Bayramı'nın ikinci günü olan 14 Eylül 1912'de şafak sökerken Süleyman Askerî Bey, şiddetli bir bombardıman ile uyandı. Bir yarma harekâtı yapılmış olmasını kuvvetle muhtemel görüyordu ancak günlerdir hareketsiz olan düşmanın bir anda bombardımana başlaması pek mantıklı değildi. İki ihtimal belirmişti. Eşref, iki gündür yanına aldığı birkaç arkadaşıyla birlikte ileri karakol bölgelerinde kalarak gramofon çalıp İtalyanlarla alay ediyordu. Ayrıca bayram günü muhtelif istikametlere bayraklar asılmıştı. İlk yorumlar bu ikisinden ötürü bombardıman yapıldığına yönelikti. Olası yarma harekâtı için bu kadar geç kalınması düşünülmemişti ki saat 13.30'a doğru ilk haberler geldi. İtalyanlar şarktan üç kolla ilerlemeye başlarken garpta ise iki taburları görülmüştü. İleri karakollara kademe kademe geri çekilme emri verilmesine rağmen asker çekilmekten ziyade mukavemet etmeyi tercih etmişti. Sidi Abdullah'a kadar muharebe edilecekti ancak urban dağılmıştı. Şarkta düşmanın Kasr-ı Harun'a kadar ilerlediği ve garptan ricat ettiği bildirilmişti. Ordugâhta yapılan değerlendirmede ikinci mitralyöz ile cebel bataryasının şarka gönderilerek hücum yapılmasına karar verildi. Mitralyöz ve cebel bataryası Emin Efendi komutasında şarka gönderilirken Süleyman Askerî ve Enver ileri karargâha hareket ettiler. Garptan çekilen düşman şarkta yerleşmişti. Fuat Bey (Bulca) cepheden hücum edecek, diğerleriyse düşmanın yanına düşecekti. 14-15 Eylül gecesi oldukça heyecanlı bekleyişle geçti:

Bir seda-yı teselli. Esasen vaziyet müşemmes [sabaha] kaldı.⁸⁹

88 SABTHG

89 SABTHG

15 Eylül günü Mustafa Kemal Bey, cephe hatlarındaki kuvvetlere komuta etmek için cephe hattına giderken plana göre sahra bataryası ileri karakol mevzilerine çekilerek garp istikametine ateş edecek ve dikkati bu yana çekecekti. Mustafa Kemal ve Reşit Bey kuvvetleri öğleden sonra hareket ettiği sırada şark kuvveti bir anda geri gelmişti. 14 Eylül gecesı Hacı Emin, 500 kişinin taarruza kalkmasına mâni olmuştu. Böyle bir manzara karşısında ordu-gâha geri dönüldü. Bu gece gelen habere göre Enver'in yarbay, Nuri'nin (Conker) binbaşı rütbesine atandıkları öğrenildi.⁹⁰

16 Eylül'de urban kendilerini Enver'e karşı mahcup hissediyordu. 17'sinde tüm subaylarda bir *hiss-i nefret* durumu gözleniyordu. Aynı gün muharebe emri de yazılarak harp planı tamamlanmıştı. Timiskirt ve çevresinde bir kısım kuvvet müdafaa ederken asıl kuvvetler Kasr-ı Harun civarındaki düşman kuvvetlerini yarmak için şark ordugâhında toplanacaklardı. Urban saat 10.50'de harekete geçmişti. Süleyman Askerî ve Enver Beyler gurup vakti ordugâhtan ayrılabilmelerine rağmen Askerî'nin atının kör olmasından ötürü değiştirmek için geçen zamanda Enver yol almıştı. Süleyman Askerî, Cemil, Nuri ve Sadık birlikte hareket edebildiler. Asker kalabalığından geçerek çadıra girdiğinde, Enver ve komutanların saldırı planı üzerindeki son ayrıntıları çalıştıklarını gördü. Emirler verilmişti, hücum gayet yakın mesafeden şafakla icra edilecek ve geceleyn mümkün mertebe düşman hatlarına yaklaşılacaktı. Sabah gün doğmadan topçu ve mitralyöz kuvvetleri hareket ederken Süleyman Askerî de birinci hatta doğru yola çıkıp, Sidi Aziz yanından dolaşarak 2 km doğudaki topçu mevziini gördükten sonra onun sağ tarafından uygun bir yer aradığı esnada şafak da söküyordu. Komutandan kurmay kadroya herkeste tereddütlü bir hava hakimken keskin bir tüfek sesiyle muharebe başladı. Muharebeyi başlatan Eşref oldu. Fakat kısa süre sonra tüfek sesleri beklendiği kadar uzun sürmedi. Seherle birlikte İtalyan ve Türk kuvvetlerinin boğaz boğaza mücadele ettikleri net şekilde görülüyordu.

Uzaktan güneşin ilk ışıklarıyla seçilen kırmızı bir bayrağın Türk bayrağı olup olmadığından emin olunamıyordu. Süleyman Askerî Bey, beraberinde bulunan 30 süvariye de taarruza geçirdiği sırada Arapların çekildiklerini gördü. Bir türlü İtalyanlar tam manasıyla ihata edilemiyordu. Bu sırada Türk topçusunun yoğun ateşiyle muharebe ciddi anlamda başlarken şiddetli topçu ve piyade ateşiyle İtalyan mevzilerinin yarılması an meselesiydi. İtalyan kuvvetleriyle boğaz boğaza yapılan mücadelede düşmanın çekiliyor olması elde edilen zaferin ilk işareti olabilirdi. Öğleden sonra saat 14.00'a doğru şarktaki Türk kuvvetinin iki toplu düşman istihkâmını fena halde dağıttığı haberi moralleri yükseltirken bir mitralyöz birliği bölgeye sevk edildi.⁹¹

Fakat Reşid Bey'den gelen rapor karargâhta pek elim bir havanın oluşmasına neden oldu. Altmış kadar kuvvetiyle İtalyanların müstahkem mevkillerine yirmi adım kadar yaklaştığı anda Araplar bir anda dağılmışlardı. Bir yandan durumu idare ederken diğer yandan dağılan kuvvetleri toplamaya çalışıyordu. Bu sırada Enver, Süleyman Askerî'yi Sidi Aziz tarafına gönderdi. Cephedeki durumu bizzat görerek yazmasını ve urban hareket etmemişse geceye kadar bekletmesini emretti. Süleyman Askerî bölgeye vardığı zaman herkesin dağılmış olduğunu gördü. Etrafta yaralıları ile çok az Arap kalmıştı. İki kere bizzat sargı yerini incelemesine rağmen yeterli sayıya ulaşamamıştı. Garpta bulunan topçu karşısındaki uzun ve kısa menzilli çok sayıdaki topla mücadele ediyordu ki neredeyse İtalyanlar on misli daha kuvvetliydi.⁹²

Enver'in bıraktığı kâğıdı aldığı anda şark cephesinden taarruza karar verdiğini öğrenirken, mitralyöz ve topçu bölüğüyle çoktan harekete geçmişti ki Süleyman Askerî de müteakiben yanına doğru yola çıktı:

Tüfek ve mitralyöz çılgınca çalışıyor.⁹³

91 SABTHG

92 SABTHG

93 SABTHG

İleri karakol bölgesine geldiği zaman dehşet içerisinde kalan Süleyman Askerî Bey, urbanın İtalyan mitralyözü tarafından ihata edildiğini öğrendiği anda ayakta iken iki düşman taburunu görebiliyordu:

Ağaçlık, iyi tarassuta mâni, bin türlü küfür ve müşkülâtla topladığımız 30 kişi ile hemen yola çıktık.⁹⁴

Fakat yarı yola geldiklerinde herkesin kurtulduğunu ve yanı sıra firari Arapların durumu kotarmak için etrafı yaygaraya verdiklerini öğrendi. Ordugâha doğru hareket ettiği sırada garp cihetinde top sesleri devam ediyordu. Bir müddet sonra bunun, şarkta gece yapılması planlanan taarruza yardım etmek için Mustafa Kemal Bey'in garpta yaptığı sahte taarruz olduğu anlaşıldı. Bu muharebedeki şehit sayısı 100'ü aşarken yaralı sayısı 200'den fazlaydı. İtalyan zayıtı kesin olarak bilinmemekle ele geçirilen tüfekte kıyaslandığında hayli fazla olmalıydı. Geceyi şark cephesinde geçiren Süleyman Askerî Bey, düşmanın ordugâhı hedef almak için yaptığı top atışlarının bir kilometre kadar yaklaştığını mütalaa etti. Ordugâha geldiğinde her tarafın karışık ve vaveylaların yükseldiğini gördü. Öyle ya şehit ve yaralı aileleri feryat ediyorlardı. Bunun yanında kuvve-i maneviyede bir bozukluk, isyan durumu söz konusu değildi. Yüzbaşı Hacı Emin'in şehit olduğu haberinin asılsız olduğu ortaya çıkmıştı. Öyle ki Hacı Emin yaralanmamıştı bile. 18 Eylül gecesi hayli top atışı yapıldığı gibi düşmanın asıl kuvvetini garp tarafına yığdığı söyleniyordu. Hatta Süleyman Askerî Bey her ihtimale karşı üniformasıyla yatmayı tercih etmişti. 19 Eylül sabahı sorguladığı bir esirden duydukları karşısında dehşete düşerek irkildi. 7, 11, 22, 26, 34 ve 43. Piyade alayları ile altı tabur, üç sahra, beş cebel bataryası Derne civarındaydı:

Dehşet bir kolordu...⁹⁵

94 SABTHG

95 SABTHG

Türk ordusu kırık dökük kuvvetlerle mücadele ediyordu. Asker içerisinde sulhun bir an önce yapılmasını isteyenlerin sayısı da günden güne artıyordu. Yarma harekâtının bugün yarın yapılacağına yönelik söylentiler manevi kuvveti kırmaya yetmişti.

Ak Sakallı, Çakmak Taşlı Tabancalı Savaşçılar

Tam sulh yapılacağı sırada İtalyanlar ile yeniden başlayan muharebede Enver istediğini alamamıştı. Asıl hedefi İtalyanların sıklet merkezini çökertmek olmasına rağmen kanatlardaki uyumsuzluklar buna mâni olmuş ancak Türk topçusu takdire şayan iş çıkartmıştı. Aslında savaş sırasında yaşananlar ve ortaya çıkan manzara gayrinizami harp tarihinin eşsiz örneklerinden birini sunuyordu. Karşısında uçağı, balonu, donanması ve her türlü teknik ekipmanı olan bir orduya karşı milislerle karşı koyulmaya çalışılıyordu. Muharebeye giden atlı subaylar bir tarafa, bir yanda şeyhler diğer yanda omuzlarındaki mavzerler ya da İtalyanlardan ganimet olarak ele geçirdikleri silahlarla göze çarpan milisler. İki ordu arasında o kadar fazla fark vardı ki ak sakallı yaşlıların elindeki çakmaktaşı tabancalar tek başına durumu özetliyordu. Yaşlı savaşçılar tecrübe kazanmaları için yanlarına torunlarını dahi almışlardı. Enver'in kurduğu sisteme göre her on kişinin başında bir çavuş bulunuyordu. Kadınlar, Türk-İtalyan Harbi'nin değişmez simgesi durumundaydılar; genellikle omuzlarında bir kova su ve sırtlarında bir çuval ekmek taşıyorlar ve savaşçı erkekleri yalnız bırakmıyorlardı. Yerel adet olduğu üzere attıkları çığlıklarla erkekleri yüreklendirmekten de geri kalmıyorlardı. Bilanço Türk tarafı için nispeten ağırdı; 98 şehit, 185 yaralı. Enver karargâha döndüğünde her yanda ağıt ve figanlar duymuş, şöyle mırıldanmıştı:

Erkeğin yaşamı onun hüneridir.⁹⁶

17 Eylül muharebesindeki Türk ordusunun gerçek kayıpları 25 Eylül'de tespit edilebildi. Buna göre 531 şehit 139 yaralı vardı.

96 *Enver Paşa'nın Trablusgarp Harbi Günlüğü*, s. 101-106.

Fakat şehit sayısının bundan oldukça az olduğu aynı gün ortaya çıktı, Haselilerin çoğunun yaralı veya sağlam olarak esir düşükleri öğrenildi. İtalyan kayıplarının 9.000 civarında olduğu konuşulurken İtalyanlar Haselilere sulha razı olmaları ve muharebeye devam etmemelerine razı olarak esirlerini iade etmek istediklerini bildirmişlerdi. Ancak aldıkları tarihi cevapta şöyle diyordu:

Bizden esir olanları şehit sayıyoruz ve vatanımıza kasteden sizlere karşı vatanımız ve dinimiz için hepimiz ölünceye kadar çalışacağız. Esirlerimize istediğiniz muameleyi yapabilirsiniz. Fakat sizin de bizde esirleriniz bulunduğunu düşünmeniz lâzım gelir.⁹⁷

Düşen İlk Uçak

20 Eylül'de Hase müdürünün gönderdiği istihbarat raporu iç açıcı değildi. İtalyanlar, Suse'ye⁹⁸ harp gemileriyle asker ihraç ediyorlardı. Büyük çıkarma harekâtını buradan yapma ihtimalleri oldukça fazlaydı. Yapacakları takviye ile Türk ordusu karşısındaki kuvvetlerini ikmâl etmek istiyorlardı.

20 Eylül, dünya harp tarihinin eşsiz günlerinden birisi olarak tarihe geçecekti. Süleyman Askerî Bey, Trablusgarp'tan aldığı telgrafta bir İtalyan uçağının düşürüldüğünü öğrenmişti. İlk kez bir harp meydanında kullanılan uçak Türkler tarafından düşürüldü. Uçağı kullanan İtalyan yüzbaşı sağ salim ele geçirilmişti. 8 Eylül'den itibaren yeniden hareketlenen mücadele sırasında özellikle Timiskirt'e yapılan bombardıman 21 Eylül itibariyle sona erdi. Süleyman Askerî Bey burayı savunan dostlarının bir an önce değiştirilmeleri gerektiğini düşünüyordu. Avakir ve Ubeydat kollarının şarka nakilleri ve Timiskirt'e bulunan Aile-i Selâmi ve Aile-i Abdülkadir'in becayişi için gerekli emirler verildi. Suse'deki durumu öğrenmek içinse Yüzbaşı Hacı Emin gönderildi.⁹⁹

97 SABTHG

98 Bingazi ile Derne arasında bir şehir; günümüzde Susah.

99 SABTHG

Küçük Gerginlikler

Çatışmanın durmasıyla birlikte gündelik rutine dönmüştü. Kimileri cepheden ayrılırken kimileri de yeni geliyorlardı. Bingazi parasızlıktan şikâyet ediyordu ve İstanbul'dan istenen para akışı neredeyse kesilmek üzereydi. Süleyman Askerî Bey, cepheden ayrılan İslam Bey ile ayakkabılarını değiş tokuş etmişler güzel bir çift potini olmuştu. Mücadele sırasında yaralanan Topçu Teğmen Sait Efendi ile Tabip Yüzbaşı Nüşet Efendiler Bağdat'a, cepheyi fotoğraflayıp röportaj yapmak için gelmiş olan Mösyö Möller ile Mösyö Ashan da 22 Eylül'de yola çıkacaklardandı. Ancak bir müddet sonra yollarını kaybeden yabancı muhabirler geldikleri yere geri döndüler. 23 Eylül itibariyle Mustafa Kemal üç gündür şark cephesinde olası İtalyan taarruzunu beklemeye devam ediyor, gece ve gündüz cephede yatıyordu. Buna rağmen düşmanın ortaya çıkmaya niyeti yoktu.¹⁰⁰

Süleyman Askerî ile Mustafa Kemal Bey'in ekipleri arasında küçük ayrıntılardan kaynaklı gerginlik devam ediyordu. 24 Eylül'de Nuri Bey (Conker), ailesinin rahatsızlığından bahsederek cepheden ayrılmak istediğini söylediğinde Süleyman Askerî durumun kendinden kaynaklı sebeplere dayandığına inanmıştı:

Benim erkân-ı harbiyeden olduğumu öğrendiğinden mi bu acele?¹⁰¹

Bir Yıllık Harp

Cephedeki muharebe yavaşlamasına rağmen bitmemişti. Sulh olmadığı müddetçe düşmana gayrinizami harp koşullarında sürekli zarar vermek neredeyse bir gereklilikti. 25 Eylül'de bir gün önce gelen Hamdi Bey ile Süleyman Askerî Bey birtakım dinamitler hazırladılar. 25 Eylül gecesi Eşref ve Arif, hazırlanan dinamitleri su bendine atarak İtalyanları susuz bırakacaklardı. Sabah saatlerinde İtalyanlara büyük bir pusu atılmasına karar verildi. 26

100 SABTHG

101 SABTHG

Eylül'de sorgulanan bir Derneliden İtalyanların iki gece boyunca yaralı taşıdıklarını, sadece Eritre Tabur'undan 300'den fazla maktul olduğu öğrenildi. Harbiye Nezareti kazanılan başarıdan memnuniyetini bir telgrafla bildirmişti. Subaylarla urbanın tek-düzelikten kurtulması biraz eğlenmesi için akşam saatlerinde atlı yarışlar yapıldı.

27 Eylül günü Timiskirt'te Türk postalarının faaliyetleri dışında önemli bir çatışma yaşanmamıştı. Ancak ertesi gün Trablusgarp Harbi'nin yıldönümüydü ve İtalyanların bir hareket yapıp yapmayacakları merak konusuydu. Süleyman Askerî Bey, pazar günü olduğu için bir aksiyon beklemiyordu. Ancak Türk ileri karakollarına pusu atmaları konusunda gerekli emirler verilmişti. Günlerdir pusulardan istenilen sonuçlar alınamıyordu çünkü düşman tüm cephelerde çok güçlü bir duruş sergiliyor ve adeta hücumla geçeceği zamanı bekliyordu. Süleyman Askerî, Enver'e yıldönümü münasebetiyle ne yapmak istediğini sorduğunda isteksiz olduğunu gördü. Eşref ve Arif tarafından yapılan ve su barajının yıkılmasına neden olan sabotaj İtalyanları hayli zor duruma bıraktığı gibi Derne de susuz kalmıştı. Harbin sene-i devriyesi olan 28 Eylül 1912 günü;

Arkadaşlarla toplandık, şarkılar söyledik, eğlendik. Anneme mektup yazdım. Eşref'in bakkaliesinden, yemiştten çöplendik; şakalaştık.

Harbin birinci yıldönümünde günlüklerine memleketin içerisinde bulunduğu durumu anlatmak için yazdıkları, ülkenin siyasi ve günlük hayatıyla ne kadar yakından ilgili olduğunu gösteriyordu:

Bugün harbin sene-i devriyesi. Bir sene sonra şerefli ve ümit verici vaziyet-i harbiye. Memleket birbirini boğazlayan takaza-i menâfi'le düştüğü bu zillet-i siyasiye sefalet-i idariye içinde bulunmasak elbet şerefli bir sulh yapmak kabiliyeti olurdu. Bu hercümerci İtalyan memleketinde beklenen bütün bu fezalet-i içtimaiyede bizim bağrımızdan çıkıyor. Bizim mevcudiyetimizi sarsıyor. İhtilali bekliyorduk işte bizim memleketimizde

âdem-i memnuniyet mi? Bizde. Kabine tebeddülü, o da bizde. Ve biz bu gidişle nasıl bir felaket-i siyasiyeye maruz kaldığımızdan ve kalacağımızdan bahis didişip duruyoruz. İstanbul, Bizans'ın rûh-ı inkırazını yaşıyor her taraf lâkayit, her taraf hayvani... Herkes avâmil-i şahsiyetle arsızca meşgulane, müteharis ile hiç kimse menâfi-i umumiyeti düşünmüyor. Ancak bir moda mahiyetinde bütün lisanlarda talâkat-ı hamiyet veren görenin memleketi mesail-i hayatiyesi en ehemmiyetsiz bir oyuncak halinde...

Harbin yıldönümünde, düşmana kendisini hatırlatmak için bir cebel topu Sidi Abdullah'ın kuzeyine ve Derne'nin güney sırtlarına kadar ilerleyerek, Derne merkezine beş top mermisi atmasına rağmen, İtalyanlar ateşe ateşle karşılık vermediler. Süleyman Askerî Bey'in duygusal bir kişi olduğu düşmana karşı savaş dışı yapılan muamelelere gösterdiği tepkiyle açığa çıkıyordu. Keşif kollarının karşılaştığı bir İtalyan kuvvetini tepelemiş, müteakiben Araplar öldürülen İtalyan teğmenin üniformasını dahi soymuşlardı. Bu duruma oldukça sinirlendi.

Enver ve Süleyman Askerî, kendi fikirlerine önem verilmeden daha doğrusu sulh konusundaki gelişmelerden haberdar edilmeden bekleme taraftarı değillerdi. 29 Eylül'de Enver, Süleyman Askerî Bey'in refakatinde Derne'yi bombardıman edecek olan sahra toplarını inceledi. Süleyman Askerî Bey, dört adet elektrikli fener almış aynı zaman da 30 kişiden oluşan iki muhafaza birliği kurmuştu. Top, kireç ocağının ilerisine kadar götürülerek ateş faaliyeti icra edildi. İyi bir gözlem ve işaretlemeyle yapılan ateşler saat 6.30 gibi başlamış 8.00'e kadar on mermi atılmıştı. Aslında bu bir eğitim atışıydı ve tepelere yerleştirilen subaylar vasıtasıyla mermilerin düştüğü yerler veya atılması gereken noktalar bildiriliyordu ve sonuçta 4.000 metre tapasıyla ateş açıldığında vurulmak istenilen noktaların tam olarak vurulabileceği saptandı. Diğer yandan hastalıklar subayların peşini bırakacağı benzemiyordu: Nuri (Conker) üç gündür hastanede yatıyordu.¹⁰²

Cephane Takviyesi

Süleyman Askerî Bey, 30 Eylül'e postanın getirdiği acele bir telgrafla uyandı. Ama tam manasıyla sevinip sevinmemesi gerektiğinden emin değildi. İçerisi silah ve cephane dolu bir vapur Canbolat ve İzzet Beylerle birlikte Avrupa'dan hareket ederek cepheye ulaşmak üzereydi. Ancak, görülen bir düşman gemisi sebebiyle asıl hedefinin 100 mil doğusunda; Hidaye ile Üşret arasında bulunan Yahudiye Limanı'na çıkacaktı. Öğlen saatlerine kadar düşman gemisi gelmediği takdirde tüm silah ve cephanenin karaya çıkarılması bekleniyordu ki telgrafın ulaştığı anda 1.000 sandık cephane çoktan karaya taşınmıştı. Sevkiyat 5.000 gra tüfeği, 2,5 milyon gra, 1 milyon büyük mavzer fişeginden oluşuyordu. 1.000 gra tüfeği ile 800 bin gara, 100 bin mavzer fişeginin Bingazi Komutanlığı tarafından aldırılması için gerekli yazışmalar hemen yapıldı. Harbiye Nezareti'ne Trablusgarp'ın çok fazla ihtiyacı yoksa hepsinin Derne bölgesine gönderilmesinin gerekliliği yazıldı.¹⁰³

Eşref'in Deveden Düşmesi

Silah ve cephane konusunda sevindirici haberler gelmiş olmasına rağmen 30 Eylül'de Eşref eğersiz bindiği devenin üzerinden kafası üzerine düşmüştü. Kafasından ciddi anlamda yaralanan Eşref, devenin üzerindeyken tüm ağırlığı ile yere düşerek kafasını çarpmış ve fena halde yaralanmıştı. İki dakika kadar baygınlık geçiren Eşref, yerde sessiz yattıktan sonra ayağa kalkmış ve Dr. Kemal Bey tarafından hastaneye gönderilmişti. Doktorlar Eşref'in hayatının tehlikede gördükleri gibi ancak iki-üç ay içerisinde toparlayabileceğini düşünüyorlardı. Kafasındaki hasarla ilgiliyse ancak iki üç ay sonra kesin bir şey söyleyebileceklerdi:

---

103 SABTHG

Ne felâket, zaten düşmesi akşama yakın idi. Ben de hastaneye gittim. Gece 6'ya kadar başucunda idim. Gittikçe açılıyor fakat safahatı, teessür herhalde tekerrür ediyor. Gece Mustafa Kemal Bey, bütün arkadaşlar ve sonra Enver Bey de geldiler.¹⁰⁴

Balkan Harbi Çıkıyor

Yay misali uzun zamandır gerilen Balkanlarda bir savaşın çıkması kaçınılmaz görünüyordu. 5 Ekim 1912 günü Harbiye Nezareti'nden gelen telgraf Trablusgarp Harbi'ne yeni bir yön vereceği benziyordu. Buna göre Sırbistan, Bulgaristan, Karadağ ve Yunanistan seferlik ilan etmişlerdi. Buna mukabil olarak Osmanlı Devleti de 1 Ekim 1912 günü umumî seferberlik ilan etmek zorunda kalmıştı:

Ne felaket ne tekrar selamet... Memleket felakete gidiyor. Dün gece gördüğüm rüya ne kadar beni üzdü...¹⁰⁵

Süleyman Askerî, deveden düşerek ciddi anlamda yaralanan Eşref'i felaket günlerinde yalnız bırakmıyordu. Suse'den çıkıp Hase şeyhlerine İtalyanlar tarafından yazılan mektubu getiren iki Derneli casusluk yaptıkları için idam edildiler. 6 Ekim'de yine Eşref'i ziyarete giden Süleyman Askerî'yi Eşref oldukça iyi karşılamış, hatta sevincinden boynuna sarılmıştı. Daha sonra da rahatsızlığı devam eden Nuri Bey'i ziyaret etmeyi ihmal etmemişti:

Metin bünyeli çocuk hiçbir şeyi kalmadı. Nuri'nin kfilesi geldi, yine bütün Selanikliliği üzerinde.¹⁰⁶

Enver Bey'in kardeşi Nuri Bey'den (Killigil) gelen telgraf oldukça sevindirici bilgiler ihtiva ediyordu. Getirilen silah ve cephanenin tamamı karaya çıkarılmıştı ve tam miktarı sayımdan sonra tespit edilecekti:

104 SABTHG

105 SABTHG

106 SABTHG

Elhamdülillah... Fakat zannederim tevzinde [dağıtımında] hayli kavgalar olacak.¹⁰⁷

İtalyan Taarruzu ve Muharebe

8 Ekim 1912 günü, bazen seyrek bazen de grup halinde duyulan top sesleriyle başlamıştı. İlk gelen haberler iç açıcı değildi; düşman Timiskirt Platosu'na çıkmıştı ve top mevzi işgal edildiği gibi ileri karakol boşaltılıyordu. Silah seslerini perdeleyen korkunç patlama sesleri ordugâhtan işitilirken Süleyman Askerî ve arkadaşları acilen telefon çadırında toplandılar. Ancak alınan haberler belirsizlik içerdiği için Mustafa Kemal Bey, mitralyöz bölüğü ve Berasa kolunu beraberine alarak bölgeye hızlı şekilde intikal etti. Süleyman Askerî, Enver tarafından Mustafa Kemal'in harp sahasında vakıf olamayacağı, göremeyeceği ya da o sırada yazamayacağı durumları bildirmek için birlikte cepheye gönderildi. Aslında Süleyman Askerî Bey, 7 Ekim günü cephenin *Tarik Kumandanlığı* görevine atanmıştı:

Bugün hareketim mukarrerdi. Fakat bu harp olunca artık kıyamet kopsa gidemem... Her dakika ne zaman hareket edeceğimi soran Enver Bey bile gülüyor... Artık bugün gidemeyeceğini biliyorum diyordu.¹⁰⁸

Bir gün önce atandığı görevine başlayamadan harbin şekil değiştirilmesiyle Mustafa Kemal'e birlikte cepheye gönderilen Süleyman Askerî Bey, Mustafa Kemal'in nezdinde yola çıktıktan 4 km sonra yol ikiye ayrıldı. Birisi Vadi-i Naka'ya iniyor, diğeri platoya çıkıyordu. Naka'ya girmek mezara girmekle eş değer olduğundan plato yolu tercih edildi. Ancak mitralyöz bölüğüyle plato üzerinden ilerlemek, gelen ateşin şiddetinden ve arazinin açıklığından dolayı oldukça zordu. Bu durumda urban devreye girerek Naka'dan platoya çıkan yollar olduğunu söyleyerek mihmandarlığa

107 SABTHG

108 SABTHG

giriştiler. Vadi, boğaz yaparak batıya doğru genişliyordu ancak büyük miktarda insan özellikle de urban açıktan yürüdükleri için net bir şekilde görülüyorlardı. Üç buçuk saatlik yürüyüşten sonra vadiden ancak çıkılabildi. Zikzakları takip edilerek çıkılan Timiskirt Platosu'nun üst kısmında neyle karşılaşılacağı bilinmediği gibi mitralyözün söz konusu yoldan çıkartılması büyük zorluklar çıkarmıştı. Hedeflenen noktaya ulaşıldığında muharebenin tüm hızıyla devam ettiği görüldü.¹⁰⁹

Mustafa Kemal ve Süleyman Askerî ilk yaptıkları gözlemde düşmanın Türk ordusunun Timiskirt mevzilerinden yaklaşık 1.100 m gerisinde olduğu görüldü ve hemen getirilen kuvvetle yan bir mevzi teşkil edildi. Mevcut kuvvet karşısında düşmanın boğaza doğru ilerlemesi imkânsızdı.¹¹⁰

Mustafa Kemal'in Atının Vurulması

Cephe üzerinde gerekli tertibat alındığı sırada sağ cenahtan şiddetli tüfek ateşi başladı. Öte yandan İtalyan topçusu bulundukları araziye durmadan dövmeye devam ediyordu. Süleyman Askerî Bey'in bulunduğu yerden yaşananları anlamak neredeyse imkânsızdı. Fakat ateşin şiddetinden ve urbanın verdiği bilgilerden düşmanın, Vadi-i Busafir'den ilerleyerek boğazı tutmak üzere olduğuna hükmettiler. İtalyanların mevcut durumda başarılı olması halinde mitralyöz bölüğünün ateş açma imkânı olmayacaktı. Bunun üzerine mitralyöz bölüğüne geri çekilme emri verildi. Mustafa Kemal ve Süleyman Askerî söz konusu bölüğü müteakiben vadiye indiler. Üzerlerine gelen yoğun ateş sırasında vurulmaktan son anda kurtulmuşlardı. Mustafa Kemal Bey'in bindiği at ise o kadar şanslı değildi. İtalyan obüsleri tarafından atılan mermilerin şarapnelinden yaralanmıştı. Çekilme, obüs şarapnellerinin gölgesinde devam ediyordu. Mustafa Kemal ile içerisinde bulundukları mezardan bir an önce kurtulmaya karar verdiler. Ancak mitralyöz bölüğüne yetişemiyorlardı, çünkü

---

109 SABTHG

110 SABTHG

o kadar hızlı geri çekiliyorlardı ki peşleri sıra gitmek neredeyse imkânsızdı. Az ileride, boğazın güneyinde karşılaşılan cebel batoryasının da kendilerini takip ettiği anlaşıncı onlara da geri çekilme emri verildi. Tekrar boğaz yolundan vadiye çıkıldığı sırada Enver Bey'in kuvvetleriyle oldukça ileri gittiği öğrenildi. Bu sırada tamı tamına yedi saat kaybedilmişti. Biraz uğraştan sonra Enver Bey ile birleşilebildi. Topçunun tekrardan boğazın ilerisindeki mevziye ulaşmasına kadar akşam olmuştu.¹¹¹

Akşam saatlerinde kuruntularının hepsinin gerçekdışı olduğunu görmeleri hepsinin canını sıkırmıştı. İtalyanlar henüz Timiskirt'in güney sırtlarına bile ulaşamamışlar ancak bulundukları mevzileri tahkim ediyorlardı. Enver, Süleyman Askerî'ye bir taarruz tertip etmesini emrettikten sonra geri döndü. Topçu erleri bir tane ateş açmadıkları, sürekli ileri geri hareket etmek zorunda kaldıkları için oldukça yorulmuşlar, Süleyman Askerî, Eşref'in urban kuvvetleri ve 5-10 zabıt ile 20-30 neferden başka taarruzu yapacak asker bulamamıştı. İtalyanların boğaz yoluyla ile Vadi-i Busafir'den çıkmaları durumunda ne ileri ne geri gitme imkânı olmayacağını düşünerek geriye dönme emri vermek zorunda kalırken Timiskirt artık İtalyanların eline geçmişti.¹¹²

Gecenin karanlığında, kararsızlığı yüzünden belli olan Enver Bey, Süleyman Askerî'ye ileri keşif faaliyeti yapmasını emretti. Emri yerine getirmek için ilerlerken karşılaştığı Timiskirt Komutanı Hamdi Bey'in, birkaç Arap'ın silahını ele geçirmek üzerine hücum ettiği için üzgün olduğunu görmüştü. Cephede tam olarak neler yaşandığını kimsenin bilmesine imkân yoktu. Süleyman Askerî'nin ilk hedefi ertesi gün sabaha kadar bir tehlike olup olmadığını tespit ile Aile-i Selami ve Dernelileri biraz geri çekmekti. Hamdi Bey ile buluşana kadar yoğun mitralyöz sesi ve top sesleri altında ilerlemiş, biraz sonra tehlike geçmişti. Karanlıkta en ileri mevzilere kadar gittiğinde İtalyanların tüm bölgeyi ele geçirdiklerini gördü. Artık Aile-i Selami ve Dernelilerin

---

111 SABTHG

112 SABTHG

çadırlarının geri çekilmesi gerekiyordu. Timiskirt Komutanı Hamdi Bey'in yanından bir an olsun ayrılmasını istemiyordu:

O esasen bedbin... Bilhassa silahına edilen taarruzdan küskün. Hiçbir şey dinlemiyor. Zavallının eşyasından da ve bir şeyden de haberi yoktu.¹¹³

Süleyman Askerî ve Hamdi Beyler geri çekilirken İtalyanların şiddetli taarruzu devam ediyordu. Kafalardaki soru İtalyanların gece taarruzuna cesareti kendilerinde bulup bulamayacaklarıydı. Fakat cesaret edebilirlerse başarı elde etmeleri neredeyse kesindi. Türk ordusunda 17 Eylül muharebesinden sonra işler yolunda gitmemişti. Urbanın manevi kuvveti kırıldığı gibi subayların da moralleri oldukça bozuktu:

Hamdi dönmedi. Ben ilerledim. Bir İngiliz lirası mukabilinde ve kim bilir ne zahmetle delilimin bana esterini verdiği bir paralı muhafıza bana yol göstermesini istedim. Başarısız gidiş dönüşlerden usanmış olsaydı şüphesiz ileri kıtaatımızı pek müşkülâtle bulacak ve büyük bir ihtimalle düşmanın mevzii içine düşecektim.¹¹⁴

Cephenin sıfır noktasına kadar ilerleyen Süleyman Askerî Bey, Hamdi Bey'in dönmek istemesiyle kaybolma, hatta İtalyanlara esir düşme tehlikesi yaşadktan sonra delilinin yol göstermesiyle ileri hatta kadar gitti ve orada Rüsuhi (Savaşçı) ve Tahsin Beylerle karşılaştı. Boğaz ve Vadi-i Busafir mücadelenin sıklet merkezini oluşturunuyordu, cephenin sıfır noktasına ilerlediğinde Eşref'in mukavemet kuvvetleriyle mücadeleye devam ettiğini gördü. Gece karanlığında ancak projektörler vasıtasıyla ilerlerken Derneliler ve Aile-i Selami şeyhlerine çadırlarını geri çekmelerini emretti. Süleyman Askerî Bey'in alacakaranlıkta yazdığı ilk rapor üzerine Enver Bey, yeni bir kolu yardım için göndermişti. Sabaha karşı 5.00 gibi Enver Bey'in çadırına ulaşan Süleyman Askerî Bey, raporunu sununca Enver Bey nispeten rahatlamıştı. Süleyman

113 SABTHG

114 SABTHG

Askerî Bey sıfır noktasından ayrılmadan önce Remzi Efendi'ye İtalyan ileri karakollarına baskı yapması emrini de vermişti.¹¹⁵

Vatan Uğruna Kurşun Yemek: Kırmızı Toprağa Düşerken

10 Ekim 1912 sabahına şiddetli top ve silah sesleriyle uyanmıştı. Hemen Enver ve Cemil Beylerle birlikte ileri hareket edip boğazın güneyindeki sarı ve en yüksek tepeye çıktıklarında devam eden muharebenin henüz enteresan bir hâl almadığını ancak kırılğan bir yapıda olduğunu gördüler. Başlangıçta üç tabur civarında gördükleri düşman kuvveti kısa süre içerisinde neredeyse üç alay gücüne çıkmıştı ki Eritreliler bu hesaba dâhil değildi. Bunları karşılaması beklenen Tahsin Efendi'den ümitsiz olan komuta kademesi, Rüsuhi Bey'in sol kanatta azimle mukavemet etmesinden memnundu:

İtalyan kuvvetleri boğazı geçtikçe sola doğru yayılıyor, muazzam kıtalar halinde marş marşla ilerleyen bir manzara ki... Bütün cephe imtidadında şiddetli bir tüfek ateşi. Düşman topçusu bizim biraz solumuzu dövüyor.¹¹⁶

Durum üzerinde değerlendirme yapan Süleyman Askerî ve Enver Beyler acilen topçu, mitralyöz ve urban kuvvetlerinin bulundukları yere sevk edilmesini emrettiler. Lâkin kurşunların yakınlarına düştüğü bir manzarada istenilen kuvvetten bir haber yoktu. Enver, Süleyman Askerî'ye soldaki tepeyi topçu mevzii şeklinde tahkim ettirmesini söyledi. Askerî, o tepeye ulaştığında tepenin şiddetli bir tüfek ateşi altında olduğunu gördü:

Korkak birkaç Arap, kuvvetli bir mevzi gerisinde gidemiyor, sokuluyor sokuluyordu. Bin müşkülâtla kendilerine top yerlerini göstererek siper yaptıрмаğa başladım. O kadar korktular ki avdet ettiğim zaman vaziyet yine tehlike ve dehşetle devam ediyordu.¹¹⁷

---

115 SABTHG

116 SABTHG

117 SABTHG

Süleyman Askerî, top mevziinden geri döndüğünde İtalyanlar cepheden hemen hemen 900 metre kadar yaklaşmışlardı. Sol kanatta Eritreliiler daha büyük bir atılımla harekete devam ediyorlardı:

Vaziyetimiz cidden tehlikeli.

Etrafımızda vızıldayan kurşun yağmuru arasında Enver Bey sordu:

“Nasıl artık geriye çekilecek?”

Geride bize yarayacak mevzi çok geri, uzak.

Bulunduğumu tepeleri düşmana bırakmak, onlara güzel bir mevzi temin etmiş olacaktır, dedim. Biraz daha ikna olalım. Düşman o kadar ilerlemişti ki evvelce istihzarına başladığımız mevzinin topçu tarafından işgaline imkân yoktu.¹¹⁸

Süleyman Askerî'nin biraz önce tesis etmeye çalıştığı mevzi düşmanın eline geçmek üzereyken onun hemen 300 metre gerisinde bir başka noktada yeni mevzi yapılabilirdi. Bu sırada düşman 700 metreye kadar yaklaşmıştı. Cephenin biraz sağına doğru 1.200 m mesafede üç alay ile bir Eritre sancağı görölüyordu. Sol cenahtaki Eritre birliklerinin yoğun ateş ve ısrarı hız kesmeden devam ediyordu. Fakat İtalyanlar karşılarında bir tek nefer kalmasa dahi ikmâl hatlarını etkisiz hale getirmek maksadıyla ateşe devam ediyorlardı. Bu sırada gönderilmesi istenen topçu, mitralyöz ve urbandan ses seda yoktu. En kritik anda sayıları 50'yi geçmeyen nizamiye birlikleri yetişmişti. Sami Bey ile hemen cepheye sevk edildiler.¹¹⁹

Sağ cenah neredeyse bomboş gibiydi, bu cephe üzerinde Enver ile ihtilafa düşen Süleyman Askerî, Tahsin Efendi'nin takatsizliğinden ötürü bir buçuk saattir düşman tarafından dövüldüklerini düşünüyordu. Ona göre topçu uzak mevzi alarak düşmanı yaklaştırmamalıydı, Enver hemen üzerlerindeki tepeye topçunun getirilmesinde sakınca görmemişti. Yoğun bir kurşun serpintisi arasında ilerideki topçu mevziine giden Süleyman Askerî, kırmızı

118 SABTHG

119 SABTHG

topraklı tepenin yoğun bir ateş altında tutulması gerektiğini düşünüyordu. Kuzey doğudaki istihkâmlar ile az ilerisindeki çitler, bulundukları araziye nispeten maskeliyordu lâkin şartların değişmesi an meselesiydi. Çünkü 700 metreden yoğun olarak gelen tüfek ateşi mevzileri adeta eritiyordu.¹²⁰

Kargaşa ve kaotik bir ortamın yaşandığı cephenin sıfır noktasında mevzilerin birinden diğerine koşarak emirler veren Süleyman Askerî Bey, mesleğinin kaderiyle yüzleşmek üzereydi. Eritrelilerin mevzileri baskılayan ateşlerine, tam cepheden -700 metre- yaklaşan İtalyan nizamî birliklerinin boğucu tüfek ateşleri eklenmişti. Üstüne üstlük cephe gerisinden bir türlü gelmeyen takviye kuvvetler biraz sonra olacakları tahmin etmeyi imkânsızlaştırıyordu. Bu koşuşturma sırasında sabaha ulaşip ulaşamayacaklarından, yarının ne getireceğinden dahi emin değillerdi. Muharebeler büyüklüklerinden ziyade size kaybettirdikleri ile nazarınızda büyüklük kazanırlardı. Tarihin onları nasıl kaydettiklerinden ziyade sizin orada kaybettikleriniz ve hissettikleriniz çok daha önemliydi.

Kırmızı topraktan seken kurşunların tozu dumana kattığı bir serpinti anında dikkatsiz şekilde sol tarafa doğru yönelen Süleyman Askerî Bey, bütün vücudunu özellikle de sağ kolunu uyuşturan bir burğu hissiyle kırmızı toprağın üzerine yıkılıverdi. Askerliğin en hazin sonlarından birisiyle karşı karşıya kalmış, vurularak toprağa düşmüştü. Başarmak istediklerini başarabilmiş miydi? İdeallerinin ne kadarını gerçekleştirebilmişti? Tarifi zor hisler arasında zaman adeta durmuştu. 28 yaşında genç bir subay vatan savunması için doğduğu toprakların çok uzağında, Kuzey Afrika'da toprağa düşmüştü. Düşükten bir müddet sonra vurulduğunu anlayıp, tepki vermesi uzun sürmedi. İlk refleks olarak kolunu kontrol etmek için sol elini sağ koluna attı, sol eliyle vücudunu yokluyordu. Aslında yaranın derecesini ve yerini tespit etmeye çalışıyordu. Fakat kolunu hareket ettirebiliyordu ve hiçbir ağrı yoktu. Ancak vücudunu biraz daha yokladığında

---

120 SABTHG

kolunun altından kan aktığını hissetti. Kan koltukaltı bölgesinden boşalıyordu. Demek ki kurşun içerde diye düşündü, ancak nefes alabiliyordu ve o an oldukça şanslı olabileceğini düşündü. Kurşun biraz hesaplı kitaplı hareket etmiş ve ciğere kadar tam girmemişti veyahut öyle düşünmek istiyordu. Hâlâ başının üzerinden kurşunların geçtiği bir anda orada yatmasının kendisine fayda sağlamayacağı açıktı. İstirap ve acı hissetmemesinden cesaret alarak ayağa dikildi, o sırada kurşunlar vızlıyordu. Garip bir hissiyat içerisinde şöyle mırıldandı:

Ölmüş eşek kurttan korkmaz...¹²¹

Vurulduktan sonra daha neler olabilir düşüncesiyle kan revan içinde yavaş yavaş yürüyerek on beş adım sonra nispeten korunaklı bölgeye geldi. Enver Bey'in yanına ulaşması çok zaman almamıştı. Fakat kısa zaman diliminde harbin gidişatıyla ilgili değişen bir şeyin olmadığını görmüştü. Vücudundaki kurşunun onu çok fazla zorlamayacağı düşüncesiyle topçu mevziinin orada olmaması gerektiğini Enver'e anlatmaya çalışıyordu. Enver, şaşkınlık içerisinde kan gölüne dönmüş üniformasına bakıyordu ve dediklerini dinlediğiye söylenemezdi. Oldukça endişeli ve üzüldüğü her halinden belliydi. Enver hemen hastaneye yetiştirilmesini emrederken Süleyman Askerî Bey, cephede kalmak için ısrarını sürdürüyordu:

Henüz büyük bir düşkünlük hissetmiyordum.¹²²

Koltuğunun altından akan kanın hayati tehlike oluşturduğunu gören Enver, cepheden hemen hastaneye gitmesi için Süleyman Askerî Bey'i biraz zorladı ve emrederak geriye gönderdi:

Avdete icbar ederek ne kadar iyi etmiş. Bu yaranın tesirâtı hususunda hayli sonra memnun olunur.¹²³

121 SABTHG

122 SABTHG

123 SABTHG

Enver'in ısrarı karşısında az gerideki atına binen Süleyman Askerî ağır ağır ilerliyordu:

Ne bir sargı vardı ne de tabip. Biraz sonra velospitçi Raşid'e rast geldim. Mendiliyle kolumu yaranın üstünden sıktırdım. O kadar fazla sıkı ki...¹²⁴

Atının üzerinde yaralı şekilde biraz daha ilerleyip sabahtan beri bekledikleri mitralyöz ve topçu birliklerinin orada boş boş emir beklediklerini gördüğünde hayrete düştü. Onlara hızlı şekilde ilerlemelerini emretti. Biraz daha ilerlediği zaman Mustafa Kemal Bey ve kafilesi ile karşılaştı. Mustafa Kemal'e cephe ile ilk bilgileri vermişti. Buna göre cephede Eşref'in emrinde askerlerle bir direniş tesis edilmişti. Süleyman Askerî Bey hareketlerini hızlandırmaları için gerekli bilgileri verirken büyük ihtimalle iyi gözüküyordu. Mustafa Kemal, onu gördüğü anda yarısından ötürü hayrete düşmüştü. Süleyman Askerî'yi o şekilde bırakmayı uygun görmeyen Mustafa Kemal, beraberindeki mobil revirde bulunan sargılarla ilk pansumanını yaptırdı.

İlk pansumanımı mükemmelen yaptılar.¹²⁵

Askerlik hayatında ilk kez vurulmuştu ve vücudu gittikçe ağırlaşıyordu. Elbette bu ilk olmayacak, ikinci kez 2 yıl 3 ay 10 gün, yani 832 gün sonra Irak Cephesi'nde bu kez İngilizlere karşı savaşırken iki bacağından birden vurulacaktı.

Mustafa Kemal ve kafilesi sıfır noktasına doğru ilerlerken şiddetli top ve tüfek ateşi devam ediyordu. Süleyman Askerî, her ne kadar tersi istikamete gidiyor olsa da yanından geçen sürü sürü urban ile külliyetli miktarda mücahidin ona biraz ümit vermiş, şiddetli de olsa savaşın seyrinin değişebileceğini düşünmüştü.

Bu arada yaralandığı sırada Eşref'in olduğu mevzilerdeydi ve olaya bizzat şahit olmuştu. Eşref, fırsatı kaçırmamış kolundaki

124 SABTHG

125 SABTHG

yarayı görünce alay etmeye başlamıştı. Oysa yaranın ciddi olduğunu görmesi uzun sürmeyecekti:

Şakalaşmaya, kolumdaki yarayı görünce alaya başlamıştı. Sonradan vücudumda medhal nazar-ı dikkatini celp edince, “Eyvah Askerî, koltuk altından yemişsin” demekten kendini alamadı. Müteessiren ilerlemişti.¹²⁶

Arkadan yetişen takviye kuvvetlerle İtalyan taarruzu durdurulabilmişti.

Hastane Günleri

Ordugâh yolunda kolu ve vücudu gittikçe ağırlaşıyordu. Binbir zorlukla hayvanına binebilmişti, o sırada cepheden bir an önce uzaklaşmak için bahane arayan Jandarma Teğmen Arif, kendisine refakat ediyordu. Hastaneye vardığı zaman çok miktarda kan kaybetmişti. Özellikle atının ayağını her kaldırdığı, her topuk aldığı an, adeta canından kanından bir şeyleri ondan koparıp götürmüştü. Ordugâha kadar karşısına çıkan urban ile özellikle de kadınların sorularına cevap vermek zorunda kalması Süleyman Askerî’ye eza olmuştu.¹²⁷

Hastaneye vardığında yapılan ilk esaslı pansuman ve yara kontrolü sırasında ayakta çok fazla duramayarak bayılmıştı. Kaybettiği kan kendisine üzüntü veriyordu. Hastanedeki nekahet süresinin ilk günleri oldukça elem ve ıstırapla dolu geçti. Daha önce bahsedildiği üzere bayram zamanı ordugâha bir röntgen cihazı gelmişti. Lâkin röntgen cihazı vasıtasıyla içerideki kurşun bir türlü tespit edilemiyordu. Üzerinden üç gün geçmiş takvimler 13 Ekim 1912 Pazar’ı gösteriyordu ve kurşun halen içerideydi. Pazar günü doktorlar bir mil vasıtasıyla yaradan içeri girerek karıştırmaya başladılar. 10 cm’lik mil ile yaranın içerisindeki kurşunu arıyorlardı ve mil ile Süleyman Askerî’nin vücudunda yabancı cisme denk gelemediler. Bu durum acı veren bir operasyondur:

126 SABTHG

127 SABTHG

Ben de bunu tamamen hissediyordum. Defeaatle röntgen tecrübesi yapıldı. Beyhude yarmaktan, ısırap vermekten başka netice çıkmadı.¹²⁸

Süleyman Askerî'nin röntgen cihazıyla imtihanı Derne'de son bulmayacak, Bağdat'ta da devam edecekti. Yaraları hızlı şekilde iyileşmesine rağmen kemik ağrıları bir türlü geçmiyordu. Silah arkadaşları ise nekahet süresince yalnız bırakmıyorlar, çadır gece ya da gündüz fark etmeksizin sürekli doluyordu ancak bu hâl onu biraz yoruyordu. Ancak teselliği yine arkadaşlarda arıyor, acılarını azaltacağını düşünüyordu:

Hemen beşinci günden beri yanlarımda hissettiğim ağrı bana yaşamın bütün ısıraplarını unutturuyor.¹²⁹

Kurşun vücudun içerisinde kalmış ve bir türlü bulunamamıştı. Vücudundaki kurşunun verdiği ısırap, tarifi zor anlar yaşamasına neden oluyordu. Hareket etmek bazen imkânsız oluyordu. Vücudun sert bir yere dokunmasına imkân yokken doktorlar kurşunun izlediği yol hakkında kesin görüş beyan edemiyorlardı. Gerçi Op. Dr. Kemal Bey, röntgen üzerinde yaptığı tetkiklerde ufak bir gölgenin kurşun olabileceğine dair oldukça emin konuşuyordu. Fakat yapılan konsültasyonda diğer doktorlar bunun aranılan kurşun olduğu hususuna katılmamışlardı. Özellikle Ser-tabip Talât Bey, anlayışlı olduğu kadar da bilgili ve donanımlı bir hekimdi. Talât Bey gölgenin Süleyman Askerî'nin ciğerinde aradıkları kurşun olup olmadığını ancak yeni bir tecrübe ile öğrenebileceklerini düşünmüş, gümüş bir kuruş vücuda yapıştırılarak çekilen röntgen ile diğer röntgendeki gölge karşılaştırılmıştı. Ancak görülen gölgenin kurşunun vücutta bıraktığı hasara yönelik bir iltihap olduğu konusunda görüş birliğine varıldı. Çünkü bir kuruş sırta yapıştırılarak özellikle kemikler üzerinde röntgen çekildiğinde net bir şekilde görülüyordu:

128 SABTHG

129 SABTHG

Fakat şüpheli leke hafif ve gölgeden ibaret.¹³⁰

Doktorların tüm mücadelesine rağmen kurşun bir türlü bulunamadı. İşin içinden çıkamayınca da *ıstırap vermeyen kurşun çıkarılamaz* şeklinde bir kaide öne sürerek meseleye son nokta konulmuştu:

Hep kabul ettik geçti... Fakat... kolum hakkında da kati bir hüküm yok. Kemik kırılmış mı? Kırılmamış mı? Şefik'in bu radyografisi kemiği arızasız gösteriyor ama emniyet edilebilir mi?¹³¹

Balkan Harbi ve Mustafa Kemal'in Cepheden Ayrılışı

Süleyman Askerî Bey'in yaralandığı gün olan 10 Ekim 1912'de Balkanlarda savaşa dönüşmüş olan çatışmanın neticesinde Karadağ, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişti. Bunun üzerine Mustafa Kemal ile Nuri Beyler başvuru yaparak cepheden ayrılmak istediklerini bildirmişlerdi. Harbiye Nezareti verdiği cevapta Nuri Bey'in ayrılmasında bir sakınca görmezken Mustafa Kemal'in cepheden ayrılma isteğini reddetmedi ama Enver Bey yani cephe komutanının inisiyatifine bıraktı. 15 Ekim'de Nuri Bey cepheden ayrılarak İstanbul'a doğru yola çıktı.¹³²

18 Ekim 1912 günü Uşi Antlaşması imzalanarak sulh yapılmıştı ancak cephenin bundan haberi yoktu. Enver Bey, 21 Ekim 1912'de Mustafa Kemal ve diğer subayların cepheden ayrılmasına izin verdi. Mustafa Kemal ve Fuat (Bulca) Beyler aynı gün yani 21 Ekim 1912 günü cepheden ayrıldılar. Birkaç gün sonra da Fehmi, Şevket, Hamdi, Nureddin, Bünyamin, Saffet, Rüsuhi, Süleyman ve Vasfi yola çıkarak cepheden ayrıldılar.

Trablusgarp Harbi sırasında kurulan dostluk ve arkadaşlıklar var olanları pekiştirdiği gibi yarınlara için de yeni kapıları araladı.

130 SABTHG

131 SABTHG

132 SABTHG

Süleyman Askerî'nin yazdıklarından rahatlıkla gruplaşmaların oluştuğunu söyleyebiliriz. Mustafa Kemal ve Enver Bey'in liderliklerinde oluşan iki farklı grup hemen göze çarpmaktadır. Süleyman Askerî Bey, bu anlamda Enver Bey ile kurduğu yakın dostluk sayesinde hayatının sonuna kadar onunla birlikte yol yürüyecektir.

15 Ekim'den itibaren başlayan cepheden ayrılmalar Süleyman Askerî Bey tarafından memnuniyetle karşılanmıştı. Gidenlerin birçoğunun cephedeki diğer subayların manevi kuvvetlerini kırdıklarını düşünüyordu. Gruplaşmaların artmasıyla taraflar nispeten belirlenmişti. En azından Süleyman Askerî öyle düşünüyordu. Gidenlerden birisinin şu sözleri yaralı ve hassas olduğu bir dönemde ruhunu derinden etkilemiş olmalıydı:

Trablus'u müdafaa bir cinayet, bu toprak uğrunda ölmek bok yolunda gitmek, yaralanmakta hamakat [aptallık] etmek demektir.¹³³

Süleyman Askerî Bey, yaralanmasının üzerinden on gün geçtikten sonra yani 20 Ekim 1912 günü hastaneden taburcu oldu. Bu sırada Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan Osmanlı Devleti'ne harp ilan etmişlerdi. Olanlardan habersiz ve oldukça üzgün gelen haberleri bekliyorlardı:

Bir taraftan hükûmetin kabul ettiremediği şerait-i sulh ve tahliye, diğer taraftan bu kadar hayati bir harp bizi çıldırtan bir ıstırab-ı derun oldu. Endişe, vicdan bir an hissimizi terk etmiyor. Enver Bey de bana iştirak ediyor. Bizim Trablus'ta şanla, şerefle mukavemet etmemiz, ancak Balkan Muharebesi'nin kazanılmasıyla meşrû... Ne heyecanlı ne mustarip... hüsrân ve nevmî dakikalar yaşıyoruz... Ordugâhın bu günlerde yaşadığı zehirli ve pür intizar günler kabil-i tasvir değildir.

133 SABTHG

Ameliyat

20 Ekim'de hastaneden taburcu olan Süleyman Askerî, üç gün sonra 23 Ekim'de kolunda ciddi bir ağrı hissetmeye başladı. İlk başta bu duruma pek aldırmış etmemişti. Pansumanlarla tedavi olacağını düşünüyordu. Yarası tamamen kapanmak üzereydi. Son pansumanda Op. Dr. Kemal Bey denk geldi. Artık kuvvetli bir şekilde yaranın sarılmasına dahi gerek yok denildiği esnada Kemal Bey, yarayı kontrol ederken eline yabancı bir cisim takılmıştı. Defalarca çekilen filmlerde görülmemiş muayenelerde fark edilmemişti. Süleyman Askerî Bey'de böyle bir kemik fırlaklığının tespit edilmeme imkânı yoktu ve yeni olmuştu. Hızlıca doktorların gözetiminde röntgene götürüldü. Radyografi sonucu oldukça net ve mükemmel şekilde gözüküyordu. Maalesef kemik Z şeklinde ve boydan boya çatlağı. Çok sayıdaki küçük kemik kırıkları her tarafa dağılmış durumdaydı. Doktorlar yaptıkları konsültasyonda, kolun alçıya alınmadan önce mutlaka ameliyat edilmesi gerektiğine karar verdiler. Küçük kemik kırıkları bulundukları yerden çıkartılacaktı. Süleyman Askerî, 24 Ekim'de yarım saatten fazla süren ve kloroform verilmeden yani anestezişiz yapılan bir ameliyata girdi:

Bari bir muvaffakiyet verse canım yanmazdı... Hiçbir netice çıkmadı. Kemik kırıkları pek sıkışmışmış da... Bu yapılamayınca artık vücutları da zararsız sayıldı. Hiç ehemmiyet yoktur dediler. Razi olduk. Başka çare var mı? Ve hemen kolumu alçıya koydular. En çok Doktor Kemal ile Şefik'in röntgen mütehassısılığı ve operatörlük daimî rekabeti ve sonra cahilane tetkik edişi. Bir röntgen ameliyesi neticesine pek amiyane bir ihtimal kolumu mahvedecek.¹³⁴

Doktorların en başından itibaren röntgen sonuçlarını yanlış yorumları neticesinde koluna yapılan yanlış müdahaleler yaralanmayı bambaşka bir safhaya getirmişti. On beş gündür kırık kolu

hareket ettiriyor ve kullanmaya çalışıyordu. Yanlıştan dönülmüş, kol alçıya alınmıştı ama artık hareket ettiremiyordu. Dr. Kemal Bey on beş gün içerisinde iyi olacağını söylemesine rağmen Şu-se'den gelen Dr. Nuri Bey bunun bir aydan önce gerçekleşmesinin mümkün olmadığını söylemişti. Kendisi bu sürenin bir buçuk aydan az sürmeyeceği gerçeğine alışmaya çalışıyordu.¹³⁵

Yazmak

Bu satırları, insan ilişkilerini, şimdiye kadar duymadıklarımızı, gerçek bir cephe yaşamını, komuta kademesinin ilişkilerini daha da önemlisi etten kemikten yaratılmış olan Süleyman Askerî'yi bu kadar yakından tanıma fırsatı bulduğumuz günlüklerini yazmaya sağ koltuk altı ve kolundan yaralandıktan sonra da tüm zorluklara rağmen devam etti. Artık soluyla yazıyordu:

Sol elle yazmayı adet etmiştim...¹³⁶

Sağ kolu tamamen alçıda olmasına rağmen elini mükemmel bir şekilde oynatabiliyordu. Hatta parmaklarındaki güç yerli yerindeydi. Bunu vurulmadan önce yaptığı idmanlara ve sinirlerindeki hasarsızlığa borçluydu.¹³⁷

Geciken Son: Sulh

Balkanlarda çıkan harp Osmanlı hükûmetini İtalya ile Uşi Antlaşması'nı imzalamaya adeta mecbur etmişti. Fakat, Enver ve Süleyman Askerî'nin bu sulh şartlarına uymaya ilk etapta hiç rızaları yoktu. Cephedeki hazırlıklar rutin içerisinde devam ediyordu. İlk etapta tüm askerlik yaşamı boyunca Süleyman Askerî'nin yanında olacak olan Cemil Bey tarafından tüm bölüklerdeki müsait ve kabiliyetli askerlerden *numune muhafaza bölüğü* teşkil edildi. Cemil Bey tarafından yapılacak altı aylık eğitim programından

135 SABTHG

136 SABTHG

137 SABTHG

başarıyla çıkanlar bu bölüğün askeri olacaktı. Topçu ve mitralyöz bölüklerine de çok sayıda urban kaydedilmişti.¹³⁸

Bâbiâlî, yapılan anlaşmanın içeriğini ve neler yapılması gerektiğini telgraflarla ordugâha bildiriyordu. Buna göre;

- Trablus'un tahliyesinden sonra İtalya adaları bırakacakmış...
- Biz de bir İtalyan vapuru ile gidecekmiz...¹³⁹

Urbanın bu duruma razı olmayacağı açıktı. Öyle ki hükûmet, topların dahi İtalyanlara terk edilmesine razı olmuştu. Bu sırada cephedeki İtalyan komutanlığı bir tahrirat göndererek tahliyenin nasıl yapılması gerektiğinin şartlarını oluşturmak üzere bir misyon kurulmasını teklif etmişti. Enver Bey, ertesi gün gelen yarbay rütbesindeki İtalyan bir subayla görüşerek durumu idare ederken cepheden ancak Sülüs'e yakın bir limandan ayrılabilceğini söyleyip zaman kazanmaya çalışmıştı. Aslında buradaki yaklaşımın temelinde mücadeleye devam edebilmek için hayati öneme sahip olan ve hâlen yolda olan silahlar gelene kadar vakit kazanmak isteği yatıyordu. Ayrıca Mısır'daki erzakın da bir an önce getirilmesi gerekiyordu.

Fakat bu hay ile vay arasındaki zamanda Balkanlardan gelen haberler yürek yakan cinstendi. Garp ordusunun tamamen mağlup olduğu haberi geldiği gibi diğer cephede de işler kötü gidiyordu. Süleyman Askerî Bey okuduğu telgraflar karşısında çaresiz kalmış, üzgün ve öfkeliydi:

Her tarafta zilletle mağlup oluyoruz. Ne felâket, Üsküp sükût etmiş. Bulgarlar bizi Lüleburgaz'da mağlup ve perişan bırakmış. Çatalca'ya doğru ilerliyor. Sırp ordusunun süvari kuvveti Kırcova'ya gelmiş. Bütün bu şayan-ı hayret haberlere katıyen inanmak istemiyorduk. Bu kadar mağrur olduğumuz koca Osmanlı ordusu 15 gün içerisinde böyle perişan ve zelil... Nasıl çıldırmadığımıza hayret ediyorum...¹⁴⁰

138 SABTHG

139 SABTHG

140 SABTHG

Bu durum Enver ile sulhu tanımayarak harbi devam ettirme kararlarını yeniden sorgulamaları gerektiği gerçeğini açıkça yüzlerine çarpmıştı. Süleyman Askerî Bey, duygusal olduğu kadar da rasyonel bir karakterdi. Aldıkları kararı gözden geçirmek için Enver ile bu hususu tartıştı:

Osmanlı İmparatorluğu yedi vilayeti kaybettiği ordumuz gayr-i kabil-i telafi bir sükût gösterdikten sonra Bingazi'nin taht-ı müdafaasına çalışmak, hükûmeti büyük bir derde düşür-ü müşkülât etmek gülünç olmaz mı? Bunları kâmilten Enver Bey'e anlattım.¹⁴¹

Bu düşünceler ve gelen haberler üzerine işin aslını daha doğrusu vahametini gerçek boyutlarını öğrenmek için bir telgraf çekerek hükûmetten ayrıntılı bilgi istemişlerdi. Bu sırada Enver Bey'in bölge ahalisinin çocuklarından seçtiği ve İstanbul Harp Okulu'na göndereceği kafileden 90 kişilik ikinci grup gelmişti. Bu çocuklar tarafından okunan Arapça bir neşîde karşısında duygularına hâkim olamadıklarından kendilerini Enver'in çadırına atıp hüngür hüngür ağlamışlardı:

Okudukları Arapça neşîde bizi o kadar memnun bıraktı. Bu tarafın ebediyet müdafaasını misâk eden o küçük ağızlar öyle şedit bir humma-i hissi yaptı ki yarı bırakarak Enver Bey'in çadırına kaçtığımız zaman hüngür hüngür ağlıyorduk. Enver Bey, "Bunları nasıl bırakacağız?" diyor. Kendimde pek nadir gördüğüm hissiyat-ı ruh bir asalet hissi gösteriyordu.¹⁴²

Duygusal anların yaşandığı bu manzara içerisinde orada durmanın anlamını yitirmesi üzerine Enver Bey, Seyyid Ahmed eş-Şerif'i 21-22 Kasım 1912 gecesi, -yani Kurban Bayramı'nın üçüncü günü- yanına çağırdı. Gelmesini beklemeden bizzat yanına giderek cepheden ayrılacaklarını net bir şekilde Seyyid Ahmed eş-Şerif'e izah etti. Enver Bey bir yandan hemen cepheden ayrılmak isterken diğer yandan da birliklerinden ayrılmak istemiyordu.

141 SABTHG

142 SABTHG

Kurban Bayramı'nın 4. günü olan 23 Kasım 1912'de Enver Bey cepheden ayrılırken müteakiben Süleyman Askerî Bey de cepheden ayrıldı. Enver Bey, Mısır-Viyana hattını takip ederek İstanbul'a ulaşırken Süleyman Askerî Bey'in bu yolculukta takip ettiği yol ile ilgili net bir bilgiye sahip değiliz. Ancak Eşref'in kaynaklığına göre 20 Aralık 1912 itibariyle Süleyman Askerî, Eşref ve Yakup Cemil İskenderiye'ye ulaşmışlardı.¹⁴³ Muhtemelen Fortna, Süleyman Askerî'nin yol arkadaşı Kısıklı Cemil Bey ile Yakup Cemil'i yine karıştırmış olmalı. Eşref tarafından yazılan bir başka risaleye göre aldıkları emirle Trablusgarp'tan ayrılan grup Eşref, Süleyman Askerî, Kısıklı Cemil, Yüzbaşı Fethi Bey (Türk havacılık tarihinin ilk şehidi-ş. 27 Şubat 1914), Teğmen Topçu Sadık ile bu yolculuğu yaptılar. Yolculukta varılacak menzil İstanbul'du.¹⁴⁴

Dilerseniz şimdi Süleyman Askerî Bey'in yaralı olarak döndüğü İstanbul'dan ayağının tozuyla Balkan Harbi'ne katılmasını, gönüllü birliklerin başında Bulgar ve Yunan topraklarına yaptığı akınla kurduğu devleti, Türk-Bulgar ittifakını ve Enver'i, Harbiye Nazırı yapmasını ele alalım.

143 Fortna, *Kuşçubaşı Eşref*, s. 132.

144 Kuşçubaşı Eşref, *Teşkilat-ı Mahsusa Ne İdi*, İBB Atatürk Kitaplığı, Bel_Mtf_048021.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BALKAN HARBİ'NDEN DEVLET BAŞKANLIĞI'NA

*Yüksek zekâsı, son derece cesaret ve fedakarlığıyla
muhitine itimat ve emniyet veren bu mümtaz şahsiyet...*

Hâl Edilmesi Gereken Küçük Bir İş: Bâbîâlî Baskını

Süleyman Askerî Bey, yirmi yedi yaşında geldiği Trablusgarp'tan yirmi sekiz yaşında ayrılmıştı. Nereye girdiği belli olmayan bir kurşun, kabuk bağlamış yaraları ve alçıya alınmış koluyla uzun bir çöl yolculuğundan sonra ulaştığı Mısır'dan İstanbul'a doğru yola çıktı. Bir yıl içerisinde hayatında çok şey değişmişti. Artık çöl yaşamına alışmış, çadırın içerisinde top sesleriyle uyanmak rutini haline gelmişti. Trablusgarp'ta aşiretler ve düzensiz birliklerin yönetilmesiyle ilgili öğrendikleri, hayatının kalan üç yılında çok işine yarayacaktı. Yeni dostluk ve arkadaşlıklar kurmuş, daha doğrusu bir kardeşler kulübünün doğal üyesi haline gelmişti.

1908 İnkılabı'nın mimarı İttihatçı subaylar o ya da bu gerekçelerle payitaht ve çevresinden önce uzaklaştırılmışlar, daha sonra da cepheye savaşmaya gitmişlerdi. İttihatçı subayların bedel ödedikleri mücadeleleri akim kalmak üzereydi. Aslında şu üç hususta kimsenin şüphesi yoktu; *iyi asker ve savaşçılar, gerektiğinde darbe yapmaktan çekinmezler ve vatanlarını çok severler*. Aylardır Trablusgarp'ta iyi bir haber gelmesini beklerken sürekli içleri içlerini yemiş, kahrolmuşlardı. Bir sıra hükûmeti dinlemeyip İtalyanlarla

savaşa karar vermiş olmalarına rağmen Balkan Harbi'nden gelen kötü haberler onları binlerce kilometrelik yolculuğa çıkarmaya mecbur etmişti. İttihatçılar, oturdukları yerden kalktığı zaman mutlaka bir aksiyon olmalıydı. Ve öyle de oldu. Bulgarlardan önce kendi hükûmetlerinin karşısına dikilmeye karar verdiler, daha doğru ifadeyle *hükûmet darbesine!*

İşgal o kadar hızlı ilerlemişti ki göz açıp kapayıncaya kadar dünün eyaletleri, bugünün düşmanları İstanbul kapılarına dayanmıştı. Edirne aylardır Bulgarlar tarafından kuşatılmış şekilde kurtarılmayı bekliyordu. Şükrü Paşa ve askerlerinin ne kadar daha dayanabilecekleri bilinmiyordu. Kâmil Paşa hükûmetinin Edirne'den vazgeçeceğine yönelik çıkan şayialar Trablusgarp'tan koşup gelenleri yeterince rahatsız ediyordu.

Enver, İstanbul'da görünüşte çok iyi karşılanmıştı. Bazıları saygılarını sonuna kadar gösterirken bazıları gizliden düşmanlık yapmayı tercih ediyordu. Hükûmetin ve Harbiye Nezareti'nin kendisinden rahatsız olduğu gün gibi ortadaydı. Ancak Trablusgarp'taki başarıları ve dahası damat olması birçok düşmanlığa perde çekiyordu. İttihatçılar İstanbul'a dönmüşlerse mutlaka bir şey yaparlar düşüncesinden hareketle peşine hafiyeler takılmıştı. Aralık 1912'nin son günlerinde cephede incelemelerde bulunmuş ve askerinin moralini beğenmişti. Fakat işlerin yolunda gitmediğinin farkındaydı. Kâmil Paşa hükûmetinin Edirne'yi Bulgarlara bırakabilme ihtimali bile çıldırmasına yetiyordu. Ocak 1913'ün ilk günlerinde resmî görevine, yani Hurşit Paşa'nın komutasındaki 10. Kolordu'nun kurmay başkanlığına atandı. Bir müddet sonra Süleyman Askeri'yi de aynı kolorduya alacaktı. Fakat geline nokta hükûmetin imzalamayı düşündüğü sulh müzakerelerinde Edirne'nin Bulgarlara bırakılacağı izlenimi oluşması İttihatçı subayları fazlasıyla rahatsız etmişti. Halâskar Zabitan meselesi hâlen ortada duruyordu. Enver ilk etapta hükûmeti değiştirmek için Padişah nezdinde teşebbüslerde bulunsada dahi başarı elde edemedi. Bir dostuna yazdığı 14 Ocak 1913 tarihli mektubunda şöyle diyordu:

Hey'et-i Vükelâ düşecek. Memleketin durumu belirsiz. Herkes benden çok ümitli, bense genç insanlar ve hakikî vatanseverler hariç herkesi hatalı ve düşman görüyorum. Benim fikrim o ki, hükûmetin her yerinde bir korku hüküm sürüyor. Savaşın neticesi de gitgide bizim aleyhimize olmaya başlıyor!... Bir ihtilalci gibi hareket etmek istemiyorum ama bu durum nereye kadar böyle devam edebilir bilmiyorum! ...¹

17 Ocak'ta Londra'dan İstanbul'a altı büyük devletin imzasıyla gelen notaya göre Edirne'nin Bulgarlara teslim edilmesi isteniyordu. Hükûmet ne yapacağını bilemez şekilde topladığı danışma meclisi ile Edirne'yi terk etmeye hazırlanıyordu. Bu durum İttihatçılar arasında oldukça ciddi tartışmaları beraberinde getirmişti. Enver bu hususta çok kararlıydı:

Eğer Hey'et-i Vükelâ Edirne'yi hiçbir çaba göstermeden bırakırsa, orduyu terk edeceğim, açıktan açığa harb çağrısında bulunacağım... Vatanı kurtarmak ya da şerefimle ölmek için her şeyi alt üst edeceğim.²

22 Ocak'ta hükûmetin sarayda topladığı mecliste oy birliğiyle harpten kaçınma kararı alınmıştı. Bu durum sulh anlamına geldiği gibi Edirne'yi Bulgarlara bırakmayı kabul etmek demektir. 23 Ocak günü İttihatçı subaylar Enver'in liderliğinde darbe yapmak için harekete geçtiler. Fakat bu girişimden önde gelen İttihatçıların birçoğunun ya son anda ya da darbeden sonra haberleri olacaktı.³ Bu Enver'in darbesiydi.

Tarihe Bâbîâlî Baskını olarak geçen bu darbe sırasında Süleyman Askerî Bey'in ne şekilde yer aldığını tam olarak bilmiyoruz. Lâkin darbeden altı gün sonra yeni görevine atanmış olması bu sırada İttihat ve Terakki kadrolarıyla birlikte darbeye etkin rol aldığı varsayımını güçlendiriyor. Bâbîâlî Baskını veyahut hükûmet

1 *Kendi Mektuplarında Enver Paşa*, haz. M. Şükrü Hanioglu, İstanbul 1989, Mektup No: 150.

2 *Kendi Mektuplarında Enver Paşa*, Mektup No: 151.

3 Ali Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, haz. Cemal Kutay, İstanbul 1980, s. 183.

darbesi 15 dakika içinde olup bitmişti. Fakat darbe sırasında kan akmış, Nâzım Paşa, Yakup Cemil'in silahından çıkan kurşunla vurularak ölmüştü. İşlerin tam olarak istenildiği gibi gittiği söylenemezdi, Enver'in yeni sadrazam adayı yaptığı baskın esnasında iki yaveriyle birlikte silahşorlardan biri tarafından öldürülmüştü. Kâmil Paşa'nın istifasını sunmak zorunda kalması, baskının birinci aşamasının başarılı olduğunu gösteriyordu. Yeni sadrazam İttihatçı gibi gözüken Mahmud Şevket Paşa olmuştu. Fakat, İttihatçıların yeni sadrazamdan taraf hayal kırıklığı yaşamaları da uzun sürmeyecekti.⁴

Enver, Kâmil Paşa hükûmetini devirdikten sonra sulh yapılıp yapılmamasını ve harbin bir an önce başlamasını istiyordu. İlk hedefiye Edirne'yi bir an önce kurtarabilmektir. Ancak hangi ordu ve askerle bunu başaracaktı? Halâskar Zabitan meselesi orta yerde durduğu gibi subaylar ikiye bölünmüştü; İttihatçılar ve İtilafçılar. Ali Fethi Bey bu bölünmeyi şöyle izah edecekti:

Savaş içerisinde öyle olaylar cereyan etti ki, tüyler ürpertir; Bazı zâbitlerin kalpaklarındaki şekil İttihatçılığı, bazılarınıninki ise İtilafçılığı belirtiyordu.⁵

Gruplaşmanın daha doğrusu siyasetin bu denli kol gezdiği bir ordunun başarılı olması beklenemezdi. Enver Bey'in şahsında birleşen özel bir muhalif grubunda varlığı da biliniyordu. Tüm bunlara rağmen Enver ve arkadaşları denemekten vazgeçmeyeceklerdi.

Yeniden Cephe Günleri ve Sulh Açmazı

Süleyman Askerî Bey, Trablusgarp'tan dönmesinin ardından 23 Ocak'ta Bâbıâli Baskını yaşandı. Bu tarihten altı gün sonra da yeni görevine atandı. Kadrosu Bağdat'ta bulunmasına rağmen geçici görevle 29 Ocak 1913'te 10. Kolordu kurmaylığına atandı.⁶ Daha önce bahsettiğimiz gibi Ocak 1913'ün ilk günlerinde

4 *Kendi Mektuplarında Enver Paşa*, Mektup No: 152, 153, 154, 155, 156.

5 Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, s. 157.

6 Süleyman Askerî Bey Sicil Dosyası, (318-P:28).

Enver, bu kolordunun kurmay başkanı olmuştu. Bu yönüyle Balkan Harbi, Süleyman Askerî Bey'in katıldığı ikinci savaştır.

Mustafa Kemal Bey, Kasım 1912'de İstanbul'a döndüğünde Gelibolu'ya atanmıştı. Daha sonradan bu kuvvet Bolayır Kolorusu adını alacaktı; Komutanı Fahri Paşa, Kurmay Başkanı Ali Fethi (Okyar) Bey'di.

Enver Bey, Trablusgarp ekibini bir araya getirdikten sonra harekete geçmeye bir engel görmüyordu. Mustafa Kemal ve Ali Fethi Beyler de yeni Sadrazam Mahmud Şevket Paşa'ya gönderdikleri mevcut durumu izah eden bir mektupta bir an önce harekete geçilmesi gerektiğini yazmışlardı. Üstelik, Bâbiâli Baskını'nı yapanların cezalandırılmamış olmalarından şikayetçiydiler. Mustafa Kemal, arzuhalinin sonunda şöyle diyordu:

Binaenaleyh Gelibolu limanında bulunan kuvvetler, serian Çatalca cihetine celbedilmeli ve Gelibolu'da kalacak askere Çatalca ordusuyla beraber düşmana şiddetle taarruz emri verilmelidir. Aksi halde kabinenin sâkıt kabineden inhıraf eylediği cihetler taayyün edemeyecek ve 10 Kanunısânî 328 darbe-i hükûmetini îka' edenlerin esbâb-ı takdir ve sitayişî gayr-ı kabîl-i izah bulunacak ve kim bilir daha neler olacaktır.⁷

Kurmay Binbaşı Sedat Bey, Elâzığ Tümen Kurmay Başkanlığı görevine atanınca Kolağası Süleyman Askerî Bey de onun yerine atanmıştı. Süleyman Askerî Bey göreve başladığı sırada 10. Kolordu'ya bağlı Elâzığ Redif Tümeni'nin tamamı kolera yüzünden karantinada tutuluyordu. Bu şekliyle görev yapamayacakları için tümen, 10. Kolordu kuruluşundan çıkartılarak yerine altı taburlu bir müfreze oluşturuldu. Süleyman Askerî'nin kurmay başkanı olarak atandığı bu müfreze; 14. Alay'ın 2. Taburu ile İstanbul'un asayiş işlerinden sorumlu Kırşehir, Anamur, Tavulsun ve Uşak Redif Taburları ve bir itfaiye taburundan oluşuyordu. Ancak

7 Mithat Sertoğlu, "Balkan Savaşı Sonlarında Edirne'nin Kurtarılması Hususunda Hemen Teşebbüse Geçilmesi İçin Atatürk'ün Harbiye Nezaretini Uyarısına Dair Bilinmeyen Bir Belge", *Belleten*, C. 32, S. 128, s. 468.

müfrezenin emrine giren redif taburlarının büyük kısmı İstanbul ve çevresinde dağınık halde bulunduklarından toparlanmaları oldukça zordu. Müfrezenin komutası Elâzığ Tümeni'nin komuta kademesi tarafından yürütülüyordu. Müfrezenin adı Elâzığ Redif Tümen Komutanı Miralay/Albay Nuri Bey'e atfen *Miralay Nuri Bey Müfrezesi* oldu. Hurşit Paşa komutasındaki 10. Kolordu; 31. ve 32. Tümenler, Süleyman Askerî'nin Kurmay Başkanı olduğu Miralay Nuri Müfrezesi ve Enver Bey'in amcası Halil Bey (Kut) tarafından kurulu 700 kişilik müfrezeden oluşuyordu. Süleyman Askerî'nin atandığı günlerde Şarköy Çıkarması için harekete geçmek için hazırlanan 10. Kolordu, toparlanamamış olan müfrezeyi çok önemsemeyerek çıkarmayı yaptı, ancak söz konusu kuvvetin İstanbul'da kalan kısmının yoksunluğu yoğun olarak hissedildi.⁸

Edirne'nin Londra'da sulh yoluyla Bulgarlara teslim edileceğini anlayan kamuoyu galeyana gelince, önce hükûmet değiştirilmiş sonra Edirne'yi Bulgarlardan kurtarmak için hızlı bir saldırı planı hazırlanmıştı.⁹ Bolayır Taarruzu, Çatalca'da durdurulan Bulgarların arkasına sarkmayı ve Gelibolu üzerinden taarruza geçebilmeyi hedefleyen bir plandı. Harekâtın ilk hedefi Bulgarları rahatsız etmek ve ileri harekât yapmaktan alıkoymak üzerine tasarlanmıştı. Türk ordusunun elinde uzak noktalara sefer yapabilecek kudretli savaş gemileri olmadığı gibi yakın sahillere amfibik harekât icra edecek gemileri de yoktu. Fakat ordunun yeterli hazırlık zamanı ile özellikle tükenmek üzere olan silah ve cephanenin ikmâli yapılmış olsa başarının elde edilmeme ihtimali yoktu. Bu taarruz sırasında düşmanın geriye atılarak Edirne yolunun açılmasının mümkün olduğu görülmüştü. Neredeyse tüm şartlar aleyhinde olan Türk ordusu başarılı olamadı.¹⁰ Süleyman Askerî Bey, Balkan Harbi'nin bu aşamasında Albay Nuri Müfrezesi'nin kurmay başkanı olarak Bolayır Taarruzuna katıldı.

8 Hüsnü Ersü, *1912-1913 Balkan Savaşı'nda Şarköy Çıkarması ve Bolayır Muharebe-leri*, Ankara 2006, s. 49-51.

9 Bolayır Taarruzu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Fethi [Okyar], *Bolayır Muharebesinde Adem-i Muvaffakiyetin Esbabı*, İstanbul 1330.

10 Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, s. 190.

Fakat söz konusu taarruzdan istenilen sonuç elde edilemedi. Ordu, siyaset ve sulh arasında yaşanan gelgitlerde insan yığınının fazlasını vadetmeyen bir orduyla başarı hayal etmek çok zordu.

23 Mart 1913 günü 5 ay 5 gündür açlık, yokluk, sefaletle Bulgar taarruzuna direnen Şükrü Paşa ve askerleri teslim oldu ve Edirne Bulgarların eline geçti. Bulgarlar vahşice Edirne'yi yağmaladıkları gibi esirlere karşı savaş suçu işlemekten geri kalmamışlardı. Ordu ve hükûmet seyirci olmanın ötesine geçemiyordu. Sadrazam Mahmud Şevket Paşa tarafından Hariciye Nazırlığı görevine getirilen Said Halim Paşa'nın diplomatik ilişkileri oldukça iyiydi. Said Halim Paşa, 31 Mart 1913'te İngiltere'den sulh şartlarını öğrendi ve görüşmeler başladı. İttihatçı subayların karşı çıkmalarına, hatta yumruklarını sıkmalarına rağmen 30 Mayıs 1913 günü sulh yapıldı. Londra Antlaşması'na göre Edirne, Bulgarlarda kalırken Türk ordusu Midye-Enez hattına çekilecekti. Ege Adaları, Makedonya, Selanik ve dahası sulha göre her şey kaybedilmişti. Eğer sulh yapılacaksa Bâbîâlî neden basılmış, neden kan akıtılmıştı?¹¹

Asker İçinde Araplık Cereyanı

Nisan 1913'e gelindiğinde Edirne kaybedilmiş, sulh görüşmelerinin sonucunun ne olacağı bilinmiyordu. Süleyman Askerî Bey, Trabzon Tümeni'nin Kurmay Başkanlığı görevini yürütüyordu. Kolordunun Kurmay Başkanlığı ise Mustafa Kemal ve Ali Fethi Beyler tarafından üstlenilmişti. Özellikle 27. ve 28. Suriye Fırkaları içerisinde Arap milletçiliğiyle körüklenen birtakım ayaklanma emareleri görülmüştü. Mustafa Kemal Bey durumu bizzat Sadrazam Mahmud Şevket Paşa'ya bildirirken Süleyman Askerî Bey'e de olası bir ayaklanmaya karşı fırkasıyla hazır olması emrini verdi.

Trabzon Tümeni Kurmay Başkanı Süleyman Askerî Bey, arazide yaptığı tatbikat sırasında tüm subayları toplayıp teftiştan geçirdikten sonra şu emri verdi:

11 Edirne ve çevresinde yaşanan muharebelerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. *Balkan Harbi (1912-1913) II nci Cilt 3 ncü Kısım Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1980.

Her an emre amade iki piyade bölüğü, bir makineli tüfek takımı ile hazır kıta olacaksınız!¹²

Süleyman Askerî Bey tarafından sürekli hazır tutulması istenilen bölüklerden birisine Yüzbaşı Çolak İbrahim Bey'i, diğerine de Yüzbaşı Fuat Bey'i (Balkan) atadı. Oluşturulan bu kuvvet Arap askerlerin olası ayaklanması sırasında inzibat ve disiplin işleriyle vazifelendirilerek sürekli hazır halde tutulmaya çalışılmıştı. Süleyman Askerî Bey tarafından her iki bölük 24 saatte bir değişecek şekilde nöbet sistemine geçirildi. Suriye fırkalarının başındaysa Albay Mustafa Bey ya da daha çok bilinen ismiyle Nemrut Mustafa bulunuyordu. Mustafa Kemal ve Süleyman Askerî Beyler tarafından alınan sıkı tedbirler sayesinde ayaklanma girişimi akim bırakıldı.¹³ Nemrut Mustafa yıllar sonra İttihatçı kadrolardan, başkanlığını yaptığı *Nemrut Mustafa Divanı*'ndaki yarılmalarmıyla intikamını almaya çalışacaktı.

Mahmud Şevket Paşa Suikastı ve Yeni Kabineye Müdahale

Balkanlardaki toprakların kaybedildiği sulh yoluyla da tasdik edilmesine rağmen sular durulmuyordu. Üstününe üstlük Bulgarlar Londra Antlaşması'nın hükümlerini uygulamamak için direniyor, Çatalca önlerindeki mevzileri terk etmiyorlardı.¹⁴ Uzun bir süre daha geleceğe silah namlularının yön vereceğine şüphe yoktu. Bu kez silahı tutanlar İttihatçı subay ya da fedailer değildi. 11 Haziran 1913 günü Sadrazam Mahmud Şevket Paşa, Bâbüâlî'ye giderken uğradığı suikast sonucu öldürüldü. Tetikçiler ele geçirilmesine rağmen tüm yönleriyle aydınlatılamayan faili meçhuller arasına karışan suikast, yeni bir dönemin de başlangıcı oldu.¹⁵

12 *Komitacı: BJK'nin Kurucusu Fuat Balkan'ın Anıları*, haz. Turgut Güner, İstanbul 2008, s. 17.

13 *Fuat Balkan'ın Anıları*, s. 17.

14 Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım: İstiklal Harbinin Gerçekleri*, C. 1, İstanbul 2017, s. 169.

15 Cemal Paşa, *Hatıralar*, haz. Alpay Kabacalı, İstanbul 2006, s. 33-37.

Süleyman Askerî Bey, Edirne'nin askerî yönden kurtarma girişimlerinin başarısız olduğu sulh ile harp arasına sıkışmış kaotik dönemde kıta görevinde değil siyasetin tam içindeydi. Enver'in etrafında birleşen ve İttihat ve Terakki'nin müfettişlerinden olan Süleyman Askerî Bey fırkanın Merkez-i Umumisine karşı bayrak açtığı gibi hükûmet üyelerinin seçimine doğrudan müdahale etmeye çalışan arkadaşlarıyla birlikte hareket ediyordu.

Suikastı müteakip İttihat ve Terakki ve Padişah Sultan Reşad arasındaki görüş ayrılıkları belirginleşmişti. Padişah, Tevfik Paşa'yı isterken; İttihatçılar Said Halim Paşa'yı sadrazam yapma gayretindeydiler. Sonunda İttihatçılar kazandı; Said Halim Paşa sadrazam olurken İttihatçı ağırlıklı bir hükûmet kuruldu. Fakat Süleyman Askerî Bey ve arkadaşlarının yeni kabinede nazırlık yapacak isimlere doğrudan müdahale etme kararı, işlerin aksamasına neden oldu. Süleyman Askerî, Atıf, Yakup Cemil, Mümtaz, Sapançalı Hakkı, Hüsrev Sami, Topçu İhsan ve Abdülkadir'den oluşan grup yeni kurulacak kabinenin İttihat ve Terakki Fırkası'nın programı dışında hiçbir şeyin tesirinde kalmaması gerektiği konusunda uzlaştılar. O güne kadar İttihatçı gibi gözükersen iş başına gelen hükûmetlerden bıkmışlardı. Süleyman Askerî ve diğer parti müfettişleri Talat Paşa'yı açıktan eleştiriyor, Meşrutiyet sonrası diktatörlüğe doğru gitmekle suçluyorlar ve yeni kabinede Talat'ın olmaması gerektiğine inanıyorlardı. İttihat ve Terakki müfettişleri durumu doğrudan Sadrazam Said Halim Paşa'ya giderek söylediler. Taşıdıkları rütbelerden ziyade parti içerisindeki hiyerarşik durumları buna imkân veriyordu. Hoş, olmadı darbe yaparlardı. Sadrazama doğrudan kabinede yer almaması gereken isimleri açıktan söylediler. Bunlar arasında Talat da bulunuyordu. Sadrazam, "Talat'ı almam diyemem, gelmezse memnun olurum" demekle yetinmişti. Süleyman Askerî ve arkadaşları Talat'ı istemedikleri gibi idaredeki tecrübesine atfen açıktan Cemal'i destekliyorlardı. Merkez-i Umumi'dekiler, kararlarına açıktan bayrak açan Süleyman Askerî ve arkadaşları karşısında ne yapacağını bilemese de ilk etapta Cemal'in kışkırtmaları sonucu böyle

bir durumun yaşandığını düşünmekten kendilerini alıkoyamadılar. Bağdat Valiliği günlerinden itibaren Süleyman Askerî Bey'in kendisine karşı iyi hisler taşıyor olması muhtemeldi. İstanbul Muhafızı Cemal Bey söz konusu günlerde Mahmud Şevket Paşa suikastının arka planını aydınlatmaya çalışıyordu. Mithat Şükrü ve Talat Beyler doğrudan kendisiyle görüşerek sorunu çözmeye karar verdiler. Talat, Cemal Bey'e nazır olmasının suikast ve diğer sorunların çözümüne ket vuracağı iddiasıyla bu fikrinden vazgeçmesini, bir buçuk aya kalmaz kendisinin de Harbiye Nazırı olabileceğini söyledi. İlk kez adının nazırlar arasında zikredildiğini duyan Cemal'in gururu okşanırken Süleyman Askerî ve arkadaşlarının kendisini yüceltmelerini görmezden gelmişti. Sonuçta suikastın üzerinden dört gün geçmesine rağmen kurulamayan hükûmetin yaratacağı sorunlar düşünülerek Süleyman Askerî ve arkadaşları ikna edildi ve Talat Dâhiliye Nazırı olarak yeni kabinede göreve devam etti. Fırka içerisindeki parçalanmış görüntü yakın gelecekteki büyük gruplaşmanın da ilk habercisiydi.¹⁶ 18 Haziran 1913 tarihli gazeteler kurulan yeni kabineyi kamuoyuna duyurmuş; gecikme nedeni olarak da Rıfat Paşa'nın nazırlık görevini kabul edip etmeme hususunda yaşadığı tereddüt gösterilmişti.¹⁷

İstanbul'da suikastın gürültü ve patırtısı devam ederken Bulgarlar parlak zaferlerini daha da parlatıp taçlandırmak için 29 Haziran 1913'te Sırp ve Yunanlar üzerine taarruza geçtiler. Gerçi Bulgarlar bir gün gecikse karşı taraf saldıracaktı.¹⁸ Bu kez beklenmedik bir yerden istenilen fırsat yakalanmıştı. Tarihe II. Balkan Muharebesi olarak geçen bu savaşta Bulgar ordusu hata yaptığını anlayana kadar -yani Sırp ve Yunanlar karşısında yenilgiyi tadıncaya değin- Edirne ve çevresi kurtarılabilirdi. Sadrazamlar devriliyor, darbeler, suikastlar yaşanıyor her nasılsa işin sonunda

16 Mustafa Ragıp, *İttihat ve Terakki Tarihinde Esrar Perdesi*, İstanbul 2004, s. 36-70.

17 *Tasvir-i Efkâr*, 5 Haziran 1329/18 Haziran 1913.

18 *Şark Ordusu: İkinci Çatalca Muharebesi ve Şarköy Çıkarması*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1981, s. 382.

Edirne bir türlü kurtarılamıyordu. Son gelişmeler üzerine Edirne üzerine harekete geçilmemiş olması Süleyman Askerî ve arkadaşlarının sabrını taşırmıştı. Hükûmet, İngiltere Dışişleri Bakanı'nın üstü kapalı tehditleri neticesinde Edirne'nin kurtarılması işini ağırdan alıyordu. Enver Bey, 10. Kolordu'yu denetlemek için bulunduğu Büyükçekmece civarından yaveri Mümtaz Bey'i doğrudan Cemal Bey'e göndererek, hükûmetin muvaffakiyeti olmasa bile kolordusuyla Edirne üzerine yürüyeceğini bildirdi. Bunun üzerine Cemal, Enver'i telefonla İstanbul'a çağırdı, ikili neye mâl olursa olsun Edirne'nin kurtarılması üzerine anlaştılar. Fırka ile hükûmetin tereddüte düşmesine ise fırsat verilmeyecekti. Şayet böyle bir ihtimal dahilinde Said Halim Paşa hükûmetinin sonu Kâmil Paşa hükûmeti gibi olacaktı. Bu arada ordunun harekete geçeceği zaman Talat Bey araya girmiş çeşitli bahaneler öne sürerek taarruzu engellemeye çalışmıştı. 30 Haziran 1913 günü Süleyman Askerî ve arkadaşları Merkez-i Umumi toplantı halindeyken salona girdiler. Sapançalı Hakkı grubun sözcüsü olarak şunları söyledi:

Aylardan beri beklediğimiz halde Edirne'nin istirdadı ve ordunun ileri hareketi için verilmiş bir emir yoktur. Efendiler, bizim şu vaziyet karşısında iki vazifemiz kalmıştır; ya bu hükûmeti, Kâmil Paşa hükûmeti gibi ıskat etmek yahut hep birlikte memleketi kahpece terk edip kaçmak!.. Çünkü Bâbîâlî'de yaptığımız ihtilaf üzerine Kâmil Paşa kabinesini ıskat ettikten sonra cemiyetin tertip ettiği beyannamesi gazetelerle neşredilmiş, herkesin elindedir. Bu beyanname ile millete hitap ederken, "Kâmil Paşa hükûmeti aczini ispat etmiştir. Milletin, devletin haysiyetini ihlal eylemiştir. Onun için devirdik ve hükûmeti ele aldık. Biz Edirne'yi geri alacağımız gibi Rumeli'nin diğer kısımlarında da bir hak temin edeceğiz!" diyorduk. Halbuki Kâmil Paşa hükûmetinin muvafık gördüğü sulh şartlarını aynen kabul ettik. Mademki o sulh doğru ve memleketin menfaatlerine uygundu, neden kan döktük, ihtilal yaptık?... Niye Kâmil Paşa kabinesini devirdik?

Merkez-i Umumi üyelerinin desteğini alan Süleyman Askerî ve arkadaşları yönlerini toplantı halindeki Meclis-i Vükelâya çevirdikleri anda araya İstanbul Muhafızı Cemal Bey girdi. Sorunu bizzat onlardan dinledikten sonra hükûmetin aksi bir karar almasının önüne geçmek için çalışacağını söyledi. Hükûmet 24 Haziran 1913 günü Bulgarlarla anlaşma gereği Midye-Enez hattına kadar olan haksız işgal altında tuttukları arazinin tahliyesini isteyen notayla ilgili mutlaka karar almalıydı. Süleyman Askerî ve arkadaşları toplantı bitene kadar beklemeye karar vermişlerdi. Büyükçekmece'de bulunan Enver Bey de gece acilen Edirne'ye girilmesini talep eden bir telgrafla hükûmeti çıkmaza sürüklemişti. Çatalca'da bulunan Başkomutan Vekili ve Harbiye Nazırı İzzet Paşa sonradan gelerek toplantıya katıldı ve Edirne üzerine yapılacak harekâta mahsur görmediğini dile getirdi. Hükûmet, istifa ya da Edirne seçeneğinden Edirne'yi tercih etmişti. Talat Bey heyecanla toplantıdan çıkarak Süleyman Askerî, Cemal Bey ve diğer İttihatçıların olduğu odaya girerek müjdeyi verdi. Toplantıyı müteakip 30 Haziran 1913 akşamı Edirne üzerine taarruz emri orduya verildi.¹⁹

Doğduğu Şehrin Fatihi Olmak: Edirne'nin Kurtuluşu

Süleyman Askerî ve arkadaşlarının yoğun baskıları sonucunda 30 Haziran akşam saatlerinde hükûmetten yetkiyi alan Başkomutanlık Vekâleti, 1 Temmuz 1913 günü ordu birliklerine ileri harekât için hazır olma emrini verdi. Edirne'nin Süleyman Askerî Bey'in yaşamında büyük bir öneme sahip olduğu şüphesizdir. Babası Halil Vehbi Paşa'nın uzun süre görev yaptığı şehirde doğup büyümüş, ilk eğitimini burada almıştı. Elbette Edirne'nin kurtarılması sırasında göstereceği mücadele ruhuna büyük bir coşkunluk verecekti.

Harekâta emirsiz geri çekilme yapılmayacağı gibi, geri çekilme Başkomutanlığın emriyle olacaktı ve ilk hedef Edirne'nin kurtarılmasıydı. 13 Temmuz'da başlayan ileri harekât karşısında

¹⁹ Ragıp, *İttihat ve Terakki Tarihinde Esrar Perdesi*, s. 170-175.

Bulgar Kralı, Türklerin Londra Antlaşmasını ihlal ettiği gerekçesiyle büyük güçlere şikâyet etti. Diğer yandan Bulgar güçleri Türk köylerini yakıp yıkıyordu.²⁰ Takip eden günlerde zayıf Bulgar kuvvetleri mukavemet göstermeden çekilmeye devam ettiler. 21/22 Temmuz 1913 günü Edirne ahalisinin sevinç gözyaşları arasında Türk ordusu şehre girdi. Bulgarların şehri çok önceden boşalttıkları anlaşılırken Enver Bey, sabah saatlerinde müjdeli haberi İstanbul'a çektiği telgrafla bildirdi; Edirne ve Kırkkilise (Kırklareli) kurtarılmıştı. Türk askeri günlük 80 km gibi muazzam bir mesafe kat ederek askerî tarihte eşine ender rastlanır bir ilerleme kaydetmişti.²¹ Süleyman Askerî Bey, doğup büyüdüğü şehri Bulgar boyunduruğu ve işgalinden kurtaran ordunun önemli bir parçası olmuştu.

Doğu Trakya üzerine yapılan harekâta Türk ordusunun karşısına ciddi bir güç çıkmamıştı ve ilerlemenin önünde teknik engel yoktu. Ancak ilk günden itibaren olaya müdahil olmak isteyen devletlerden özellikle de Rusya'nın verdiği nota işleri karıştırdı. Avrupa ilişkileri konusunda mühim sorunlar yaratabileceği gerekçesiyle ordunun bulunduğu hattan daha ileri gitmesi uygun görülmedi.²² Edirne kurtarıldıktan sonra şehri ziyaret eden Dâhiliye Nâzırı Talat Bey'in ayrılırken söylediği "Ah Sultan Selim seni bir daha görebilecek miyim?" sözleri askerî kazanımların siyaseten kaybedilme korkusundan ileri geliyordu.²³ Hükûmetin gelen notalar üzerinde yaptığı değerlendirme de ordunun büyük bir devletle olası bir savaşı göze alamayacağına karar verilmişti.²⁴

Çetecilik veyahut Teşkilat-ı Mahsusa'nın Nüvesi

Trablusgarp Harbi'nden sonra Balkan Harbi'nde de gerek ordu-
dan gerekli verimin alınamaması gerekse de Avrupalı devletlerin

20 TNA, FO, 881/10436.

21 *İkinci Çatalca Muharebesi ve Şarköy Çıkarması*, s. 386-423.

22 Bleda, *İmparatorluğun Çöküşü*, s. 65.

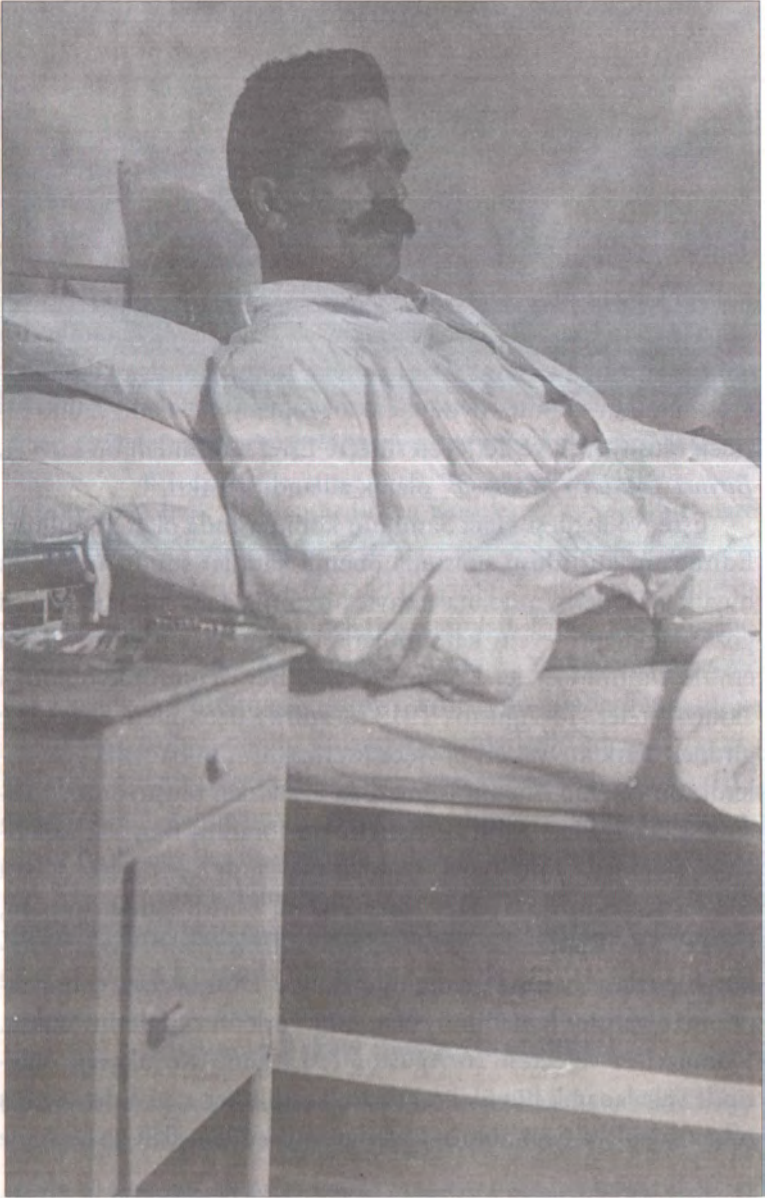
23 Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İştiklerim*, Ankara 2010, s. 109.

24 Türkgeldi, *Görüp İştiklerim*, s. 109.

Meriç'in batısına geçme konusunda yaptıkları baskılar sonucu ikinci kez rutin dışına çıkılarak gayrinizami harp faaliyeti icra edildi.

Türk ordusu, 25 Temmuz 1913'e kadar olan kazanımlarla iktifa edebilirdi. Fakat ya çeteciler, komitacılar yahut gönüllüler? Onları durdurabilecek bir güç var mıydı? Görünürde elbette yoktu. Enver, saraya damatlığı, Hürriyet ve Trablusgarp kahramanlığının yanına bir de "Edirne Fatihî" unvanı eklemişti ki yaptıkları ve yapacakları artık sorgulanabilir olmaktan uzaktı. Trablusgarp dönüşünde tüm ihtimalleri hesaba katarak elinde bir gönüllü/çete kuvvetinin bulunması için hazırlıklara başladı. Makedonya ve Trablusgarp deneyimleri gayrinizami harbin ne kadar değerli olduğunu açıkça ortaya koymuş, özellikle Trablusgarp'ta İtalyanların sahilden iç kesimlere geçmesini engellemişti. Şimdi benzer bir teşkilatı Bulgar ve Yunanlılara karşı tesis edecekti.

Trablusgarp'tan dönmelerini müteakip, Süleyman Askerî geçici görevle Bolayır'a gönderilirken Eşref, Enver Bey tarafından daha özel bir iş ile görevlendirilmişti. Muhtemelen mevcut ordu ile istediklerini yapamadığı takdirde elinde çete benzeri bir kuvvet olmasını istiyordu. Eşref bu iş için biçilmiş kaftandı. Kardeşi Hacı Sami (Selim Sami), iki buçuk yıldır dağdaydı, daha doğru ifadeyle eşkıyalık yapıyordu. Enver'in kafasındaki planı gerçekleştirebilecek kişi Eşref olduğu için bu görev kendisine verildi. O yüzden bu dönemde İstanbul ve çevresinde yaşanan gelişmelerde Eşref ismine rastlanmaz. Bir süre İzmir'e giden Eşref, kardeşi Hacı Sami'nin 300 kadar adamıyla Bandırma'dan savaşa dahil oldu. Eşref'in Gönüllüleri veyahut Eşref'in Çetesi olarak bilinen grup içerisinde her türden insana rastlamak mümkündü; Gönen'den Çakır Efe, Osman Camuşları, Ödemiş ve Aydın'dan zeybekler, hapishane ağaları ile kendi ifadesiyle "şerefli kişiler", Düzce'den Hacıduk Kâmil ve Musa, 150 kadar 15 sene üzeri ve müebbet hapis cezası almış mahkûmlar, 25 idam mahkûmu. Bunların dışında cezaları 15 yıla kadar olanlardan da 600 kişi çeteye kaydedilmişti. Eşref'in ifadesiyle bunların çoğu *dağ turistiydiler* yani devlet tarafından yakalanamayan adamlar.

Görsel 13: Kuşçubaşı Hacı Sami'nin Süleyman Askerî Bey'in Annesi Güzide Hanım'a hediye edilen fotoğrafı. Hacı Sami, Balkan Harbi'nde yaralı olarak hastanede yatarken görülüyor (Aile Arşivi)

Eşref'in çetesi her tür ve renkten adamı barındırıyordu; eşkiyası, valisi, Galatasaraylısı, efendisi, ağası, uşağı...²⁵ Kurulan bu çeteler Edirne'nin kurtarılması için yapılan harekâta 10. Kolordu kadrosunda görev yaptı.²⁶

Yeni Bir Devlete Doğru

Kurulan kalabalık çeteler, Bandırma'dan bindirildikleri vapurla İstanbul'a nakledildikten sonra Meteris Çiftliği gönüllülerin karargâhı haline getirildi ve başlarına Eşref Bey atandı. Bu kuvvetin adı *Emirber Çetesi* olarak belirlenmişti. Komutanı Eşref iken Hacı Sami tabur komutanıydı. Çetenin toplam mevcudu 2.000 kişiden oluşuyordu ve ilerleyen süreçte Eşref tarafından bu kuvvet, *Birinci Teşkilat-ı Mahsusa*²⁷ olarak adlandırılacaktı.²⁸

Eşref ve kardeşi Hacı Sami'nin komutasında olan gönüllüler Edirne'nin kurtuluşu sırasında önemli katkılar sundular. Ancak büyük devletlerin müdahaleleriyle hükûmet daha fazla ilerlemeyi göze alamayıp mevcut kazanımlarla yetinmişti. Enver'in verdiği emirle Umum Çeteler Komutanı Eşref Bey'in emrinde bulunan akıncı çeteler, 15 Ağustos 1913'te Edirne üzerinden Ortaköy'e girdiler. Türk kuvvetleri böylece Meriç sınırının batısına geçmişlerdi. Bu çetenin önemli isimleri şu kişilerden oluşuyordu; Kuşçubaşı Eşref, Hacı Sami, Cihangiroğlu İbrahim Bey, Yüzbaşı İlyas, Üsteğmen Ömer Lütfi, Teğmen Beşiktaşlı Kemal, Kuşçubaşı Ahmet Kaptan, Çakır Efe, Tatar Hasan, Giritli İsmail Kaptan, Çerkes Sait Kaptan ve Mamaka Mustafa Kaptan. Çete, Ortaköy-Papazköy hattına geldiğinde Bulgar Domuzciyef çetesi tarafından vahşice katledilmiş olan 400 Türk'ün cesetlerini buldu. Domuzciyef ve çetesi 16 Ağustos 1913 günü Koşukavak önlerinde yakalanarak büyük oranda imha edilirken çete lideri ve beş subay sağ olarak esir alındı. Çeteden elde edilen silah ve cephane

25 Kuşçubaşı Eşref, *Teşkilat-ı Mahsusa Ne İdi*, İBB Atatürk Kitaplığı, Bel_Mtf_048021.

26 Cemal Kutay, *1913'de Garbi Trakya'da İlk Türk Cumhuriyeti*, İstanbul 1962, s. 110.

27 Safi, *Eşref*, s. 119-122.

28 Kuşçubaşı Eşref, *Teşkilat-ı Mahsusa Ne İdi*, İBB Atatürk Kitaplığı, Bel_Mtf_048021.

Görsel 14: Türk-Bulgar sınırını geçen Süleyman Askerî Bey'in karargâhı (Aile Arşivi)

ile bölgedeki halk silahlandırılırken Koşukavak'ta yerel bir idare kuruldu.²⁹

Bâbiâlî, çetelerin sınırı geçtiği ilk günden itibaren durumdan rahatsız olmuş ve geri dönmelerini istemişti. Enver Bey'in başını çektiği subaylar bunun karşısında durdular. 18 Ağustos'ta Enver Bey imzasıyla Mürettep Nizamiye Fırkası'na gönderilen emirde Koşukavak istikametinde Bulgarlarla müsademe ederek firar etmelerini sağlayan Eşref Bey çetesinin Koşukavak'ta kalması için emir verildiği bildirilmişti. Aynı gün Mürettep Fırka Komutanı Albay Nuri Bey verdiği cevapta bölgedeki olası bir geri çekilmenin İslam ahalisi üzerinde yapacağı olumsuz tesirden bahsediliyordu.³⁰ Görüldüğü üzere askerî kadrolar gayrinizami kuvvetlerle de olsa sınırın batısında olmayı istiyorlardı.

Süleyman Askerî Bey'in Gönüllüleri

Çeteler sınırı geçip Bulgar kuvvetleri ve çeteleri karşısında başarı kazandıkça gerçek manzara ile yüzleşiyorlardı. Kırcaali dahil

29 Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C. 1, Ankara 1992, s. 71-75; Ali Güneş, *Gayrinizami Harp: Balkan Harbi'nde Komita, Çete, Jandarma ve Milisler (1912-1913)*, İstanbul 2020, s. 156.

30 ATASE, BLH, 549. H6. 1. 106.

olmak üzere bölgedeki Müslümanların büyük kısmı Bulgarlar tarafından katledilmişti.³¹

Akıncı çetelerden ilk gelen zaferlerin satır aralarındaki haberler oldukça can sıkıcıydı. Müslüman Türkler vaftiz edildikten sonra zorla Hristiyan yapılmış, Türk isimleri Bulgar isimleriyle değiştirilmiş bazılarıysa katledilmişti. Bulgarların yaptıkları vandallık ve vahşetin sınırı yoktu; dini ve milli değerler hiçe sayılmış, kaza ve köylerin meydanlarına Hristiyanlık sembolü çanlar yerleştirilmişti.

Gelen haberlere en çok üzülenlerden birisi de Mustafa Kemal Bey'di. Doğup büyüdüğü Türk memleketleri kaybedildiği gibi büyük zulümlere duçar olmuştu. Nuri Bey'e hissettiklerini şöyle yazacaktı:

Bir gün duydum ki, Hortacı Süleyman Camisi'nin minaresine çan taktırılmış ve orada yatan babamın kemikleri Yunan palikaryalarının kirli ayakları altında çiğnetilmiştir.³²

Akıncı çeteler ilerledikleri sırada Fahri Paşa Kolordusu'nun Kurmay Başkanı Mustafa Kemal Bey, aynı zamanda kolordu komutanlığına da vekâlet ediyordu. Mağdur soydaşların kurtarılabilmesi için ordu ile hareket etme imkânı yoktu. Bunun üzerine Trabzon Tümeni Kurmay Başkanı Süleyman Askerî Bey ile yeni bir plan geliştirdiler. Eşref tarafından kurulan çete dışında bir de Süleyman Askerî Bey'in emrinde yeni bir gönüllü birlik kuruldu. Bu oluşumun diğerinden farkı, ordudan gönüllü olarak ayrılmış subaylar tarafından kurulmuş olmasıydı. Mustafa Kemal Bey tarafından önceden hazırlanmış olan iki hazır kıta da Süleyman Askerî Bey'in emrine verilince gönüllü birlik azımsanamayacak bir kuvvete ulaştı.³³

Tarihler 18 Ağustos 1913'ü gösterdiğinde Süleyman Askerî Bey'in emri altında çok sayıda subay ve askerden oluşan gönüllü

31 ATASE, BLH, 549. H6. 1. 109.

32 Şerafettin Turan, *Mustafa Kemal Atatürk: Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik*, Ankara 2017, s. 121.

33 *Komitacı: BJK'nin Kurucusu Fuat Balkan'ın Anıları*, s. 18.

birlikler Batı Trakya'ya geçtiler ve Makas'ta bir karakol noktası oluşturuldu. Süleyman Askerî Bey'in gönüllülerinden üç gün önce Batı Trakya'ya geçen Eşref'in akıncı çeteleri başarı kazanarak ilerlemeye devam ediyordu. 18 Ağustos'ta Mestanlı, 19 Ağustos'ta Kırcaali kurtarılırken, buralarda yerel idare tesis edilmişti. Fakat hiçbir başarı cezasız kalmaz düsturuyla hareket eden Başkomutanlık Vekâleti yeni durumu kabul etmemiş, çetelerin geri çekilmesini istemişti. 19 Ağustos 1913 günü Enver Bey imzasıyla çetelere verilen emirde her an geri çekilmek için hazır beklemelemleri emredildi. Bunun üzerinde mevcut kazanımların korunması için çeteler tarafından sınır belirlenmeye başladı. Bu hikâyenin böyle bitmesi kabul edilemez olduğundan, gönüllülerin komutanı Süleyman Askerî ile çetelerin komutanı Eşref Beyler, Enver Bey ile görüşmek üzere Edirne'ye geldiler.³⁴ Yapılan görüşmede Enver Bey ikna edildiği gibi Batı Trakya'da daha geniş bir alanın kurtarılması konusunda mutabakata varıldı. Bunun yanında gönüllü olarak mücadeleye katılan subaylara özel izin verilecekti. Görüşmeye Enver Bey'in yanı sıra Dâhiliye Nazırı Talat Bey ile Edirne Valisi Hacı Adil Bey de katılmışlardı.³⁵ 23 Ağustos 1913'te Edirne Valiliği aracılığıyla Başkomutan Vekili Mehmed Hadi Bey imzasıyla Osmanlı-Bulgar sınırı olarak belirlenen hattın kesinlikle geçilmemesi emredildi.³⁶

Yeni Devlet: Garbî Trakya Hükûmet-i Muvakkatesi

Sınırı geçen Süleyman Askerî Bey ve emrindeki gönüllüler yaşamakta olan uluslararası bir krizinde yardımıyla ilerleme kaydetmeyi başardılar. Bir yıl öncesine kadar Türk toprağı olan bölgede

34 Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C. 1, s. 75-76.

35 Kutay, *1913'de Garbi Trakya'da İlk Türk Cumhuriyeti*, s. 201; Ortaköy görüşmesi olarak bilinen bu toplantıya katılanlar şunlardı; Süleyman Askerî, Eşref, Yüzbaşı Cemil, Yüzbaşı İlyas, Mülâzım-ı Sani Ömer Lütfi, Manastırlı Halim, Yüzbaşı Fahri, İstihkam Yüzbaşı Akkâlı Kâsım, Mülâzım-ı Evvel İskeçeli Arif, Mülâzım Fuat (Balkan) Bey, Beykozlu Reşat, Çerkes Sadık, Beşiktaşlı Ekrem, Topçu Yüzbaşı İhsan, Hüsrev Sami, Çerkes Reşit.

36 BOA, HSDHADB, 2/92.

çok büyük değişiklikler olmuştu. Yunan kuvvetleri İskeçe, Gümülcine ve Dedeğaç'ı Türk ordusu ile beliren çatışma tehlikesini göze alamadıkları için kontrol etmeyerek, buraların uluslararası bir gücün kontrolünde olmasını istemişlerdi. Bunun üzerine 21 Ağustos'ta Dedeğaç hariç olmak üzere İskeçe ve Gümülcine'yi Bulgarlara terk ettiler.³⁷

Ortaköy görüşmesi sırasında Enver Bey'in Batı Trakya'daki Türk bölgelerinin kurtarılması harekâtının genişletilmesi hususunda ikna edilmesi üzerine ilk hedef Kırcaali'de etkin olan Dimitriyef çetesi imha edilerek Batı Trakya'nın en merkezî şehri olan Gümülcine 28 Ağustos'ta, İskeçe de 1 Eylül'de kurtarıldı. Süleyman Askerî Bey'in emrindeki gönüllüler 22-23 Eylül 1913'te Bulgarlarla yaptıkları kanlı çarpışmalar sonrasında Bulgarlar, Yunan işgali altında olan Dedeğaç'a sığınmak zorunda kaldılar.³⁸

28 Ağustos 1913 Perşembe günü akşamı Gümülcine'de Türk komitesi tarafından Osmanlı hükûmetine bağlı olmak üzere geçici bir hükûmet kuruldu.³⁹ Avrupalı elçiler bölgeden aldıkları haberler üzerine konuyla yakından ilgilenmelerine rağmen Sadrazam ve diğer yetkililer, Türk birliklerinin Gümülcine ve Kırcaali'ye ilerlediklerini kesinlikle reddediyorlardı.⁴⁰ Bâbîâlî, belirlenen ya da hoş karşılanacak sınırın ötesine geçmeyi kabul etmesinin büyük sorunlar yaratacağını düşünüyordu. Garbî Trakya Hükûmet-i Muvakkatesi adıyla yeni bir hükûmet kurulurken ilk etapta başkanlığına Müderris Salih Hoca getirildi. Salih Hoca, tıpkı Meriç'in batısına geçildikten sonra kurulan yerel idareler gibi Gümülcine'deki idarenin başkanıydı.

23-25 Ağustos tarihleri arasında İskeçe'de kontrolü sağlamak için saldıran Bulgarların casus oldukları gerekçesiyle haksız yere üç Türk'ü katletmeleri üzerine Müslüman halk göçe başlamıştı. 1 Eylül'de Süleyman Askerî Bey kuvvetleri şehri ele geçirene kadar

37 TNA, 424/248.

38 Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C. 1, s. 75-76.

39 BOA, HSDHADB, 5/7.

40 TNA, 424/248.

600 kadar ev ve iş yerini yağmalayan Bulgarların şehri terk etmelerinin ardından 40'ı süvari olmak üzere toplam 300 Türk'ten oluşan kuvvet İskeçe'ye girdi. Süleyman Askerî Bey'in kuvvetlerinin hiçbirinin üzerinde Türk üniforması yoktu. Bu durum, en ince ayrıntısına kadar düşünülmüş bir devlet operasyonu olduğunun en büyük kanıtıdır. İskeçe halkı kısa sürede kuvvetlerin başındaki kişilerin isimlerini öğrenmişti. Kısa süre önce Trablusgarp'ta savaşmış olan Süleyman Askerî, Eşref ve Hacı Sami Beyler *Türk halkının onurunu kurtarmak için ordudan istifa ederek* Batı Trakya'ya geçmişlerdi. Süleyman Askerî tarafından orduyla ilgilerinin kesinlikle olmadığına beyan edilmesinin temel nedeni Bâbîâlî'yi zor durumda bırakmamak içindi. 2 Eylül'de İskeçe'de yaşayan tüm Müslüman nüfus kayıt altına alınırken içerisinde Bulgarların da görev yaptığı geçici bir hükûmet kuruldu. Süleyman Askerî Bey kuvvetleri İskeçe'deki yerel idareyi tesis ettikten sonra Darıdere ile Ahi Çelebi istikametlerinde ilerlemeye devam ettiler. Bu tarihten sonra İskeçe'den geçen gönüllülerin sayısında günden güne (200 ila 600 arasında) artış yaşanıyordu. Süleyman Askerî Bey'in ilk hedefi Drama'nın kuzeyi ile Nevrekop civarındaki Müslümanları kayıt altına almak ve Bulgar sızıntılarını engelledikten sonra Bulgaristan içlerine ilerlemektir. Ayrıca ilk gün Meriç'i geçtikleri sayı ile değil her geçen gün Edirne civarından gelen yeni kuvvetlerle artan bir güce sahip olan Süleyman Askerî Bey kuvvetlerinin ellerindeki makineli tüfekler sıradan bir güç olmadıklarını gösteriyordu. Eylülün ortalarında gönüllülerin sayısı 20.000 civarındaydı. İskeçe ile eski Bulgar sınırı arasındaki kuvvetler 6.000 iken 3.000-4.000 civarındaki Bulgar kuvvetini yeni sınıra sürmeyi başardılar. Kısa süre içerisinde bölgedeki Türk nüfusunda ciddi bir artış yaşandı. Bunun temel sebebi göç edenlerin geri dönecek cesareti kendilerinde bulmalarıydı. İskeçe'den sonra Bulgarları tepeleyen gönüllüler kısa sürede Melnik, Petriç ve Ustrumca'yı ele geçirdiler.⁴¹

41 TNA, FO, 424/249.

Bulgar zulmü altında ezilen Müslüman Türkler, Süleyman Askerî Bey kuvvetleriyle adeta yeniden hayat bulmuşlardı. Yaşananların başından beri şahidi olan bir gayrimüslim Süleyman Askerî Bey'in bir devlet operasyonunun yeni bir devlet kurmakla sonuçlandığını şöyle ifade etmişti:

Müslümanlar Bulgarların elinde o kadar çok acı çektiler ki, kurtuldukları zaman Bulgar barbarlığının egemenliğine girip katledilmektense ellerinde silahlarla ölmeyi tercih ediyorlar.⁴²

Meriç sınırında bekleyen Türk ordusu, şayet Bâbıâlî Bulgar hükûmetiyle anlaşır ve buradaki Müslümanları *satarsa* tüm unsurlarıyla sınırı geçip gönüllü olarak savaşıacaktı. Tüm bunlar Süleyman Askerî Bey'in her açıdan kısa sürede güçlenmesine neden oldu.⁴³

Tüm bunların yanında bölge halkının gösterdiği eşsiz mücadeleden de bahsetmek gerekir. 93 Harbi'nde Ruslara geçit vermedikleri gibi bu kez de Bulgarların karşısında mücadele etmişlerdi. Süleyman Askerî Bey ve arkadaşlarının bir devlet kurmaya giden süreçte en büyük yardımcıları Batı Trakya Türkleri olmuştu.⁴⁴

Süleyman Askerî Bey kuvvetlerinin Meriç'in batısına geçmesi kısa sürede Yunan ve Bulgar kamuoylarının bir numaralı gündem maddesi haline geldi. Trablusgarp'tan savaşmak için gelen Türk subaylarının kılık değiştirerek sınırı geçtikleri, *başlıbozuk* denilen bu kuvvetlerinin Bulgar köylerini yaktıkları, Rum köylerine ne olacağının bilinmediği ayrıca Bulgar göçünün başladığı gibi söylentiler Yunan başbakanının Girit seyahatini bile engellemişti.⁴⁵

Bâbıâlî, Meriç'in batısındaki Türk askerî varlığını ilk günden itibaren reddedip, kabul etmeme politikasını benimsedi. Avrupalı devletlere sürekli bunun güvencesini verme gayretine girişti. Tüm bunların yanında konsolos raporları Süleyman Askerî Bey'in emrindeki kuvvetlerin faaliyetlerine ve sınır tanımaz

42 TNA, FO, 424/249.

43 TNA, FO, 424/249.

44 Celal Perin, *Batı Trakya'nın Bitmeyen Çilesi: Nevrekoplu Celal Bey'in Hatıraları*, İstanbul 2000, s. 15-16.

45 TNA, FO, 424/249.

ilerleme azmine atıfta bulunuyordu. Süleyman Askerî Bey ve arkadaşlarının ilerlemesi temelde Bulgaristan ve Yunanistan'ı zor durumda bıraktığı gibi hükûmetler birbirlerini işgale göz yummakla suçluyorlardı. Uluslararası ilişkiler bir yana bırakıldığında Süleyman Askerî Bey bölgeye ulaştığında göze çarpan çıplak gerçeklik bir raporun satır aralarına şöyle yansımıştı:

Eldeki kanıtlar camilerin kirletildiğini ve yıkıldığını, köylerin yakıldığını, erkeklerin katledildiğini ve kadın ve kızların sistematik olarak ihlal edildiğini gösteriyordu...⁴⁶

Süleyman Askerî yahut Zeynelâbidin

Süleyman Askerî'nin emrindeki gönüllüler tarafından ele geçirilen bölgelerde tesis edilen yerel idarelerin tamamına *Garbî Trakya Hükûmet-i Muvakkatesi* adı verilirken bunların üzerindeyse *Garbî Trakya Hükûmet-i İcraiyesi* bulunuyordu. Süleyman Askerî Bey, bu devletin icra reisi/devlet başkanı olmuştu. Hükûmetin İcra Reisi ve Erkân-ı Harbiye Umumiye Reisi unvanını kullanıyor olması devlet başkanlığının yanı sıra genelkurmay başkanlığı vazifesini de üstlendiğini göstermektedir. Kısacası hükûmetin en yetkili ismi Süleyman Askerî Bey'di. Kurtarılan bölgelerde oluşturulan mevki ve cephe komutanları doğrudan kendisine bağlıydı. Yeni hükûmetin iki numarasını Kuşçubaşı kardeşler paylaşıyordu; Eşref ve Hacı Sami. Eşref, *Umum Çeteler Kumandanı*, Hacı Sami ise *Millî Müfettiş* olarak görev yapıyordu.⁴⁷ Eşref sonraki dönemlerde yazdığı mektup ve yazılarda aslında hükûmetin gerçek reisinin kendisi olduğunu ancak çarşı pazar Fransızcası ile iş göremeyeceğini düşündüğü için görevi Süleyman Askerî Bey'e devrettiğini iddia etmiş olmasına rağmen bu durumu doğrulayacak belge bulunamamıştır.⁴⁸ Kaldı ki Eşref'in 1950'li yıllarda tarihin akışını tahrif edecek ve kendisinin rolünü abartacak şekilde

46 TNA, FO, 424/248.

47 Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, C. 1, s. 77.

48 Safi, *Eşref*, s. 125-130.

yazım faaliyetine giriştiği akademik yayınlarla tespit edilmiştir.⁴⁹ Bölge halkı tarafından Süleyman Askerî Bey o kadar benimsenmiştir ki kendisine *Paşa* veyahut *Müşir* Süleyman Askerî olarak hitap edilmiştir.⁵⁰

Bazı kaynaklar tarafından *önemsiz ve geçici bir hükûmet* nazarıyla bakılan bu oluşumun gerek Osmanlı gerek Balkan gerekse de Avrupalı devletler tarafından muhatap alınmak zorunda kalınması, teknik olarak bu ülkeler tarafından tanındığının delilidir. Bu durum Süleyman Askerî Bey'in kurduğu devleti/hükûmeti meşru hale getirir. Öyle ki Bulgarlar doğrudan görüşme yaparken Yunanlılar Dedeâğaç'ı bu hükûmete teslim etmek zorunda kalmışlardır.

Süleyman Askerî Bey, Kolağası rütbesiyle geçtiği Batı Trakya sınırında yeni bir devlet hükûmet kurup, devlet başkanı olmuştu. 29 yaşını tamamlayıp 30'undan gün alan genç bir subay için oldukça büyük ve kıskanılacak bir başarı elde etmişti. Batı Trakya'da bulunduğu sürede ilginç bir şekilde *Süleyman Zeynelabidin*⁵¹ müstearını kullanmayı tercih etti. Bâbîâlî ile yaptığı yazışmalarda da bu ismi kullanmıştı. Müstearı aynı zamanda dedesi Süleyman Zeynelabidin'in ismiydi. Enver Bey, bu dönemde Süleyman Askerî ve Eşref Beylere gönderdiği telgraf ve yazılarda *Suavi* takma adını kullanmayı tercih etti. Bu yönüyle bakıldığında gizlenmek veya saklanmak için yapılmış bir girişim gibi durmamaktadır. Aslında bu durum Türk gayrinizami harp tarihinde sonradan sıklıkla rastlayacağımız müstear ad veyahut kod adı kullanma geleneğinin de başlangıcını teşkil etmektedir.

Gönüllü ve çetecilerin Meriç Nehri'nin batısına geçmesiyle başlayan süreç bir anda şekil değiştirmiş, yeni bir hükûmete hatta devlete evrilmeye başlamıştı. Öyle ki kısa süre içerisinde; Koşukavak, Mestanlı, Kırcaali, Gümölcine, İskeçe, Eğridere ve

49 Safi, *Eşref*, s. 25-48, 259-260.

50 Perin, *Nevrekoplu Cemal Bey'in Hatıraları*, s. 40.

51 BOA, DH. KMS., 1/35.

Daridere'yi içerisine alan bir devlet görünümüne bürünmüştü. Bu durum Sofya merkezli Bulgarları endişelendirdiği gibi İstanbul'da hükûmeti de ziyadesiyle telaşa sevk etmişti. Başkomutanlık Vekâleti bu girişme en başından beri karşıydı ve fikrinde sapma yoktu. Gönüllüleri tekrar tekrar geri çağırdı. Süleyman Askerî ve arkadaşlarının buna bir cevap vermeleri gerekiyordu. Ya hiçbir şey olmamış gibi geri dönecekler ya da bağımsız olacaklardı. O güne kadar muhtar/eyalet görünümünden bir anda sıyrılarak 25 Eylül 1913 günü kurdukları hükûmetin bağımsızlığını/istiklalini resmen tüm dünyaya ilan ettiler. Süleyman Askerî Bey tarafından Fransızca kaleme alınan nüsha yabancı temsilciliklere gönderildi.⁵²

Görsel 15: Komitacı kıyafetiyle Batı Trakya Hükûmeti Reisi Süleyman Askerî Bey

Bâbüalî'nin temel yaklaşımı İstanbul'da Bulgarlarla devam eden barış görüşmelerinin akamete uğramamasıydı. Yunanistan görüşmelerden sonuç alınmaması için yoğun bir çaba içerisindeydi. Tam bu sırada Süleyman Askerî Bey tarafından yayınlanan bağımsızlık bildirisi Yunanistan'a aradığı fırsatı vermişti. 2 Ekim 1913'te Dedeağaç şehri ile limanı Yunanistan tarafından Garbi Trakya Hükûmeti'ne teslim edildi. Süleyman Askerî Bey bu gelişmeleri anlayacak kadar zeki bir kişiydi. Dedeağaç piskoposu aracılığıyla Yunan hükûmetine gönderdiği notada şayet Dedeağaç'ı teslim etmezlerse büyük bir yıkıma hazır olmaları hususunda uyarılmıştı. Yunanlılar ayrıca *köylü/komitacı kılığında* bölgeye girmiş olan Süleyman Askerî Bey kuvvetlerinin sayısının tam olarak farkındaydı. Süleyman Askerî Bey kuvvetleri ile Yunan kuvvetleri gazetelerin yanıltıcı haberlerine rağmen hiç çatışmaya girmemişlerdi. Bulgarlarla olan

52 Biyıklioğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, C. 1, s. 79.

ihtilafı devam ederken Osmanlı ile ilişkileri gergin olan Yunanistan aradığı desteği bulamayacağını bildiği için Dedeâğaç'ı terk etme hususunda tereddüt göstermedi.⁵³

Süleyman Askerî Bey, 4 Ekim 1913'te Dedeâğaç'taki törende halka yaptığı seslenişte oldukça vatansever ifadeler kullanmıştı. Ayrıca Batı Trakya'nın halkının tamamının emniyetinin sağlanacağına yönelik güvence verdi.⁵⁴

Devlet Başkanı Olarak İcraatları

İstanbul Muhafızı Cemal Bey (Paşa) anılarında Garbi Trakya Hükûmeti'nin Süleyman Askerî Bey'in liderliğindeki Teşkilat-ı Mahsusa tarafından kurulduğunu kaydetmiştir. Süleyman Askerî Bey'in Garbi Trakya Hükûmeti'ndeki günleriyle ilgili şöyle der:

Süleyman Askerî Bey, biraz aceleci ve biraz da nikbin olmasına rağmen pek mükemmel ve müteşebbis bir idare adamı sayılabilirdi. Yüksek zekâsı, son derece cesaret ve fedakarlığıyla muhitine itimat ve emniyet veren bu mümtaz şahsiyetin Batı Trakya teşebbüslerinden, sonradan İstanbul Konferansı ve ardından Türk-Bulgar ittifakı esaslarının tespiti sırasında pek çok siyasi istifadeler sağlanmıştır.⁵⁵

Cemal Bey'in yukarıda ifade ettiği gibi Garbi Trakya Hükûmeti'nin kurulması yalnızca bölgedeki Türk halkının korunmasını sağlamamış dahası Birinci Dünya Harbi'nde Türk-Bulgar ittifakının kapısını aralamıştır.

Süleyman Askerî Bey'in devlet başkanlığı yaptığı Garbi Trakya Hükûmeti'nin sınırları şu şekildeydi; Batıda Mesta-Karasu Nehri ile Yunanistan'a, doğuda Meriç Nehri ile Osmanlı Devleti'ne, kuzeyde Filibe'nin güneyinden geçen bir çizgiyle Bulgaristan'a ulaşıyordu. Kırcaali, Mestanlı, Ortaköy, Koşukavak, İskeçe, Gümölcine, Dedeâğaç hükûmetin önemli merkezleriydi.⁵⁶

53 TNA, FO, 424/249.

54 Fortna, *Kuşçubaşı Eşref*, s. 181.

55 Cemal Paşa, *Hatıralar*, s. 62-63.

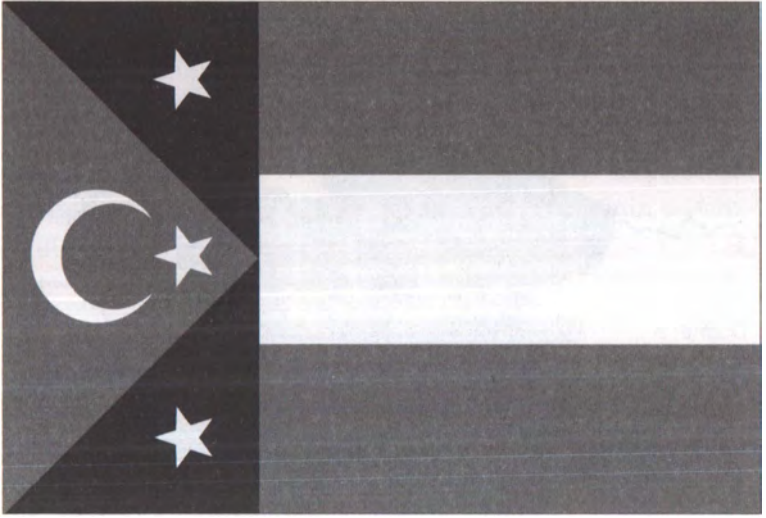
56 Nadir Yaz, *Ağlayan Batı Trakya*, İstanbul 1986, s. 139.

Görsel 16: Batı Trakya Hükümeti'nin sınırlarını gösteren harita

Yunanistan tarafından terk edilen Dedeagac, stratejik ve ekonomik açıdan oldukça önemli bir şehirdi. Avrupa ile temas hattı oluşturabileceği gibi yeni devletin deniz bağlantısını güçlendirmişti. Bu durum liman üzerinden yapılacak ticaret ile büyük kazançlar elde etmek anlamına da geliyordu. Süleyman Askerî Bey, bağımsız bir devletin alametlerinin neler olduğunu çok iyi bildiği için işe buradan başladı. Üzerinde ay-yıldız, bulunan yeşil, beyaz ve siyah renklerden oluşan bayrak devletin resmî bayrağı olarak kabul edildi⁵⁷ ve hakimiyet sahasının tamamı bu bayraklarla donatıldı. Süleyman Askerî Bey ayrıca *Garbî Trakya Kuva-yı Milliye Kumandanı* unvan ve yetkilerini kullanmaya başladı. Devletlerin içindeki saygınlığı kadar dışta da saygın olması gerekir prensibinden hareketle, yeni devletin sesini tüm dünyaya duyurabilmek için Samuel Karaso isimli bir Musevi aracılığıyla Batı Trakya

57 Dedeagac'ta bir Fransız aracılığıyla Rum terziye ilk örneği yaptırılan bayrağın siyahı matemi, ay-yıldız Türklüğü, yeşil İslami vahdeti, beyaz ise girişilen mücadeleden yüz akıyla çıkmayı temsil ediyordu. Bkz. Kutay, *1913'de Garbî Trakya'da İlk Türk Cumhuriyeti*, s. 231.

Görsel 17 Batı Trakya Hükûmeti'nin bayrağı

Ajansı'nı kurdurdu. Ajansın ilk işi Türkçe ve Fransızca dillerinde yayın yapacak olan *Independent* adlı bir gazete çıkartmak olacaktı. Lâkin bu girişim teşebbüsün ötesine geçemedi.⁵⁸

Süleyman Askerî Bey'in liderliğinde Batı Trakya'daki mezalime son veren mücadele sırasında Türklere zulüm yaptıkları tespit edilen ve sağ olarak ele geçirilen kişiler halk mahkemeleri tarafından avukat tutmalarına müsaade edilerek yargılandı. Suçlu olanlar kurşuna dizilmek suretiyle idam edildi.⁵⁹

Nüfus istatistikleri hükûmetin kurulduğu bölgenin Türk şehirleri olduğunu tüm çıplaklığıyla ortaya koyuyordu. Gümülçine'de 122.677 Müslüman Türk'e karşılık 14.568 Bulgar ve 11.329 Yunan yaşıyordu. Dedeâğaç sancağındaki 23.438 Müslüman Türk'e karşılık, 14.539 Yunan ile 1.499 Bulgar nüfus bulunuyordu.⁶⁰ Bu rakamlar Süleyman Askerî Bey'in hükûmet

58 Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, C. 1, s. 81.

59 Süvari Alb. Dimitriyof, Alb. Nikoloviç, Tane Kaptan, Voyvoda Dana ve Koşukavak Belediye Başkanı Basil yargılama sonrası kurşuna dizilerek idam edildiler. Bkz. Ahmet Aydın, *Batı Trakya Faciasının İyüzü*, İstanbul 1971, s. 197

60 TNA, FO, 424/248.

sınırları içerisinde kolay ve uyumlu bir yönetim kurmasını kolaylaştırdı.

Kurtlar sofrası görünümündeki bir coğrafyada yaşayabilmenin güvenlikten geçtiğini çok iyi bilen Süleyman Askerî Bey, bağımsızlıktan sonra mesaisinin büyük kısmını bu konuya ayırdı. Bıyıklıoğlu, Süleyman Askerî Bey'i bu konuda şöyle tanımlayacaktır:

Süleyman Askerî Bey'in Bulgarlara karşı Batı Trakya'nın savunulmasını sağlayacak tedbirleri, müstakil olarak hareket etmesini bilen, zeki ve çok anlayışlı bir kurmay, cesur ve tedbirli bir kumandan ve idealist bir yurt sever ruh ve duygusuyla, en ince teferruatına kadar tertiplemediği görülmemektedir.⁶¹

Süleyman Askerî Bey, Bulgarların büyük kuvvetlerini Hasköy civarında topladıklarını bildiğinden kuvvetlerini en güvendiği askeri ve yoldaşı olan Yüzbaşı Cemil Bey komutasında Darıdere'de topladı. 1.800'ü silahlı 1.200'ü silahsız olan bu kuvvetin toplamı 3.000 kişiydi. İkinci derecede önemli gördüğü Kırcaali'ye 2.300 kişilik bir yığınak yapmıştı. Olası Bulgar saldırısına karşı planı şöyle işleyecekti; Mestanlı ve Eğridere ileri mevziler olarak belirlenip zayıf kuvvetler bırakılacak, bu kuvvetler zorda kalırsa Kırcaali ve Darıdere'ye çekilip savunma yapacaklardı. Gümölcine, İskeçe ve Dedeoğlu gibi bölgeler devletin iç bölgeleri olduğundan daha zayıf kuvvetler bu şehirlerde bırakıldı. Garbi Trakya Hükûmeti'nin ordusu için İstanbul'dan silah ve cephane S. Aslan müstearını kullanan Kurmay Sabit Bey tarafından getiriliyordu. Eylül 1913 itibarıyla gelen silahlarla birlikte 8-10 bin civarında bir güce erişilmişti.⁶² Türk ordusu tarafından Garbi Trakya Hükûmeti'ne sevk edilen silahlar tamir edilmiş Martin tüfeklerinden oluşuyordu ve 10 bin civarında bu tüfeklerden getirilmişti.⁶³

Kuruluş beyannamesinde açıkça yazdığı üzere devlet sınırlarının giriş çıkışında pasaport uygulaması yapılmıştır. Öyle ki

61 Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, C. 1, s. 82.

62 Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, C. 1, s. 82.

63 *Fuat Balkan'ın Anıları*, s. 22.

Görsel 18: Batı Trakya Hükûmeti Başkanı Süleyman Askerî Bey halkı selamlarken
(Aile Arşivi)

İstanbul Muhafızı Cemal Bey, Süleyman Askerî Bey ile görüşmek üzere sınırı geçmek istediğinde sınır muhafızları tarafından pasaportu olmadığı gerekçesiyle sınır kapısından içeri alınmak istenmemişti. Pasaport uygulamasının yanı sıra hükûmete ait pullar da piyasaya sürüldü. Bulgar pullarının üstünde sürşarj işlemi yapılarak postalarda kullanılmaya başlandı.⁶⁴ Bağımsızlıktan sonra Süleyman Askerî Bey tarafından yazılan marş, milli marş olarak kabul edilmişti.⁶⁵ Hafız Ali Galip Efendi, Süleyman Askerî Bey'e Batı Trakya Türklerinin millî bir marşı olmadığını söyleyince 3 Eylül 1913'te Dedeağaç'ta *Ey Garbi Trakyalı asil Türk çocuğu ne mutlu sana* mısralarıyla başlayan marşı kaleme almıştır.⁶⁶

Garbi Trakya Hükûmeti kurulduktan sonra Süleyman Askerî Bey'in en önem verdiği hususun asayiş olduğuna neredeyse şüphe yoktur. İngiliz arşiv belgeleri hükûmet döneminde asayişin uzun süre sonra ilk kez mükemmel bir şekilde sağlandığını defalarca tekrar etmektedir. Asayiş kısa sürede tesis edilip giriş-çıkışlar kontrol

64 Kutay, *1913'de Garbi Trakya'da İlk Türk Cumhuriyeti*, s. 178-224.

65 Nevzat Gündoğ, *1913 Garbi Trakya Hükûmet-i Müstakilesi*, Ankara 1987, s. 139.

66 Yalçın Koçak ve Ertan Özyiğit, *Batı Trakya Türk Cumhuriyeti 100. Yıl Anısına*, İstanbul 2014, s. 440.

altına alındığı için bu en çok Yunanistan'ı rahatlatmıştı. Bunun yanında Türk gönüllülerin sürekli Meriç'in batısına geçerek Gü-mülcine ve İskeçe'ye ulaşmaları ziyadesiyle endişelendirmişti.⁶⁷

İdareyi tesis eden Süleyman Askerî Bey, kaza ve nahiyelere fedakâr insanları tayin ederken her makam için özel olarak mü-hürler yaptırdı. Zorla Hristiyanlaştırılan ahalinin yeniden Müs-lümanlığa dönmesi için oluşturulan din adamlarından müteşek-kil heyetler, Gü-mülcine, İskeçe, Darıdere, Eğridere, Paşmaklı ve Devlen kazalarına gönderildi. Kelime-i Şehadet getirerek yeniden dinlerine dönmeleri için heyetler bölgeyi gezerken köy meydan-larına asılmış olan çanlar da indirildi. Süleyman Askerî Bey'in bu tutumu karşısında zorla dinleri değiştirilip, namaz kılmala-rı yasaklanan; sakalları kesilerek küçük düşürülen ve Hristiyan isimleri verilen Müslüman Türkler, gönüllü olarak Garbi Trakya Hükûmeti'nin kuvvetlerine katılmaya başladılar. Bulgarlar ayrı-ca müsadere usulüyle Türklerin mallarına el koymuştu. Misliyle mukabele eden Süleyman Askerî Bey, kurdurduğu müsadere ko-misyonlarıyla Türklerin mallarını geri aldı. Dedeagaç, Sofulu ve Ferede'deki Bulgarlar mukavemet gösterince Yüzbaşı İlmi Bey'in komutasındaki müfreze tarafından tüm Bulgar köyleri yakıldı ve Türklerin el konulan küçükbaş hayvanları geri alındı. Fakat bu hususta birtakım tatsız hadiseler de yaşandı. Türklerin kurtarı-lan küçükbaş hayvanları Çerkes Ethem'in kardeşi Reşit tarafın-dan Yunanlılardan kiralanan gemiye doldurularak Dedeagaç'tan Bandırma'daki kendi çiftliğine gönderilmek istendi. Süleyman Askerî Bey'in durumdan haberdar olmasıyla hemen Enver Bey bilgilendirildi ve hayvanlar İstanbul'un et ihtiyacı için kullanıldı. Elde edilen muazzam para Batı Trakya Türklerinin İstanbul'daki eğitimleri için harcandı.⁶⁸ Bu süreç içerisinde Kuşçubaşı Eşref, bölgeden gasp ettiği sayıları 16.000'e ulaşan küçükbaş ve büyük-baş hayvanı İzmir'e götürdü.⁶⁹

67 TNA, FO, 424/249.

68 Fuat Balkan'ın Anıları, s. 21-22.

69 Safi, Eşref, s. 295

Süleyman Askerî Bey'in planında Kırcaali'de 17.500, Darıdere'de 8.490, Gümülcine'de 35.000 (jandarma görünümünde yarı piyade) olmak üzere 61.000 kişilik silahlı bir kuvvet oluşturmak bulunuyordu. Bıyıklıoğlu tarafından tespit edilen rakamlara göre 29.170 kişilik bir kuvvetin oluşturulduğu görülmektedir. Bunun için gerekli olan en önemli konu para yani ekonomik güçtü. Öncelikli olarak bir bütçe yapılmasının gerekliliği noktasından harekete geçildi. Örneğin Gümülcine'nin bir yıllık gideri 3.421.521 kuruşken aylık maaş masrafı 74.780 kuruştur. Yapılan hesaplamalara göre piyade er 200 kuruş, süvari 350 kuruş, kaza ve hükûmet reisleri 1.000 kuruş, hükûmet reisi olarak kendisine de 2.000 kuruşluk maaş belirlemişti⁷⁰ Trablusgarp Harbi sırasında hazırladığı *hurma senetleri* ile maaşların dağıtımını işlerinde edindiği tecrübe şüphesiz çok fazla işine yaramıştı.

Bir Gazetecinin Gözünden

Garbi Trakya Hükûmeti ile ilgili arşiv belgelerini incelerken ilginç birkaç belgeye rastladım. Söz konusu belge özetle *Anal* Muhabiri Mösyö Mérat'ın Gümülcine'deki Garbi Trakya Hükûmeti'ne gitmek için izin arayışlarını ve izni alabilmesini içeriyordu. Mösyö Mérat, muhtemelen Süleyman Askerî Bey tarafından yukarıda bahsedilen Fransızca bağımsızlık bildirisinden sonra olanları yerinde görmek için gelen bir gazeteciydi. Bütün yollar Enver Bey'e çıktığı için yapılan uzun görüşme ve yazışmalardan sonra Eylül 1913'ün son günlerinde Gümülcine'ye gitmesine müsaade edildi.⁷¹

Mösyö Mérat, Gümülcine'ye geldikten sonra Süleyman Askerî Bey ile görüştü, lâkin dönem içerisinde yapılan görüşmenin yayınlanıp yayınlanmadığı hususunda kesin bir bilgiye ulaşmak mümkün olmadı. Ancak, ilginç bir tarihte -Süleyman Askerî Bey hayatını kaybetmesinin üzerinden bir buçuk yıla yakın zaman geçmesini müteakip- Mösyö Mérat'ın yaptığı görüşme *Excelsior*

70 Aydın, *Batı Trakya Faciasının İçyüzü*, s. 203-204.

71 BOA, HSDHADB, 2/97; BOA, DH. KMS., 1/5; BOA, HSDHADB, 2/23.

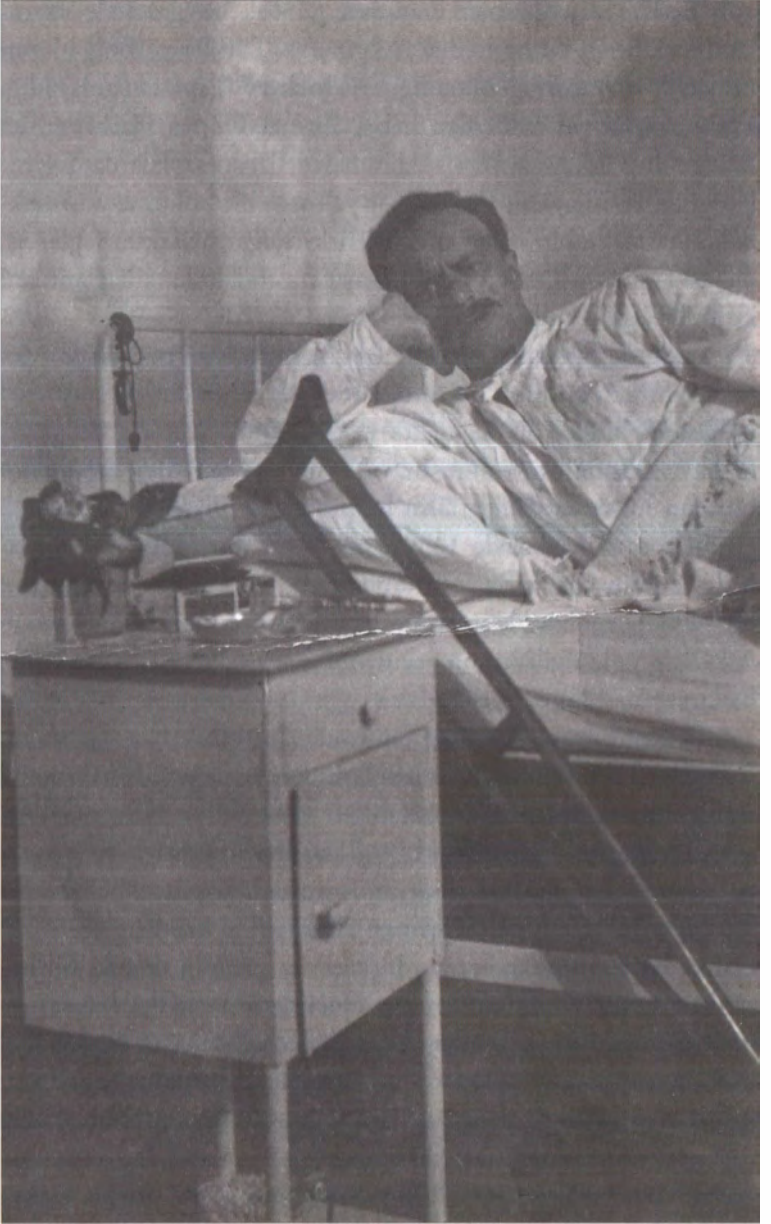
adlı Paris'te yayın yapan Fransızca günlük bir gazetede yayınlandı. Haberin başlığı oldukça ilginçti: "Türkler ve Bulgarlar'ın müttefik ve suç ortağı olmadığı zamanlarda". Buradan anlaşıldığı üzere tam üç yıl bekletilen haber Birinci Dünya Harbi'nin en heyecanlı günlerinde servis edilmişti.⁷² İleriki sayfalarda değinileceği üzere Süleyman Askerî Bey yalnızca bir hükûmet kurmakla kalmamış, takip eden süreçte Türk-Bulgar ittifakını sağlamış, dahası Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki kara bağlantısını kurmayı başarmıştı.

Haberde Süleyman Askerî Bey'in muhtemelen Mösyö Mérat tarafından çekilmiş bir fotoğrafına yer verilirken -ki araştırma safhasında başka bir kaynaktan rastlamadım- içerikte Bulgarlar hedef tahtasına oturtulmuştu. Süleyman Askerî Bey tarafından kurulan hükûmet Bulgarların başına gelen bir talihsizlik olarak görülüyordu. Makalede Edirne'nin nasıl kurtulduğu, Avrupalı devletlerin baskısıyla Edirne'den daha ileri gidilemediği uzun bir şekilde açıklandıktan sonra bağımsız hükûmet ve Süleyman Askerî Bey ile ilgili kısma geçiliyordu. Bu habere kadar Avrupa halkı yaşananların az ya da daha çoğunu öğrenememişti.⁷³

Türk ordusunun Edirne sınırında durdurulmasından sonra İttihat ve Terakki'nin güçlü isimlerinden ve değerli bir Osmanlı subayı olan Süleyman Zeynelabidin -İstanbul'da Süleyman Askerî Bey adıyla bilinen- Enver ve Talat Bey'in emriyle sefere çıktı. Üzerindeki Osmanlı subay üniformasını komiteci benzeri bir kıyafetle değiştirmişti. Süleyman Askerî Bey kendisiyle birlikte Osmanlı ordusundan ayrılan birkaç yüz gönüllü ile eski bir başıbozuk/çete lideri olan Eşref ve Hacı Sami ile birleşti. Sırasıyla önce Ortaköy'e oradan Koşukavak'a geçip Makas'ta bir karakol kurduktan sonra Bulgar otoritesine baş kaldırarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdi. Mösyö Mérat, Garbi Trakya Hükûmeti'nin başkanlığı konusuna da açıklık getirmişti. Buna göre Süleyman Askerî Bey Gümülcine'de kurulmuş Bağımsız Garbi Trakya

72 *Excelsior*, 23 Eylül 1916, No: 2139.

73 *Excelsior*, 23 Eylül 1916, No: 2139.

Görsel 19: Balkan Harbi esnasında yaralanan Kuşçubaşı Eşref tarafından Süleyman Askeri Bey'in Annesi Güzide Hanım'a hediye edilen fotoğraf (Aile Arşivi)

Hükûmeti'nin hem yasama hem yürütme erkini elinde bulundurduğu gibi aynı zamanda başkomutandı. 15 gün gibi kısa bir süre içerisinde *Süleyman'ın Ordusu* sınırları içerisindeki Bulgar askerlerini önüne katıp sürerek Köstendil'den Edirne'ye ulaşan geniş sınırlara ulaşmıştı. *Süleyman'ın Ordusu* kısa süre içerisinde 30 bin kişi gibi muazzam bir güce ulaşmayı başarmıştı. Makaleye göre Enver, sürekli olarak Süleyman Askerî Bey'in emrine yeni ordu birlikleri göndermeye devam etti ve daha iyi teşkilatlanıp silahlandıklarında yeni hedefleri Dedeağaç olmuştu.⁷⁴

İki ay gibi kısa bir sürede yaptıkları oldukça muazzamdı. Sınırları içerisindeki her şehre bir vali, belediye başkanı atadığı gibi vergileri de kusursuz şekilde topladı. Pratikte ulaşılması gereken hedef tam olarak buydu. Kurduğu resmî telgraf ağıyla ve özellikle de Avrupa'ya gönderdiği elçilerle Bulgarların Batı Trakya'da yaptıkları mezalimleri de anlatmayı başardı.⁷⁵

Garbi Trakya Hükûmeti'nin Sonu

Süleyman Askerî Bey, Garbi Trakya Hükûmeti'nin işleriyle uğraşırken İstanbul ile Sofya arasındaki görüşme trafiği hızlanmış, büyük devletlerden yardım alamayacağını anlayan Bulgaristan, ordusunu terhis etmişti. Yapılan görüşmeler sonucunda 29 Eylül 1913 tarihinde imzalanan barış antlaşmasıyla yeni bir safhaya girildi. İstanbul Antlaşması'na göre Türk-Bulgar sınırı Kırklareli ve Edirne'yi Türk toprağı olarak tanıırken Garbi Trakya Hükûmeti'nin toprakları Bulgaristan'a terk ediliyordu.⁷⁶

Dâhiliye Nazırı Talat Bey tarafından 7 Ekim 1913'te Edirne'ye gönderilen telgrafta Bulgarlarla yapılan barış görüşmelerinin gayet samimi geçtiğinden ve artık Garbi Trakya Hükûmeti'ne gerek kalmadığından söz ediliyordu. Birkaç gün içerisinde Bulgarların bölgeyi kontrol almak için asker gönderecekleri ve

74 *Excelsior*, 23 Eylül 1916, No: 2139.

75 *Excelsior*, 23 Eylül 1916, No: 2139.

76 Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları)*, C. 1, Ankara 1953, s. 457-477.

bunlara karşı konulmaması özellikle isteniyordu.⁷⁷ Garbi Trakya Hükûmeti, gelinek nokta itibariyle yalnızca Türk-Bulgar ilişkilerinin değil aynı zamanda Bulgar-Yunan ilişkileri için de tehdit unsuruydu. İki hükûmetin sınır komisyonu görüşmeleri 13 Ekim 1913'te İskeçe üzerinde tıkanmıştı bir başka ifadeyle İskeçe dışında anlaşma sağlanmıştı.⁷⁸

Süleyman Askerî Bey, İstanbul'da imzalanan antlaşmaya en başından itibaren karşı çıktı ve kabul etmeyeceklerini ilan etti. O, Garbi Trakya Hükûmeti'nin devam etmesini arzu ediyordu. Oysa, Osmanlı hükûmeti Bulgarlara hiçbir direnişle karşılaşmadan söz konusu toprakları işgal edeceklerinin garantisini vermişti. Buna karşılık Bulgarlar zulüm yapmayacaklarını ve orada yaşayan Türklere birtakım haklar vereceklerini vadetmişlerdi. Süleyman Askerî Bey İstanbul hükûmetine şöyle bir mektup yazarak müracaat etti:

Arkadaşlarım üzerinde pek büyük bir itimad ve şiddetli bir manevi tesiri haiz olan İstanbul Muhafızı Cemal Bey hemen buraya gönderilerek, hükûmetin görüşü ve taahhütlerinin sebep ve derecesi hakkında bir açıklama yaptırtmayacak olursa, Bulgar kıtalarının huduttan Batı Trakya'ya hareketi esnasında mukavemet görmesi ve binaenaleyh kan dökülmesi muhakkaktır.⁷⁹

Süleyman Askerî Bey yukardaki mektubun İstanbul'a ulaşmasından dört beş saat sonra kendisi de şehre geldi ve Hariciye, Harbiye ve Dâhiliye Nazırları ile müzakerelere başladı. Yapılan görüşmelerde Cemal Bey'in bizzat Gümölcine ve İskeçe'ye kadar giderek oralardaki insanları ikna etmesi konusunda uzlaşmaya varıldı. 18 Ekim'de yola çıkan Cemal Bey'e Sabit Bey'de eşlik etti.⁸⁰ Cemal Bey, Bulgar Elçisi Toşef'e kendisinden haber alınmadan işgale girişilmemesini bildirdikten sonra Edirne, Dimetoka,

77 BOA, HSDHADB, 2/4.

78 TNA, FO, 424/249.

79 Cemal Paşa, *Hatıralar*, s. 63-64.

80 BOA, HSDHADB, 2/91.

Dedeğaç üzerinden Gümülcine ve İskeçe'ye ulaştı. Süleyman Askerî Bey sonradan Cemal Bey'e katılmıştı. Bir hafta kadar süren görüşmeler neticesinde Cemal Bey, Bulgar komutanına şartları bildirdikten sonra işgal hareketi başlayacaktı.⁸¹

16 Ekim'de Sofya'dan yola çıkan 35.000 kişilik Bulgar kuvveti Gümülcine, İskeçe ve Lagos limanının kontrolünü sağlamak için harekete geçti. Ancak bu operasyonun başarısı Süleyman Askerî Bey kuvvetlerinin tavrına bağlıydı. 20 Ekim'de bölgenin tamamen Bulgarlara terk edilmesi gerekirken Süleyman Askerî Bey kuvvetlerinin bölgeden ayrılmaları bir kenara yeni cephane ve erzak kolları bölgeye nakledilmişti.⁸²

Gayrinizami kuvvetler tarafından bir devlet operasyonu olarak yürütülen ve ilk aşaması uygulanan Batı Trakya çıkarması Süleyman Askerî Bey'in liderliğinde bir devlete evrildikten sonra İstanbul-Gümülcine ilişkilerindeki gerginleşme daha doğrusu kurulan devletin lağvedilmesi meselesinde gönüllülerin ikna edilebilmesi için İstanbul Muhafızı Albay Cemal Bey gönderilmek zorunda kalınmıştı. İngiliz raporları Türk-Bulgar anlaşmasının hemen sonrasında İskeçe'deki yönetimden halkın oldukça memnun olduğunu ve yabancılara büyük saygı duyulduğunu bunun yanında Müslümanların Yunanlılardan ziyade Bulgar nefretlerinin devam ettiğini kaydediyordu. İskeçe halkı yeni hükûmetlerinin Edirne'yi de içine alacak şekilde gelişmesini hatta Edirne'nin başkentleri olmasını istiyorlardı. Bulgarlara yönelik nefretleri devam ettiği için, onların egemenliğine direneceklerini açıkça dile getiriyorlardı. Süleyman Askerî Bey'in kuvvetleri İskeçe ve civarında zaman zaman Bulgar çeteleriyle mücadele halindeydiler. İngilizler Süleyman Askerî Bey idaresindeki hükûmetin alt birimleri olan yerel yönetimler ile Meriç'in ilerisindeki idarenin yani Osmanlı'nın bir bütün olduğu konusunda şüphe duymuyorlardı. Elleri gelen istihbarat raporları subay ve mühimmat yüklü tren seferlerinin antlaşmaya rağmen hız kesmeden devam

81 Cemal Paşa, *Hatıralar*, s. 63-64.

82 TNA, FO, 424/249.

ettiğini gösteriyordu. Dedeâğaç, Süleyman Askerî Bey'in hükûmetine terk edilirken Yunanlılar bu şehirdeki tüm tren ve vagonları götürmüşlerdi. Buna rağmen Garbi Trakya Hükûmeti sınırlarındaki tren seferleri devam ediyordu ve en son 11 Ekim 1913 günü iki kamyon dolusu mühimmat bölgeye ulaşmıştı.⁸³

Cemal Bey tarafından isteksiz davranan subaylar Türk-Bulgar antlaşmasının gizli maddeleriyle ikna edilmeye çalışıldı. 23 Ekim 1913'te İskeçe'de halka yapılan bildiride 5.000 kişilik Bulgar kuvvetinin şehri işgal etmesine tepki gösterilmemesi istenmişti. Bildiri, halkın çabalarıyla Bulgar hükûmetinden çok fazla taviz koparıldığı, şehrin yeni mutasarrıfın Müslüman, kaymakamların Bulgar, yardımcılarının da Müslüman olacağı; bunun yanında mahkemelerde Türkçe yargılamalar yapılacağı vurgulanıyordu. Zorla dinleri değiştirilenlerin eski dinlerini (İslamiyet) özgürce yaşamalarına müsaade edilecek, jandarma kuvvetinin yarısı Müslüman yarısı Bulgar olacaktı. Bunların yanında antlaşmanın gizli maddelerine de atıflar bulunuyordu ve en büyük soru işareti *Süleyman'ın Ordusunun* buna ne tepki vereceğiydi. Yabancı temsilciliklerin kafasındaki soru bu yönde oluşurken yukarıda bahsedilen maddelerin Bulgar zulmüne son vereceğini düşünen Süleyman Askerî ve arkadaşlarının Bâbîâlî'ye karşı daha fazla direnme şansları kalmamıştı. Bulgar kuvvetlerinin Meriç ve Mesta nehirleri arasındaki bölgeyi yeniden işgal etmesinin önündeki zorluklar ortadan kalkmıştı. Bu durumdaki en büyük pay sahibi Cemal Bey'di.⁸⁴

Garbi Trakya Hükûmeti'nin lağvedilmesi ve İstanbul'da imzalanan antlaşmanın şartlarının uygulanması hususunda her iki hükûmet de karşılıklı olarak birer görevlendirme yaptılar. Cemal Bey Türk tarafı adına General Toşef ise Bulgar hükûmeti adına bu süreci yönetecekti. Osmanlı arşiv belgelerinde, bu süreç devam ederken Süleyman Askerî Bey'in Gümölcine'de kalmaya devam ettiğini görüyoruz. Hatta şehre gelen Bulgar ve Türkçe bilmeyen

83 TNA, FO, 424/249.

84 TNA, FO, 424/249.

mutasarrıfın tutumundan rahatsız olduğunu bizzat Cemal Bey'e bildirmiştir. Dahası yazışmalarda Süleyman Askerî Bey kuvvetlerinden çekinmelerine rağmen Bulgarların Müslümanlara karşı acımasız katliam hareketlerine giriştikleri de görülüyor.⁸⁵

Süleyman Askerî Bey ve gönüllüler bölgeden çekildikten sonra Dedeağaç ıssız bir görünüme büründüğü gibi Bulgarlar korkularına rağmen kolay işgal hareketine devam ediyorlardı. Türk ve Rumların boşalttığı evler hızlı şekilde Bulgar nüfusu ile doldurulmaya başlanırken Bulgar bayrakları ile Bulgarca tabelalar asılmaya başlamıştı. Kaldı ki Birinci Balkan Harbi sırasında Dedeağaç'ta bulunan Türk ve çingene mahalleleri ile camiler Bulgar komiteciler tarafından yakılmıştı. 25 Temmuz 1913'ten Ekim 1913'ün ilk günlerine kadar Dedeağaç'ı elinde tutan Yunan kuvvetleri tarafından şehir ikinci kez yağmalanmıştı. 6-29 Ekim 1913 tarihleri arasında Süleyman Askerî Bey'in idaresi altında kalan şehirde son iki yıldır ilk kez asayiş ve düzen sağlanmıştı.⁸⁶

Bulgarlarla yapılan antlaşma Osmanlı hükûmeti için Edirne'nin Türk toprağı olduğunun kanıtı olmasına rağmen Batı Trakya Türkleri için yeni zulümlerin başlangıcı anlamını taşıyordu. *Süleyman'ın Ordusu*, Batı Trakya'dan çekildikten sonra bir daha adalet o topraklara uğramadı.

Pes Etmek Yok: Hükûmetten İttifaka

Cemal Bey, Garbi Trakya Hükûmeti'nin dağıtılması için çalışırken Süleyman Askerî Bey bambaşka siyasi işlerle uğraşıyordu. İddia edildiği gibi hemen Batı Trakya'dan ayrılmadığı gibi, Bulgaristan'ın iç siyasetine müdahale edici birtakım adımlar atmaktan da geri durmadı.

Batı Trakya Türklerinin geleceği hususunda işini şansa bırakmak istemeyen Süleyman Askerî Bey en güvendiği subayları çeşitli bölgelerde bırakmayı tercih etti. İskeçe'de Yüzbaşı Cemil Halim ve Fuat Beyler, Dedeağaç'ta Rıza Bey, Gümölcine'de Sadık

85 BOA, DH. KMS., 1/35.

86 TNA, FO, 371/1917.

ve Arif Beyler sivil olarak kaldılar. Kasım 1913'e gelindiğinde Bulgaristan Başkanı Vasil Radoslavov'un partisi ilk seçimlerde aradığını bulamayınca Batı Trakya üzerinde oldukça nüfuz sahibi olduğunu bildiği Süleyman Askerî Bey'e başvurmak zorunda kaldı. Süleyman Askerî Bey ile yaptığı anlaşmada 16'sı Türk olmak üzere toplam 32 milletvekilini Radoslavov'un partisinden Bulgar milli meclisi olan Sobranya'ya seçtirecekti.⁸⁷ Süleyman Askerî Bey bu adımıyla Bulgaristan'ın başında *dost bir hükûmet* ve *başbakan* kalmasını sağlayıp kısa bir süre sonra Birinci Dünya Harbi'nde müttefik olmayı temin edecekti. Süleyman Askerî Bey bu adımıyla siyasi hayatının en önemli hizmetlerinden birisini yapmış olacaktı.⁸⁸

Bu görüşmelerin devam ettiği günlerde Türk-Bulgar barışı tesis edilince Sofya'ya kritik atamalar yapılmıştı. Fethi Bey elçi, Mustafa Kemal Bey ataşemiliter olarak Sofya'daki görevlerine başlamışlardı. Yapılan anlaşmaya uygun olarak seçimler yukarıda isimleri zikredilen subayların kontrolünde Türk nüfusun yaşadığı yerlerde yapıldı. Yapılan seçimlerle Süleyman Askerî Bey tarafından belirlenen Türk milletvekilleri sayesinde Liberal Parti çoğunluğu elde etti ve Radoslavov hükûmetinin düşmesi engellendi.⁸⁹

Bulgaristan'a bölgede İttihatçı kimliğiyle bilinen ve kendi ifadesiyle sonuna kadar ettiği yemine sadık kalmış olan Nevrekoplu Celal Bey'i aday gösterdi. Süleyman Askerî Bey, Radoslavov hükûmetinin içerisine İttihatçıları sokmayı başarmıştı. Bunu yaparken Celal Bey'in haberi olmadan Gümülcine'de kendisini

87 Milletvekili sayısı ile ilgili rakamlarda tutarsızlık söz konusu, Fuat Balkan belgede 16/32, hatıratında 12/24 derken, bu seçimde milletvekili olan Celal Perin ise 17 rakamını telaffuz etmiştir.

88 "Fuat Balkan'ın Balkan Harbi'ndeki Faaliyetlere Dair Raporu" için Bkz. Ahmet Tetik, *Teşkilat-ı Mahsusa (Umur-ı Şarkıyye Dairesi Tarihi 1914-1916)*, C. 1 İstanbul 2014, s. 395.

89 *Fuat Balkan'ın Anıları*, s. 24-25; Polat Safi, "The Ottoman Special Organization Teşkilat-i Mahsusa: An inquiry into its Operational and Administrative Characteristics" (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, s. 153-157.

Bulgar tebaasından bir aday olarak kaydettirmiş, süreci başından sonuna kadar kendisi ve sadık adamı Yüzbaşı Cemil Bey takip etmişti. Süleyman Askerî Bey, tüm milletvekilleri için her prosedürü en ince ayrıntısına kadar düşünüp, Bulgar kanunlarına uydurarak söz konusu isimleri milletvekili yapmayı başardı.⁹⁰

Cemil Bey'in hatıraları seçim sürecinin öncesi ve sonrasıyla ilgili ilginç bilgiler ihtiva etmektedir. Buna göre halk arasında *Süleyman Paşa* olarak bilinen Süleyman Askerî Bey'in bir çiftlik evi vardır. Bulgarlarla yapılan antlaşmaya rağmen Gümülcine'yi terk etmemiştir.⁹¹ Bulgar hükûmetinin Süleyman Askerî Bey ve arkadaşları tarafından yapılan hizmetleri unutmaları ise uzun sürmeyecekti. Seçimlerden kısa bir süre sonra bölgede kalan Türk subaylar sınır dışı edildiler.

Siyasi İşler: Harbiye Nazırı Kim Olmalı?

Süleyman Askerî Bey henüz Batı Trakya'da bulunduğu tarih olan 27 Ekim 1913'te binbaşı rütbesine terfi ettirilerek Bağdat Jandarma Efrad-ı Cedide Mektebi Müdürü olarak tayin edildi.⁹² Merkezden uzaklaştırılmak için yeni bir bahane bulunduğuna şüphe yoktu ancak o günler eskide kalmış, Süleyman Askerî artık çok daha güçlü bir karakterdi. Hem İttihat ve Terakki hem de ordu içerisinde adından söz ettirmeyi başarmıştı.

Süleyman Askerî Bey, Garbi Trakya Hükûmeti'nin lağvedilmesinden sonra Türk-Bulgar ilişkilerinin tesisi ve müttefiklik konularında uzun süre Sofya-İstanbul arasında mekik dokudu. Türk-Yunan ilişkilerinde yaşanan gerginliğin yeni savaşa sebep olma ihtimalinin olduğu günlerde Sofya'da bulunan Süleyman Askerî, Enver'den şöyle bir mektup aldı:

90 Türk milletvekilleri şu isimlerdi; Mehmet Paşa, Hüsnü Efendi, Hoca Salih Efendi, Hacı Yusuf, Salim Nuri, Kemal Hamdi, Ethem Nuri ile esasen Kavala'nın Leftere köyünden olup Türk zabiti iken ihraç edilmiş olan İsmail Hakkı, Haşim Bey, Peştereli Tevfik, Hacı Saffet ve Cemal Perin. Bkz. Perin, *Nevrekoplu Celal Bey'in Hatıraları*, s. 16-20.

91 Perin, *Nevrekoplu Celal Bey'in Hatıraları*, s. 40.

92 Süleyman Askerî Bey Sicil Dosyası, (318-P.28).

Yunanlıların bize ilân-ı harp etmelerinin ihtimali vardır. Buna, biz de taraftarız. Sen, derhal Mustafa Kemal Bey’le görüş, Bulgaristan’ın vaziyeti ne merkezdedir? Şayet böyle bir harp zuhur ederse, Bulgarlar Edirne’yi istirdad için yeniden harekete geçebilir mi? Bu mesele hakkında Mustafa Kemal Bey’in fikrini al. Serian cevap yaz.⁹³

Söz konusu mektup üzerine Süleyman Askerî Bey, hemen Sofya’da bulunan Mustafa Kemal Bey ile görüştü. Mustafa Kemal, söz konusu mektuba mektupla değil bizzat İstanbul’a giderek cevap vermesini istedi. Mustafa Kemal yeni bir savaşın memleketin felaketine neden olacağını düşünüyordu. Süleyman Askerî Bey, Enver dışındakilerle de görüşmek için İstanbul’a geldi. Bulgarların durumu ve Mustafa Kemal’in tavsiyelerini anlattı. Bu gelişme yeni bir Türk-Yunan harbini engellemiştir.⁹⁴

Süleyman Askerî Bey, Birinci Dünya Harbi’ne giden kısa sulh döneminin bir bölümünde doğrudan hükûmet işlerine müdahale etmeye çalışmıştı. Enver Bey, geçirdiği apandis ameliyatları sebebiyle bir müddet cepheden ve Batı Trakya işlerinden uzak kalınca Cemal Bey’in bölgedeki subaylarla olan ilişkileri gün geçtikte gelişmişti. Ancak geline nokta kimse bulunduğu mevki-makamdan mutlu değildi ve ilk hedef olarak Harbiye Nazırlığı görevine gelmek istiyorlardı. Enver, II. Meşrutiyet sürecinin en kritik rollerinden birini üstlenmesini müteakip Trablusgarp Harbi’nde ve Edirne’nin kurtarılmasındaki faaliyetleri nedeniyle bu görevin kendisine verilmesi hak görüyordu. Ancak temel sorun rütbesinin henüz paşalık vasfı taşıyor olmasıydı. 18 Aralık 1913’te Albay rütbesine terfi etmeden birkaç gün önce ziyaretine gelen Süleyman Askerî, Enver’e mevcut durumdan duyduğu rahatsızlığı dile getirmişti. Talat’ın, Cemal’in isteklerine boyun eğmek üzere olduğunu ve Harbiye Nazırı olarak kendisini görmek istediğini söyledi. Bâbıâli’yi basıp hükûmeti değiştirecek kudreti kendilerinde gören Süleyman Askerî ve arkadaşları

93 Ziya Şakir, *İttihat ve Terakki Nasıl Öldü III*, İstanbul 2014, s. 107.

94 Ziya Şakir, *İttihat ve Terakki Nasıl Öldü III*, s. 107.

Enver'i de Harbiye Nazırı yapabilirlerdi. Ordunun ve siyasetinin içerisinde bulunduğu durumu yakından bilen Süleyman Askerî için ne yapılacaksa hızlı yapılmalıydı. Enver'i ziyaret ettiği aynı gün Cemal'i de ziyaret ederek Harbiye Nazırlığı'nı bu kez ona teklif etti. Kabineye girmek için oldukça hevesli olan Cemal Bey, bu durumdan oldukça hoşnut olmuştu. Süleyman Aşkerî Bey her iki tarafı da aynı hedefe yönlendirerek temeldeki amacına ulaşmıştı. İttihat ve Terakki çevrelerinde artık Harbiye Nazırı'nın kim olacağı ya da kim olması gerektiği tartışılıyordu. Sadrazam Said Halim Paşa ise, Enver'in oldukça genç olduğunu ve bu görevi yapamayacağını düşünüyordu. Cemal Bey, kendisinin Harbiye Nazırı olması için Enver'in hastalığını bahane ederek tedavi için Almanya'ya gitmesini teklif etmiş ancak olumsuz yanıt almıştı. 18 Aralık'ta albay olduktan sonra ameliyat olan Enver Bey, sıhhatine kavuştuktan sonra nazırlık mücadelesine devam ediyor diğer yandan ise kısa süre sonra padişahın yeğeni ile yapacağı evliliğin hazırlıklarını yapıyordu.⁹⁵ Ocak 1914'ün ilk günlerinde Mirliya/Tuğgeneral olan Enver, artık Paşa olmuştu. Aynı gün Harbiye Nazırı olarak da tayin edildi. Süleyman Askerî Bey tarafından başlatılan süreç Enver Paşa'nın istediklerini elde etmesiyle sona ermişti.

95 Ragıp, *İttihat ve Terakki Tarihinde Esrar Perdesi*, s. 183-200; Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa*, C. 2, İstanbul 1986, s. 413-420.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TEŞKİLAT-I MAHSUSA

*Askerlik fenninde olduğu kadar
fedakârlık, kahramanlık ve cesaret göstermek
hususlarında da şöhreti olduğundan...*

Muhacirin İdaresi Müdürlüğü

Süleyman Askerî Bey, 1906'da babasının ölümünü müteakip annesi Güzide Hanım ve kız kardeşi Süreyya ile ilk görev yeri olan İzmir'e taşınmıştı. İzmir'de amcası Cemil Paşa'nın yardımıyla Göztepe'de kendilerine tahsis edilen bir köşkte annesi ve kız kardeşiyle birlikte yaşamaya başladı. İzmir'deki görev süresi bittikten sonra Süleyman Askerî Bey, fırsat buldukça İzmir'e giderek annesi Güzide Hanım'ı ziyaret ediyor, ziyaretleri sırasında amcası Cemil Paşa tarafından kendisine hediye edilmiş olan *Enis* isimli atıyla zaman geçiriyordu. Haziran 1914'te yine aile ziyareti için İzmir'e gitmişti.

İzmir'de annesinin yanında bulunduğu günlerde 2 Temmuz 1914'te İstanbul'dan acil koduyla bir telgraf aldı. Talat Paşa imzalı telgrafta; "Erkan-ı Harbiye Binbaşlarından Süleyman Askerî Bey'in Muhacirin Müdüriyeti'ne tayini mutasavver olduğundan orada ise Dersaadet'e avdetinin mumaileyhe tebliğiyle inbası" yazıyordu.¹ Süleyman Askerî Bey, askerlik görevi dışında bir görev

1 BOA, DH. ŞFR., 42/184.

için düşünülüyordu. Aldığı acil telgraf üzerine anne ziyaretini yarıda keserek 4 Temmuz'da İzmir'den ayrılarak İstanbul'a doğru yola çıktı.² 27 Temmuz 1914'te *siyasetle iştigal ettiği* gerekçesiyle askerlik görevinden emekliye sevk edildi.³ İskân-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti Talat Paşa tarafından büyük değişime tabi tutuluyordu. Süleyman Askerî Bey, askerlikten emekliye sevk edildiği gün Aşair ve Muhacirin Müdürü Suad Bey'in yerine *müdür* olarak tayin edildi.⁴ Bu tayin şüphesiz Süleyman Askerî Bey'i İstanbul'da tutmak, uzak bölgelere göreve göndermemek için yapılmıştı. Edirne'nin kurtarılmasının ardından askerlikten uzaklaştığı gibi daha çok siyasi işlerle uğraşıyordu. Ancak en iyi bildiği işe yani adının özdeşleşeceği Teşkilat-ı Mahsusa ile gayri-nizami harp saflarına dönmesi ise uzun sürmeyecekti.

Birinci Dünya Harbi'ne giden süreçte Türk-Bulgar ilişkileri istenilen seviyelerde değildi. Çünkü iki ülkenin savaştığı topraklardaki barut kokusu halen tazeliğini koruyordu. Bu manzara karşısında Harbiye Nazırı Enver Paşa, Türk-Bulgar görüşmeleri için doğrudan Süleyman Askerî Bey'i yetkili kıldı. Süreç içerisinde Süleyman Askerî Bey defalarca Sofya ve İstanbul'da görüşmeler gerçekleştirdi. Bulgaristan'da etkili olan Makedonya Komitesi, Balkan Harbi esnasında yaşanan *tatsızlıkları* unutup müttefik olmak arzusundaydı. Sofya Ataşemiliteri Mustafa Kemal Bey aracılığıyla gerçekleşen görüşmeler Süleyman Askerî Bey'in Muhacirin Müdürü olduğu günlerde İstanbul'da yapılan bir anlaşmayla taçlandı. İstanbul'daki antlaşma sırasında Bulgaristan'ı Pavli Şatef, Dr. Nikolof ile istikbaldeki Bulgaristan Savaş Bakanı Nikola Jekov, Osmanlı Devleti'ni Süleyman Askerî Bey'in başkanlığındaki Binbaşı Seyfi, Aziz, Bahaeddin Şakir, Mithat Şükrü ve Küçük Talat Beyler temsil etti. Süleyman Askerî Bey'in yaptığı antlaşmaya göre Bulgar Makedonya Komitesi ile Türk komitaları ortaklaşa Sırbistan ve Yunanistan'a karşı faaliyette bulunacaklardı.

2 BOA, DH. ŞFR., 432/80.

3 Süleyman Askerî Bey Sicil Dosyası, (318-P28).

4 BOA, İ. DH., 1509/57; BOA, BEO, 4302/322615.

Şayet komitalar, Mesta-Struma bölgesini kurtarabilirlerse bunun karşılığında Meriç-Mesta arasındaki Batı Trakya bölgesi Türklerle iade edilecekti. Süleyman Askerî Bey'in yaptığı bu anlaşma İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisi tarafından Talat ve Enver Paşa'nın olurlarıyla uygun görülerek imzalandı.⁵ Bu başarılı anlaşma Süleyman Askerî Bey'e Teşkilat-ı Mahsusa Başkanlığı'nın kapılarını araladı.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kuruluşu

Osmanlı Devleti, Kasım 1913'e gelindiğinde Trablusgarp ve Balkan harplerinde iki kez rutin dışına çıkmış, gayrinizami harp faaliyetine örtülü olarak müsaade etmişti. Fakat her iki uygulama da savaşların başlamasından sonra hayata geçirilmiş ve görece başarılı olunmuştu. Sonuçta bunlardan elde edilen tecrübeyle bir teşkilat kurmak kaçınılmaz hale gelmişti.

Teşkilat-ı Mahsusa ismine belgelerde ilk kez Türk-Bulgar Antlaşması'ndan sonra Garbi Trakya Hükûmeti'nin dağıtılmasını müteakip özel görev için hazırlanan birlikler⁶ sayesinde ulaşıyoruz. Teşkilat-ı Mahsusa birlikleri dolayısıyla da *Teşkilat-ı Mahsusa* 30 Kasım 1913'te kuruldu.⁷ ATASE'de bulunan 2 Aralık 1913 tarihli bir belgede "Tertibat-ı Mahsusa tahtında teşkil ve peyderpey sevk edilecek müfrezelere..." ifadesi ilk kuruluş tarihi olarak kabul ettiğimiz 30 Kasım 1913'ten sonra aslında Teşkilat-ı Mahsusa ifadesinin yerine farklı isim ve tabir arayışlarının devam ettiğini göstermektedir. Bu belgede müfrezelere biner

5 Süleyman Askerî Bey'in yoğun gayretleri sonucu imzalanan bu anlaşmayla Yüzbaşı Çolak İbrahim Bey başkanlığındaki Türk komitacıları anlaşmaya uygun olarak Bulgar Makedonya Komitası ile birlikte hareket ettiler. 20 Mart 1915'te uzun uğraşlar neticesinde Türk komitacılar, Sırbistan'daki Valondova Köprüsünü havaya uçurarak Sırp-Bulgar savaşını başlatıp, Bulgarların Osmanlı'nın yanında Birinci Dünya Harbi'ne girmelerini sağladılar. Ayrıca bkz. *Fuat Balkan'ın Anıları*, s. 25-48.

6 Polat Safi, "Fiilden İsim: Teşkilat-ı Mahsusa", *Toplumsal Tarih*, S. 243, Mart 2014, s. 74-79

7 Vahdet Keleşyılmaz, "Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kuruluşu, Başkanları ve Mustafa Kemal", *Türkler*, C. 13, s. 332.

adet verilecek elbise, kaput, palaska, kundura, sırt çantası, torba, çamaşır gibi teçhizattan bahsetmektedir.⁸ Teşkilat-ı Mahsusa'nın erken dönem kuruluşunun bir gayrinizami harp örgütü şeklinde olduğu açıkça ortadadır. İddia edildiği gibi istihbarat örgütü olmadığı açıktır. Bunun yanında aynı tarihli diğer belgeyse, başında Cemal Bey'in bulunduğu İstanbul Muhafızlığı Erkân-ı Harbiyesi tarafından verilecek iki bin el bombası, bin adet kasatura, münasip miktarda tüfek ve cephanenin kurulan örgütlenmenin silahlı bir yapılanma olduğunu gösterir. Söz konusu müfrezeler, Bolayır ve Karadeniz istikametlerine erzak sevk edileceği zaman ilgili vapurlarla taşınacaklardı. Müfrezelerin ihtiyacı olan harcamalar içinse 100 bin kuruş para, Kolağası Nuri Bey'e verildi.⁹ 3 Aralık 1913 tarihli belgede İstanbul Muhafızlığı kurulan müfrezelerden açıkça *Teşkilat-ı Mahsusa* olarak bahsetmektedir. Belge ayrıca müfrezeler için oluşturulacak bağımsız iâşe kollarının sorun yaratabileceğinden ötürü birlikte hareket ettikleri düzenli birliklerden ihtiyaçlarını karşılamalarını teklif etmektedir. Müracaat edecekleri birlikler her türlü ihtiyaçlarının karşılanması hususunda yardımcı olacaklardır.¹⁰ Şark ordusu içerisinde görev yapmak için kurulan Teşkilat-ı Mahsusa müfrezelerinin kadrosu ordu ve jandarma içerisinde karşılandı. 4 Aralık'ta Teşkilat-ı Mahsusa taburlarının Binbaşı Halil Bey'in emri altında teşkil edilmelerine karar verildi.¹¹ 5 Aralık 1913'te Cuma-i Bala Jandarma Bölüğü Barkova Takım Komutanı Sabıkı Üsteğmen Ahmet Salim Efendi bir ay süreyle Teşkilat-ı Mahsusa'da görevlendirildi.¹² Ertesi gün yedi subay daha Teşkilat-ı Mahsusa'da görevlendirildi.¹³ Bu şekilde Teşkilat-ı Mahsusa'nın ilk subay kadrosu oluşturuldu.

Teşkilat-ı Mahsusa müfrezelerine gönüllü kayıtları Balkan Harbi sırasında kurulmuş olan Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti

8 ATASE, BLH, 197. 37. 1. 8.

9 ATASE, BLH, 197. 37. 1. 8.

10 ATASE, BLH, 197. 37. 1. 14.

11 ATASE, BLH, 280. 338. 2.

12 ATASE, BLH, 280. 338. 2.

13 ATASE, BLH, 280. 338. 2-1.

tarafından yapılıyordu. 7 Şubat 1913 tarihine kadar cemiyetin faaliyetleri neticesinde 756 kişi Teşkilat-ı Mahsusa'ya kaydedildi. Bunlardan 522 nefer Teşkilat-ı Mahsusa kuvvetlerinin bulunduğu bölgelere 234 nefer ise depo taburlarına gönderilmişti. Peyderpey gönüllü kayıtları devam ediyordu. Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti tarafından kurulan sistemle Teşkilat-ı Mahsusa'ya kazandırılması planlanan *yüzbinlerce gönüllü* harp sırasında cephelere sevk edilecekti. İhtiyaç duyulduğunda İstanbul dışında -taşrada- teşkil edilecek gönüllü alaylar, İstanbul'daki depo taburlarında talim ve terbiyeden geçirildikten sonra cephelere gönderilecekti. Mahallerindeki redif depolarında bulunan elbise ve teçhizat da süratle en yakın yoldan İstanbul'a sevk edilecekti.¹⁴

Tüm bunlar dikkate alındığında Teşkilat-ı Mahsusa ile düzenli birliklerden farklı paramiliter bir örgüt kurulmak istendiği rahatlıkla söylenebilir. Edirne'nin kurtarılmasından sonra Batı Trakya istikametinde Türk ordusunun yapmak istediği harekât uluslararası baskılar sonucunda engellenince, rutin dışına çıkılarak gönüllüler vasıtasıyla bir harekât organize edilmişti. Tüm bu pratiklerin olası bir savaşta kaybedilmek istenilmemesi Teşkilat-ı Mahsusa'nın doğmasındaki en büyük faktördür. Ayrıca daha önce ayrıntılı şekilde ele alınan Garbi Trakya Hükûmeti'nin dağıtılması sonucu buradan gelen subay ve gönüllüler yeni sistem içinde istihdam edilmek istendiler.

30 Kasım 1913, Teşkilat-ı Mahsusa müfrezelerinin kuruluş tarihi iken 2/3 Ağustos 1914 teşkilatın bir icra heyeti başkanlığında resmî hüviyet kazandığı tarihtir. Seferberlik ilan edildiği gece İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisi'nde önemli bir toplantı yapılmıştı. Toplantıda savaşa girilsin ya da girilmesin Türk ordusunun düşman topraklarındaki hareketini kolaylaştırmak için Teşkilat-ı Mahsusa'nın kurulmasına karar verildi. Kitabın önceki bölümlerinde değinildiği gibi İttihat ve Terakki kadroları arasındaki çekişme de ayyuka çıkmıştı. Özellikle Enver Paşa'ya yakın olanlar iktidarda daha çok söz sahibi olmaya çalışıyorlardı.

14 ATASE, BLH, 230. 158. 1. 55.

İşte iç mücadelenin bu safhasında Enver Paşa, başta Süleyman Askerî Bey olmak üzere İttihat ve Terakki içerisinde kendisine en yakın ve en güçlü isimleri kurulacak olan Teşkilat-ı Mahsusa çatısı altında toplayıp daha güçlü olmak istemişti. Bu durum açıkçası Talat Paşa'nın da işine gelmişti. Süleyman Askerî, Yakup Cemil, Mümtaz gibi güçlü subayların parti işlerinden uzaklaşması onun planına da uygun görünüyordu. Enver Paşa Teşkilat-ı Mahsusa ile askerî bir güç oluştururken Talat Paşa İttihat ve Terakki'yi sivilleştirecekti. Tüm bunların yanında İttihatçılığın uzak hedefi olan Turan'a ulaşma arzusunun gerçekleştirilebilmesi Teşkilat-ı Mahsusa ile mümkün olabilir yahut bu yönde faaliyet gösterilebilirdi. Ancak bir müddet sonra bu büyük hayalin Teşkilat-ı Mahsusa ile gerçekleşmesinin pek de mümkün olmadığı anlaşılabaktı.¹⁵

Teşkilat-ı Mahsusa'nın icra heyeti kurulurken Reisi/Başkanı Süleyman Askerî Bey oldu. Atıf Bey (Kamçıl), Emniyet-i Umu-miye Müdürü Aziz Bey ve Dr. Nâzım Bey'den oluşan bir heyet teşkilatın en yetkili organıydı. Harbiye Nâzırı Enver Paşa ile haberleşmeyi Süleyman Askerî Bey sağlıyordu ve aynı zamanda teşkilatın reisliğini de yürütüyordu. Teşkilat-ı Mahsusa; Kafkasya, Trablusgarp ve Afrika gibi masalardan oluşuyordu.¹⁶

Süleyman Askerî Bey, Teşkilat-ı Mahsusa'nın işleri yoğunlaşınca kendisine yardımcı olacak isimlerin görevlendirilmesini Enver Paşa'dan talep etmişti. Bunun üzerine Atıf Bey görevlendirildi. Ayrıca İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden Dr. Nâzım Bey kendi isteğiyle heyette yer almıştı.¹⁷ Kitabın ilk bölümlerinde değinildiği üzere Süleyman Askerî Bey gerek İttihat ve Terakki'ye girişinde tanıdığı Dr. Nâzım Bey, gerekse Şemsi Paşa suikastının organizasyonunda birlikte çalıştığı Atıf Bey'den oluşan bir heyet kurmuştu. Şüphesiz böyle bir teşkilat güven esasına dayanmazsa fayda sağlayamazdı.

15 Arif Cemil, *Birinci Dünya Savaşında Teşkilât-ı Mahsusa*, haz. Metin Martı, İstanbul 1997, s. 9-12; Safi, "The Ottoman Special Organization - Teşkilat-i Mahsusa," s. 15-122.

16 *Takvîm-i Vekâyi*, Mahkeme: 4 Mayıs 1335, No: 3543, s. 31.

17 *Takvîm-i Vekâyi*, Mahkeme: 6 Mayıs 1335, No: 3547, s. 48-49.

Teşkilat-ı Mahsusa kurulduktan sonra İstanbul Nuruosmaniye Şeref Sokağı Tasvir-i Efkâr matbaasının karşısındaki 32 numaralı özel bir dairede faaliyet gösteriyordu. Teşkilatın kasa ve veznesi de burada bulunuyordu.¹⁸ Bu merkezin dışında bir müddet Süleyman Askerî Bey'in karargâh olarak Meserret Otel'i de kullandığı belgelerden anlaşılmaktadır.¹⁹

Atıf Bey'in (Kamçıl) 1919'da Divan-ı Harbi Örfi yargılamasında söylediği aşağıdaki ifadeler, Teşkilat-ı Mahsusa'nın kuruluşu için yukarıda varılmaya çalışılan yargıları desteklemektedir. Süleyman Askerî Bey ve beraberindeki subaylar İstanbul'a dönünce elde edilen pratik kaybedilmeden yeni bir teşkilat yapılmış, ilerleyen süreçte teşkilatın işleri yoğunlaşınca bir heyet başkanlığında işleri yürütülmüştü.

Süleyman Askerî Bey, Garbi Trakya'da, Balkan Harbi'nin nihayetlerinde oralarda çalışmıştı bu suretle yanında bu münasebetle orada çalışmış arkadaşları vardı. Onlar henüz bir yere tayin edilmemişlerdi. Bu seferberlik ilan olunca bu Teşkilat-ı Mahsusa'nın esasını tesis ettiler ve seferberlikte vezaif çoğalınca bir komisyon halinde toplandı. Harbiye Nezareti'nde Süleyman Askerî Bey, bendeniz, Doktor Nâzım Bey, bir de Emniyet-i Umumiye Müdürü olarak dördümüzden mürekkep bir komisyon teşekkül etti.²⁰

Süleyman Askerî Bey'in başkanlığındaki Teşkilat-ı Mahsusa heyeti doğrudan Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya bağlıydı. Bunun yanında kurulan müfrezelerin cephelere sevki için Levazım ve Nakliyat Şubeleri, Müdafâa-i Milliye Cemiyeti ve İttihat ve Terakki gibi teşkilatlarla sürekli irtibat halindeydi. Gerekli olan masraflar Harbiye Nezareti'nin örtülü ödeneğinden karşılanıyordu.²¹

18 ATASE, BDH, 1831. 3. 19. 1. 16; *Takvîm-i Vekâyi*, Mahkeme: 14 Mayıs 1335, No: 3554, s. 48-49; 85-86.

19 Deralliyeye Meserret Otelinde Askerî Bey'e, Bkz. ATASE, BDH, 1836. 35. 04.

20 *Takvîm-i Vekâyi*, Mahkeme: 4 Mayıs 1335, No: 3543, s. 31; Teşkilat-ı Mahsusa'nın idare heyeti, yapısı ve görevleri için ayrıca bkz. Safi, "The Ottoman Special Organization - Teşkilat-i Mahsusa," s. 256-288.

21 *Takvîm-i Vekâyi*, Mahkeme: 4 Mayıs 1335, No: 3543, s. 31-32.

Arif Cemil Bey tarafından Erken Cumhuriyet yıllarında gazetelerde tefrika edilen Teşkilat-ı Mahsusa serisi, elimizdeki belgelerle karşılaştırıldığında büyük oranda doğru bilgiler içermektedir. Arif Cemil Bey, Süleyman Askerî'nin Teşkilat-ı Mahsusa Başkanlığı ve kendisiyle ilgili şöyle der:

“Askerî” lâkabına bihakkın lâıyk olan Süleyman Bey, askerlik fenninde olduğu kadar fedakârlık kahramanlık ve cesaret göstermek hususlarında da şöhreti olduğundan dolayı Teşkilat-ı Mahsusa'nın başına geçirilmişti. Bütün arkadaşları bu liyakatlerinden dolayı kendisini çok takdir ederlerdi. Yalnız onun da Enver Paşa gibi, bazen büyük emeller peşinde koştuğu söylenirdi. O da İttihat ve Terakki'nin oldukça söz dinlemeyen ve başına buyruk hareket eden azasından addolunurdu. Daima, meşgul olan kafası her an yeni bir plân, yeni bir proje doğururdu.²²

Süleyman Askerî Bey'in Teşkilat-ı Mahsusa'nın kurulmasıyla geldiğı başkanlık görevinden ayrılmasına kadar geçen sürede yaşananlar ilerleyen sayfalarda konu edilecektir. Süleyman Askerî Bey'in başkanlığı döneminde, Kafkas Cephesi askerî harekât sahasına; Karadeniz, Van, Erzurum, İran bölgeleri ile Kanal Cephesi ve Afganistan dolaylarına gönderilen Teşkilat-ı Mahsusa elemanları ve teşkilatlanma çabalarına rastlanmaktadır. Bahse konu coğrafyanın genişliğı ile görev süresinin üç buçuk ay gibi bir zaman dilimiyle sınırlı olması yapılanların ve yapılmak istenenlerin ne denli büyük olduğunu göstermesi açısından ayrıca önemlidir. Teşkilatlanma ve mücadele faaliyetlerine geçmeden önce Teşkilat-ı Mahsusa'nın aslında ne olduğu sorusuna cevap arayalım.

Teşkilat-ı Mahsusa Nedir?

Teşkilat-ı Mahsusa, bilinenin aksine, bir istihbarat örgütü, bir casusluk teşkilatı veya propaganda birimi değildir. Modern tanımlarla konuşmak gerekirse, Teşkilat-ı Mahsusa bir erken dönem

22 Arif Cemil, *Teşkilât-ı Mahsusa*, s. 42.

gayrinizami harp birimidir. 19. yüzyılda form değiştiren savunmacı Osmanlı gayrinizami harp faaliyetlerinin 20. yüzyıldaki en önemli uzantısıdır.

Örgüt fiilen Balkan Muharebeleri sırasında kurulmuştur. Resmî kuruluş tarihi 30 Kasım 1913'tür. Balkanlar özelinde kurulan örgüt, Birinci Dünya Harbi'nin başlamasıyla birlikte Osmanlı savaş stratejisinin entegre bir parçası haline gelmiştir. Amacı İtilaf Devletleri kolonilerinde ayaklanmalar meydana getirmek, en kötü durumda, kolonilerdeki kaynakların savaşta kullanılmasını engellemektir. İtilaf Devletlerini, Avrupa'daki cephelerden uzak tutarak savaşın kaderini değiştirmek Enver Paşa'nın istikbaldeki hedefiydi. Dolayısıyla Teşkilat-ı Mahsusa'nın, düşmanın etki alanında isyanlar çıkarmak yahut mevcut olanları alevlendirmek amacıyla oluşturulmuş olduğunu söyleyebiliriz. Bu yapı operasyonel amaçlarına ulaşmak için taktik seviyede dört unsura başvuruyordu; Çete harbi, istihbarat toplama, casusluk ve propaganda.

Görülen lüzum üzerine askeriye dışında harici bir teşkilat yapılmıştı. Teşkilatın yapısı ve işleyişi belirli kişiler dışında üst düzey yöneticiler tarafından da bilinmiyordu. 19. yüzyılla birlikte savaşların yapılış şekillerindeki değişiklikler ile özellikle çok uluslu imparatorluklar bünyesindeki ulusların içerisinden çıkan aşırı milliyetçi grupların bağımsızlık iddiasıyla çetecilik faaliyetlerine hız vermeleri gayrinizami harp argümanının gelişmesine neden oldu. Küçük ve düzensiz birliklerin hızlı şekilde hareket edip; vur-kaç taktiği kullanarak yaptıkları pusu ve baskınlar bu yeni savaş tipinin temelini oluşturuyordu. Düzenli birliklerin hareket kısıtlamaları ve bu tarz bir savaşa karşı eğitimsiz olmaları çete/gerilla harbinin kısa sürede etkinliğini artırdı. Bu tarz gruplarla ancak nizamî birliklerin dışındaki gayrinizami birlikler kullanılarak mücadele edilebileceğine yönelik oluşan güçlü kanı Teşkilat-ı Mahsusa'nın doğuşundaki fikrin temelini oluşturuyordu.

Devletler modern dönemlerde rutin dışı uygulamalara giderek nizamî kurumlarının yanında gayrinizami örgütler de kurmuşlardır. Söz konusu savaş dönemlerinde cephe dışındaki

sabotaj, propaganda, ayaklandırma ve espionaj faaliyetlerine duyulan gereklilik bu örgütlerin varlığını gerekli kılmıştır. Nizamnamelerle ve kanuni saiklerle hareket edilmediğinden örgütlerin faaliyetlerinin inkâr edilebilmesi mümkün olmuştur.

Doğrudan Harbiye Nezareti'ne bağlı olan örgüt, bir kişinin başkanlık ettiği dört kişilik bir İdare Heyeti'nin yönettiği bölgesel masalardan oluşuyordu. Teşkilat-ı Mahsusa'nın Nisan 1915'te kapatılmasıyla yerine kurulan Umur-ı Şarkıye Dairesi'nde taktik unsurlardan ve çete harbinden vazgeçildiği söylenebilir. Yine de operasyonel amaç olan ayaklandırma faaliyetleri savaş sonuna kadar diğer taktik unsurların daha fazla ön plana çıkmasıyla devam etmiştir.²³

Silahçı Tahsin'in İnfazı ve Buxton Biraderler Suikastı

Teşkilat-ı Mahsusa'nın seferberliğin ilanıyla birlikte başlayan faaliyetlerinden hem yapılış tarzı hem de ilişkiler ağı açısından iki olay dikkate değerdir. Bu olaylardan ilki Silahçı Tahsin veya Hasan Tahsin ile ilgilidir. Silahçı Tahsin, Harbiye'den Mustafa Kemal'in (Atatürk) dönem arkadaşı bir subaydı ve daha çok II. Meşrutiyet döneminde çıkardığı *Silah*, *Top*, *Gülle*, *Süngü* ve *Kurşun* gibi gazetelerle ve gazeteci kimliğiyle tanınıyordu. Halkı galeyana getirmek için kaleme aldığı yazılarla dolu neşriyat Silahçı Tahsin'i çok meşhur etmişti.²⁴

Süleyman Askerî Bey tarafından Teşkilat-ı Mahsusa'ya alınan Silahçı Tahsin, Sırp ve Yunanlılara karşı Bulgarlarla ortak hareket etmek için oluşturulan komitada görev yapması için Sofya'ya gönderildi. Sofya, komitacıların Makedonya'ya geçmeleri için ilk duraktı ve burada askerî ataşe olarak Mustafa Kemal Bey görev yapıyordu. Süleyman Askerî Bey Irak Cephesi için İstanbul'dan

23 Teşkilat-ı Mahsusa'nın doğasına ilişkin tartışmalar, idari ve operasyonel özellikleriyle ilgili geniş bilgi için bkz. Polar Safi, "The Ottoman Special Organization - Teşkilat-ı Mahsusa: An inquiry into its Operational and Administrative Characteristics," Ankara 2012.

24 Servet İskit, *Türkiyede Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Başvekalet Basın Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1943, s. 161.

ayrılmadan önce defalarca kez görüşmeleri yürütmek için Sofya'ya gitmişti. Silahçı Tahsin muhtemelen Ağustos 1914'ün²⁵ ilk haftasında, komita için seçildikten sonra en iyi bildiği işi, yani gazeteciliği ve makale yazarlığı yapacağı zannıyla Sofya'ya gitmiş orada Mustafa Kemal Bey ile görüşmüştü. Bu görüşmede Mustafa Kemal'in söyledikleriyle hayatının şokunu yaşamış ya da öyle davranma ihtiyacı hissetmişti. Asıl görevinin gazetecilik değil Makedonya dağlarında Bulgarlarla birlikte komitacılık yapmak olduğunu Mustafa Kemal'den duymuştu. Mustafa Kemal, ayağına çarığı giyip arkadaşlarıyla birlikte dağa çıkması dışında seçeneğinin olmadığını ısrarla söylemesine rağmen bunu anlamak istemedi. Çünkü komitanın yönetmeliğinden ya haberi yoktu ya da bilmezlikten geliyordu. Mustafa Kemal, komita kurallarına göre geri dönerse cezasının idam olacağını, cebindeki yönetmelikte bunun açıkça yazdığını söylemesine rağmen kendisini dinlemedi. 16 Ağustos 1914'te²⁶ Sofya'ya temaslarda bulunmak için giden Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'nın karşısına dikilerek durumdan bahsetmişti. Talat Paşa, Bükreş istikametinde seyahatine devam ettiği halde kendisi uyarılara kulak asmayarak İstanbul'a dönmüştü.²⁷

Silahçı Tahsin İstanbul'a döndükten sonra öldürüldü ancak olayın üzerindeki sis perdesi uzun süre aralanamadı. Literatür incelendiğinde Silahçı Tahsin'in ölüm tarihi hakkında 1913'ün sonlarından Ağustos 1914'e uzanan oldukça geniş bir zaman dilimi zikredilmektedir. Ancak bunlar geçerli bir kaynağa dayanmadığı gibi olay örgüsü ve akışı da bozuk anlatımlardır. Silahçı Tahsin, 8 Eylül 1914 Salı günü ortadan kaybolmuş, cesediyse 11 Eylül 1914 Cuma günü bulunmuştur. Ortadan kaybolduğu gün öldürüldüğü gündür. Bu tarihe 8 Eylül 1914'e tekabül eder. Topkapı civarındaki mezarlığın yanından geçenler 11 Eylül 1914 günü oldukça keskin bir koku alıp etrafı dikkatlice süzünce

25 Mustafa Kemal, Sofya'daki görüşmelerinin tarihini Talat Paşa'nın Sofya'ya gelmesinden bir önceki gün olduğunu kaydetmektedir. Talat Paşa, 16 Ağustos 1914'te görüşmeler yapmak üzere Sofya'dadır. Bkz. BOA. HR. SFR. 04., 459/68.

26 Söz konusu seyahat ve ziyaretler 15-31 Ağustos 1914 tarihlerinde yapıldı.

27 *Atatürk'ün Bütün Eserleri (1915-1919) C. 2*, İstanbul 2003, 192-193.

korkunç manzarayla karşılaşmışlardı. Ağzı ip ile büzülmüş bir çuval bir anda dikkatleri üzerinde toplamış, kokunun buradan geldiği anlaşılmıştı. Durumun haber verilmesiyle olay yerine gelen polisler çuvalın ağzını açtıklarında bir erkek cesediyle karşılaştılar. Maktul, yaralanma suretiyle değil boğularak öldürülmüştü ve kimliğini tespit etmek neredeyse imkânsızdı. Olay yeri incelemesi sırasında polis dedektiflerinin gözüne cesedin üzerindeki kıyafetin etiketi ilişti. Etiket, *Beyoğlu'nda Malkon Sarı Bey İdaresi* yazısını gören polis dedektifleri, terziyle görüşüklerinde kıyafetin Selanik'te çıkan *Silah* gazetesi muharriri Tahsin Bey için dikildiğini öğrendiler. Silahçı Tahsin, Şişli'deki Hacı Yorgi Apartmanı 7 numarada oturuyordu ve kendisi en son 8 Eylül 1914 Salı günü görülmüş, bir daha haber alınamamıştı. Maktulün eli ve ayağı bağlı bulunmuştu. Uzun bir ip ile boğazı sıkılıp bağlandıktan sonra ipin bir ucu ile sağ eli ve sol ayağı, diğer ucu ile de sol eli ve sağ ayağı bağlanmıştı. Cinayetin oldukça profesyonel şekilde işlendiğine neredeyse şüphe yoktu. *Kusursuz cinayet yoktur* mottosundan hareketle ilk etapta cesedin kime ait olduğu ortaya çıkarıldı.²⁸ Polis önce Silahçı Tahsin'in yakın arkadaşı olduğunu öğrendiği İzzeddin Efendi'yi gözaltına aldı ve iki hafta geçmeden 115 sayfalık fezleke hazırlayarak olayı adliyeye intikal ettirdi.²⁹

Silahçı Tahsin cinayeti yukardaki gelişmelerden sonra uzun yıllar boyunca esrarını korumaya devam etti, ta ki Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya İzmir'de düzenlenmek istenen suikast üzerine olaylar bir anda eski suikastlara gelince, *Cumhuriyet* gazetesinde Ahmed Hulusi imzasıyla yayınlanan "Böcek Ahmed Efendi'nin Yeni Mektupları" adlı köşede olayın gizli detayları ortaya çıkana kadar. Detaylar şu şekildeydi; Hasan Tahsin, Sofya'dan İstanbul'a dönmesini müteakip, Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kapalı Fırın civarındaki Acı Hamam taraflarında bulunan binasına çağırıldı. Silahçı Tahsin başına geleceklerden habersiz şekilde icap ettiği davette önce küçük bir odaya alındı. Makedonya üzerine yeni planların

28 *İkdam*, 13 Eylül 1914, No: 6308; *Tasvir-i Efkâr*, 13 Eylül 1914, No: 1197.

29 *Tasvir-i Efkâr*, 24 Eylül 1914, No: 1210.

konusulacağı zannedilen toplantıda Süleyman Askerî Bey, Tahsin'in karşısına oturdu. Tahsin'in istediği sade kahvenin içerisine esrar veya farklı bir sarhoş edici madde konulmuş, üzerinden beş dakika geçince Silahçı Tahsin kendisini kaybetmişti. O sırada elinde bir iple içeri giren Kuşçubaşı Eşref, Tahsin tabancasına davranmadan boynuna ipliği geçirerek infazı gerçekleştirmişti. Cesedi torbaya konulduktan sonra yüklendiği fayton marifetiyle Edirnekapı dışındaki mezarlığa götürülerek toprağa gömüldü. Üzerinden bir haftadan fazla zaman geçtikten sonra ceset bulunmuş fakat üzerinden kimlik çıkmamıştı. Cinayeti çözmek için Polis Müdür-i Umumisi Bedri Bey'in gayretleri netice vermediği gibi birkaç kadının bir müddet cezaevinde kalması dışında olay kapandı ve/veya kapatıldı.³⁰ İstanbul'un en meşhur terzilerinden Terzi Mir tarafından dikilen elbisesi ile kimlik teşhisi yapılabilmisti. Kemal Tahir, *Kurt Kanunu* adlı tarihi romanında olayı hikâyeye ederek anlatmış, isimleri ve olayları Ahmed Hulusi'nin anlatımının dışına çıkarmamıştır.³¹ Gündüz Aka, *Bir Şoförün Gizli Defteri* adlı eserinde cinayet gecesini arabayı kullanan kişinin gözünden cinayeti Eşref'in işlediğini anlatır.³² Bu cinayetin diğer bir yönüye basın tarihçileri tarafından ilk gazeteci cinayetleri arasında kabul edilmesidir. Hıfzı Topuz'a göre İttihatçılar tarafından işlenen bu cinayet gazetecilere karşı eylemlerin ilkinin teşkil eder.³³

Cinayet şüphelisi Kuşçubaşı Eşref, 1962 tarihli mektubuyla suçlamalara cevap verdi. Eşref'in anlatımına göre infaza giden süreç çok yönlüdür. Tahsin bazı kadınları ayartarak onlardan faydalanmış, verilen görevleri yapmadığı gibi casusluk yapacak kadar ileri gitmiştir. En son Ustrumcalar'a bir vazife için gönderilmek istenildiğinde bunu bronşit hastalığını ileri sürerek reddetmiştir. Bunun üzerine Teşkilat-ı Mahsusa'nın yeni taşındığı binasında infaz edilmiştir. Eşref, infazı yukardaki şekilde anlatmakla birlikte kendisinin bu sırada özel bir misyon için Hindistan'a gittiğini,

30 *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1926, No: 785.

31 Kemal Tahir, *Kurt Kanunu*, İstanbul 2001, s. 61-63.

32 Aka Gündüz, *Bir Şoförün Gizli Defteri*, İstanbul 1943, s. 115.

33 Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinge Türk Basın Tarihi*, İstanbul 2003, s. 91.

dolayısıyla cinayeti işleminin mümkün olmadığını ve ahlaksızlıkla suçladığı Tahsin'in böyle bir sonu hak ettiğini iddia eder.³⁴ Eşref'in mektupta iddia ettiği gibi Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı olmadığı hatta Hindistan'a gitmediği biliniyor. Ancak arşiv belgelerinden Eşref ve kardeşi Sami'nin izleri sürüldüğünde 24-25 Ağustos 1914 tarihlerinde Cidde dolaylarında olduğu Hicaz Valiliği tarafından doğrulanmaktadır ki bu durum infazı Eşref'in yapma ihtimalini zayıflatmaktadır.³⁵

Silahçı Tahsin'in infaz edilmesiyle ilgili süreçte belgeler çok cömert olmasa dahi yıllar sonra Tahsin'in yeğeni Emekli General Nedim Eremsoy'un verdiği bazı bilgiler olayın karanlıkta kalan yanlarını aydınlatmaktadır. Buna göre; Sofya'dan izinsiz şekilde İstanbul'a dönen Tahsin, İttihat ve Terakki'nin merkezi olan Kırmızı Konak'ta Süleyman Askerî Bey'e "Bu iş kuvveden fiile çıkarılamaz. Eğer bana inanmıyorsanız başka birini gönderin" deme cüretini göstermişti. Süleyman Askerî Bey ise kendisine; "Dönmemen lâzımdı. Bizden talimat beklemeliydin. İdare meclisimizde vaziyeti görüşelim. Sen biraz istirahat et" demişti. Bu görüşmeden iki gün sonra Silahçı Tahsin, Teşkilat-ı Mahsusa'ya çağrılarak infaz edildi. Aslında görevini layıkıyla ve kendisine emredildiği şekilde yapmadığı takdirde başına gelecekleri çok iyi bilmesine rağmen bu kumarı oynamış, emirle gittiği yerden emirsiz dönmüştü. Yeğeni Nedim Bey'e Bulgaristan'a gitmeden önce şöyle demişti; "Bunlar benim başımı yemek için gönderiyorlar. Beni kuvveden fiile çıkarılamayacak bir işe sevk ediyorlar. Batı Trakya'da Bulgarlarla müştereken bir iş yapılamaz." Aynı konuşmada yeğenine Teşkilâtı Mahsusa'nın çok gizli olan nizamnamesinin bir maddesini de okudu. Bu maddeye göre, hiçbir Teşkilât-ı Mahsusa mensubu verilen vazifeden ve vazife yerinden emir almaksızın ayrılamazdı.³⁶ Mustafa Kemal, Sofya'da kendisi-

34 Eşref Kuşçubaşı'dan Asaf Tugay'a mektup (Kuşadası, 22 Ağustos 1962) için bkz. Safi, *Eşref*, s. 371-372.

35 BOA, DH. ŞFR., 437/69; BOA, DH. ŞFR., 44/90.

36 *Cumhuriyet*, 30 Temmuz 1967, No: 15445.

ne ısrarla ilgili maddeyi okuduğunda anlamamış gibi yapmasına rağmen bunu çok iyi bildiği görülmektedir.

Silahçı Tahsin'in öldürülmesi Teşkilat-ı Mahsusa'nın ilk iç infazı olması açısından kayda değerdir. Tahsin, Teşkilat-ı Mahsusa içerisinde kendisine verilen görevi yapmadığı için infaz edildi. Günümüzde daha çok öldürülen/suikasta uğrayan gazetecilerle birlikte ismi anılmasına rağmen söz konusu olay, gazeteci kimliğinden değil, Teşkilat-ı Mahsusa elemanı olarak görevini yapmadığı için gerçekleşmiştir. İttihatçı usullere göre kurulmuş gayrinizami harp kuruluşunun nizamî olmayan yöntemlerle silahını yalnızca düşmana değil gerektiğinde kendi adamlarına da doğrulttuğunun önemli bir kanıtıdır. Aslında buraya kadar gizli bir örgütün iç infazı statüsünde normal kabul edilebilecek bu olay ilerleyen günlerde daha ilginç bir hâl alacaktı. Daha doğrusu Hasan Tahsin ismi olayların tam ortasına yerleşecekti.

Buxtonlar veya Buxton biraderler Londra Balkan Komitesi Reisliğini yapıyorlardı ve İngiliz politikalarını Balkan coğrafyasında etkin hale getirmek için yoğun çaba sarf ediyorlardı.³⁷ Özellikle Eylül 1914'ten sonra faaliyetlerini Sofya ve Bükreş taraflarında yoğunlaştırmışlardı. Süleyman Askerî Bey'in Ağustos 1913'ten beri yoğun uğraşlarla kurmaya çalıştığı dostluk/ittifak iki İngiliz tarafından bozulmamalıydı. Osmanlıya karşı oluşturulmak istenilen *Balkan ittifakı*³⁸ kurulursa bir çuval incir berbat olabilirdi. Çözüm oldukça basitti; eski toprakların unutulmaması, yeni müttefikliklerin bozulmaması için İttihatçı bir yöntem veyahut suikast.

Silahçı Tahsin'in cesedi üzerinde kimlik bilgilerini açığa çıkartacak bir kanıt bulunamamış, kimliği kıyafetinden teşhis edilmişti. Silahçı Tahsin infaz edildikten sonra kimliği ve pasaportu Teşkilat-ı Mahsusa'nın bir başka elamanına verildi. Bu eleman, Buxton biraderlere suikast düzenlemek için *Hasan Tahsin Recep* müstearını kullanacak olan Osman Nevres'ten başkası değildi. Henüz yirmili yaşlarda ve oldukça zeki bir zattı. Osman Nevres,

37 BOA, HR. SYS., 2403/11.

38 BOA, HR. SFR. 04., 879/57.

Süleyman Askerî Bey başkanlığındaki Teşkilat-ı Mahsusa'nın sınırı ötesinde yaptığı ilk suikastta Noel ve Charles Buxton biraderlere karşı tetiği çeken isim oldu.

Eylül 1914'e gelindiğinde Süleyman Askerî Bey, Teşkilat-ı Mahsusa'yı içte ve dışta hızlı bir şekilde teşkilatlandırıyordu. Bu teşkilatlanma sırasında eski tanıdıkları ve İttihatçı kadrolar, ilk müracaat edilen isimler olmuştu. Garbi Trakya Hükûmeti başlığında Bulgaristan meclisine mebus olarak girmelerini sağladığı Nevrekoplu Celal Bey de bu isimlerden birisiydi. Seferberliği müteakip İstanbul'a davet edilen Celal Bey'e, Teşkilat-ı Mahsusa'ya seçildiği bizzat Süleyman Askerî Bey tarafından tebliğ edilmişti. Celal Bey bir gün, *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin sahipleri Talha ve Velid Ebuzziya Beylerden bir mektup aldı. Mektupta gazetelerinin muhabiri olan Nevzat Bey'in Sofya'da başbakan ve bakanlarla mülakat yapması için yardım edilmesi isteniyordu. Nevzat Bey aslında Hasan Tahsin'in kimlik ve pasaportunu kullanan Osman Nevres'ten başkası değildi. Sofya bağlantısı olan Celal Bey'in bu durumdan haberi yoktu. Buxton biraderlere Sofya'daki teşebbüs kuvveden fiile geçememiş, Nevzat Bey ise peşleri sıra Bükreş'e gitmişti.³⁹

Osmanlı Devleti'nin menfaatleri dairesinde yapılan bir devlet operasyonu olduğuna şüphe olmayan suikast, 15 Ekim 1914'te Bükreş'te gerçekleşti. Birisi çenesinden diğeri göğsünden yaralanmasına rağmen hayatta kalan Buxton biraderler suikastında soruşturma zanlı yakalanmasına rağmen kısa sürede çıkmaza sürüklendi. Buxtonlarla aynı otelde kalan zanlı, ismini Hasan Tahsin Recep, mesleğini de gazeteci olarak bildirmişti. Gizli servis operasyonlarını anımsatan bu olayda kullanılan pasaport İstanbul'dan alınmış, zanlı Selanik'ten Bükreş'e gitmiş, cinayete Türkiye'den gittikten sonra karar verdiğini söylemişti. Sebebinin oldukça basit şekilde ifade etmişti; Buxtonlar, Türkiye aleyhinde çalışıyorlardı.⁴⁰ Suikast sonrası Romanya polisi failin üzerinde

39 *Nevrekoplu Celal Bey'in Hatıraları*, s. 38-49.

40 *Tanin*, 4 Teşrin-i Evvel 1330, No: 2090.

1913 senesinde verilmiş olan 10983 numaralı hususi bir pasaport buldu.⁴¹

Olay kısa sürede İstanbul ile Bükreş arasındaki yazışmalara konu olurken Türk polisi, Osman Nevres'in, Şişli Osmanbey civarındaki dört numarada ikamet ettiğini belirledi. Ailesi, eğitim seviyesi ve Avrupa'da çok kez bulunmuş olduğu ilk tespitler arasındayken suikast için 25 Eylül 1914 günü İstanbul'dan ayrıldığı öğrenilmişti. Fakat yapılan tahkikatta herkes söz konusu kişinin böyle bir girişimde bulunmasını son derece garipsiyordu. *Top* ve *Silah* gazetelerinin sahibi olan Hasan Tahsin'e gelince, o olaydan iki ay kadar önce İstanbul'da katledilmiş halde bulunmuş, yapılan tahkikat neticesinde kimliği tespit edilmişti. Bu durum kimliği kullanılan kişi ile tetiği çekenin aynı kişiler olmadığını ortaya koymuştu.⁴² Suikast zanlısının ülkede halk kahramanına dönüşmesiye uzun sürmedi. Musul halkı aralarında topladıkları parayı ailesine iletmek üzere İstanbul'a gönderdi.⁴³ Hem Silahçı Tahsin'in infazı hem de ona ait pasaportun kullanılmasıyla bir başka Teşkilat-ı Mahsusa elemanın suikast düzenlemesi, Süleyman Askerî Bey liderliğinde kısa sürede kat edilen yolu göstermesi açısından ayrıca önemlidir.

Süleyman Askerî Bey'in Ukrayna Kurtuluş Birliği ile Görüşmesi

Birinci Dünya Harbi patlak vermeden hemen önce Ukrayna ulusal hareketi, Osmanlılarla temasa geçmişti. Savaş öncesinde Ukraynalı bazı devrimci ve milliyetçiler Avusturya-Macaristan topraklarına sığınmıştı. Ukrayna Kurtuluş Birliği ise Rus ordularının Avrupa cephesinde yenilgiye uğraması üzerine 4 Ağustos 1914'te Lviv'de kuruldu. Görüldüğü üzere kuruluş tarihi Teşkilat-ı Mahsusa'nın Harbiye Nezareti içinde kurumsal bir hüviyete kavuştuğu tarihlere denk gelmektedir. Sosyalistlerin ağırlıklı

41 BOA, HR. SFR. 04., 634/86.

42 BOA, HR. SYS., 2964/8.

43 BOA, DH. ŞFR., 444/119.

olduğu Ukrayna Kurtuluş Birliği'nin temel amacı bağımsız bir Ukrayna'nın kurulmasıydı. Çarlık Rusya'yı ortak düşman olarak gören her devlet ve oluşumla ittifak arayışına giriştiler. Rusya düşman olduğuna göre yanaşılması gereken taraf Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti bloğu olmalıydı. Bu blokla temas kuran Ukraynalılar oldukça cömert şekilde destekleneceklerdi. Özellikle Avusturya-Macaristan tarafından her yönden destek gördüler. Osmanlı, savaşa hemen başında dahil olmadığı için bir müddet bu sürecin dışında kaldı. Türk-Alman müttefikliğinin kurulmasından sonra, Türk ordusunun Süveyş Kanalı veya Odesa üzerine harekete geçmesi hususunda bir tartışma ortaya atılmıştı. Alman subaylar Odesa operasyonunu Avrupa'daki savaşı bitirebilecek kadar önemli görüyorlardı. Eylül 1914'ün ilk günlerinden itibaren Avrupa cephesinde işler Avusturya-Macaristan'ın istediği gibi gitmiyordu. Lemberg, Rus ordusunun eline geçince Avusturya-Macaristan'ın askerî ataşesi Joseph Pomiankowski, Viyana'dan Osmanlı Devleti'ni Odesa çıkartmasına ikna etmesi için bir telgraf aldı. Ancak gerekli olan 50 bin kişilik kuvvetin toplanması ve sevk edilmesi aylar sürebilirdi ve ayrıca Türk ordusunun elinde böyle hazır bir kuvvet yoktu. Sonuçta 29 Ekim 1914'te Türk donanması tarafından yapılan Karadeniz bombardımanı ile Osmanlı Devleti resmen savaşa girdi. Bu tarihe kadar Türk kamuoyunda Ukrayna'nın bağımsızlık meselesi neredeyse hiç duyulmamıştı. Fakat tarihi düşman Rusya'ya karşı böyle bir girişimin memnuniyetle destekleneceğine şüphe yoktu. Ukrayna Kurtuluş Birliği her türlü desteği alacağını düşündüğü için İstanbul'dan oldukça ümitliydi ve Mariyan Basok-Melenevskiyi Türkiye'ye elçi olarak atandı. Osmanlı resmen savaşa girmeden önce Basok-Melenevskiyi İstanbul'a geldi ve Rusya karşıtı çok sayıda devrimci ile temasa geçti. Osmanlı devlet adamlarıyla temasa geçtiğinde oldukça etkileyici destekler bulmuştu.⁴⁴

44 Hakan Kırımlı, "The Activities of the Union for the Liberation of Ukraine in the Ottoman Empire during the First World War", *Middle Eastern Studies*, C. 34, No: 4, Turkey before and after Atatürk: Internal and External Affairs (Ekim 1998), s. 177-200.

Sonuçta Eylül 1914'ün sonları veya ekim başlarında Basok-Melenevskyi'nin yolu Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Süleyman Askerî Bey'e düştü. Yukarıda bahsedilen büyük askerî operasyonların gerçekleşme şansı yok denecek kadar az olduğu için yine rutin dışı uygulamaya başvurulmalıydı. Yani gayrinizami harp! Buna göre Kafkaslar ve Kuban bölgelerindeki Rus ordusunun gerilerinde isyanlar çıkartılacaktı. Ayrıca Rusların Karadeniz filosu içerisinde de isyan çıkartılmaya çalışılacaktı. Sonuç olarak yapılacak harekât Türk tarafı adına çok fazla risk ve maliyet barındırdığı için lejyonerler aracılığıyla yapılması daha akılcıydı. Süleyman Askerî Bey, Ukrayna Kurtuluş Birliği'nden 500 Ukraynalıyı silahlandırıp, eğittikten sonra Kafkasya'ya göndermek için İstanbul'a gönderilmesini istedi. Fakat çok uçlarda gezinen bu planın uygulanması teknik olarak mümkün olmadı.⁴⁵

Hayal-i Beşer: Afganistan ve Hindistan Seferi

Seferberliğin ilanı, Halife'nin gücünden faydalanma arayışlarını yeniden gündeme getirmişti. İran ve Afganistan coğrafyalarındaki Müslümanlar, Cihad-ı Mukaddes etrafında ayaklandırılarak İngiliz ve Rusların doğudaki hakimiyetleri sona erdirilmeliydi. Bu hayali gerçekleştirecek bir ordu ortada olmadığına göre, kullanılabilecek yegâne güç Teşkilat-ı Mahsusa olabilirdi. Süleyman Askerî Bey'in bu minvalde planladığı operasyon Afganistan-Hindistan istikametinde yapılacaktı. Söz konusu coğrafyada Teşkilat-ı Mahsusa'nın organize edilebilmesi için Meşrutiyet'ten sekiz-on yıl önce Afganistan'da bulunmuş olan emekli subay Fazlı Bey en uygun isim olarak seçilmişti. Birinci Dünya Harbi patlak verdiği sırada Marsilya'da bulunan Fazlı Bey hemen İstanbul'a dönmüştü ki İttihat ve Terakki Merkez-i Umumi tarafından görüşmek için arandığını öğrendi. Merkez-i Umumi'dekiler Fazlı Bey'e; Afganlıların, İngilizleri topraklarından atacaklarını

45 Kırımlı, "The Activities of the Union for the Liberation of Ukraine in the Ottoman Empire during the First World War", s. 144-200; Shaw, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu, Savaş Girişi*, s. 363-364.

ve doğuda belki de umumi bir ayaklanma çıkartacaklarını ve bu işle ilgilenen Teşkilat-ı Mahsusa Reisi Süleyman Askerî Bey'in kendisini görmek istediğini söylediler. Merkez-i Umumi'de yapılan görüşmenin ertesi günü Fazlı Bey, Harbiye Nezareti'nde Süleyman Askerî Bey ile görüştü. Süleyman Askerî Bey, Afgan Heyet-i Seferiyesi'nin kuruluşunun gerekliliği ile kahraman Afganlıların bu fırsatı değerlendirerek Hint hudutlarına saldırılar düzenleyeceğinden ve Hindistan'ın istilasına kadar gidebilecek olan büyük bir projeyi Fazlı Bey'e anlatmıştı. Bu projenin gerçekleştirilebilmesi için gerekli maddi kaynaklar Almanlar tarafından sağlanacaktı. Osmanlı Padişahı ve İslam Halifesi Sultan V. Mehmed Reşad tarafından ilan edilecek Cihad-ı Mukaddes ile bölgedeki Müslümanlar harekete geçeceklerdi. Gönderilecek heyet, Türk ve Almanlardan oluşurken ayrılan 30-40 bin liralık bütçenin projeye katkı sağlaması bekleniyordu. Afgan Emirine murassa kılıçlar, tabancalar, kamalar, sancaklar gibi birtakım hediyeler takdim edilecekti. Fazlı Bey, bölgeyi çok iyi tanıdığı için Süleyman Askerî Bey'e projenin olumsuz yanlarından bahsetmesine rağmen fikirleri kabul görmedi. Bu maksadı gerçekleştirmek için Balkan Harbi sırasında Hamidiye Süvarisi olarak tanınmış olan Deniz Binbaşı Hüseyin Rauf Bey (Orbay) başkanlığında bir Afgan Heyet-i Seferiyesi kuruldu. Kurmay Başkanı Binbaşı Ömer Fevzi Bey'di. Fazıl Bey ise yaverlik görevinde bulunacaktı.⁴⁶ Kurulan bu heyet Teşkilat-ı Mahsusa'nın gerçek misyonunu ve geleceğe dönük hedefleri olan bir gayrinizami harp örgütü olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Heyet'in Afganistan'a gitmek için Bağdat'a gelmesinden sonra yaşananlar kitabın Irak Cephesi kısmında ayrıca ele alınacaktır.

Süveyş Kanalı'nı Kapatma Girişimi

Süleyman Askerî Bey, Birinci Dünya Harbi'nin hemen başında Süveyş Kanalı'nın kapatılarak devreden çıkarılabilmesi için uzun süre kafa yormuştu. Gerçekleştirilebilmesi halinde İngilizlerin,

46 Mehmed Kenan, *Büyük Harbde İran Cebhesi*, C. 2, Ankara 1928, s. 59-62.

Hindistan yolu kapatılacak, Ümit Burnu istikameti kullanılacağı için İngiliz savaş makinesi yavaşlatılıp, devre dışı bırakılacaktı. Bunu gerçekleştirebilmek için bir vapur hazırlayıp içerisine çimento yüklemeyi ve sonrasında Süveyş Kanalı'ndan geçerken çimento yüklü bu vapuru batırmayı dahi düşünmüş, bunun için uzun süre çareler aramıştı.⁴⁷

Süleyman Askerî Bey'in Mısır'a dönük istikbaldeki hedeflerinin başında Teşkilat-ı Mahsusa'nın bölgede örgütlenmesi ve Mısır'da yapılacak ihtilal vardı. Bunun için Yafa'da bulunan Jandarma Binbaşı Hasan Efendi'ye verdiği direktifte Kaymakam Vekili Bahaeddin Bey, Binbaşı Hasan Efendi ve bölgedeki güvenilir kişilerden birisiyle üç kişilik bir *Merkez-i Umumi* oluşturulmasını emretti. Yafa'da kurulacak olan Merkez-i Umumi, Harbiye Nezareti vasıtasıyla Teşkilat-ı Mahsusa'dan talimat ve emir alıp faaliyet yürütecekti. Teşkilat-ı Mahsusa'nın Mısır'a yönelik hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi için seçilen merkez Yafa olacaktı.⁴⁸ Süleyman Askerî Bey, Teşkilat-ı Mahsusa'nın hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi için ihtiyaç duyulan çetecilerin sayısı ile gerekli olan eşyaların neler olduğunun İstanbul'a bildirilmesi istemişti.⁴⁹ 4 Eylül'de Binbaşı Mümtaz Bey *Urban Komutanı* olarak atanırken, bölgedeki Teşkilat-ı Mahsusa çetelerinin en yetkili ismi oldu.⁵⁰

Teşkilat-ı Mahsusa'nın söz konusu bölgede örgütlenme çabaları içerisinde ciddi sorunların çıktığı belgelerden görülmektedir ki bunun en önemli örneği dönemin gizli haberleşme yöntemi olan şifreli telgraflardır. Şifreli telgrafların miftahları başka bir deyişle anahtarları olmadan içerisindeki rakamlar dışında bir anlam taşımadığı görülmektedir. Kuruluşunun üzerinden birkaç ay geçtiği halde halen teşkilatlanma bölgelerine şifre miftahlarının gönderilmediği genellikle valilik ya da jandarma şifrelerinin kullanıldığı

47 Arif Cemil, *Teşkilat-ı Mahsusa*, s. 42-43.

48 *ATASE*, BDH, 1836. 35. 2. 1.

49 Nurettin Şimşek, *Süleyman Askerî Bey*, s. 137

50 Safi, *Eşref*, s. 143. Geniş bilgi için ayrıca bkz. Polat Safi, "Mirage in the Sands: The Ottoman Special Organization on the Sinai-Palestine Front", *Jerusalem Quarterly*, S. 66, 2016, s. 39-54

anlaşılmaktadır. Bu durum çoğu zaman küçük krizlerin yaşanmasını kaçınılmaz hale getirmiştir.⁵¹ 24 Eylül'de İstanbul'daki 119 numaralı posta kutusu üzerinden yazışmaların yapılması Süleyman Askerî Bey tarafından emredilmiş olması Teşkilat-ı Mahusa'nın özel bir posta kutusu olduğunu da göstermektedir.⁵²

Süveyş Kanalı'nın çimento yüklü bir vapurun batırılması suretiyle gemi trafiğine ve ulaşımına kapatılması fikrinin yanında bir de kanala atılacak torpiller vasıtasıyla işlevsiz hale getirme planı bulunuyordu. 24 Eylül 1914'te daha önceden gönderileceği söylenen torpillerin kullanmasının çok zor olmasından ötürü sevkinden sarfınazar edildiği Yafa'daki Teşkilat-ı Mahsusa Merkez-i Umumisine bildirildi. Bunun için başka türlü teşebbüslerde bulunulacaktı. İhtiyaç duyulan dinamit, fitil ve bir miktar revolver tabanca bölgeye sevk edilmişti.⁵³

Suriye ve Havalisi Genel Komutanlığı, Ağustos 1914'ün ikinci yarısında bir yandan seyyar jandarmalarla bölgenin asayişini sağlamaya çalışırken diğer yandan olası savaşta mülki idareciler vasıtasıyla Arap kabile ve aşiretlerinden nasıl yararlanacağını yollarını aramaya başlamıştı. İstanbul'dan Teşkilat-ı Mahsusa'nın hedefine yönelik gönderilen Binbaşı Mümtaz ve Eşref Beyler Suriye'ye gelmişlerdi. Mümtaz Bey, Urban Komutanlığı görevine atanırken emri altına -isteği üzerine- Yüzbaşı Hacı Emin, Yüzbaşı Mudanyalı İhsan, Jandarma Teğmen Saip Beyler verildi. Daha sonra Birüssebi ve Gazze civarına gönüllü toplamak için gönderildi.⁵⁴ Daha önce ismi Hasan Tahsin suikastının şüphelisi olması hasebiyle zikredilen Eşref Bey ile Enver Paşa'ya yakın isimlerden Binbaşı Mümtaz Bey'in bu tarihlerde Teşkilat-ı Mahsusa'nın Mısır'a yönelik hedeflerini gerçekleştirmek için bölgede oldukları görülmektedir. 6 Kasım 1914'te Eşref Bey, Akabe'ye tayin edilmişti.⁵⁵

51 ATASE, BDH, 1829. 59. 7. 1. 40; ATASE, BDH, 1829. 59. 7. 1. 41.

52 ATASE, BDH, 1836. 35. 15.

53 ATASE, BDH, 1836. 35. 15.

54 *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi IV ncü Cilt 1 nci Kısım Sina-Filistin Cephesi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1979, s. 110.

55 ATASE, BDH, 1829. 59. 7. 1. 12.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın IV. Ordu bölgesinde örgütlenmesi esnasında Süleyman Askerî Bey'den sürekli silah, para ve mühimmat talep edildiği görülmektedir. Enver Paşa'dan yazışmalarda *Suavi* müstearıyla bahsedilirken söz verdiği silah ve cephanenin sayısının artırılması istenmektedir ki bu durum bölgeye gönderilenlerin İstanbul'dan yola çıkmadan önce bir plan dahilinde hareket ettiklerini ortaya koyar.⁵⁶

İstanbul'da Süleyman Askerî Bey'e ulaşan istihbarat notlarında, İngilizlerin Sina Dağı'ndan Süveyş Kanalı'na kadar 150 top yerleştirmiş oldukları, içlerine kum doldurulan urbalardan siperler inşa edildiği ve siper içlerinde mitralyözler bulunduğu İsmâiliye ile Süveyş Kanalı arasında yeni istihkâmlar yapıldığı ve İngiliz kuvvetinin on-on beş bin civarında olduğu bildirilmişti. Urban komutanlarının istekleri karşısında Süleyman Askerî Bey, Mısır hududu için istenilen dinamit, demir küskü, filinta, martini mavzer ile her tüfek için üç yüzer adet cephanenin gönderildiğini bildirdi.⁵⁷ Bunun dışında Eşref, Mir İbrahim ile Afganlıların bir an önce yola çıkarılmış olmalarını, şifre miftahının gönderilmesini, paralarının kalmadığını ve Mısır sınırlarına girmeden paranın gönderilmesini, birtakım isimlerin de gönüllü olarak gönderilmelerini istiyordu.⁵⁸ 6 Ekim 1914'te Eşref, Süleyman Askerî Bey'den bu kez Şam'da gönüllü olarak topladığı efrat için elbise, kundura, fişeklik talep ediyordu. Ayrıca Afganlılar ile yirmi kadar Çerkes süvarisinin de hızlıca iyi hayvanlarla gönderilmesini istiyordu.⁵⁹

Süleyman Askerî Bey'in ilk hedefi yukarıda belirtildiği üzere Süveyş Kanalı'ydı ve harekete geçilmesi için acele ediyordu. 18 Ekim 1914 tarihli istihbarat raporlarında bölgedeki 17.000 İngiliz askerinin varlığından söz ediliyordu. Söz konusu askerler Kanalin doğu sahilinde istihkâmlar yapmakla meşgullerdi ve bu konuda alınacak malumatın acilen İstanbul'a gönderilmesi isteniyordu.⁶⁰

56 ATASE, BDH, 1836. 35. 8. 1.

57 Şimşek, *Süleyman Askerî Bey*, s. 139-140.

58 ATASE, BDH, 1836. 35. 8. 1.

59 ATASE, BDH, 1836. 35. 04.

60 ATASE, BDH, 1836. 35. 8. 10.

IV. Ordu bölgesinde de tıpkı III. Ordu bölgesinde olduğu gibi gönüllülerden yararlanma fikrinin doğmuş olması bölgedeki üst düzey subayları rahatsız etmişti. Bu yönüyle Teşkilat-ı Mahsusa'nın tüm cephelerde subaylar tarafından dışlandığını söylemek abartılı bir ifade olmayacaktır. Onların düşüncelerine göre gönüllü birliklerden ancak çok fazla para sarf ederek faydalanılabildi. Süleyman Askerî Bey'in emirleriyle Binbaşı Mümtaz Bey, özellikle Nablus ve Birüsebbi urbanından (Çöl Arapları) Eşref Bey ise Birüsebbi ile kısmen Akabe urbanından topladıkları gönüllülerle Teşkilat-ı Mahsusa'nın hedeflerini gerçekleştirmek için bölgede faaliyettedirler. 8. Kolordu Komutanı Mersinli Cemal Paşa gönüllülerin toplanmaları ile sevk idarelerini takdir etmekle birlikte Harbiye Nezareti'ne Balkan Harbi ve seferberlik sırasındaki tecrübelerine göre gönüllülerin faydadan çok zarar verdiklerini, eğitim ve disiplinden yoksun olduklarını, düzenli birlikler üzerinde kötü tesir yaptıklarını, iâşe için çok fazla erzaka ihtiyaç duyduklarını ve bu yönleriyle orduya yük olduklarını bildirdi.⁶¹

Teşkilat-ı Mahsusa'nın gönüllü birliklerinin başında olan Mümtaz Bey'e 7 Ekim 1914'te 8. Kolordu Komutanlığı tarafından verilen direktifte; Elariş, Telerefah, El Kantara, Akabe, İsmâiliye civarında ve yollarında bulunan tüm su kuyularının hızlıca ele geçirilmesi, çöldeki İngiliz birliklerine saldırılması, Sina ile Mısır arasındaki her türlü irtibatın kesilmesi, istihkâm ve siperlerin tespiti, düşmanın elindeki top, silah ve asker sayısı ile hendek, dikenli tel ve su taşırmaların tespiti, kanaldaki İngiliz ve Fransız gemilerin miktarı, çöldeki yakacak ve yiyecek miktarı, çöldeki urban ve turistlerin tutuklanmaları emredildi. Ayrıca çok sayıda urbanın ufak yelkenli kayıklarla Süveyş'in doğu sahilinden batı sahiline geçirilmesi için teşebbüste bulunulacaktı. En önemli hedef kanaldaki ulaşımın kesilmesiydi. Bunun için kanal içerisindeki kıvrım yerler tercih edilmeliydi. Söz konusu emir üzerine Mümtaz ve Eşref Bey'in emrindeki gönüllüler Akabe üzerinden Kalatülnahil ve Süveyş'e doğru keşif faaliyetlerine başladılar.⁶²

61 *Sina-Filistin Cephesi*, s. 78.

62 *Sina-Filistin Cephesi*, s. 123-125.

Nispeten teşkilatlanmalarını tamamlamış olan gönüllü birliklere Süleyman Askerî Bey tarafından 25 Ekim 1914'te asıl görevleri tebliğ edildi. Buna göre çeteler, Tur-ı Sina'ya girerek faaliyetlere başlayacaklardı. Plana göre; çetelerin Tur-ı Sina'ya girmeleri üzerine İngilizlerin dikkatleri bu tarafa yönelecek ve çetelere saldıracaklardı. Bu esnada deniz yolu üzerinden diğer çeteler Mısır içlerine gireceklerdi.⁶³ Planın uygulanabilirliği dönemin şartlarında oldukça zor gözükmesine rağmen gayrinizami harbin inceliklerini barındırdığı şüphe götürmez bir gerçektir. Bunun dışında Teşkilat-ı Mahsusa'nın diğer bölgelerinde olduğu gibi çekememezlik, emir-komuta sistemine girmeyi reddetme, isimleri beğenmeme gibi durumlar fazlasıyla yazışmalara yansımıştır. Ebu'l Feridun Bey müstearını kullanan Eşref Bey, 31 Ekim 1914'te Süleyman Askerî'den para istediği gibi işe başlayacaklarını ancak Yafa Jandarma Zabiti Halil Efendi ile iş görmenin mümkün olmadığını bildirmişti.⁶⁴

Süleyman Askerî Bey tarafından IV. Ordu bölgesinde yapılan bu girişimler yeni görev yeri olan Irak'a atanana kadar devam etti.⁶⁵

Telgrafın Ucundaki Cephe: Kafkas Cephesi ve Teşkilat-ı Mahsusa⁶⁶

Süleyman Askerî Bey başkanlığındaki Teşkilat-ı Mahsusa'nın Birinci Dünya Harbi'ndeki en önemli icraat sahası Kafkas Cephesi olurken bu görevden ayrılmasının temel sebebi de bu cephede yaşanan gelişmeler oldu. Süleyman Askerî Bey telgraf tellerinin ucundan yüzlerce kilometre ötedeki düzensiz birlikleri nasıl

63 ATASE, BDH, 1836. 35. 16.

64 ATASE, BDH, 1836. 35. 18.

65 Sina-Filistin Cephesi'ndeki faaliyetlerin ayrıntısı için ayrıca bkz. Polat Safi, "The Ottoman Special Organization Teşkilat-i Mahsusa: A Historical Assessment with particular reference to its operations against British occupied Egypt (1914-1916)," (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s. 35-82.

66 Süleyman Tekir, *Beyaz Harp: Kafkas Cephesi - Sarıkamış Harekatı - Teşkilat-ı Mahsusa Operasyonları*, İstanbul 2021.

yönetebilirdi? Hayatı boyunca sürekli sıfır noktasında yaşamış bir subayın Nuruosmaniye'deki merkezden gönderdiği telgraflarla doktrinini Karadeniz ve Doğu Anadolu'nun hırçın coğrafyasındaki çetecilere iletmesi mümkün olabilir miydi? En hızlı deniz araçlarıyla bu cepheye ulaşmak bir hafta sürüyordu ve cephenin başkent ile demiryolu bağlantısı yoktu. Karayolunun İstanbul'dan sonra iki aydan fazla süreceği şüphesizdi. Kaldı ki bu cepheye gönderilen komutan ve idarecilerin tamamı güçlü ve tanınan İttihatçılardan oluşuyordu. Horoz'u çok olan cephenin sabahı neredeyse olmadı. Bahaeddin Şakir, Kara Kemal, Yusuf Rıza, Yenibahçeli Nail ve diğerleri Süleyman Askeri Bey'e sürekli direnç gösterdiler.

Teşkilat-ı Mahsusa ile III. Ordu aynı gaye ve amaç için Kafkas Cephesi'nde mücadele etmelerine rağmen kullandıkları yöntem ve yönetim mekanizmaları birbirinden oldukça farklıdır. Teşkilat-ı Mahsusa'nın cephede faaliyet gösterdiği süre boyunca belgelerden sanki III. Ordu emrindeymiş gibi bir izlenim elde edilse dahi bu durumun sahada uygulanabilir olmadığı görülmektedir. III. Ordu, İstanbul'dan Başkomutanlık Vekâleti silsilesiyle gelen emirlerle hareket ederken Teşkilat-ı Mahsusa Kafkas Cephesi özelinde daha çok Dâhiliye Nezareti ve İttihat ve Terakki'nin güdümünde bir izlenim oluşturmaktadır. Bu durum teşkilatın Kafkasya yapılanmasına karşı Enver Paşa ve ekibinin mesafeli olduğu gerçeğini açıkça ortaya çıkarmaktadır.

İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisinde seferberliğin ilanını müteakip gelişen olaylardan sonra merkez azaları ve kâtib-i mesullerinde bizzat cephelere giderek savaşa katılmalarının uygun olacağı konusunda fikir birliği oluşmuş ve buna bağlı olarak bir takım görevlendirmeler yapılmıştı. Şüphesiz bu görevlendirme içerisindeki en önemli isim merkez azası Bahaeddin Şakir Bey'dir. Dâhiliye Nâzırı Talat Paşa, Bahaeddin Şakir Bey'in bizzat Erzurum'a gitmesini istemişti ve harbin başlayacağı zamana kadar Erzurum'da Teşkilat-ı Mahsusa Bahaeddin Şakir Bey tarafından örgütlenecekti. Yapılacak teşkilattan kasıt şu şekilde izah edilmişti:

Bu vazifeler Rusların Kafkasya'daki askerî hareketlerini tahkik etmek, Müslüman unsurlar arasında teşkilat vücuda getirmek ve harp halinde bunlardan istifade etmektir.

Bu açıklamaya rağmen kurulması planlanan teşkilatın genel esasları belirlenmiş değildi.⁶⁷

İttihat ve Terakki içerisinde seferberliğin ilan edilmesiyle kısa vadede bir seçim öngörülüyordu. Buna bağlı olarak üst düzey yöneticilerin de içinde bulunduğu gruplar doğrudan savaşmak veyahut teşkilat yapmak için cephe bölgelerine doğru yola çıktılar. Öyle ki bazı isimler parti faaliyetlerinin savaş boyunca durdurulmasını talep etmişlerdi.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kafkasya operasyonlarının başlangıç kısmı diğer bölgelerden bir yönüyle ayrılabilir. O da Stanford Shaw'ın İttihat ve Terakki ve Teşkilat-ı Mahsusa üzerinden Enver ve Talat Paşalar arasında var olduğunu iddia ettiği çatışmadır.⁶⁸ Gerek Bahaeddin Şakir Bey'in başını çektiği İttihat ve Terakki mensupları gerekse de Teşkilat-ı Mahsusa tarafından Karadeniz'e kurulmak istenilen örgütlenmenin arasında yaşanan çatışma, Enver Paşa'nın müdahalesi ile kısa sürede sonlandırıldı. Çatışmanın temelinde Bahaeddin Şakir Bey ve çetecilerin, Süleyman Askerî Bey ile aynı istikamette düşünmemeleri yatıyordu. Süleyman Askerî Bey, Teşkilat-ı Mahsusa'yı bir gayrinizami harp örgütü olarak yapılandırarak faaliyet yürütmek istiyordu. Bunun yanında Bahaeddin Şakir Bey ve diğer çeteciler Rusya içlerine ulaşacak fetih hülyalarına kapılmışlardı. Bahaeddin Şakir Bey, Enver Paşa tarafından ciddi bir muhatap olarak kabul edilmeyince sonraki süreci Talat Paşa ile yürütmek durumunda kaldı. Talat Paşa'nın saha üzerindeki tek etkisi mülkî amirler aracılığıyla olacağı için ikilinin arasında cephe özelinde bir çatışmanın var olması olası değildir.

67 Arif Cemil, *Teşkilat-ı Mahsusa: Kafkasya ve Balkanlar'da Operasyonlar*, haz. Erhan Çifci, İstanbul 2018, s. 27-33.

68 Stanford J. Shaw, "Osmanlı Özel Teşkilatı/Teşkilat-ı Mahsusa ve Ağustos-Kasım 1914 Arasındaki Askerî Faaliyetleri", *Denize Kavuşan Irmak: Kemal Karpat Armağanı*, çev. İlknur Güzel, İstanbul 2020, s. 211-300.

Kafkas Cephesi'nde hedeflenen amaçlara sadece düzenli birliklerle ulaşmak mümkün değildi. İttihat ve Terakki, uzun yıllardan beri 93 Harbi neticesinde kaybedilen Elviye-i Selase başta olmak üzere Çarlık Rusya sınırları içerisindeki Türklerin yaşadıkları topraklarda da faaliyet gösteriyordu. Fikri altyapının nispeten hazır olduğu düşünülen bölgede askerî faaliyetlerde başarı sağlayabilmek için cephe gerisinde ayaklanmalar çıkartıp sivil halk üzerinde oluşturulacak korku ve baskıyla Türk ordusunun cephedeki faaliyeti kolaylaştırılabilirdi. Rusya içlerine bölgeyi çok iyi bilen kimseler gönderilerek Müslüman ahali arasında teşkilatlar vücuda getirilmişti. Türk ordusu belirlenen hedeflere ulaştığı anda bu teşkilatlar gerekli yardımları yapacaklardı. Rus ordusunun ikmâl ve lojistik teşkilatının tahrip edilmesi ilk hedefti. Fakat gönüllülerden kurulan çete teşkilatı cephenin zayıf olarak tespit edilen kısımlarında faaliyet yapacaktı. Cephe bölgesinde zayıf olarak tespit edilen bölgeyse düzenli orduların hareket kabiliyetinin kısıtlandığı Karadeniz sahil kesimiydi.

Çarlık Rusya'nın sınır bölgesinde Ermeniler üzerinden birtakım hesaplar yaparak Anadolu topraklarında ihtilâl çıkarma gayretlerine karşın İttihat ve Terakki'nin ileri gelenleri bizzat yapılacak teşkilata dahil edilmişlerdi. Kurulan heyet 22 Ağustos 1914'te Erzurum'a ulaştı. Mithat Şükrü Bey'e gönderdiği telgrafta artık Erzurum'da olduğunu beyan etmişti.⁶⁹ Bahaeddin Şakir Bey görünürde Sivas vilayeti iskân-ı muhacirin memuruydu. Fakat Erzurum'da Kafkas İhtilâl Cemiyeti hesabına çalışacaktı.⁷⁰

Ermeni meselesi gerek Osmanlı Devleti'nin iç siyaseti gerekse de Kafkas Cephesi'nin askerî geleceği açısından oldukça önemliydi. Ruslar tarafından Ermeniler kullanılarak yapılan çete tarzı teşkilat haberleri Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Süleyman Askerî Bey tarafından da yakından izleniyordu. Rusların millî alaylar teşkil etmek üzere Kafkasya'ya subaylar gönderdikleri ve teşkilatlanma çalışmalarının başladığı Tiflis Başşehbenderliği'nden

69 BOA, DH. ŞFR., 438/32.

70 BOA, DH. ŞFR., 443/89.

bildirilmişti. Askerî Bey tarafından Bahaeddin Şakir Bey'e gönderilen telgraftaki ifadeler Ermeni sorununa yaklaşımını göstermesi açısından değerlidir:

Ermeniler bizimle teşrik-i mesai etmeseler bile bitarafliklarını istihsale çalışmak ve bu vechle mecburiyet-i kat'iyye olmadan inkisar-ı kalplerine meydan vermemek lüzumu hakkında icab edenlerin nazar-ı dikkatini celb ediniz.⁷¹

Bahaeddin Şakir Bey henüz 30 Ağustos 1914 tarihinde Teşkilat-ı Mahsusa Merkez-i Umumisi aracılığıyla Enver Paşa'ya gönderdiği *mahrem ve müstacel* kodlu şifre telgrafında Erzurum'a hareket ettiğini ve Teşkilat-ı Mahsusa'nın İran dolaylarındaki faaliyetlerini yürütecek olan Ömer Naci Bey'in gerekli tertibatı yaptıktan sonra Van-İran hattına doğru yola çıktığını bildirdi. Bahaeddin Şakir Bey'in yaptığı saha çalışması Teşkilat-ı Mahsusa çeteleri için bölgede istifade edebilecek unsurların Türk ve Karapapak aşiretleri olduğunu ortaya koymuştu. Hududun ilerisindeki faaliyetlere 15 gün içerisinde başlanacaktı. Olası bir savaşı bölgede yaşayan Müslümanların neşe içerisinde karşılayacağını vurguluyordu.⁷² Fakat bir gün sonra Enver Paşa'ya çektiği diğer bir telgrafında durumdan şikâyet etmeye başlamıştı. Gördükleri oldukça çarpıcıydı. Asker silahaltına alınmalarına rağmen kıtalarına gitmiyorlardı. Dahası üzerlerinde asker elbiseleri olduğu halde alışverişle meşguldüler. Subaylar ise görev yerlerinde bulunamıyordu.⁷³ Aslında bu ifadeler 28-29 gündür devam eden seferberliğin III. Ordu bölgesinde hakkıyla uygulanmadığı/uygulanmadığını gösteriyordu.

Bahaeddin Şakir Bey'in 4 Eylül 1914'te gönderdiği telgrafi o güne kadar yapılan faaliyetlerle ilgili bilgi veren en ayrıntılı rapordur. Kafkasya'da gayrinizami harp unsurlarıyla ulaşılması planlanan ileri hedefler için teşkilatlanma başlamıştı. Raporunda şunları sıralamaktadır:

71 ATASE, BDH. 246. 705. 1022. 001. 024.

72 BOA, DH. ŞRF., 439/4.

73 BOA, DH. ŞRF., 439/42.

- 1- Kafkas kolu, teşkilat ve tertibatı imkân dairesinde ikmâl edilerek sevk edilmiştir.
- 2- Kafkas ciheti umum kumandanlığına müfettiş Hilmi Bey tayin edildi. Maiyetine ise jandarma Yüzbaşı Emin Bey muavin olarak bulunuyor. İsmamsorlular; İdris Bey, Eyüp Paşa, Terkinik oğlu Mehmed çeteleri kuvvetin esasını teşkil etmektedir. Balaban aşiretinden geleceği ümit edilen kuvvetler toplanacak ve Çerkes gönüllüler de bu kuvvete katılacaktır. Pasin Kolu Hilmi Bey kuvvetidir. Karargâhı şimdilik Hoşap'tadır.
- 3- Sol kanat kumandanlığına emekli Halil Bey atanmıştır. Galatalı ise zabıtlığe bakmaktadır. Refakatinde jandarma Mülâzım Nusret bulunmaktadır. Kaleboğazı Kumandanı Mülâzım Tahsin ise icap ettiğinde yedek kuvvet olacaktır. Gürcülerden Sabit Bey, Karapapaklardan Nadir Bey, Canfeda Mesdur çeteleri esas kuvveti teşkil etmektedir. On kişilik eşkıyalık etmiş zevattan oluşan bir çetede bu kuvvete katılmak üzeredir. Sol kanat karargâhı Kaleboğazı'ndaki Dardoş'tadır. Bu kol Narman koludur. Bu kol aracılığıyla Trabzon dar'ül harbiyle temas kurulacaktır.
- 4- Doktor Fuad Bey sağ cenah kolunu teşkil etmiştir. Hudut bölükleri ve zabitan kendisine yardımcı olacaktır. Arslan ve Kahraman Beyler tarafından gönderilen 50 kadar süvari kolun esasını teşkil etmektedir. Karargâhı şimdilik Karakilise'dedir.
- 5- Mevcut para yüz elli liradır. Bu üç kol arasında taksim edilmiştir. Ne kadar cüzi bir para ile hareket ettikleri nazar-ı dikkate icabına süratle tevessül edilmesi elzemiyetini sizler düşününüz.

Bahaeddin Şakir Bey gönderdiği yazının son maddesinde oldukça çarpıcı bilgiler veriyordu. Dâhiliye Nezareti'nden istediği donatım malzemesinin (çorap, eldiven, pamuklu gömlek) hiçbirini gönderilmemişti. Kurduğunu bir komisyon aracılığıyla eksikliklerin giderilmesi için Erzurum merkezde faaliyetlerine devam ediyordu. Süratle Mannlicher tüfek mermisi, para, bomba ve dürbünün gönderilmesini istiyordu. III. Ordu Komutanı Hasan İzzet Paşa'yı ise kendileriyle pazarlık ettiği için *cimri* olmakla suçluyordu.⁷⁴

74 ATASE, BDH. 246. 705. 1022. 001. 004.

Mithat Şükrü Bey (Bleda) her ne kadar 1919'daki yargılamalarda Bahaeddin Şakir Bey gibi cephelere giden diğer kâtib-i mesullerle neredeyse hiç irtibat sağlamadıklarını söylese de kısıtlı da olsa bir irtibatın olduğu görülmektedir. İlk irtibat 5 Eylül 1914'te Vali Vekili Cemal Azmi Bey aracılığıyla kurulmuştur. Çünkü Bahaeddin Şakir Bey arzu ve isteklerini valilerin şifresiyle göndermekte, kendisine mahsus bir şifresi bulunmamaktaydı. Bu şekilde muhtemelen gerekli etkiyi yapamadığını düşünmektedir. Bunun için İttihat ve Terakki'nin İstanbul'daki en etkili isimlerinden olan fırkanın Kâtib-i Umumi Mithat Şükrü Bey aracılığıyla merkez üstünde baskı kurmaya çalışır. Oldukça cüretkâr bir isteği vardır. Kafkas koluyla tek başına faaliyete geçmek için İstanbul'dan izin istemektedir. Gerekçesi oldukça ilginçtir. Bir ay sonra her şey için geç olabilir. İsteğini sınır ötesinden gelen istihbaratla desteklemektedir:

Askerin morali çok yüksekken yaz aylarından faydalanılmalıdır.
Lâkin olası geç kalma sefalet ve hastalığı beraberinde getirebilir.

Sarıkamış sonrasında yaşanan manzaralar burada Bahaeddin Şakir Bey'in haklılığını ortaya koymaktadır. Fakat birer gün arayla çektiği telgrafların arasındaki farklı ruh halleri ilginçtir. Ayrıca Bahaeddin Şakir Bey, Erzurum'daki Rus konsolosundan *Malum-yan* olarak bahsetmekte ve bir an önce bölgeden gönderilmesi hususunda görüş bildirmektedir.⁷⁵

Erzurum'da Teşkilat-ı Mahsusa gibi gayrinizami harp, sabotaj ve istihbarat üzerine çalışacak bir örgüt faaliyet yürütemezdi. Öncelikli olarak Osmanlı Devleti'nin en büyük ordularından III. Ordu artık Erzurum'da konuşlanmıştı. Kaldı ki Erzurum Kalesi bir müstahkem mevkiydi. Böyle bir örgütlenmenin varlığı ancak Karadeniz bölgesi gibi gayrinizami harp faaliyetlerine uygun, çete muharebeleri için elverişli bir bölgede anlam kazanabilirdi. Bunun yanında Erzurum-Kars hattında gerek Türk gerekse Rus tarafının düzenli birlikleri konuşlanmıştı. Düzenli birliklerin

75 BOA, DH. ŞRE, 439/105.

olduğu bölgede teşkilatın faaliyet göstermesi beklenemezdi. Süleyman Askerî Bey tarafından İstanbul'dan bölgeye gönderilen isimler parça parça farklı yollardan gönderiliyorlardı. Kimisi kara yoluyla Erzincan üzerinden, kimisi de denizyoluyla Trabzon'a sevk edilmişlerdi. Bahaeddin Şakir Bey'in başkanlığında hareket etmesi beklenen teşkilatın çete mücadelesini Yenibahçeli Nail ve Yusuf Rıza Beylerin komutasında vermesine karar verilmişti. Nail Bey ile İttihat ve Terakki'nin Trabzon delegesi Yusuf Rıza Bey ise fırkanın Merkez-i Umumi azalarındandı. Fakat Bahaeddin Şakir Bey ilk etapta Erzurum'da bulunduğu için Trabzon'daki faaliyetler bizzat Rıza Bey tarafından yürütülmüştü.

İttihat ve Terakki'nin İstanbul murahhası Kara Kemal Bey 26 Eylül 1914 günü Trabzon'a gelmişti. Fakat yola çıkmadan önce Süleyman Askerî Bey tarafından gönderilen bir heyet ile vapurda karşılaştı. Söz konusu iki kişi Alman kökenliydi. Mösyö Louis Mosel daha önce Üsküp ve Erzurum konsoloslukları yapmıştı. Fakat ilk etapta kendisini muhabir olarak tanıtmayı tercih etti. Aslında asker kökenliydi ve daha önce Almanların seçkin bir süvari alayı olan *Ölüm Husarları*'nda görev yapmıştı. Yanında genç bir subay olan Alman Smith de bulunuyordu. Kara Kemal ile 16 kişilik bir Gürcü heyeti de Trabzon'a gelmişti. Bunlar Süleyman Askerî Bey ile aralarında özel olarak hazırlanan mukaveleye gerek Türkiye'deki gerek Rusya'daki Gürcülerden gönüllü alaylar teşkil edecekler ve Türkiye lehinde çalışacaklardı. Gürcüler arasında bulunan Kerel isimli kişi kendisini üniversite hocası olarak tanıtmıştı. Fakat gönderilen bu heyet Süleyman Askerî Bey'in düşündüğü tarzda Teşkilat-ı Mahsusa'nın işlerini kolaylaştırmak için çalışma gayesinden ziyade Almanya'nın emelleri doğrultusunda hareket edecek bir düşünceye sahiptiler.⁷⁶ Ayrıca bu heyetlerin gelmesiyle birlikte Trabzon âdeta bir üsse dönüşmüştü. Ancak teşkilatsız ve nizamsız bir görüntü hâkimdi.

Trabzon'a gönderilen heyetler halka ve özellikle bölgedeki yabancı devletlerin konsoloslarına belli etmeden teşkilatlanma

76 Arif Cemil, *Teşkilat-ı Mahsusa*, s. 38-39.

yapma gayretindeydiler. Bu sırada Cemal Azmi Bey, Trabzon Valisi olarak atandı. Eylülün son günlerinde Trabzon'da üç farklı heyet bulunmasına rağmen teşkilat tam manasıyla kurulamamıştı. Çalışmalar genel olarak Rusya'daki Gürcülerin Türkiye lehine harekete geçirmek ve Trabzon hapishanesindeki mahkumları çeteler bünyesine alarak bunlardan faydalanmak üzerine yoğunlaşıyordu. Mosel ve Gürcüler Trabzon'da birlikte hareket etmeye başlamışlardı. Bunların hareketleri kısıtlanmaya çalışılıyordu çünkü henüz savaş başlamıştı ve Almanların yanlarında getirdikleri düşünülen altınlarla farklı bir teşkilat kurma ihtimalleri bulunuyordu. Temas edeceği kişiler önce yemin ettirilerek Teşkilat-ı Mahsusa'ya alınıyordu. Böylece olası olumsuz durumların önüne geçilmeye çalışılıyordu. Trabzon'daki heyet öncelikle Alman ve Gürcülerle nasıl hareket edileceğini düşünürken diğer yandan cephedeki faaliyetle kendi yaptıkları faaliyeti birleştirmeye çalışıyorlardı. Trabzon ve Erzurum'un ortak bir noktada buluşup Kafkas İhtilâl Cemiyeti'nin kurulmasını kesin bir karara bağlayabilmeleri için Kara Kemal ve Rıza Beyler Trabzon'dan Dr. Bahaeddin Şakir Bey ise Erzurum'dan gelerek Ekim 1914'ün ilk günlerinde Bayburt'ta görüştüler. Bu toplantıda Kafkas İhtilâl Cemiyeti'nin teşkilatı bir nizamname ile kuruldu. Nizamnamede cemiyetin maksadı Kafkasya'da ihtilâl hazırlamak, Rusya'nın savaşı kaybetmesini temin, Kafkasya'da yaşayan milletleri silahlandırma, Rusya'nın askerî hareketini engelleme, Kafkasya'yı işgal edecek Türk ordusunun faaliyetlerini kolaylaştırma olarak tespit edilmişti. 34 maddelik nizamnamede cemiyete gireceklerin edecekleri yeminden teşkilatın diğer tüm ayrıntılarına kadar bilgilere yer verilmişti.⁷⁷

Ekim 1914 itibariyle Teşkilat-ı Mahsusa Reisi Süleyman Askerî Bey ve Bahaeddin Şakir Bey'in öncülüğünde yoğun şekilde teşkilatlanma çalışmaları başladı. 3 Ekim'de Kafkas İhtilâl Cemiyeti'ne verilen bilgiye göre Tiflis ve havalisinde teşkilat yapmak üzere Haydar Bey ve diğer iki kişi gönderildi. Süleyman Askerî

77 Arif Cemil, *Teşkilat-ı Mahsusa*, s. 40-47.

Bey kendisinden “emniyetli ve faal bir zâttır” şeklinde bahsediyordu. Sınırın karadan mı yoksa denizden mi geçilmesi gerektiğiyle ilgili ciddi bir tereddüt söz konusuydu. İstanbul’dan yola çıkmadan önce yapacağı teşkilatla ilgili kendisine gereken tüm bilgiler verilmişti. İrtibatın nasıl sağlanacağı noktasında Kafkas İhtilâl Cemiyeti ile görüşmesi gerekiyordu.⁷⁸ Aynı tarihte Çamiçre-Sohum ve havalisinde teşkilat yapmak üzere jandarma yüzbaşılıktan emekli Koç Bey ile Süleyman Bey gönderilmişti. Koç Bey’in adı geçen bölgede akraba ve taallukatı bulunuyordu aynı zamanda nüfuz sahibi bir isimdi. Kafkas İhtilâl Cemiyeti deniz yoluyla olmazsa kara yoluyla adı geçen bölgeye görevlendirilen kişileri gönderecekti.⁷⁹ Albay Yusuf ve Yüzbaşı Saadeddin Beyler Tiflis ve havalisinde teşkilat ve ihtilâl tertibatı yapmak üzere 24 Ekim’de gönderilmişlerdi.⁸⁰

Kafkas ihtilâlinin bir merkeze bağlanabilmesi için Bahaeddin Şakir Bey’e 5-6 Ekim 1914 tarihli gönderilen bir şifre telgrafta Grebeneli Binbaşı Bekir ve Van Polis Müdürü Muhyiddin Beyler ile kendisinin Erzurum’dan uygun göreceği iki yeni kişiden oluşan bir Merkez-i Umumi kurulmalıydı. Kafkasya ihtilâline ilişkin tüm muameleler Teşkilat-ı Mahsusa Heyet-i İdaresi’ne bağlı olacak ve kurulacak Merkez-i Umumi vasıtasıyla yönetilecekti.⁸¹

Süleyman Askerî Bey’in Teşkilat-ı Mahsusa örgütlenmesine ilişkin gönderdiği emirlerin tam manasıyla yerine getirildiği tartışmalı bir husustur. Çünkü bazı emirler önce sorgulanıp bir süzgeçten geçiriliyor, daha sonra genellikle Dâhiliye Nâzırı Talat Paşa ile fikir teatisi yapılıyordu. Süleyman Askerî Bey’in Kafkas İhtilâl Cemiyeti için kullandığı “bir merkez-i intizama raptetmek” ifadeleri Bahaeddin Şakir Bey için yeterince can sıkıcı olmuştu. Bunun üzerine *müstacel ve mahremdir* koduyla Talat Paşa’ya gönderdiği 7 Ekim 1914 tarihli telgrafında şöyle diyordu: “Kafkas İhtilâl Cemiyeti intizamsız değil, vesaitsizdir. Mefkud vesait de

78 ATASE, BDH. 249. 505. 1036. 001. 09.

79 ATASE, BDH. 249. 505. 1036. 001. 08.

80 ATASE, BDH. 249. 505. 1036. 001. 014.

81 ATASE, BDH. 249. 505. 1036. 001. 29.

para ve silahtır.” Devamında Süleyman Askerî Bey tarafından kurulması emredilen Merkez-i Umumi’nin kuruluşunun Bayburt’ta kararlaştırıldığı bildiriliyordu. Muhyiddin Bey’in uyumlu Bekir Bey’in ise aşırı derecede asabi olduğu vurgulanıyordu. Süleyman Askerî Bey’in heyette yer almasını istediği diğer iki kişi için de Hilmi ve Tahsin Beyler münasip görülmüştü. Bahaeddin Şakir Bey silah ve cephane olmadan kâğıt üzerinde bu işleri yürütenin mümkün olmadığından bahisle izin verilmesi halinde İnebolu üzerinden İstanbul’a gitmek için müsaade istiyordu.⁸² 8 Ekim 1914’te Trabzon Valisi Cemal Azmi Bey tarafından Dâhiliye Nezareti’ne verilen bilgide, “Sivas Vilayeti İskân-ı Muhacirin Memuru Bahaeddin Şakir Bey, vâkî olan tebligat üzerine buraya geldi. Kendisi şimdilik Kafkas İhtilâl Cemiyeti hesabına çalışacaktır” denilmekteydi.⁸³

Trabzon ve Karadeniz hattında yapılacak teşkilata Süleyman Askerî Bey tarafından 12 Ekim 1914’te son şekli verildi. Buna göre;

- 1- Erzurum’da bir merkez-i umumi teşkil edilmiş ve Trabzon ile Van’da birer heyet-i idare tesisine karar verilmiştir.
- 2- Trabzon Mıntika Heyet-i İdaresi Yusuf Rıza Bey ile Yenibahçeli Nail Bey, Tahsin Paşazade, Mülâzım Ramiz Bey’den oluşmaktadır.
- 3- Trabzon Mıntika Heyet-i İdaresi Batum, Kutaisi, Tiflis, Viladikafkas, Mengrilistan, Sohum ve Kuzey Lezgi eyaletinde teşkilat ve ihtilâl tertibatından sorumludur. Türk tarafında hudut mevkiindeki kanal başlarının kurulabilmesi için gerektiği kadar sevkiyat merkezi kurulacaktır. Merkez-i Umumi teşkilatın ayrıntıları ve teferruatı hakkında ayrıca bilgilendirecektir.⁸⁴

Süleyman Askerî Bey sınırları ve komuta kademesi belirlenmiş bir teşkilat kurmak için çalışırken Rıza Bey bölgede farklı bir

82 BOA, DH. ŞFR., 443/77.

83 BOA, DH. ŞFR., 443/89.

84 ATASE, BDH. 249. 505. 1036. 001. 016.

konunun peşindeydi. 12 Ekim'de Cemal Azmi Bey aracılığıyla çektiği telgrafında hapishanelerde tutuklu bulunan mahkumların Teşkilat-ı Mahsusa'da istihdamlarını konu ediyordu. Jandarmanın yardımına gerek kalmadan 12 Ekim'e kadar Akçaabat, Görele ve Vakfıkebir'de eşkıya reisleriyle beraber 30-40 kişi toplanabilmişti. Bunların sayısının artması vilayeti eşkıyaların elinden kurtarabilirdi. Rıza Bey ayrıca emrindeki jandarma olarak kaydedilen 600 efradın sayısının 1.000'e çıkarılmasını da istiyordu.⁸⁵

Bhaeddin Şakir Bey 4 Eylül'de bildirdiği teşkilatlanmaya ilişkin birtakım değişikliklere gitmişti. 12 Ekim'de yeni yapılan teşkilatlanma Talat Paşa'ya bir şifre telgrafla bildirilmişti. Buna göre halihazırda teşkilat kuvveti dört mıntıkaya ayrılmıştı. Bunlar;

- 1- *Narman-Yusufeli Mıntıkası*: Körikar, Çilhoroz, Urud, Pitkir, Milo'da Halil ve Nusret Beyler kumandasında Sabit Reis, Nadir Reis, Bekir Reis, Mustafa ve Dursun Reis çeteleri vardır. 100 kişilik bir yeni kuvvet ise katılmak üzeredir.
- 2- *Kötek Mıntıkası*: Hilmi ve Emin Beylerin kumandasında İslamsor, Hedik ve Hoşça çeteleri; İslamsorlular, Eyüp Paşa, Kör Mustafa, Hamid Bey, İdris Bey, Erzurumlular, Mezginöğlu. Kuvvetini artırmaktadır.
- 3- *Karakilise ve Beyazıd Mıntıkası*: Doktor Fuad ve jandarma Yüzbaşı Nuri kumandasında Kahraman ve Arslan Bey aşiretlerinin kuvvetleri.
- 4- *İran Mıntıkası*: Ömer Naci Bey'in reisliğinde aşiret ve askerlerden oluşmaktadır.⁸⁶

Teşkilat-ı Mahsusa birliklerinin Karadeniz kıyılarındaki operasyonlarını gerçekleştirebilmeleri için Eylül 1914'ten itibaren bitmek tükenmek bilmeyen istekleri söz konusudur. Bu durumdan İstanbul'da bulunan Süleyman Askerî Bey'in duyduğu rahatsızlık belgelere de yansımıştır. Tüm yazışmalarda ciddi bir teşkilatlanma vurgusu yapılmasına rağmen bu birliklerin çok iyi

85 ATASE, BDH. 249. 505. 1036. 001. 016-02.

86 BOA, DH. ŞFR., 444/10.

teşkilatlandırılıp ikmâl ve iâşe edildikleri tartışmalıdır. Merkezden talep ettikleri elektrikli fenerler bunlara örnek gösterilebilir. Görünmeden ve hızlı hareket edip kati netice elde etmeleri beklenen çete tipi örgütlenmelerin kendilerini açığa çıkartacak/hedef haline getirecek durumlardan kaçınmaları beklenir. Fakat Rıza Bey ısrarla elektrikli fener talep etmektedir. Süleyman Askerî Bey 40 adet fenerin gönderildiğini fakat ışığını 1 km'lik mesafeden fark edildiğinden bahisle çok dikkatli kullanılması hususunda uyarmaktadır. Ayrıca kendisinin gayrinizami harpte çetelere bakışını da oldukça etkili şekilde ortaya koyar:

Çeteler görünmeksizin görmek, hissettirmeksizin iş görmek hareketiyle değil ancak ef'aliyle kendisini göstermek mecburiyetindedir.⁸⁷

Rıza Bey, Mösyö Mosel'e karşı olumsuz bir düşünceye sahipti. Her ne kadar Kara Kemal ve Nail Beyler olumlu düşünmesine rağmen Rıza Bey, Mosel'in ülkeyi bir an önce harbe sürüklemeye çalıştığı düşüncesine kapılmıştı. Kimden ve nasıl emir alacaklarının da açıkça yazılmasını istiyordu.⁸⁸ Fakat Süleyman Askerî Bey çok daha geniş bir çerçeveden olaylara yaklaşılmasını istiyordu. Gürcistan'da muvaffakiyet elde edebilmek için Gürcülerle ve bilhassa Hristiyanlarla iyi bir münasebet ve teşkilat kurmak gerekiyordu. Bu yüzden Almanlarla Gürcülerin ortak hareket etmelerinde bir sakınca görmüyordu. Fakat *teşkilata kâffe-i ahvâle bizim hâkim olmamız gerekir* diyerek ipin ucunun kaçırılmaması gerektiğini düşünüyordu. Türk, Gürcü ve Alman heyetlerinin ortak kararı olmadan harekete geçilmeyecek düsturu belirlenerek tek başlarına hareket etmelerinin önüne geçilebilirdi. Mosel, Gürcistan dahilinde teşkilat yapmaya sevk edilirken Kerel'in ise taburu Rıza Bey tarafından tespit edilecek arazide tutulmalıydı. Ayrıca Süleyman Askerî Bey açık açık iş yapmak yerine gizli ve örtülü hareket edilmesi gerektiğini hatırlatıyordu.⁸⁹ Süleyman

87 ATASE, BDH., 249. 505. 1036. 021. 53.

88 ATASE, BDH. 249. 505. 1036. 001. 017.

89 ATASE, BDH. 249. 505. 1036. 018.

Askerî Bey iyi bir kurmay gibi hareket ederken Rıza ve Nail Beyler duygularıyla hareket etmekten kendilerini bir türlü alıkoyamıyorlardı. Süleyman Askerî Bey'e verdikleri cevapta Kerel'i *hafif meşrep* olmakla suçlayıp malum hükûmetle yaptığı anlaşmadan dem vurarak harbin ilanından önce Gürcü ordusu teşkil etmesi mümkün olursa müştereken çalışabileceklerini dile getirmişlerdi. Fakat bu durumun gerçekleşmemesi halinde Kerel'in bölgede bulunması uygun görülmecekti. Mosel'in bulunmasında bir beis olmadığını, kurdukları kuvvetleri Viçe'de bırakıp Arhavi'de kuvvetli bir müfreze oluşturmayı planladıklarını bildirmişlerdi.⁹⁰

Süleyman Askerî Bey'in geniş çerçeveden olayı ele alması üzerine Trabzon'da ortak bir karara varılabildi. Buna göre; Kerel'in önceden topladığı 25 gönüllünün yanı sıra harbin başlamasıyla 200 kadar Gürcü ile bir Gürcü ordusunun komutasını deruhte ederek Gürcistan'a bu şekilde girmesi, Heyet-i Umumi tarafından kabul edildi. Teşkilatın bünyesinde o güne kadar toplanmış olan 1.000 kişilik kuvvetin çok fazla silah, teçhizat ve iâşe eksikliği bulunmaktaydı. Bunların ikmâl ve iâşelerinin bir kısmı mahalli tekalif-i harbiye komisyonunca temin ediliyordu. 1.000 adet pelerin ile buğday ve peksimet temin edilememişti. Mevsimin kış olması hasebiyle eksikliklerin bir an evvel giderilmesi şarttı. Ayrıca *haysiyet-i hükûmetin muhafazası* ile sınır ötesinden gerekli istihbaratın elde edilebilmesi için seyyar muhbirler ve bunları Rus zabitanın elinden kurtarabilmek için 250 liradan aşağı olmayacak bir tahsisata gerek vardı. Batum ve çevresindeki halkın desteği için harcanmak üzere de 1.000 lira gerekiyordu.⁹¹

Teşkilat-ı Mahsus'a'nın yapacağı operasyonları etkileyen en önemli faktörlerden birisi parasızlıktı. Gerekli havaleler gönderilmediğinden Trabzon'dan Van'a sevk edilmesi gereken silah ve cephaneler bile gönderilemiyordu. Rıza Bey'in Trabzon iskelesinde sevk edilmeyi bekleyen silah ve mühimmat ile ilgili ifadeleri oldukça korkunçtu. İskelede 50 bin sandıktan fazla silah ve

90 ATASE, BDH. 249. 505. 1036. 019.

91 ATASE, BDH. 249. 505. 1036. 019.

mühimmat yığılmış şekilde sevk edilmeyi bekliyordu. Rakamın büyüklüğü hiç şüphesiz mühimmatın III. Ordu'ya ait olduğunu göstermektedir. Erzurum'daki seferberliğini tamamlamaya çalışan ordunun silah ve mühimmatı iyi bir lojistik organizasyonu kuramadığından Trabzon iskelesinde kalmıştı.⁹²

Jandarma efradı Teşkilat-ı Mahsusa içerisinde *misafir* suretinde tutuluyordu. Fakat bunların iâşelerinin temin edilebilmesi için herhangi bir tahsisat gönderilmemişti. Bu yüzden ekmek dahi alamayacak duruma gelen jandarmalara gerekli tahsisat verilmeliydi.⁹³

Süleyman Askerî Bey, Kara Kemal'den aldığı bilgiler üzerine teşkilatın genel maksat ve gayesine yönelik ihtilaflara son noktayı koymak için 22 Ekim 1914'te Bahaeddin Şakir Bey'e şu şekilde açıklama yaptı:

- 1- Kurulan teşkilattan maksat Rus ordusunun gerisinde bulunacak Kafkas havalisinde genel ihtilâl meydana getirmektir.
- 2- İhtilâl teşkilatının mıntıkası Batum-Kars hattının Kafkas Cephesi'nde kalan kısmıdır.
- 3- Kopuş Burnu'ndan İran hududuna kadar olan mıntika ile ihtilâl teşkilatının yapılacağı mıntikalarda silah, mühimmat ve şahıs nakliyatı yapmak üzere kanal teşkilatı bulunacaktır. Muhtelif istikametlerde kurulacak kanallar Türk tarafındaki birer kanal başına yani haber alma ve sevkiyat merkezine bağlı olacaktır.
- 4- Mıntikaların idare heyetlerine tahsis edilen sahalar birtakım kısımlara ayrılacak, bu kısımlarda da idare heyetleri tesis olunacaktır. Bu heyetler ise üç-beş azadan oluşan kaza heyetleri teşkil edecekti. Dahildeki bu teşkilatlar 40-50 neferden oluşan silahlı çeteler kuracaktır. Silahla donatılabilecek kişilerle silahsız olanların Kafkas İhtilâl Cemiyeti'ne katılmalarında mahsur görülmemiştir.
- 5- Kanal teşkilatı beş kişiden oluşan zayıf-kuvvetli çetelere ihtiyaç duyabilirdi. Haber alma ve sevkiyat merkezlerine bağlantıyı sağlayacak kanallar harici teşkilat tarafından kurulmalıdır.

92 ATASE, BDH. 249. 505. 1036. 019. 02.

93 ATASE, BDH. 249. 505. 1036. 019. 02.

- 6- Teşkilat merkezlerini birbirine bağlayacak kanallar dahili teşkilat tarafından kurulmalıdır.
- 7- Faaliyet için emir verilmeden teşkilat çetelerinin her türlü faaliyeti katiyen menedilmelidir. Tüm çaba teşkilatın bir an önce tamamlanması için harcanmalıdır. Teşkilat çeteleri tehlikeye maruz kalmadan silah kullanamaz.
- 8- Hıyaneti görülenlerin idamı dahili mıntika idarelerinin emir ve müsaadesiyle, daha büyük tahribatlarda ise karar, harici mıntika heyetlerinin kararıyla mümkün olabilir.
- 9- Bölgenin önerdiği ihtilâl nizamnamesi kabul edilmiştir.
- 10- Merkez-i Umumi, Teşkilat-ı Mahsusa Heyet-i İdaresi'ne tabidir. Merkez-i Umumi, gerekli gördüğü durumlardan dahili mevzi ve geçici faaliyetler için kendiliğinden karar verebilir. Dahilde kapalı ve hariçte gücüm emri Teşkilat-ı Mahsusa Heyet-i İdaresine aittir.⁹⁴

Çetelerin teşkil edilmesi hudut bölgesinde çok ciddi sorunlara yol açabilirdi. Açıkçası hiç kimse savaşı başlatan olmak, böyle bir sorumluluk almak istemiyordu. 19 Ekim'de Bahaeddin Şakir, çetelerin erken hareketlerinin hükûmeti beklenenden daha önce savaşa sürükleyebileceği uyarısında bulundu.

Öte yandan Süleyman Askerî Bey verdiği cevapta; "Hudut kıtaatıyla her türlü teşkilat-ı askeriye'nin Kafkas İhtilâl Cemiyeti harekâtına ve İran tahrikatına müzaheret-i için tarafımızdan katiyyen talep ve teşvik vaki olmamalıdır..."⁹⁵ diyordu

Teşkilat-ı Mahsusa ve Karadeniz Cephesi'ndeki Muharebeler

Barış döneminde Karadeniz kıyı şeridinde, yani Lazistan bölgesinde Hopa Hudut Taburu bulunuyordu. Çoruh mıntikasında; alay karargâhı Yusufeli'nde bulunan Sarıgöl, Milo ve Hot hudut taburları konuşlanmıştı. Kafkas Cephesi'nde muharebeler

94 ATASE, BDH. 246. 705. 1022. 001. 013-013a.

95 ATASE, BDH. 246. 705. 1022. 001. 041-041a.

başladıktan sonra bu bölgelerin korunabilmesi için mevcut hudut birlikleriyle bölgede yeni kurulan Trabzon, Lazistan ve Gümüşhane Jandarma Taburlarından kurulu müstakil Trabzon Jandarma Alayı ve gönüllü birliklerden faydalanılma yoluna gidildi. Bölgeye ayrıca düzenli birlikler gönderilmedi.

Gönüllü birlikler kurularak bunlardan faydalanma fikri gayrinizami harp kuralları içerisinde incelendiği teoride iyi düşünülmüş ancak uygulama konusunda özellikle Kafkas Cephesi'nde ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. Bunun en büyük sebebi komuta kademelerinde yaşanan zafiyetlerden kaynaklanmıştır.⁹⁶ Batum civarında Rusların seyyar birlikler şeklinde; 66. Piyade Tümeni'nin 4 taburlu 264. Alayı, 1. Kuban Plastun Taburu, 25. Hudut Taburu, bir istihkâm taburu ile 8 toplu bir bataryası ile bir süvari bölüğü bulunmaktaydı. Birinci Dünya Harbi'nin patlak vermesiyle Bahaeddin Şakir Bey öncülüğünde Teşkilat-ı Mahsusa'nın bölgede yaptığı faaliyetlerini bu tarihten sonra fiili olarak cephe de uygulama zamanı gelmişti.⁹⁷

Savaşın başlamasıyla beraber İstanbul'dan Anadolu'ya çok sayıda çete gönderildi. Bu çeteleri; hapisanelerden çıkartılan mahkûmlar, gönüllüler ve bazı askerî birliklerden çetelere dâhil edilen askerler oluşturuyordu. Başkomutanlık karargâhı savaşın başında bu durumdan hoşnut değildi. Enver Paşa konuya muhtemelen ılımlı yaklaşıyordu. Lâkin kurmay heyeti Karadeniz kıyısına düzenli birliklerin sevk edilmesinin uygun olacağına inanıyordu. Hafız Hakkı Bey günlüğüne gönderilen çeteciler için "200 kanlı katil herifler. Batum cihetine" ifadelerini kullanmıştı.⁹⁸

Bölgede gerekli teşkilatlanmalar seferberlik öncesinde başladı ve Teşkilat-ı Mahsusa üyeleri tarafından kayıklarla Rusya içlerine birtakım sevkiyatlar yapıldı. Bu sevkiyatlarla; süreç içerisinde

96 Gönüllülerin oluşturdukları birlikler genel olarak kullanılagelen "çete" kelimesiyle de adlandırılmıştır. Askeri birim olarak müfreze ve pişdar kelimeleri de bu gruplar için zikredilmiştir. Savaş boyunca gönüllü birlikler için 16 Mart 1913 tarihli yönetmelik uygulanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tetik, *Teşkilat-ı Mahsusa*, s. 5-9.

97 Cemil, *Teşkilât-ı Mahsusa*, s. 97.

98 *Hafız Hakkı Paşa'nın Sarıkamış Günlüğü*, haz. Murat Bardakçı, İstanbul 2014, s. 63.

Türk ordusunun Kafkasya'ya ulaştığında gerekli kolaylığın sağlanması amaçlanmıştı. Bu faaliyetlere bölgedeki Müslüman unsurlar teveccüh göstererek faaliyetlere kayıtsız kalmadılar ve sonuçta Ruslar tarafından askere alınmak istenen Müslüman unsur Rus ordusunda savaşmayı reddetti.

Ruslar karadan Türk topraklarında ilk saldırıları gerçekleştirdikleri zaman Karadeniz kıyısında herhangi bir taarruza girişmediler. Her iki taraf da ağırlıklarını Erzurum-Kars arasında tuttuğundan cephenin bu kısmı ikinci öncelikli; daha çok çete tarzı savaşlara ev sahipliği yapabilecek hüviyettedir. Bölgede bulunan Türk çete ve hudut bölükleri savaşın başından itibaren Rus tarafını taciz etmeye başladı. 3 Kasım'da cepheden gelen bilgilere göre Rıza Bey hududu her noktadan geçerek Rusları firara mecbur etmek suretiyle Çürüksu istikametinde ilerlemekteydi. Nail Bey'den alınan aynı gün tarihli şifrede İsmail oğlu Tevfik Efendi adlı muhbirin getirdiği bilgilere göre Batum sahili tel örgü ve diğer engellerle doldurulmuştu. Bu kadar güçlü mevziler ancak donanma desteği ile tahrip edilebilirdi.⁹⁹

Rıza Bey, harbin ilk günlerinden itibaren Süleyman Askerî Bey'in planlamasının tersine sınır tanımaz şekilde hareket ediyordu. Kolay yoldan başarıya ulaşma isteği pek makul olmakla birlikte kendilerini durdurabilecek bir kuvvetin olmaması önüne geçilmez hareketlerin devam etmesine neden oluyordu. Bu durum aynı zamanda Teşkilat-ı Mahsusa'nın ne olduğunun kendi mensuplarına dahi anlatılamadığının en önemli deliliydi.

13 Kasım'da Rıza Bey komutasındaki Türk müfrezeleri bu kez Ruslara ait Çakala karakoluna yaptıkları baskın ile ağır zayıyat verdirip bir miktarda esir aldıktan sonra karakolu zapt ettiler. Türk müfrezelerinden bir şehit vardı.¹⁰⁰ Aynı gün diğer müfrezeler tarafından Trabzon Vilayeti hududundaki Rus karakolları yapılan baskın neticesinde zapt edildi. Teşkilat-ı Mahsusa kuvvetleri, huduttan üç saat mesafeye girerek Ruslara ait Kürdoğlu

⁹⁹ ATASE, BDH. 249. 505. 1036. 022.

¹⁰⁰ ATASE, BDH. 140. 337. 641. 001.

Kışlasını zapt ettiler. Rus hududuna birçok noktadan aynı anda saldırılmıştı. Böyle ani bir saldırı beklemeyen Ruslar mukavemet göstermeyerek geri çekilmeye başladı.¹⁰¹

14 Kasım'da hızlı hareketin olumsuz sonuçları görülmeye başlandı. Süleyman Askerî Bey haklı çıkıyordu. Rıza Bey acilen cephanesini ve silah istiyordu. 88 model Alman tüfekleri ile gelen cephaneden tüfek başına yalnızca 221 fişek düşüyordu. İki günden beri devam eden çatışmalarda eldeki tüfeklerin hemen hemen tamamının cephanesi tükenmişti. Birkaç gün içerisinde atılacak bir tek fişek dahi kalmayacaktı. Eğer ki İstanbul'da bu silahların fişeklerinden varsa hemen gönderilmesi aynı zamanda cephanesi bol tüfeklerden de gönderilmesi isteniyordu. Bunların beş gün içerisinde vapur-ı mahsusla yetiştirilmesi arzu edilen bir başka husustu.¹⁰²

Süleyman Askerî Bey, Rıza Bey'in isteğine oldukça sert ve yaptığı harekâtın yanlış olduğuna yönelik bir cevap verdi. Askerî Bey, harbin başından beri Teşkilat-ı Mahsusa'nın bir cemiyet altında Kafkas Cephesi'nde örgütlenerek asıl amacına yönelmesi için yoğun gayret sarf ediyordu. Lâkin İhtihat ve Terakki'nin cepheye gönderdiği murahhas ve kâtib-i mesuller bunu anlamakta ya zorlanmışlar ya da anlamak işlerine gelmemişti. Başta Bahaeddin Şakir ve Rıza Beyler olmak üzere cemiyete mensup bölgedeki kişiler askerî komutan gibi hareket etmeye çalışıyorlardı. Fakat Kafkas İhtilâl Cemiyeti'nin kuruluşuyla yapılacak faaliyetlerin sınırları belirlenmişti. Öyle ki bir dönem Bahaeddin Şakir Bey III. Ordu'nun yönetimine bile karışmak istemişti. Süleyman Askerî Bey başından beri yaptığı telkinlerde görevlerinin ne olduğunu hatırlatmaya çalışmıştı. 15 Kasım'da Rıza Bey'in isteklerine verdiği cevapta şöyle diyordu:

Harbin mukaddemâtında Kafkasya İhtilâl Cemiyeti'ni neden ibaret faaliyetler yapılabileceği hakkında evvelce talimat

101 BOA, HR. MA., 1111/3-17. 18. 19.

102 ATASE, BDH. 249. 505. 1036. 021. 06.

verilmişti. Bu hareket-i ahireyi besleyebilmek için şimdilik ne tek bir fişek ne de tüfek irsali kabildir. Silah ve tüfek mevcut olmadığı gibi gönderilmesi dahi imkânsızdır.¹⁰³

Süleyman Askerî Bey'in ifadelerinden anlaşıldığı üzere Teşkilat-ı Mahsusa merkezi, çetelerin nizamî ordu gibi hudutta harp etmesinden rahatsızdır. Onların yalnızca cemiyetin nizamnamesi çerçevesinde hareketi uygun görülmektedir. Bu cevap aslında çetelerin bundan sonra karşılaşacakları muamelenin de ilk habercisidir.

İlk etapta hudutta çarpışmalar şeklinde başlayan sahil mıntıkasındaki Türk harekâtı, üzerinden çok zaman geçmeden Rusları tehdit edecek bir hâl aldı. Yeterli miktardaki kuvvetle Hopa'da toplanan Türk birlikleri, 16 Kasım'da hududu geçerek Kafkasya bölgesine girdi. Aynı anda Acara bölgesinde yaşayan Müslümanlardan kurulan milisler çok kuvvetli olmayan Rus birliklerinin yan ve gerilerine baskın yaptı. Artvin ve Borçka bölgesini işgal ederek Çoruh Nehrine yaklaşıp Batum Kalesi havzasını da içine alan sahil mıntıkasını ele geçirdiler.¹⁰⁵ Kasım'da Lazistan tarafından Rusya içlerine giren birlikler şiddetli bir muharebeyle Rusları mağlup etti. Ruslar çok miktarda kayıp vermişti. Bu muharebede Ruslardan yüz esir ile iki cebel topu ele geçirildi.¹⁰⁴ Aynı gün Artvin civarında Dişkarlı Karakolu çevresinde yapılan muharebelerde Rus mevzileri tamamen işgal edilirken bir miktar istihkâm malzemesi ile ufak tefek eşya ele geçirildi. Ruslardan üç maktul olduğu halde Türk tarafında herhangi bir zayıat bulunmuyordu.¹⁰⁵ 18-19 Kasım'da Rıza Bey Müfrezesi Zavotlar ve Kura mevkillerini ele geçirdi. Rus birlikleri Kura'dan fırar etti. Zavot mevkiinde Ruslardan bir binbaşı, bir Kazak yüzbaşı, bir teğmen, bir tabur kâtibi, bir telgrafçı posta memuru ve 63 nefer esir edildi. Ayrıca yedi beygir, dört top, bir otomobil, bir Rus bayrağı ve külliyyetli miktarda erzak ele geçirildi.¹⁰⁶ Karadeniz kıyı şeridinde

103 ATASE, BDH. 249. 505. 1036. 023.

104 BOA, HR. SYS., 2108/6-14.

105 BOA. DH. ŞFR., 449/25

106 ATASE, BDH. 140. 337. 641. 02.

devam eden muharebelere Türk basını resmî tebliğlerden edindiği bilgiler doğrultusunda geniş yer veriyordu.¹⁰⁷

17 Kasım 1914'te Başkomutanlıktan verilen bilgide Rıza Bey'in sahilden yapacağı harekât için donanmanın gönderileceği bilgisine yer verilmişti. Fakat donanma bahsedilen zamanda Rıza Bey'e yardım için olması gereken yerde değildi. Rıza Bey de donanmanın geleceğini düşünerek tertibat almadan harekete geçmişti. Bu arada 18 Kasım'da Rus donanması Trabzon'u bombaladı. Rıza Bey'in Trabzon Valisi aracılığıyla Enver Paşa'ya gönderdiği telgrafta eğer ki Karadeniz'de hâkimiyet sağlanamıyorsa daha iç kısımlardan hareket edeceğini söylemekteydi. Rıza Bey, 48 saat boyunca defalarca limana hücum ettiği sırada iki tane çürük Rus gemisinin gelerek tüm emeğini zayi etmesinden şikâyetçiydi. Gün boyunca hudut civarında top ve mitralyözü olan birliklere karşı verilen mücadele sonucu cephaneye tükenmişti. 1.500 tüfek ile ahalinin elinde olan birkaç yüz tüfek kalmıştı. Denizden gelecek yardımdan ümitsiz olan Rıza Bey hiç olmazsa düşmanla silah konusunda eşit şartlarda mücadele etmek için birkaç top ve mitralyöz talebini yineliyordu. Gürcü heyetinin kendilerini önemsiz hissetmemeleri için uzak bölgede muharebe etmelerine izin veriliyordu. Yakında müfrezesinin elindeki silahları fişeksizlik yüzünden Hopa Kaymakamının alacağından endişe etmekteydi. İstanbul'dan uzaklaştırılanlara itibar edilmediği kanısının uyandığını dile getiriyordu. Mösyö Mosel, Rıza Bey'e yaptığı başvuruda 5.000 silahın Batum ve Poti limanlarıyla gönderilmesini talep ediyordu.¹⁰⁸

18 Kasım'da Batum ve Havalisi Müfrezeler Komutanı Rıza Bey, Rusların Ab-ı Islah'a taarruz etmesine misilleme olarak Patacur'dan yapılan taarruzla Ruslara 100 maktul verdirdi. Ayrıca 100 askerde esir alınmıştı. Rıza Bey Müfrezesinden bu taarruzda 3 şehit 2 yaralı vardı.¹⁰⁹ 18-19 Kasım gecesi Rıza Bey'in Zevvat ve Kura

107 *İkdam*, 6 Teşrin-i Sani 1330/ 19 Kasım 1914, No: 6375; *Sabah*, 3 Teşrin-i Sani 1330/ 16 Kasım 1914, No: 9039.

108 *ATASE*, BDH. 140. 337. 641. 003.

109 *ATASE*, BDH. 140. 337. 641. 007-001.

mevkilerine yaptığı taarruzda, Kura'dan düşman firar etti. Zevvat mevkisinde ise 63 asker, 1 binbaşı, 1 Kazak yüzbaşı, 1 teğmen, 1 tabur kâtibi, 1 telgrafçı posta memuru esir ve 1 bargir, 4 top, 1 otomobil, 1 Rus Bayrağı, daktilo ve erzak ele geçirildi.¹¹⁰

18 Kasım'da Teşkilat-ı Mahsusa Reisi Süleyman Askerî Bey hem Bahaeddin Şakir hem de Rıza Bey'e gönderdiği emirlerle amacının dışına çıkmaya başlayan sınırsız davranışların sonlandırılmasını ister. Bahaeddin Şakir Bey'e Trabzon'daki heyetin talimata muhalif olarak çetelerle giriştikleri yanlış hareketler sonucu fişek bile bulamadıklarını bildirmektedir. Girişilen bu hareketler askerî kuvvetlerin lüzumsuz yere bölünmesine ve farklı noktalara sevk edilmelerine neden olabilirdi. Verilen emir oldukça netti; Kafkas İhtilâl Cemiyeti yalnızca İran dahilinde silahlı faaliyet yürütecekti.¹¹¹

Karadeniz'deki çetelerin emir dışında hareket etmeleri üzerine Rıza Bey'e gönderdiği telgrafında cephedeki bütün gönüllü birliklerin tamamen ordunun emrine verildiğini bildiriyordu. Artık gönüllü olarak oluşturulan çeteler, bir başka deyişle Teşkilat-ı Mahsusa subaylarının emri altındaki birliklerin tamamı III. Ordu'dan emir alacaklardı. Bu durum aslında Süleyman Askerî Bey'in emirlerini uygulamayan ve nizamî birlik gibi hareket eden Bahaeddin Şakir ve Rıza Beylere vurulan bir darbeydi. Kafkas İhtilâl Cemiyeti ancak dahildeki faaliyet ve ihtilâlin tertibi ile meşgul olacaktı. Yalnızca İran içlerinde silahlı faaliyet yapacaktı. Rus sahiline bir akıncı kolu çıkarılacaktı. Bunun için sessizce faaliyet gösterilmeli ve Sohum, Kutaisi, Tiflis, Ekaterinador, Timurhanşura ve Bakü tarafını tanıyan eşhastan 100 kişilik bir kuvvet 20 Kasım 1914 Cuma gününe kadar Trabzon'da göreve gidecek şekilde hazırlanmalıdır. 500'er fişekle 400 Rus tüfeği acilen Trabzon'a gönderilmişti. Silahların bir kısmı ordu komutanlığı, bir kısmı ise İstanbul tarafından gönderiliyordu. Hazırlanacak kuvvetlerin başına Süvari Teğmen Kâmil Bey görevlendirilecekti.

110 ATASE, BDH. 140. 337. 641. 007-002.

111 ATASE, BDH. 249. 505. 1036. 024-01.

Süleyman Askerî Bey ayrıca bu teşebbüsün oldukça önemli olduğunu vurgularken duyulmamasına azami gayret gösterilmesini istiyordu. Ayrıca Hristiyan Gürcülerden üç dört kişi de bu heyet içinde hareket etmeliydi.¹¹²

Bahaeddin Şakir Bey, Süleyman Askerî Bey'den oldukça farklı düşünüyordu. Rıza Bey, belki intizam altına alınabilirdi ancak durum Bahaeddin Şakir Bey için zor gözüküyordu. İttihat ve Terakki içerisinde oldukça etkili bir isimdi. Süleyman Askerî Bey ile aralarında başlayan sürtüşme kısa süre sonra Süleyman Askerî Bey'in Irak'a gönderilmesine kadar devam etti.

Bölgede Ruslara karşı taarruz eden çeteler kuruluşları itibarıyla yeterli güç ve donanımına sahip olmadıkları için ilk günlerden itibaren silah ve cephane sorunu yaşamaya başladılar. Hopa civarında görev yapan Rıza Bey Müfrezesi'ne İstanbul'dan deniz yoluyla gönderilmesi düşünülen 1.000 kadar küçük çaplı tüfek ile makineli tüfek ve topun bölgeye ulaşması en az üç hafta zaman alacaktı. Rıza Bey'e 19 Kasım'da gönderilen telgrafta buna göre hareket etmesi bildirildi.¹¹³

Rıza Bey, Süleyman Askerî Bey'e olduğu gibi Trabzon Valisi Cemal Azmi Bey aracılığıyla Dâhiliye Nâzırı Talat Bey'e gönderdiği telgraflarda da silah, cephane ve yeni birliklerin gönderilmesini istiyordu. Dâhiliye Nezareti daha çok Kafkasya içlerine gönderilen ihtilâl teşkilatının bu yöndeki ihtiyaçlarını karşılamaktaydı. Bu yüzden Kafkasya sınırındaki askerî birlikler ile onlara yardım etmek için bölgede bulunan kuvvetler doğrudan doğruya ordu komutanlığının emrine verilerek, oradan alacakları emirler dairesinde hareket etmeleri ve her türlü ihtiyaçlarında ordu komutanlığına başvurmaları hususunda Teşkilat-ı Mahsusa merkezi tarafından gerekli görülen yerlere bilgilendirme yapıldı. 19 Kasım'dan itibaren bu kuvvetler askerî hareketlerinin sevk ve idaresini ordu komutanlığından alacağı emirlere göre yapacaktı.¹¹⁴

112 ATASE, BDH., 249. 505. 1036. 024.

113 ATASE, BDH. 140. 337. 641. 005.

114 ATASE, BDH. 140. 337. 641. 006.

Rıza Bey, Süleyman Askerî Bey tarafından istenilen kuvvetleri tam zamanında hazırladı, lâkin bu harekâtı yapmak için istekli gözüküyordu. Kendi bildiği yol ile nizamî birlik gibi hareket edip fetihler yapma hülyasına kapılmıştı. Süleyman Askerî Bey'in söylediğinden farklı bir yol izleyerek Hopa-Artvin-Ardanuç hatında etkili olmanın fayda sağlayacağını düşünüyordu.¹¹⁵ Şikayetlerini Teşkilat-ı Mahsusa'nın merkezinden ziyade Dâhiliye Nezareti'ne göndermeyi uygun görüyordu. Oysa, Kafkas İhtilâl Cemiyeti'nin nizamnamesi ve faaliyet sahası Süleyman Askerî Bey'in düşüncesini tasvip eder nitelikteydi.

Rıza Bey, 25 Kasım 1914'te gönderdiği “fevkalade müstaceldir” ibareli şifresinde müsaadesizliğine rağmen harekete geçtiğini bildiriyordu. Fırtınanın şiddetinden her bir motor ve kayık birer köşeye saklanabilmişti. Kendisi Alman ve Gürcü heyetiyle birlikte Atina'da (Pazar) bulunurken fırtına tüm şiddetiyle devam ediyordu. Bu sırada Trabzon'dan gönderilen şifrede ayrıntıları Süleyman Askerî Bey tarafından emredilen harekâtın tehir edildiği eski vaziyete devam edilmesi bildiriliyordu. Ne vilayetten ne de ordudan zerre kadar şikâyeti olmadığıнын altını çiziyordu. Ordu ve vilayetin destekleri sayesinde düşman, Çoruh Nehri sahillerinde bile duramayıp Acara Suyu üzerinden Batum'a doğru çekiliyordu. Rıza Bey düşmanı bütün bütün korku sarmıştır diyordu. Ayrıca;

Bu muvaffakiyetlere rağmen beni azap içinde boğan hali yanımda bozan bu ecnebilere karşı alınan mütereddit mütehavvil vaziyettir. Cümleliz bilesiniz ki ben düşmanla çarpışmaktayım. Harekâta ufak bir tereddüt hasıl olur ve emir ve kumanda da ve hiddet olmazsa felaket muhakkaktır.

Kara Kemal'in İstanbul'dan hem kendisiyle hem de Nail Bey ile olan yazışmalarının karışıklığa neden olduğunu ve buna son verilmesini istemekteydi. Çeteler yağmagirlik yapıyorlardı ve beş zabıt ile intizam altında tutulmaları mümkün gözüküyordu.

115 Tetik, *Teşkilat-ı Mahsusa*., s. 311.

Bu yüzden İstanbul'dan 15 zabıt ile 50 küçük zabıtın gönderilmesini istiyordu.¹¹⁶

25 Kasım'da kıyıda ilerleyen Türk müfrezeleri Çoruh Nehrinin batı kıyısına ulaştı. Aynı gün nehri geçen müfrezeler Borçka çarşısından 300 çuval un ile 100 karyola ele geçirdiler. Bu müfrezelerin sağ taraflarını korumak için Artvin bölgesindeki birliklerin kıyı müfrezeleriyle birlikte hareket etmeleri gerekiyordu. 2.000 kadar mevcudu olan bu müfrezeler sürekli olarak ilerledikleri için geride kalan bölgeler korunamıyordu. Trabzon Vilayeti aracılığıyla Acara halkından yeni birlikler kurmak amacıyla müfrezeler emrine 10.000 tüfek ve cephane verilmesi ve bunların Artvin üzerinden gönderilmesi isteniyordu. III. Ordu Komutanı ordudan ayırarak bölgeye yeni kuvvetler gönderilmesinin pek mümkün olmadığını, müfrezelerin fırsat buldukça taarruz etmelerini düşmanı oyalayıp üstlerine çekmelerinin uygun olacağını ve ele geçirilen cephane ve iâşenin cephe gerisine gönderilmesini emrediyordu. Sıkışarak geri çekilmek zorunda kalındığı durumlarda ele geçirilen malzeme imha edilecekti. Yerli Müslüman halktan teşkilat yapmak merkezden silah gönderilmeden pek mümkün olamayacağından bunun için elde edilenlerle yetinilmesi III. Ordu Komutanına göre daha münasip olacaktı.¹¹⁷

25 Kasım'dan itibaren Çoruh Nehri tamamen geçilerek Batum istikametinde ilerleme devam ediyordu.¹¹⁸ Murgul'da ele geçirilen 4 toptan ikisi kullanılabilir durumdaydı. Diğer ikisinin kamaları sökül müştü. Cemal Azmi Bey bu topların kullanılabilmesi için acilen bir zabıt ile 20 topçu neferinin bölgeye gönderilmesini istiyordu.¹¹⁹ Konu Başkomutanlık tarafından uygun görülerek gereğinin yapılması için İkinci Şubeye sevk edildi.¹²⁰

116 ATASE, BDH. 249. 505. 1036. 027. 01.

117 *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı*, C. 1, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993, s. 330.

118 ATASE, BDH. 140. 337. 641. 015.

119 ATASE, BDH. 140. 337. 641. 017-001-002.

120 ATASE, BDH. 140. 337. 641. 017.

25 Kasım 1914'te ulaşan haber Eylül 1914'ten beri fikir ve görüş ayrılıklarından kaynaklı Teşkilat-ı Mahsusa Reisi Süleyman Askerî Bey ile Bahaeddin Şakir ve Rıza Bey arasındaki sürtüşmenin bittiğini gösteriyordu. İsmet Bey imzasıyla gelen bilgide Süleyman Askerî Bey'in görülen lüzum üzerine Basra'ya memur edildiği yazılıydı.¹²¹

Teşkilat-ı Mahsusa Başkanlığı sona eren Süleyman Askerî Bey son kez sahaya inecek ve en iyi bildiği işi yapacaktı. Şimdi Irak Cephesi'ndeki faaliyetlerini okuma zamanı...

---

121 ATASE, BDH. 249. 505. 1036. 028.

BEŞİNCİ BÖLÜM

IRAK CEPHESİ

*Vatanı için vatanından başka her şeyini isteyerek ve
gülerek feda etmiş bir Osmanlı...*

Teşkilat-ı Mahsusa'yı Neden Bıraktı?

Süleyman Askerî Bey'in, Teşkilat-ı Mahsusa başkanlığından Irak Cephesi'ne gönderilmesinin tek bir nedene bağlanması imkânsızdır. Yaşanan birçok gelişme bu durumu adeta zorunlu kılmıştır. Öncelikle Süleyman Askerî Bey'in, 19. yüzyılda ortaya çıkıp 20. yüzyılda güçlenen gayrinizami harp konusunun en önemli uzmanlarından birisi olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Gayrinizami harp 19. yüzyılda çok uluslu imparatorlukların bünyesinde yaşayan ulusların konvansiyonel yöntemlerle bağımsızlıklarını elde etme ihtimallerinin olmamasından ötürü gelişim göstermiştir. Merkezî otoriteye karşı başlatılan silahlı eylemler zaman içerisinde mini orduların kuruluşlarına kadar ileri gitmiştir. Osmanlı İmparatorluğu için gayrinizami harp sahasına örnek gösterilebilecek en önemli ve en erken örnek Makedonya'dır. Hantal ordu yapılarıyla gayrinizami harp koşullarında mücadele etme imkânı olmadığı gibi ortada bir gayrinizami harp doktrini de yoktu. Bu durum, Süleyman Askerî Bey gibi yetenekli ve gözü kara subaylara duyulan ihtiyacı artırmıştır. Gayrinizami harbi, ayrılıkçı unsurların faaliyet türünden ayıran yegâne fark askerî

veya merkezî bir otoritenin yanında yer almasıdır. Trablusgarp ve Balkan harpleri sırasında Süleyman Askerî Bey çok fazla saha tecrübesi edinmiştir. Teşkilat-ı Mahsusa'nın başına geçmiş olması da bu konudaki ehliyetini göstermektedir.

Süleyman Askerî Bey'in niçin İstanbul'da kalıp teşkilatın masalarını uzaktan yönetmek yerine bizzat cepheye geldiği tartışmalı bir husustur. Bunun için çok sayıda sebep sıralanabilir olmasına rağmen en önemlilerinden birisi önceki kısımlarda bahsedildiği üzere Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kafkas Cephesi'nde yapacağı operasyonlar konusunda saha elamanları ve İttihat ve Terakki'nin kâtib-i mesulleri arasındaki görüş ayrılıklarıdır. Görüş ayrılığı yaşanan isimlerin ilk sırasında Bahaeddin Şakir ile Yusuf Rıza Beyler gelir. Bahaeddin Şakir Bey, cemiyetin kuruluş ve gelişim aşamalarında çok önemli görevler almış bir ideolog olmasına rağmen gayrinizami harp uzmanı değildir. Hakeza Yusuf Rıza Bey de emekli asker olmasına rağmen iyi bir gayrinizami harpçi değildir. Öyle ki tüm III. Ordu birliklerinin kendi emirleri altına verilmesini ve Kafkaslarda fetihler yapmak istediklerini dile getirecek kadar fütursuzlardır.

Belki de burada dile getirilmesi gereken bir diğer husus Teşkilat-ı Mahsusa'nın kuruluş döneminde tam olarak konumlandırılmamış olmasıdır. Saha elemanlarının bir kısmının, özellikle Kafkas Cephesi'nde yer alanların Dâhiliye Nazırı Talat Paşa üzerinden iş yapmak istemeleri, Harbiye Nezareti'ne bağlı olan bu kuruluşun çalışmasını zorlaştırmıştır. En küçük hususu dahi Talat Paşa'ya şikâyet ederek iş yapma isteği Teşkilat-ı Mahsusa'nın kuruluş felsefesiyle uyuşmamaktadır. Süleyman Askerî Bey çetelerin görünmeden iş yapması gerektiğini düşünürken onlar açıkça faaliyet gösterme, *fatih*, *fetheden* unvanlarına sahip olmak arzusundaydılar. Süleyman Askerî Bey, bunun o kadar kolay olmadığını bilmesinin yanı sıra ayaklandırma, sabotaj ve propaganda gibi faaliyetlerinin *gizli* yapılması gerektiğini bilecek kadar bu konularda yetişmişti. Bu durum Süleyman Askerî Bey'i İstanbul'dan uzaklaştıran etmenlerden birisi olarak kabul edilebilir.

Yani Teşkilat-ı Mahsusa başkanı olarak verdiği emirlerin sahada uygulanmadığını düşündüğü için Irak Cephesi'ne gitmiş olması ihtimal dâhilindedir. Başka bir sebep ise Irak'ta gerçekten Süleyman Askerî Bey'e veyahut onun tarzında faaliyette bulunacak bir gayrinizami harpçiye duyulan ihtiyaçtır. Süleyman Askerî jandarmasının tensik edilmesi için Bağdat'ta görev yaptığı için bölgeye yabancı değildir. Daha da önemlisi seferberlik planında Irak'a bir önem atfedilmemiş, var olan kuvvetler de cepheden farklı yerlere kaydırılmıştı. Bir tümen, biraz jandarma kuvveti ve aşiret güçleriyle büyük bir coğrafyanın korunması hedeflenmiştir. Aşiret birliklerinin bir araya getirilerek gayrinizami harp faaliyeti göstermesi için aranan isim Süleyman Askerî Bey'dir.

Diğer bir husus Irak ve Havalisi Genel Komutanı Cavid Paşa'nın cephede alınan yenilgiler üzerine, İstanbul'dan bizzat Süleyman Askerî Bey'in ismini zikrederek cepheye gönderilmesini istemesidir. Bu ihtimal nispeten zayıf görünmesine rağmen Cavid Paşa'nın bu hususta bir ısrarının olduğundan söz etmek gerekir. Henüz seferberliğin ilanının üzerinden bir hafta geçtiği sırada 10 Ağustos 1914'te Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği bir telgrafta Basra'ya tayin olunacak münasip bir validen söz ederken gönderilmesini istediği isimler arasında Süleyman Askerî Bey de bulunmaktadır. Cavid Paşa'nın telgrafı "...gönderilecek münasip vali Adana Valisi İsmail Hakkı Bey veya Süleyman Askerî Bey'den birinin olması" şeklindedir.¹

Süleyman Askerî Bey, -Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı olduğu süreçte- Sofya'da yaptığı görüşmelerden sonra İstanbul'a dönmeden önce Mustafa Kemal Bey (Atatürk) ile görüşmüştü. Bu görüşmede Mustafa Kemal, Irak'ın yığınak ve bakımından boş bırakıldığını ve bunu yanlış bulduğunu söylemişti. Mustafa Kemal ayrıca Irak'ın komutasının kendisine verilmesini istiyordu ve bu durumu Enver Paşa'ya iletmesini istedi. Süleyman Askerî Bey bu isteğe "peki" cevabını vererek Sofya'dan ayrılmıştı. Görüşmenin

1 BOA, DH. ŞFR., 436/81.

üzerinden çok geçmeden Irak Cephesi'ne Mustafa Kemal Bey değil Süleyman Askerî Bey atandı.²

Her ne sebeple olursa olsun Irak Cephesi'ne kolordu derecesinde bir kuvvet sevk edilmeden mevcut askerî durumla İngilizlere karşı koymanın imkânı yoktu. Dahası bölgede cepheye sürülecek insan gücü bulunmasına rağmen bunlar, intizam altına alınarak cepheye sevk edilemiyorlardı. Sevk edildikleri zaman da ilk top sesinde firar ediyorlardı. Gayrinizami harbin önde gelen isimlerinden Süleyman Askerî Bey bu iş için adeta biçilmiş kaftandı.

Irak Cephesi'ne Atanması

Erken Cumhuriyet yıllarında gazetelerde yayınlanan bazı tefrikalarda Süleyman Askerî Bey'in Enver-Talat-Cemal üçgeninde kendisine menfaat sağlamak için girişimlerde bulunduğu yöneltik iddialara Ziya Şakir yine bir gazete tefrikasında şöyle cevap vermiştir:

Eğer Süleyman Askerî Bey şahsi menfaatler peşinde koşan adı ruhlu bir adam olsaydı, o da harp zamanında bazılarının yaptığı gibi Enver Paşa'ya dalkavukluk eder, Tokatlıyan Otel'i'nin salonlarında yan gelerek vagon ve şeker dalavereleriyle binlerce banknotlar istif eder, Miloviç, Makenzi vesaire gibi Türk düşmanı casus karıların yataklarına biner liralık banknot sererdi...³

Ziya Şakir'in yukarıda vurguladığı gibi Süleyman Askerî Bey kolayın değil zor olanın ya da ideallerinin peşinden gitti. Basra'dan Musul'a kadar askersiz bırakılmış bir coğrafyada İngilizleri durdurmak için Teşkilat-ı Mahsusa Başkanlığı'ndan vazgeçerek harekete geçti.

Cavid Paşa hem Bağdat Valiliği görevini yürütüyor hem de Irak ve Havalisi Umum Komutanlığı gibi kritik bir görevde bulunuyordu. Basra Valisi Reşid Bey ise Bağdat Vali Vekâleti'ne müstahdem bulunuyordu. Bu manzarada Süleyman Askerî Bey'in etkin bir şekilde Irak'a gönderilebilmesi için bir

2 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi C. 3/1.*, Ankara 1991, s. 398.

3 *Son Posta*, 13 Ekim 1934, No: 1517.

çözüm bulunmuştu. 3 Aralık 1914'te Basra Valiliği ile 38. Fırka Komutanlığı'na *Muhacirin ve İskân-ı Aşair Müdiriyeti Erkan-ı Harp Binbaşı Süleyman Askerî Bey* tayin edildi. Süleyman Askerî Bey'in rütbesi binbaşılıktan kaymakamlığa/yarbaylığa terfi ettirildi.⁴ Yani altı ay sonra üniformasına yeniden kavuşmuştu. Tayinde kullanılan unvana dikkat edildiğinde Teşkilat-ı Mahsusa Başkanlığı'nın gizli bir makam olduğu görülmektedir. Bağdat Valiliğine verilen bilgide, Basra Valiliğiyle 38. Basra Fırka Komutanlığı'na rütbesinin yarbaylığa terfi ile Erkân-ı Harbiye Binbaşılardan Süleyman Askerî Bey'in tayinine 13 Aralık 1914 tarihli irade-i seniyye ile karar verildiği bildirildi.⁵

Süleyman Askerî Bey vakit kaybetmeden Bağdat'a doğru yola koyuldu. Beraberinde gönüllülerden oluşturulmuş bir tabur asker vardı. Esasen Kafkas Cephesine gönderilmek için toplanan bu tabura *Osmancık Taburu* adı verilmişti. Süleyman Askerî Bey'in Irak'a tayiniyle Kafkas Cephesine göndermek yerine bu taburu beraberine alarak Bağdat'a doğru yola çıktı. 14 Aralık'ta Zor'dan gönderdiği telgrafta şöyle diyordu:

İki gün sonra Bağdat'a vasıl olacağım. Gönüllü taburu dün öğleyin Deyr-i Zor'dan geçmiştir.⁶

Süleyman Askerî Bey Bağdat'a giderken, Bahriye Nazırı ve IV. Ordu Komutanı Cemal Paşa Bağdat Valiliği yaptığı sıralarda İbnü'r Reşid'e iyi ilişkiler kurduğu; Bağdat, Kerbelâ ve Necef bölgelerinin şeyhleri ile İbn Suud'a mektuplar yazarak, Süleyman Askerî Bey'e yardımcı olmalarını istedi. Söz konusu mektuplara oldukça olumlu geri dönüşler de aldı.⁷

4 BOA, İ. MMS., 192/17; BOA, BEO, 4326/324391.

5 BOA, DH. ŞFR., 48/13; McMeekin ve bazı İngiliz tarihçiler Süleyman Askerî Bey'i Irak Cephesi'nde muharebelerin başladığı tarihten itibaren Irak'ta Türk ordusunun başında göstermektedirler ki bu doğru değildir. Sean McMeekin, *Osmanlı'da Son Fasıl: Savaş, Devrim ve Ortadoğu'nun Şekillenışı 1908-1923*, çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul 2019, s. 150-154.

6 BOA, DH. ŞFR., 453/86; BOA, DH. EUM. 7. Şb., 2/49.

7 Cemal Paşa Hatıralar, s. 246-247.

Kurna'nın İngilizler tarafından işgal edilmesini üzerine Cavid Paşa, Ağustos 1914'te olduğu gibi Süleyman Askerî Bey'in bölgeye gönderilmesini istemişti. Buna gerekçe olarak da daha önce Bağdat'ta jandarma tensikatı için bulunmasını gösteriyordu. Cavid Paşa'nın isteği üzerine mi yukarıda sayılan sebeplerden ötürü mü bilinmez Süleyman Askerî Bey'in tayini yapıldı ve 17 Aralık 1914 günü Bağdat'a ulaştı. Fakat işler bu andan itibaren pek de Cavid Paşa'nın istediği gibi gitmeyecekti. 17 Aralık'ta 13. Kolordu Komutanlığı'na verdiği emirde Süleyman Askerî Bey'in Bağdat'a ulaşır ulaşmaz ilk vapurla cepheye gönderilmesini emretmişti.⁸

Süleyman Askerî Bey Bağdat'a ulaştıktan sonra İstanbul ile olan bağlantısını hiç koparmayarak cephenin ve bölgenin idari ve askerî yöneticilerinin belirlenmesinde aktif rol oynadı. Elbette tüm bunlar Cavid Paşa'nın dışında yaşanan gelişmelerdi. Süleyman Askerî Bey, 19 Aralık'ta Cavid Paşa'nın Irak'taki görevine son verilmesini istedi. Vaziyete tamamen hâkim olmadıkça iş yapmasının mümkün olmadığını özellikle vurgulamıştı. Ayrıca Süleyman Nazif Bey'in asaleten Bağdat, Reşid Bey'in de Musul valiliklerine atanmasını istiyordu. Dâhiliye Nezareti, Cavid Paşa'nın Irak'ta meşgul olabileceği bir görevde kalıp kalmamasının Süleyman Askerî Bey tarafından uygun olup olmadığını soruyordu. Bu dahi İstanbul'da Askerî Bey'in ne denli etkili olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir. Öyle ki "yerine [Cavid Paşa] sizin oradaki bilumum kuvvetler kumandasına tayin edilmekliğiniz muvafık mıdır?" deniliyordu. Ayrıca Süleyman Nazif'in Bağdat'a atanması durumunda Ahmed Bey'in vali muavinliğine atanmasının uygun olup olmadığı yine Askerî Bey'e sorulmuştu.⁹ Süleyman Askerî Bey, Cavid Paşa'nın yorgun düştüğü gerekçesiyle görevine son verilmesini isterken diğer atamaların da yapılmasını istemişti.¹⁰

8 *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi III ncü Cilt Irak-Iran Cephesi 1914-1918 1 nci Kısım*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1979, s. 120-121; Figen Atabey, *Kutü'l Amârê'den Mütarekeye Irak Cephesi (1914-1918)*, Ankara 2020, s. 13.

9 BOA, DH. ŞFR., 48/72.

10 BOA, DH. ŞFR., 454/128; BOA, DH. ŞFR., 454/130.

22 Aralık'ta Bağdat Vali Vekili imzasıyla Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'ya gönderilen telgrafta Cavid Paşa ile Süleyman Askerî Bey'in birlikte çalışmalarının mümkün olmadığı iddia ediliyordu. Olaylara bakış açıları ile icraatları arasındaki farklılıklar buna sebep olarak gösterilmiş, birlikte mesai yapmaları mümkün görülmemişti. Ancak Cavid Paşa'nın gözden çıkarılması da uygun değildi. Bu durum hükûmete olan bakış açısının iyiden iyiye bozulmasına sebep olabilirdi. Bu yüzden ya Enver ve İzzet Paşalar gibi kudretli bir komutan gönderilmeli veyahut Süleyman Askerî Bey bu göreve atanmalıydı.¹¹ İstanbul nezdinde iki gün içerisinde yapılan yoğun girişimler kısa sürede netice verdi: Harbiye Nezareti'nin 20 Aralık teklifi doğrultusunda 23 Aralık 1914 günü Süleyman Askerî Bey, Irak ve Havalisi Komutanlığı'na atandı.¹² Enver Paşa bu esnada Kafkas Cephesi'nde Sarıkamış Harekâtını (22 Aralık 1914) başlatmak üzereydi. Harekâttan bir gün önce Cavid Paşa'ya çektiği telgrafta; "Irak ve havalisindeki kuvvetler kumandanlığına Kaymakam Süleyman Askerî Bey tayin edilmiştir. Mumaileyhe umur-ı muamelatı devrederek Dersaadet'e hareket edebilirsiniz" deniliyordu.¹³ Süleyman Askerî Bey'in istediği gibi Bağdat Valiliğine Süleyman Nazif, Musul Valiliğine ise Reşid Bey atandı.¹⁴ Süleyman Askerî Bey'in görev değişikliği talepleri bununla da sınırlı değildi. Cephedeki başarısızlığın faturasının birilerine kesilmesi gerektiğine inandığından 19 Aralık'ta Bağdat'ta bulunan kolordunun, komutan vekâletinin Hamid Paşa'dan alınarak Kolordu Komutan Muavini Ahmed Bey'e verilmesini istedi.¹⁵

Süleyman Askerî Bey tarafından Cavid Paşa'ya çekilen telgrafta şu ifadeler yer verilmişti:

Zât-ı sâmileri Irak'ın esbâb-ı asliyye-i tedâfüiyye ve siyasiyyesiyle serbestçe meşgul olabilmek ve kuvvetlerin doğrudan

11 BOA, DH. ŞFR., 454/134.

12 BOA, BEO, 4327/324506; BOA, İ. HB., 163/69.

13 ATBD, 118, Belge: 3.

14 BOA, DH. ŞFR., 48/138.

15 BOA, DH. ŞFR., 454/65.

doğruya kumandası teferruâtıyla iştilal edilmiş olmamak için kuvâ-yi mevcûde kumandanlığına bendenizin ta'yîn buyurulduğu Harbiye Nezâreti'nden iş'âr edilmektedir.¹⁶

Süleyman Askerî Bey, Bağdat'a gelmesini müteakip birkaç gün içerisinde istediği tüm atamaları yaptırmayı başarmıştı. İcraatlarına başlaması için Irak'ta ona engel olabilecek hiçbir güç yoktu. Süleyman Askerî Bey komutayı devralmasını müteakip Bağdat'a geri döndü ve şehirdeki Bâbil Otel'i karargâh haline getirdi.¹⁷

Süleyman Askerî Bey, İstanbul'dan gelirken altın cinsinden önemli meblağ parayı da beraberinde getirmişti. Bu meblağ Irak'ta bulunan parayla bir araya getirildiğinde oldukça yüksek miktara ulaşmıştı. Fakat Süleyman Askerî Bey ve karargâhı Bağdat'a ulaştıktan sonra bazı mülki ve askerî çevrelerin rahatsız olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Bir hafta kadar karargâh olarak kullanılan Babil Otel'e 160 altın ödenmesi birtakım rahatsızlıklara neden oldu. Mehmed Emin Bey bu hususta şöyle demektedir:

İstanbul'da yüksek teveccüh ve itimada bu zabitan ve efrada kumandanlığın kasası şerait-i hayat ve maişetleri mağbut [ime-renilecek] bir haldeydi. Bu teşkilat haricinde kalan ve o güne kadar Irak'ın bütün feci maceralarından nasibdar-ı tesir olan efrad ve zabitan ise -Türk anasına mensup olanlar dahi dahil olmak şartıyla- kumandanlık nazarından yabancı ve kısmen hain ve cebin addediliyordu.¹⁸

Ancak burada bir hususu dile getirmek gerekiyor. Mehmed Emin Bey'in *Mecmua-ı Askeriye*'de yazdığı ve Irak Cephesi'ni değerlendirdiği yazısında ilk andan itibaren Süleyman Askerî Bey ve Osmancık Taburu efradı çetecilikle itham edilip suçlayıcı bir tavırla sürekli eleştirilmiştir.

16 ATBD, 118, Belge: 7.

17 A. Faik Hurşit Günday, *Hayat ve Hatıralarım*, C. 1, İstanbul 1960, s. 102-103.

18 Mehmed Emin, "Osmanlı-İngiliz Irak Seferi ve Hatalarımız", *Mecmua-ı Askeriye*, No: 17-18, 1 Ağustos-1 Eylül 1336, İstanbul 1336, s. 754.

Gayrinizami harp hususunda oldukça tecrübeli olan Süleyman Askerî Bey Trablusgarp'ta aşiret/kabile tarzı birliklerin nasıl cepheye sürüleceği hususlarında yeterince tecrübe sahibi olmuştu. Balkanlardaki durum nispeten farklı olmasına rağmen düzensiz birliklere ordular gibi komuta edilemeyeceğini çok iyi biliyordu. Ayrıca daha önce Bağdat'ta görev yapmış olması özellikle Araplara nasıl davranması gerektiği konusunda ona ciddi bir deneyim sağlamıştı.

İhanetin Cezası: Basra Kadısı'nın İnfazı

Süleyman Askerî Bey Bağdat'a geldikten sonra çok sayıda aşiretin reis ve ileri gelenlerini topladıktan sonra elindeki kamçıyı göstererek şöyle demişti:

Irak'tan İngilizleri bu kamçı ile kovacağım. Asıl hedefim Hindistan'ı zapt etmektir.¹⁹

Bu ifadeler hedef ve amacını açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca Süleyman Askerî Bey'in Bağdat'ta bulunduğu sırada ilginç bir cinayet daha doğrusu infaz gerçekleşmişti. Basra Kadısı Elbistanlı Ömer Hulusi Efendi, Süleyman Askerî Bey tarafından karargâha çağırılmış, çıkışta cinayete kurban gitmiş, göğsünün üzerine; *Vatan hainlerinin cezası budur* yaftası yapıştırılmıştı. Ömer Hulusi Efendi'nin Basra'nın işgali sırasında İngilizlerle iş birliği yaptığından şüpheleniliyordu. İddiaya göre İngilizlerin şehre yaklaşmakta olduğunu gördüğü sırada evindeki lambaları söndürmeyerek halka evindeymiş gibi bir izlenim yaratmış, bu esnada ailesini alarak Basra'dan kaçtığı sırada Cavid Paşa tarafından kayıktaki görülerek vapura alınmıştı. Oysa şehirden ayrılmadan önce tüm gizli evrakı Basra'da bırakmış, özellikle de şifre anahtarları İngilizlerin eline geçmişti. Ömer Hulusi Bey özetle vatana ihanet gibi ağır bir suç ile itham ediliyordu.²⁰

19 Günday, *Hayat ve Hatıralarım*, C. 1, s. 102.

20 Günday, *Hayat ve Hatıralarım*, C. 1, s. 102.

Basra'nın işgali sırasında gerek Necid Valisi ile imzalanan itilafname sureti gerekse şifre evrakının tamamı şehirde bırakılmış ve İngilizlerin eline geçmişti.²¹ 27-28 Aralık gecesi Bağdat'ın Babü'l-Şark Caddesi üzerinde yürürken nispeten hanelerin seyrek olduğu ve bahçelik bir yerde vurulmuştu.²² 28 Aralık 1914'te Süleyman Askerî Bey tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen şifre telgrafta şöyle deniliyordu:

Basra Kadısı Ömer Hulusi Efendi bu gece eşhas-ı meçhule tarafından Bağdat'ta birkaç mermi ile katledilmiştir.... Yanında bulunan bir kâğıtta -vatana ve vazifesine hıyanetinden dolayı katledildi- [yazıyor].

Süleyman Askerî Bey telgrafın devamında Ömer Hulusi Efendi'nin Basra vali vekili bulunduğu sırasında düşman şehri işgal etmeden üç gece evvel Basra'dan şifreleri de bırakıp kaçtığını söylerken katillerle ilgili şöyle bir fikir yürütüyordu:

Hararetili bir genç tarafından katledildiği zan olunur...²³

Bağdat'tan gönderilen telgraflarda cinayetin kim tarafından işlendiğinden ziyade niçin işlendiği hususu üzerinde duruluyordu. Ömer Hulusi Efendi'ye yöneltilen suçlama vatana ihanetti. Bağdat kamuoyunda infazın Süleyman Askerî Bey'in emriyle gerçekleştiğine şüphe duyulmuyordu. Bu infaz, olması muhtemel benzer girişimleri engellemek için alınmış bir önlem mahiyetindeydi. Ömer Hulusi Efendi'nin infazını müteakip Dâhiliye Nezareti cephe hatında bulunan tüm mülki idarelere gönderdiği emirde düşman istilasına maruz kalan bazı sahil mıntikalarındaki memurların evrak-ı resmiyeyi yanlarına almayarak düşmanın eline geçmesine müsaade ettiklerinin tespit edildiğinden bahisle böyle durumda kesinlikle evrakın beraberlerinde taşınması isteniyordu.²⁴

21 BOA, DH. ŞFR., 454/132.

22 BOA, DH. ŞFR., 455/128.

23 BOA, DH. ŞFR., 455/109.

24 BOA, DH. ŞFR., 48/179.

Mehmed Emin Bey bu cinayetin işleniş tarzıyla ilgili farklı bilgiler vermektedir. Buna göre; Ömer Hulusi Efendi, yeni atanan Irak ve Havalisi Komutanı Süleyman Askerî Bey'e *beyan-ı hoş ümidi* ile Basra'nın başına gelenlerini arz etmek için Babil Otel'deki karargâha geldi. Komutanın kabul salonu önündeyken karargâhta görevli subaylar ile efrat tarafından "Hain herif, Basra'yı düşmana teslim etmiştir!" ithamlarıyla parçalanarak cesedi üzerine "Vatan haininin cezası budur!" şeklinde bir yafta ile saatlerce teşhir edilerek cesedinin kaldırılmasına müsaade edilmedi.²⁵ Ömer Hulusi Efendi'nin Süleyman Askerî Bey'in huzurunda parçalandığı ve teşhir edildiğine yönelik bilgiyi Mehmed Emin Bey dışındaki kaynaklardan doğrulama imkânı ise yoktur.

Osmancık Taburu ve Mürettep İtfaiye Alayı

Süleyman Askerî Bey, Bağdat'a gelirken beraberinde iki önemli askerî birliği de getirmişti. Bunlardan birisi Osmancık Taburu, diğeriye Mürettep İtfaiye Alayı idi.

Birinci Dünya Harbi sırasında Teşkilat-ı Mahsusa bünyesinde çok sayıda gönüllü birlik kuruldu. Bunlar hapishanelerden çıkartılan mahkûmlar, dağdan af dileyerek inen çeteciler/eşkıya taifesi, çeşitli tarikatların mensupları ile gönüllülerden oluşuyordu. Bu gönüllü birliklerden birisi diğerlerinden ayrı tutulabilir: Osmancık Taburu adıyla bilinen bu birlik Teşkilat-ı Mahsusa bünyesinde bizzat Süleyman Askerî Bey'in kontrolünde oluşturulmuş ancak yaşanan görev değişikliği sebebiyle Irak'a Süleyman Askerî Bey'le birlikte gitmiştir. Osmancık Taburu ile ilgili ilk dikkat çeken husus ismidir. Bazı kaynaklar bunu Çorum'un Osmancık ilçesiyle dahi özdeşleştirmektedir. Aslında gerçek bambaşkadır. Birinci Dünya Harbi'nin hemen başında artan millileşme ve milliyetçilik şuuru Türk askerine bir isim arayışına girilmesini beraberinde getirmişti. Bugün dahi Türk askeri ile özdeşleşmiş olan *Mehmetçik* ifadesini ilk kez Medine Müdafî Fahreddin Paşa

25 Mehmed Emin, "Osmanlı-İngiliz Irak Seferi ve Hatalarımız", s. 754.

(Türkkan) tarafından kullanırken, *Mehmetçik* ifadesini ilk kez şiirlerinde kullanan ünlü şair Mehmet Akif (Ersoy) olmuştu. Bu kullanım 1915-1916 yıllarına tarihlenmekle birlikte Osmancık Taburu 1914 yılının sonlarında kurulmuştu. Tabura, Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi'ye atfen *Osmancık* ismi verildi. Bu durum Türk askerine isim arayışlarına da bir örnektir.

Osmancık Taburu'nun subay kadrosu, İstanbul Maltepe'deki gönüllü yedek subay talimghasında üç aylık eğitimle subay naspedilen 20 genç yedek subay ile Süleyman Askerî Bey'in askerlik hayatı boyunca en yakın silah arkadaşı olacak Yüzbaşı Cemil Bey gibi kendisine yakın isimlerden oluşuyordu: Yüzbaşı Hayri, Dr. Yüzbaşı Sinoplu Sefer, Dr. Yüzbaşı Nihat Sezai, Yüzbaşı Fatihli Lütfi, Yüzbaşı Avni Boyacıköy, Yüzbaşı Emirganlı Şevket, Yüzbaşı Halim, Yahya Kaptan, Üsteğmen Yusuf Ziya, Üsteğmen Nazillili Fuad, Üsteğmen Fikri, Dr. Dersimli Rıza, Süleyman Askerî Bey'in kâatibi Manastırlı Seyfi ile Yaveri Üsteğmen Rüsuhi Beyler.²⁶ Avni Boyacıköy gibi bazı isimler İstanbul'un ünlü kabadayılarından olup, tabura gönüllü olarak katıldıkları için kendilerine rütbe verilmişti. Genç subayların içerisinde yalnızca gönüllü olanlar bu tabura dahil edilmişti. Seçim yapılırken bir hususa özellikle dikkat edildi; yalnızca zengin aile çocuklarının gönüllü olmaları kabul edilecekti. İstanbul'daki gönüllü subay talimghasında kimisi zengin kimisi fakir ailelerin çocukları bulunuyordu. Ancak fakir aileler, çocuklarının alacakları maaşa ihtiyaç duyabilirler ve Irak'ta maaşlar düzenli olarak ödenemeyebilir diye fakir aileye mensup olanlar gönüllü birliğe değil düzenli ordu saflarına gönderiliyordu. Osmancık Taburu'nun toplanma ve eğitim yeri Tuzla'ydı. Tuzla'da bir araya getirilen taburdan bölük ve takımlar teşkil edildi. Binlerce Türk genci Osmancık Taburu'na katılmak için müracaat etmelerine rağmen çok azı *fedai* olarak seçilmişti. Bu durum, mensupları için ayrı bir gurur vesilesiydi. Taburun subay kadrosunun tamamına yakını İstanbul'dan, er kadrosu ise

26 Hamza Osman Erkan, *Bir Avuç Kahraman*, İstanbul 1946, s. 7.

Kocaeli, İzmit ve Adapazarı civarının gençlerinden oluşuyordu.²⁷ Tabur bölüklere ayrılmış ve her bölüğün bağlı olduğu subayın yanında bir de bölük kaptanı bulunuyordu. Bölük kaptanları aslında o bölükteki askerleri toplayan kişiydi.²⁸

Osmancık Taburu 28 Kasım 1914 günü Haydarpaşa garından Irak Cephesi'ne sevk edildi. İstanbul-Pozantı hattını tren yoluyla, geriye kalan Adana-Halep-Bağdat hattını kimi zaman yayan kimi zaman şahtur gibi nehir ulaşım vasıtalarını kullanarak kat ettiler.²⁹

Osmancık Taburu'nda askerlik yapmış olan Rufat Ağa, Süleyman Askerî Bey'i ve hitabet gücünü şöyle resmetmişti:

Süleyman Askerî Bey'in yarbaylığı gelmiş Yarbay marbay ama, değme paşalardan üstün... Ben çok paşa gördüm, Alman'ın Golç Paşası, Halil Paşa, Ali İhsan Paşa Süleyman Askerî Bey'deki sesi birinde görmedim. "Paşa sesi" dedin mi, bir Süleyman Askerî Bey'de vardı, bir de rahmetli Atatürk'te ... Bunlar bir kez, "Asker evlatlarım," diye bağırıldılar mı ordu-
ların gözlerinden yaş dökülürdü.³⁰

Mürettep İtfaiye Alayı Binbaşı Ali Bey'in (Çetinkaya-Kel Ali) komutasındaydı. Bu alay barış zamanında İstanbul'un güvenlik ve asayiş işleriyle, çıkan yangınları söndürme işleriyle meşgul bulunuyordu. Alaya 3 Aralık 1914'te verilen emirde ertesi gün Haydarpaşa'dan Pozantı'ya nakledileceği bildirildi. Alay oldukça meşakkatli bir yolculuktan sonra 21 Aralık'ta Cerablus'a, oradan da şahturlar vasıtasıyla Rakka'dan Felluce'ye hareket etti. 13 Ocak'ta Felluce'ye ulaşınca Süleyman Askerî Bey tarafından aynı gün verilen emirle Nasiriye'ye hareket etti. Alayın İstanbul'dan cepheye ulaşması 28 gün sürdü. Bu alaya yolculuğu sırasında Necef mücahitleri de katıldı. Alayın konak bölgelerinde siyah

27 *Fedai Osmancık Taburu, Kahramanlar*, S. 55, 15 Ekim 1954, İstanbul, s. 12-26.

28 Niyazi Ahmet Banoğlu, "Irak Cephesi'nde Çarpışan Bir Zabitin Günlük Hatıraları", *Tarih Konuşuyor*, S. 20, Eylül 1965, s. 16-36.

29 Erkan, *Bir Avuç Kahraman*, s. 10-11.

30 Kemal Tahir, *Kelleci Mehmet*, İstanbul 2010, s. 136-137.

çadırlarda ikamet eden mücahitler savaşta alaya refakat edecekti. Alay henüz cepheye ulaşamadığı için Birinci Rota Muharebesi'ne (20 Ocak 1915) katılamadı.³¹

Süleyman Askerî Bey'in Komutayı Devralması ve Yaşananlar

Irak ve Havalisi Umum Komutanlığı görevine atanan Süleyman Askerî Bey istediği mülkî idarecilerin atamalarını yaptırdıktan sonra cepheye, yani sıcak bölgeye hareket etti. Bu sırada İstanbul'dan getirdiği Osmancık Gönüllü Taburu da Bağdat'a ulaşmıştı. Taburun ulaşmasını müteakip 2 Ocak 1915'te Üzeyir'e vardı. Devir teslim töreni sırasında Cavid Paşa ile yaptığı konuşması yeni düzenin ilk ipuçları ile Süleyman Askerî Bey'in gayrinizami harbe bakış açısını ortaya koyması açısından önem arz eder. Konuşmasından özetle şu başlıklar ön plana çıkmaktadır; *Irak'a muntazam kuvvetlerin gönderilmesine lüzum olmadığı, Bingazi'de olduğu gibi burada da aşiret, mücahit ve muhâriplerden yararlanarak, Irak'ın savunulabileceği ve bu kuvvetlerle İngilizleri Irak'tan atabileceği ve hatta gerekirse dışta, yani uzak ülkelerde İslamiyet'in büyük isteğini tatmin edecek kadar gönüllü ordular meydana getirilebileceği.* Tüm bunlar aslında daha önce katıldığı iki savaştan (Trablusgarp-Balkan) edindiği tecrübelerin Irak'ta da uygulanabileceğine olan inancını göstermektedir. Bağdat'ta daha önce çalışmış olması ve aşiretleri yakından tanımasının kendisine verdiği özgüven su götürmez şekilde ortadadır. Ancak Irak'ta düşman İngilizlerdi.³²

Sabık Irak ve Havalisi Komutanı Cavid Paşa harp ceridesine Süleyman Askerî Bey ve Osmancık Taburu ile ilgili şöyle not düşmüştü: "Irak'ın bu yeni kumandanı, kısm-ı azamı cinayet-i

31 Ali Çetinkaya, askerlik hatıralarını anlattığı eserinde alayın yolculuğunu çok ayrıntılı şekilde anlatmasına ve İkinci Rota Muharebesi'ni bizzat idare edip İngilizlere büyük darbe vurduğunu söylemesine rağmen hatıranın hiçbir yerinde Süleyman Askerî Bey'den ve muharebelerin ayrıntısından bahsetmez. Bkz. Ali Çetinkaya, *Askerlik Hayatım: Irak Cephesi, İşgal İzmir'i ve Ayvalık 1914-1922*, İstanbul 2012.

32 *Irak Cephesi*, s. 121.

mükerrere ashabından mahpustan çıkarılan bu zorba taburla İngilizleri Basra Körfezi'ne dökmek ve fazla olarak Hindistan'a doğru akın etmek hayalini besliyordu.”³³

Komutayı devraldıktan sonra 3 Ocak 1915 günü cephe-
de yeni bir askerî kuruluşa geçildi. Sahırcâ'da bulunan müfre-
ze üç alaylı hale getirildi. Müfreze Komutanlığı'na Binbaşı Ata
Bey getirilirken Mürettep 1. Alay Komutanı Yüzbaşı Cemil Bey
(Osmancık Taburu ve 26. Alay'ın 1. Taburu), Mürettep 2. Alay
Komutanı Binbaşı Halim Bey (Hille Seyyar Jandarma Taburu,
Mürettep Bedre Taburu, Mürettep Bağdat Taburu) Mürettep
3. Alay Komutanı Binbaşı Ahmet Muhtar Bey (Musul, Kerkük
depo taburları ile Süleymaniye Seyyar Jandarma Taburu) oldu.
Süleyman Askerî Bey yeni düzenlemeyi yaparken ilginç bir uy-
gulamaya da imza atmıştı. 26. Alay 1. Tabur'un elindeki küçük
çaplı mavzerleri alarak Osmancık Taburu'na vermişti. Bu tabu-
run elindeki makineleri de 26. Alay'ın 1. Tabur'una vermesi bir
anda askerler arasında olumsuz havanın esmesine neden oldu.³⁴

İngilizler istihbarat kaynakları vasıtasıyla Süleyman Askerî
Bey'in cepheye beraberinde ciddi bir askerî kuvvetle ulaştığının
bilgisini almışlardı. Aynı zamanda bazı Alman subayların Bağ-
dat'a gelmiş olması İngilizler açısından çeşitli soru işaretleri ba-
rındırıyordu.³⁵

Gönüllülerin Toplanması

Süleyman Askerî Bey'in Irak ve Havalisi Komutanı olduğu dönem
Irak Cephesi'nin ikinci dönemi olarak kabul edilebilir. Dönemin
ikinci olarak adlandırılmasının sebebi mücadeledeki yöntemin
değişmesidir. Süleyman Askerî Bey gayrinizami harp mücadelesi
verme arzusundadır. Bu tutkusunu gerçekleştirme düşüncesinde
ise yalnız değildir. Başta Enver Paşa ve Genel Karargâh olmak
üzere İstanbul'da geniş bir destekçi kitlesi vardır. Geldiği günden

33 Mehmed Emin, “Osmanlı-İngiliz Irak Seferi ve Hatalarımız”, 754.

34 *Irak Cephesi*, s. 121-122.

35 *BL*, IOR/L/MIL/17/5/3228

itibaren derin bir tutkuyla, kaybedilen toprakların geri alınması için bildiği yöntemlerle mücadeleye başladı. Osmancık Taburu ile Irak'a ulaşmasından itibaren gönüllü kuvvetler oluşturmak için yoğun bir faaliyete girişti. Beraberinde getirdiği parayı da kullanarak aşiretlerden külli miktarda *düşmanı denize dökebilecek derecede* kuvvet toplayacağını ümit ediyordu.³⁶

Irak Cephesi için yeteri miktarda kuvvet bölgede bırakılmadığı için tek seçenek olarak bölgede yaşayan halktan gönüllü kuvvet toplanması gerekiyordu. Süleyman Askerî Bey'in henüz yolda olduğu tarihlerde özellikle Musul'dan toplanan mücahitler Bağdat'a sevk edilmeye başlanmıştı. Bu birlikler vilayetler tarafından toplanıyor ve cepheye sevk ediliyorlardı. Ancak temel sorun yolda firar etmeleri ve iâşelerinin³⁷ hududuna girdikleri vilayet tarafından temin edilmesi zorunluluğuydu.³⁸ Süleyman Askerî Bey'in Bağdat'a geldiği günlerde Basra ve çevresindeki muharebelere destek vermek amacıyla Musul Valisi Süleyman Nazif tarafından toplanan gönüllülerin cepheye sevkleri sürüyordu. 22 Aralık'ta sayı 1.000'e ulaşmıştı. Süleyman Nazif gönderilenlerin tamamının çok iyi silahşorlar olduğunu ayrıca aralarında hiç Arap olmadığını, Kürt aşiretlerinden toplandığını vurguluyordu.³⁹ Gönüllüleri bir anda toplayıp cepheye sevk etmek her zaman mümkün olmuyordu. Örneğin Cıflı Mahmud Paşa seferberliğin ilanıyla birlikte 20 bin süvari ile hizmet etmeye hazır olduğunu beyan etmiş olmasına rağmen seferberliğin ilanının üzerinden 6 ay geçmesine rağmen yalnızca 200 gönüllü göndermişti.⁴⁰

Aynı tarihlerde Bâbü'lî'nin özellikle üzerinde durduğu hususlardan birisi de padişah tarafından yayımlanan cihad fetvasına kimlerin destek verip vermediğiydi. Çünkü Irak ve İran

36 Mehmed Emi , "Osmanlı-İngiliz Irak Seferi ve Hatalarımız", s. 753-754.

37 Irak Cephesi'nde ikmal ve iâşe sisteminin ayrıntısı için bkz. Halit Baş, Birinci Dünya Savaşı'nda Irak-İran Cephesi İâşe ve Sağlık Hizmetleri 1914-1918, Ankara 2022.

38 BOA, DH. ŞFR., 48/31.

39 BOA, DH. ŞFR., 454/139.

40 BOA, DH. ŞFR., 457/37.

dolaylarında geleceğe yönelik hedeflere ulaşabilmek için yerelden çok güçlü destek alınması gerekiyordu. 17 Aralık'ta Bağdat'a gönderilen telgrafta Kerbelâ'daki müçtehitlerden Hacı Seyyid İsmail, Sadr-ı İsfahani ve Hacı Şeyh Hüseyin Mazenderani ile Necef'deki Şerif İsfahani ve Samarra'daki Mirza İbrahim Şirazi'nin cihad fetvası verip vermediklerinin araştırılarak şayet varsa bir örneğinin İstanbul'a gönderilmesi isteniyordu.⁴¹ Yine Şeyh Abdülkadir Geylani'nin yolundan gidenlerin Hindistan ve Afganistan'da fazla olmalarından ötürü özellikle de Kadirilerin cihada davet edildikleri hususunda ulaşan duyumların araştırılması, varsa fetva örneğinin gönderilmesi talepler arasındaydı.⁴² 27 Aralık'ta Süleyman Askerî Bey'e gönderilen bir telgrafta her tarafta yapılan mesai ve propagandanın işe yaradığı bildiriliyordu. Bazı İranlı aşiretlerin mensupları cihat yapmak için Bağdat'a gitme arzusunda olduklarını bildirmişlerdi. Kirmanşah ve Süleymaniye civarından toplanacak mücahitler için tüfek, mitralyöz, cephane ve paranın hazırlanması gerekiyordu. Ayrıca Kaşkay aşiretinden 10 bin süvarinin harekete geçmeye ikna edilmesi halinde Bağdat'ın hangi noktasından geçceklerinin tespit edilmesi isteniyordu.⁴³

Süleyman Askerî Bey'in cepheye ulaşmasını müteakip yaptığı girişimler sonucunda Necef, Kerbelâ, Bağdat ve Kazımiye ulemaları, İngilizlerin Irak'a girmelerinin kabul edilmez olduğuna hükmettiler. Buna gerekçe olarak İslam şariatını gösterirken, Osmanlı Devleti ile hareket edeceklerini ilan ettiler. Ulema tarafından *Allah için cihad* ilanı yapıldı. Cihad ilanı kısa süre içerisinde sayıları 13.000'e ulaşan gönüllülerin Türk ordusuna katılmalarını sağladı. Ulema yalnızca cihad ilanı ile yetinmeyip aynı zamanda harp meydanına inerek, erzak dağıtıp mücahitlerin yanında olduğu izlenimini de verecekti.⁴⁴

41 BOA, DH. ŞFR., 48/42.

42 BOA, DH. ŞFR., 48/77.

43 BOA, DH. ŞFR., 48/173.

44 Es-Seyyid Abdulrezzak Elhusni, *El-Irak fi Devri El-İhtilal ve El-İntidap*, Suriye 1935 s. 35-36.

Alman Askerî Misyonu

Aralık 1914'te Bağdat'ta oldukça hareketli günler yaşanıyordu. Bu tarihlerde Hüseyin Rauf Bey (Orbay) de beraberindeki kuvvetle Bağdat'ta geldi. Almanlar Irak'ın İran'a yakın bölgesi ile Afganistan'a kadar ulaşan bölgede Osmanlı sultanının, dolayısıyla da halifenin etkili olmadığını biliyorlardı. Çünkü Osmanlı Sultanı, Sünni inancın halifesiydi ve Şiiler üzerinde etkili değildi. Almanların bildikleri bir başka husus bu bölgede nüfuz elde edebilmenin yolu paradan geçiyordu. Kaldı ki büyük bir savaşın merkezinde olan Almanlar çok büyük meblağlar harcayamayabilirlerdi. Alman askerî misyonuna verilen ilk görev güneybatı İran'daki petrol boru hattını işlevsiz hale getirmektir. Savaştan yaklaşık bir buçuk yıl önce hat tamamen İngilizlerin kontrolüne geçmişti. 22 km'lik boru hattıyla taşınıp rafine edilen petrol, tankerlerle İngiliz filosunun merkezine taşınıyordu. Alman askerî misyonunun hedefe yönelik bir harekâta girişebilmesi için öncelikle Süleyman Askerî Bey'den gerekli izinleri almaları gerekiyordu. Misyonun üyelerinden Hans Lührs hatıralarında İtalyan *condottier*lerine⁴⁵ benzettiği Süleyman Askerî Bey'i şöyle resmetmişti:

Süleyman Askerî Bey Irak ve Mezopotamya'daki tüm birliklerin başkomutanıydı... Son derece cesur, kararlı ve sert bir askerken biraz da acımasız bir *condottieri* tarzındaydı. Birçok harp meydanında savaşmış, Trablus'ta Enver'in yanında savaşmış ve Balkan Savaşlarında yer almıştı. Birinci Balkan Savaşı'nın talihsiz gidişatından sonra, küçük Makedonya kasabası Gümölcine'de kendi kurduğu cumhuriyetinde aylarca tek başına bile olsa ateşkes ve barışı tanımayı reddetmesi onun karakterini gösteriyordu... Basra'da İngilizlere karşı ilk çatışmalarda ağır yaralanmıştı. İki bacağından vurulurken dizi paramparça olmuş, bu da onu yatalak hale getirmişti. Ama bu onun yoluna devam etmesini engelleyemedi...⁴⁶

45 İtalyan şehir devletlerinde 14. ve 16. yüzyıllarda görülen paralı askerlerin liderlerine verilen isim.

46 Hans Lührs, *Gegenspieler Des Obersten Lawrence*, Vorhut-Verlag Otto Schlegel gmbh, Berlin 1936, s. 20.

Teşkilat-ı Mahsusa başlığında değindiğimiz Afgan Heyet-i Seferiyesi bu kez Bağdat'ta Süleyman Askerî Bey'in komuta bölgesindeydi. Alman imparatoru Afganistan'ı Hindistan'a karşı silahlandırıp ayaklandırabilmek için bir misyon oluşturulmasını istemiş, bu istek Sultan Mehmed Reşad tarafından uygun görül-müştü. İmparator, Von Mass adındaki bir Alman ile sandık do-lusu altın göndermişti. Sultan Reşad, Afgan Emiri Habibullah'a birtakım hediyeler hazırlatmış, hediyeleri takdim etme görevi ise Rauf Bey'e verilmişti. Bu noktada belirtmek gerekiyor ki gayri-nizami harbin önemli isimlerinden Ömer Fevzi Bey de gruba dahil edilmişti. Rauf Bey, Bağdat'a geldikten sonra Cavid Paşa ile görüşmüş, Paşa kendisine yardımcı olması için Şeyh Hazâl'ı önermişti. İlerleyen sayfalarda da görüleceği üzere, Şeyh Hazâl bir İngiliz ajanıydı. Rauf Bey de bu durumu bildiği için Cavid Paşa'ya itibar etmeyerek Bağdat'a geri döndü. Afganistan'a nasıl gideceği sorusuna yanıt arıyordu.⁴⁷

Süleyman Askerî Bey bu hususa kendi bakış açısıyla bir çö-züm getirmeye çalıştı. Luristan hâkimi Hüseyin Kulu Han'ın oğlu Rıza Kulu Han bölge halkı üzerinde büyük tesir yapacak nüfuza ve güce sahipti. Süleyman Askerî Bey yalnızca 10 bin li-ra ile bu kuvvetin idare edileceğini düşünüyordu. Rauf Bey'in Tahran Sefirliği'ne tayin edilmesi ve Ömer Fevzi Bey'in de da-hil olduğu bir heyet-i mahsusa ile Rıza Kulu'ya ziyarete gitme-sini istiyordu. Ellerindeki paradan 10 bin liranın harcanmasıyla ilgili Rauf Bey'e gerekli emir de verilmeliydi. Luristan hâkimi gibi büyük bir kuvvetin himaye edilmesi orduya hareket kabi-liyeti kazandırabilirdi.⁴⁸ Askerî Bey'in 21 Aralık tarihli telgrafı-nın üzerinden bir hafta geçmesine rağmen Rauf Bey'e müspet bir cevap verilmemişti. Rauf Bey'in elinde bulunan 40 bin lira ile bütün Acemistan'da propaganda yapıp taraftar bulma imkânı

47 Rauf Orbay, *Cehennem Değirmeni: Siyasî Hatıralarım*, C. 1, İstanbul 1993, s. 17-23. Şeyh Hazâl'ın ihaneti kontrol ettiği bölgesi İngiliz işgaline uğrayana kadar sürdü. Bkz. Ü. Gülsüm Polat, *Türk-Arap İlişkileri: Eski Eyaletler Yeni Komşulara Dönüşürken 1914-1923*, İstanbul 2019, s. 53.

48 BOA, DH. ŞFR., 454/131.

vardı. Süleyman Askerî Bey görüşünde ısrar ediyordu.⁴⁹ Cevap gelmemesinin sebebi Sarıkaş Harekâtı'na komuta eden Enver Paşa ile hiçbir surette irtibat kurulamıyor olmasıydı. Talat Paşa ve Rauf Bey arasındaki yazışmalarda Luristan'a gitmek istemediğini öğrenmişti. Askerî Bey'den oraya münasip birinin gönderilmesini istiyordu. Para Almanlara ait olduğundan kullanılması uygun olmayabilirdi.⁵⁰ Süleyman Askerî Bey, Rıza Kulu Han nezdindeki girişimlerden bir sonuç çıkacağına emindi. Ancak Rauf Bey kendisi gibi düşünmüyordu. Mehmed Fazıl Paşa⁵¹ ile Bağdat Mebusu Murad Bey'i iki zat refakatinde Rıza Kulu Han'a göndermişti. Rıza Kulu Han'a sunulacak maddî yardımın Afgan tahsisatından verilmesinin uygun olacağını düşünüyordu. Rauf Bey'in elindeki paranın Almanlara iade edilmesine lüzum görmüyordu. Ayrıca Rıza Kulu Han vasıtasıyla Güney İran üzerinden Hindistan'a müsait bir yoldan ulaşılabilirdi. Ancak tüm bunların yanında İngilizlerin işgali altında olan Basra ve çevresi kurtarılmadan önce Afganistan ve Hindistan'a yapılacak seferlerden nasıl bir başarı beklenebilirdi.⁵²

5 Ocak 1915'te Rauf Bey'e hitaben Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden şöyle bir telgraf geldi: "Nezdinizdeki paranın Süleyman Askerî Bey'in emrine tevdi ile birkaç gün sonra mıntıka-i faaliyet ve memuriyetiniz hakkında ifa olunacak tebligatı mahsusaya intizaren hareket için şimdiden lazım gelen istihzaratda bulunulması..."⁵³

Ertesi gün Bağdat Valisi Süleyman Nazif Bey, Afganistan emiri nezdine gidecek olan Alman heyetine mensup zabıt ve memurların birer birer Bağdat'a geldiklerinden bahisle alenen yapılacak böyle bir faaliyetten fayda sağlanamayacağını, bu tarz faaliyetlerin gizli yapılması gerektiğini İstanbul'a bildirdi. İngiliz

49 BOA, DH. ŞFR., 455/118.

50 BOA, DH. ŞFR., 48/235.

51 Mehmet Fazıl Paşa için ayrıca bkz. Hürü Sağlam Tekir, *Sultan'ın Muhafızları: II. Abdülhamid'in Muhafız Alayları*, İstanbul 2020, s. 45-47.

52 BOA, DH. ŞFR., 456/63.

53 BOA, DH. ŞFR., 48/290.

casuslarının her bir tarafta kol gezdiği şehirde bu uyarının ne kadar haklı olduğu ortadaydı.⁵⁴

6 Ocak 1915'te IV. Ordu Komutanı Cemal Paşa, Rauf Bey'in derhal Suriye'deki ordu karargâhına gelmesini istedi.⁵⁵ Dâhiliye Nezaretinden kendisine verilen 8 Ocak tarihli cevapta Rauf Bey'in Afganistan'a gitmek üzere hareket ettiği için bunun mümkün olmadığı bildirildi.⁵⁶ 9 Ocak'ta Rauf Bey kendisine verilen emir üzerine Askerî Bey'e 22.000 Osmanlı lirası ile 15.000 İngiliz lirasını teslim etti.⁵⁷ Rauf Bey hatıratında belirttiği üzere kendisine kimsenin emir veremeyeceğini, doğrudan doğruya Enver Paşa'ya bağlı olduğunu düşünüyordu. Yani Süleyman Askerî Bey'in çizdiği yoldan değil de kendisinin uygun göreceği yoldan hareket etmek istiyordu. Talat Paşa'ya yazdığı 10 Ocak 1915 tarihli telgrafında Kürt aşiretlerini kullanarak İran içlerinde faaliyet göstermek istediğini söylüyordu. Bunun için de ismi zikretmeden Süleyman Askerî Bey'den *salahiyet ve muhtariyet* talep ediyordu.⁵⁸ Fakat Süleyman Askerî Bey Talat Paşa'nın ısrarına rağmen bu isteğe cevap vermekten imtina etti.⁵⁹ 17 Ocak'ta Talat Paşa özellikle İran dolaylarında yapılan ve yapılacak askerî harekâtların asıl amacının İran'ı istila etmekten ziyade İngilizlere karşı yapılan stratejik eylemler olduğunu Bağdat'a bildirdi.⁶⁰ 23 Ocak'ta Süleyman Askerî Bey olayın bütün safahatını anlatan bir yazı kaleme aldı. Aralık 1914'te Harbiye Nezareti tarafından gönderilen bir şifrede mürettep fırkanın iki seri ateşli batarya ile İran'ı işgale memur edildiği bildirilmişti. Ancak lüzum görülmesi halinde Irak'ta istihdam edilebileceği söylenmiş, kısa süre içerisinde önce Halep, daha sonra da Bağdat'ta olacağı beyan edilmişti.

54 BOA, DH. ŞFR., 456/102.

55 BOA, DH. ŞFR., 456/99.

56 BOA, DH. ŞFR., 48/278.

57 BOA, DH. ŞFR., 457/9; BOA, DH. ŞFR., 457/22; Bu paralar daha sonra Rauf Bey'e teslim edilmiş. İstanbul'a dönüşünde Enver Paşa'ya teslim edilmiştir. Bilahare Yemen'e gönderilmiştir.

58 BOA, DH. ŞFR., 48/324.

59 BOA, DH. ŞFR., 49/68.

60 BOA, DH. ŞFR., 49/51.

Süleyman Askerî Bey birtakım nedenlerden ötürü şartları uygun görmediği için fırkanın gitmesinden sarfınazar etmişti.⁶¹

Kafkas Cephesi'nde III. Ordu tarafından icra edilen Sarıkamış Harekâtı sırasında yaşanan ciddi kayıpların telafi edilebilmesi için bölgeye çok sayıda asker sevk edilmesi gerekiyordu. 14 Ocak 1915'te Süleyman Askerî Bey'e Talat Paşa tarafından gönderilen bir telgrafta şayet Mürettep Fırka'ya Bağdat'ta ihtiyaç yoksa bunların Erzurum'a sevk edilmesinin isabetli olup olacağı hususundaki fikirlerinin ne olduğu soruluyordu.⁶²

Süleyman Askerî Bey cephede iki bacağından yaralı halde tedavi gördüğü sırada 2 Nisan 1915 günü yeniden Rauf Bey meselesini açtı. Çünkü 12 Nisan günü İngilizlere karşı yapmayı planladığı geniş çaplı taarruzda Rauf Bey'in emrindeki kuvvetlere ihtiyacı vardı. Askerî Bey Rauf Bey, emrindeki kuvve-i seferiyenin Kirmanşah civarında bulunmasının fayda sağlamaktan uzak olduğunu düşünüyordu. Planladığı taarruz için Mehmet Fazıl Paşa kuvvetlerine katılmasını istedi.⁶³ Rauf Bey'in emrindeki kuvvetler bir yıl boyunca İran içlerinde faaliyet göstermelerine rağmen kendilerine verilen Afganistan hedefine ulaşamadılar.⁶⁴ Burada ilginç olan tıpkı Kafkas Cephesi'nde Bahaeddin Şakir Bey ile yaşadığı sorunlarda olduğu gibi Rauf Bey meselesinde de Talat Paşa aracılığıyla Süleyman Askerî Bey'in görüş ve düşüncelerinin devre dışı bırakılmış olmasıdır. Kafkas Cephesi'nde Süleyman Askerî Bey'in emirlerine uyumsuz hareket eden Teşkilat-ı Mahsusa birlikleri gibi Rauf Bey misyonu da başarısız olmuştur.

Dilerseniz şimdi Süleyman Askerî Bey Irak Cephesi'ne gelmeden önce neler yaşandığını hızlıca ele alalım.

Süleyman Askerî Bey'den Önce Cephede Yaşananlar

İngilizlerin Irak'ı, Basra'dan Musul'a kadar ele geçirmek istemeleri onlarca sebebe bağlanabilecekken; Hindistan'ın güvenliği ve

61 BOA, DH. ŞFR., 458/115.

62 BOA, DH. ŞFR., 49/7.

63 BOA, DH. ŞFR., 466/135.

64 Günday, *Hayat ve Hatıralarım*, C. 1, s. 108-112.

kuzeydeki zengin petrol yatakları başlıca sebepler arasında karşımıza çıkmaktadır. Lâkin Osmanlı Devleti'nin Irak'ı ve dolayısıyla tüm Ortadoğu coğrafyasını hakimiyeti altında bulundurması için herhangi bir nedene gerek yoktur. Çünkü bu coğrafya Osmanlı'nın yüzyıllardır egemenliği altındaki *vatan* topraklarıdır.

Irak ile kastedilen coğrafya, günümüzdeki Irak Devleti'nin siyasi sınırlarından ziyade Basra, Bağdat ve Musul vilayetlerini kapsayan bölgedir. Birinci Dünya Harbi yıllarında bahse konu üç vilayetin nüfusu 2 milyon civarında olmakla birlikte konar-göçerlerin sayıları tam olarak tespit edilemeyeceğinden kesin bir rakamdan söz etmek nerdeyse imkânsızdır.⁶⁵ Yarı göçebe yaşam tarzının yoğun olarak görüldüğü bölgede Arap, Kürt, Türk, Acem, Ermeni ve Keldani nüfus yoğun olarak yaşıyordu. Müslüman nüfusun arasındaki mezhep farklılığı ve göçebe yaşamdan dolayı halk kitlelerinin çatışmaları çoğu zaman kaçınılmaz oluyordu.

Tüm bunlara rağmen bahse konu dönemde başta Irak olmak üzere devletin güneyindeki vilayetlerinde iç huzur ve barışın tam manasıyla tesis edildiği söylenemez. Bölgedeki geniş aile/kabile yapısı özellikle de aşiret sistemi merkezî otoritenin faaliyet sahalarını kısıtlayan faktörlerin başında geliyordu. Aşiret reisleri ve kabile şeyhlerinin otorite bölgelerinde merkezî hükûmet veya diğer kabile/aşiretlerle yaşanan çıkar çatışmaları huzurun sağlanmasını engelleyen temel faktörlerdi. Osmanlı Devleti, aşiret ve kabile reislerine çeşitli rütbe ve nişanlar vererek merkeze bağlılıklarını sağlama siyasetinde bazı dönemlerde başarılı olabilmisti.

Bölgedeki huzuru bozan yegâne etmen Arap ahalinin hükûmet aleyhinde sürekli olarak tahrik edilmesi idi. Mülki ve askerî idarenin ele geçirdiği beyannamelerin tamamı propaganda içeriyordu:

Gerek Türklere gerek İngilizlere tabi olmuşuz hepsi birdir. Esaret esarettir. Arap memleketlerini satan Türklerdir.⁶⁶

65 BOA, PLK. p. 6747.

66 Cavid, *Irak Seferi ve İttihad Hükûmetinin Hayâlât ve Cehâlet-i Siyaseti*, İstanbul 1334, s. 33-34.

Bölgedeki Arap kabile reisleri arasında da sıkı bir mücadele söz konusuydu. İbn Suud ile İbn'ür Reşid yani Suud ve Reşid aileleri arasında kıyasıya bir iktidar mücadelesi yaşanıyordu. Beyan ettikleri sahte sadakatleriyle hükûmeti yanıltmayı başarıyorlardı. Bunların dışında Basralı Talip'in (sabık mebus) oynadığı rol bambaşka idi. Talip hakkında Bağdat ve İstanbul arasında görüş ayrılıkları bulunuyordu. İstanbul hakkındaki suizannın azalmasını istiyordu. Basra'da Talib'in yayın organı *Düstur* gazetesinde çıkan yazılar hükûmeti eleştirirken İngilizlerin lisanını kullanıyordu.⁶⁷

Körfez bölgesinde Türk birlikleri konuşlanmış olmasına rağmen bölgenin İngiliz egemenliğinde olduğunu söylemek yanlış olmazdı. Çünkü İngiltere, 1846 yılında Basra Körfezine ulaşan nehirlerde ulaşım hakkı elde etmişti. Hindistan yolunun emniyet altında tutulma isteği küçük bir deniz armadasının bölgede konuşlanmasına neden olmuştu. Bunun dışında Bağdat'ta bulunan İngiliz Başkonsolosu, Hintli askerlerden oluşan piyade muhafızları ile silahlı yat kullanma imtiyazlarına sahipti. Bölgedeki diğer ülke misyonlarıyla karşılaştırıldığında İngiltere'nin olağanüstü ayrıcalıkları vardı ve dahası tüm bunlar İttihat ve Terakki iktidarının öncesi dönemlerde elde edilmiş haklardı. İttihat ve Terakki, dizginleri ele aldıktan sonra bu durumdan rahatsızlığını açıkça ortaya koyarak ülke menfaatlerini ön plana taşımaya çalıştı. İngilizler ilk etapta Almanları suçlamayı tercih ettiler. Suçlamanın temelinde Bağdat demiryolunun Almanlar tarafından inşa edilmesi yatıyordu.⁶⁸ İngilizler bölgede o kadar etkindiler ki Kerbelâ'daki Şiilerin dini liderinin maaşını dahi ödüyorlardı. Ayrıca Arap aşiretlerinin büyük kısmı İngilizlerin koruması altındaydı. Kuveyt emiri başta olmak üzere stratejik kabile reisleri İngilizlerden maaş alıyorlardı. Mısır'da olduğu gibi Irak'ta da Osmanlı egemenliğinin görünüşte devam ediyor olması İngilizler için rahatsız edici değildi. Çünkü Hindistan'da yaşayan 100 milyon Müslüman'ın

67 Cavid, *Irak Seferi ve İttihad Hükümetinin Hayâlât ve Cehâlet-i Siyasiyesi*, s. 33-34.

68 Wilfred Nunn, *Tigris Gunboats: A Narrative of The Royal Navy's Co-Operation with The Military Forces in Mesopotamia From The Beginning of The War to The Capture Of Baghdad, 1914-17*, Naval & Military Press, 2007, s. 19-20.

halifeye yüksek bağılıkları tahmin edildiğinden olası bir isyanın önüne geçilmiş oluyordu.⁶⁹ Aşiretlerle Bâbîâlî arasındaki ilişki pamuk ipliğine bağlıydı. Ordu için at yetiştirdikleri zaman askerlikten muaf oluyor fakat Arap atlarına ihracat yasağı uygulandığı zaman hükûmetle olan ilişkileri bozuluyordu.⁷⁰

Bölgede barış döneminde Bağdat merkezli IV. Ordu Müfettişliği bulunuyordu. Ordu müfettişliği bünyesinde ikişer tümenenden kurulu 12. ve 13. Kolordular vardı. Kolordular ile bağlı olan tümenler kuzey-güney ekseninde Musul'dan Basra'ya kadar kuş uçuşu 780 km'lik mesafeye konuşlanmıştı. Fakat seferberliğini ilan edilmesiyle birlikte adeta bölge kaderine terk edildi. 12. Kolordu Suriye'de kurulan IV. Ordu'ya, 13. Kolordu ise Erzurum'daki III. Ordu'ya dâhil edildi. Bu durumda Irak coğrafyası savunmasız halde bırakıldı. Görünen o ki Irak, 26. Piyade Alayı'nın 1. Taburu, jandarma ve yerel halk birlikleri tarafından korunacak/savunulacaktı.⁷¹ Bu denli geniş bir mıntıkanın jandarma ve gönüllüler tarafından savunulması düşünülemezdi.⁷² Bu duruma Bağdat Valisi Cavid Paşa'nın tepki vermesi uzun sürmedi. Ağustos 1914'te Dâhiliye Nezareti'ne çektiği telgraflarda 13. Kolordu'nun Erzincan'a ulaşmasının yaklaşık üç ay süreceği bu süre zarfında efradın yollarda perişan olup firar etmelerinin olasılığından bahsediliyordu. Erzurum havalisinde tesadüf edilecek şiddetli kış tamamen işlevsiz kalmalarına yani hiçbir işe yaramamalarına neden olabilirdi. Irak havalisi bu sırada dışardan gelecek her türlü tehdide karşı savunmasız kalacaktı.⁷³

Cavid Paşa'nın serzenişi kısa sürede karşılık buldu ve birtakım önlemler alındı. 13. Kolordu'nun 38. Tümeni'nin bölgede

69 McMeekin, *Osmanlı'da Son Fasıl: Savaş, Devrim ve Ortadoğu'nun Şekillenışı 1908-1923*, s. 150.

70 Ayrıntılı bilgi için bkz. Tolga Akay, *Osmanlı Ordusunda At (1856-1908)*, İstanbul 2020.

71 *Irak Cephesi*, s. 39-41.

72 Mehmed Emin, *Harb-i Umûmide Osmanlı Cebheleri Vekayii 1330-1334*, İstanbul 1338, s. 17.

73 BOA, DH. ŞFR., 435/112.

kalmasına müsaade edildi. Cavid Paşa, Başkomutan Vekili Enver Paşa tarafından 26 Ağustos 1914'te Bağdat, Basra ve Musul Umum Komutanlığı görevine atandı.⁷⁴ Fakat tüm umut aşiretlerden gelecek kuvvetlere bağlanmıştı. Necid Valisi İbn Suud olası bir savaşta gönüllü birlikleriyle orduya katılacaktı. Katılması planlanan sayı oldukça ütöpikti: 100.000 gönüllü. Bu vaatlerin bol keseden söylenmiş yalanlar olduğunun ortaya çıkması çok uzun sürmeyecekti. Savaşın başında Türk ordusunun bölgedeki mevcudu 377 subay ile 22.939 erden ibaretti.⁷⁵

Başkomutanlık Vekâleti, aşiretlere aşırı anlamlar yükleyerek onların aracılığıyla büyük başarılar elde etme niyet ve hedefindeydi. Irak'a savaştan önce gönderilen bir telgraf bu niyeti açıkça ortaya koyuyordu:

Irak'tan bir aşiretin İran dahiline geçip Afganlı din kardaşlarımızla birleştikten sonra düşmanın taht-ı işgalinde bulunan araziye tecavüz ederek din kardeşlerimizi düşmanların esaretinden kurtarmak ve İran, Kafkasya'yı tahlis etmek ...⁷⁶

Ancak bölge gerçekleri bu arzu ve isteklerle uyuşmadığı gibi çok farklı bir çizgideydi. Irak kökenli bir aşiretin İran içerisinden geçerek Afganlarla birleşecek yol kat edebilmesi imkânsızla eş değerdı. Bu başarılsa dahi Ruslarla İngilizler arasında sıkışan Afgan hükûmetinin tutumu soru işaretiydi. Ayrıca bölgedeki Hint, Afgan ve Türkistan halkı Osmanlı'yı ne kadar tanıyordu? Hac farızasını yerine getirmek için gelenler bin türlü müşkülatla karşılaşarak geri dönüyorlardı ve bu kötü propaganda için başlı başına yetiyordu.⁷⁷

Türk Genelkurmayı'nın Irak Cephesi ile ilgili hazırlamış olduğu bir harp planı yoktu. Gerçi bölgedeki iki kolorduyu farklı noktalara kaydırarak bunun mesajı net bir şekilde verilmişti.

74 BOA, I. HB., 161/32.

75 Irak Cephesi, s. 43-44.

76 Cavid, *Irak Seferi ve İttihad Hükümetinin Hayâlât ve Cehâlet-i Siyasiyesi*, s. 44-45.

77 Cavid, *Irak Seferi ve İttihad Hükümetinin Hayâlât ve Cehâlet-i Siyasiyesi*, s. 44-45.

Öncelik Kafkas ve Kanal cepheleri üzerine yoğunlaşıyordu. Burada bir öngörüsüzlüğü yanında Almanların etkisinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Yukarıda belirtilen girişimlerden sonra Enver Paşa, Irak havalisinde en iyi bildiği yöntemlerden biriyle, yani gayrinizami harp ile başarılı olacağına inanmıştı ya da tek çaresi buydu. Kısaca; aşiretlerden oluşturulacak kuvvetle İngilizler mağlup edilecekti. Aynı anda Teşkilat-ı Mahsusa'nın Hindistan'a kadar uzanan coğrafyada başlatacağı ayaklanmalar ile geniş hedeflere ulaşmak mümkün olacaktı. Uygulaması bir yana yazarken bile ulaşılmasının ne kadar zor olduğu açıkça görülen hedefler gerçekçi olmaktan oldukça uzaktı. Fakat imparatorluğun bölgedeki bakiyesinin önüne birtakım hedefler koyulmadan savaş boyunca kısaç altında tutulması da mümkün değildi. Çoğu Arap aşiret reisinin geleceğe yönelik beklentileri ile İngilizlerle iş birliği zemini arayışında oldukları sır değildi. Ancak merkezî otorite buna uzun süredir çözüm üretemediği gibi günlük politikalar da iflas etmek üzereydi. Aşiretlerle ilişkiler incelmış fakat tam olarak kopmamıştı. Irak ve çevresinde yakın gelecekte ulaşılacak istenilen hedeflere ancak ona inanan bir komutan ile ulaşılabilirdi. Savaşın başlamasından kısa bir süre sonra ibre Süleyman Askerî Bey'i gösterecekti.

Tam bu sırada 2 Ağustos 1914 günü seferberlik ilan edildi. 3 Ağustos seferberliğin ilk günü olacaktı. Dolayısıyla seferberlik kararının bölgede memnuniyetle karşılandığı söylenemezdi. Şii mezhebine mensup olanlar Sünni hükûmetin emrinde savaşmak istemiyorlardı. Birliklerin oldukça dağınık şekilde bulunmaları 20 günde tamamlanması planlanan seferberliğin 40-50 güne uzamasına neden oldu. İngilizlerden gelecek olası bir tehlikenin güneyden ziyade doğudan geleceğine inanıldığından 38. Tümen birlikleri Bağdat, Ammare ve Kut bölgelerine dağıtılmış, Basra adeta boş bırakılmıştı. Irak ve Basra'nın denize açılan tek noktası olan Fav'da bazı önlemler alınmıştı. Fav Boğazı'nın her iki tarafı da çıkartmaya uygun olmayan bataklıklarla çevriliydi. Fav deniz feneri söndürülürken, boğazın torpil ve mayınlarla kapatılması

düşünülmüştü. Enver Paşa torpil ve mayın döşeniyormuş gibi yapılmasını ve bunun ilan edilmesini emretti. Çünkü İstanbul'dan talep edilen torpiller ulaşana kadar Fav çoktan işgale uğrayabilirdi. Tüm stratejik önemine rağmen Fav Boğazını koruyacak Türk kuvvetleri 350 mevcutlu hudut taburu, 40 mevcutlu istihkâm müfrezesi ile 60 topçu askerinden ibaretti. Bunlara ilave olarak 250 yerli milis ile 8.7 cm'lik mantelli toplar vardı. Hudut taburu askerlerinin hükûmete olan bağlılıkları sorgulanmayı gerektirecek seviyede olduğu gibi iyi bir eğitime tâbi de tutulmamışlardı. Bir an önce evlerine dönmeyi arzu eden bir görüntüye sahiptiler. İngiliz gemilerinin boğaz çevresinde dolaştığı şayiası bile 100'ünün firar etmesine neden olmuştu.⁷⁸

Savaşın başlamasından kısa bir süre sonra duyulan tüm endişelerin yersiz olmadığı ortaya çıkacaktı. Öyle ki savaşın hemen başında bu gruplar cephedeki Türk askerine arkadan, yandan ve geriden ateş açmaya başladılar. Cihad-ı Ekber'in ilanıyla büyük bir hata daha yapılmış ve bedevi gruplar gönüllü adı altında düzenli birliklerle birlikte cepheye sürülmüştü. Bu durum cephe bundan sonra yaşanacakların kısa bir özeti niteliğindeydi. Savaşın başında Arap gönüllülerin büyük bir kısmı firar edince Cavid Paşa, Musul Valisi Süleyman Nazif Bey'den Kürt gönüllülerinden oluşan takviye kuvvet istemek zorunda kalmıştı. Bu durum gönüllü/aşiret sistemine farklı bir boyut kazandırdı. Dohok kazasından toplanan 700 kişilik Kürt gönüllüler kiminle nerede savaşıacaklarını sorunca Basra'da İngilizler cevabını aldılar. Bunun üzerine "İngilizler iyi insanlardır ve biz onlarla hoş geçiniriz. Kız alır veriz..." dedikten sonra dağılmışlardı.⁷⁹ Aşiretler ve gönüllüler meselesi savaşın henüz başında cephe felaket silsilelerinin ardı ardına yaşanmasına neden olacaktı. Özellikle Başkomutan Vekili Enver Paşa gönüllüler meselesine ayrı bir önem atfederek onlarla başarılı olacağına inanıyordu. Bizzat işin içerisinde olan Cavid Paşa olayın çoktan farkına varmıştı. 30 Kasım tarihli

78 *Irak Cephesi*, s. 67-68.

79 Cavid, *Irak Seferi ve İttihad Hükümetinin Hayâlât ve Cehâlet-i Siyasiyesi*, s. 34.

telgrafında gerçeği tüm çıplığıyla ortaya koyacaktı. Çoğu aşiret İstanbul'a çektikleri telgraflarda *feda-yı cana* hazır olduklarını iddia ediyorlar, bu durum ise ümitlerin artmasına neden oluyordu. Aşiretler arası rekabet bir araya gelmelerinin önündeki engellerden yalnızca birisi iken genellikle hükûmet aleyhine olan hususlarda kolayca bir araya geliyorlardı. Söz konusu, memleketin faydasına bir husus olduğunda aralarındaki itilafları bahane etmekten çekinmiyorlardı. Cavid Paşa'nın aşiretlerin ileri gelenlerin ağzından duyduğu şu sözler olayı özetler nitelikteydi:

Müslümanlıktan ve İslamlıktan bahsetmek zaidtir.⁸⁰

Cihad-ı Ekber'in ilan edilmesi de gönüllülükten istenilen verimin alınmasını engelledi. Öyle ki halkı cihada teşvik için müçtehitlerden fetva isteyen mülkî idareye bir müçtehid "Cihad-ı Ekber umumî olabilir, hususî olamaz" şeklinde cevap vermişti. Cavid Paşa'ya göre Türk ordusu saflarında savaşacağı düşünülen yerel halkın; "bir kısmının maneviyatı kırık, akidesi bozuktur."⁸¹

İngiliz Taarruzu

Türk donanmasının Karadeniz'de Ruslara yaptığı baskını müteakip Rus kuvvetleri 1 Kasım 1914'te Türk-Rus sınırını geçip Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ederken İngilizler 6 Kasım'da Fav'ı ele geçirmek için amfibi tarzda bir çıkarma harekâtına giriştiler. Fav'ı korumakla görevli Türk birlikleri yukarıda bahsedildiği sayıdayken İngilizler üç piyade bölüğü, iki dağ topu ve bir istihkâm takımından kurulu kuvvetle taarruza geçmişti.⁸² 6 Kasım günü sabah saatlerinde önde mayınlar tespit etmeye yarayan istimbotlar olduğu halde İngilizler *Odin* gambotu öncülüğünde Fav Kalesi'nin üç mil açığından bombardımana başladı. Kaledeki Türk topçusunun anında karşılık vermesiyle *Odin*'e iki top mermisi

80 BOA, DH. ŞFR., 450/108.

81 Cavid, *Irak Seferi ve İttihad Hükümetinin Hayâlât ve Cehâlet-i Siyasiyesi*, s. 35.

82 Mehmed Emin, *Harb-i Umûmide Osmanlı Cebheleri Vekayii 1330-1334*, s. 18.

isabet etti.⁸³ 40 dakikalık çatışmadan sonra Türk mevzileri susturuldu.⁸⁴ Türk birlikleri için hayati öneme sahip olan Basra-Fav arasındaki telgraf hattı karaya çıkan İngiliz birlikleri tarafından kesildi. Abadan karşısındaki nehrin kıyısındaki çamur ve kerpiçten yapılan duvarların arkasına gizlenen Türk askerlerinin yoğun ateşi *Espiègle* gambotunun ateşiyle bertaraf edildi.⁸⁵ Ayrıca *Odin* gambotu bu birliklere ateş desteği sağlıyordu. Saldırı karşısında Türk topçusu ilk etapta etki yaratmasına rağmen gambottan açılan ateşle kısa sürede susturuldu. Bunun üzerine askerler de kısa sürede düzensiz olarak geri çekilerek hurmalıkların arasına gizlendiler. Fav ve çevresindeki hurmalıkların büyük çoğunluğu Kuveyt Şeyhi Mübarek es-Sabah'a aitti. Yanında çalışanlara gönderdiği haberde bölgenin savunmasına katılmamaları ve İngilizlere karşı çıkılmaması için telkinlerde bulunmuştu. Savunmasız kalan Fav, sandallarla karaya çıkarılan İngiliz askerleri tarafından 6-7 Kasım 1914'te işgale uğradı. Telgraf hatları kesik olduğu için Basra'da bulunan 38. Tümen Komutanı ancak ertesi gün işgalden haberdar oldu.⁸⁶ İngilizleri şaşırtan husus Türk topraklarında bu kadar kolay ilerlemelerine izin verilmiş olmasıydı. Neredeyse hiçbir müdahale ile karşılaşmamışlardı.⁸⁷

İngiliz kuvvetleri Fav'ı ele geçirdikten sonra kıyıya yapacakları çıkartma sırasında kuvvetli rüzgâr, gelgit ve uygun araçların olmamasından dolayı oldukça zorlandılar ve bu durum ilk etapta ciddi bir ilerlemenin olmasını engelledi. Buna rağmen General Delamain kendisine verilen görevi yerine getirmiş, zor da olsa birliklerini karaya çıkarmayı başarmıştı⁸⁸ İngiliz kuvvetleri gerek

83 *İngiliz Kuvve-i Seferiyesinin Basra Körfeziyle Hıttâ-i Irakîyyedeki Harekât-ı Harbiyesinden Bâhis Raporlar 1915 Teşrin-i Evvel Evasıtından 1916 Senesi Nisanı Ortasına Kadar*, çev. Rahmi, İstanbul 1332, s. 5.

84 Nunn, *Tigris Gunboats*, s. 32.

85 F. J. Moberly, *The Campaign Mesopotamia 1914-1918*, C. 1, Londra 1923, s. 108-109.

86 *Irak Cephesi*, s. 69-70; Mukbil Bey, *Irak Cephesi 1914-1918 Kütü'l Amâre Kuşatması*, çev. Gül Karabuda, yay. haz. Yusuf Turan Günaydın, Ankara 2019, s. 23-24.

87 Nunn, *Tigris Gunboats*, s. 34.

88 Moberly, *The Campaign Mesopotamia 1914-1918*, C. 1, s. 108.

elde ettikleri gaz yağı üretim yerlerini elde tutmak gerekse Hindistan'dan gelecek yardımcı kuvvetleri beklemek için daha ileri gitmeyi uygun görmemiştirler.

38. Tümen Kurmay Başkanı Yüzbaşı Samir Bey komutasında oluşturulan Seyyar Güney Müfrezesi (42 subay, 2.455 er, 600 gönüllü) hızlıca bölgeye sevk edildi.⁸⁹ Müfreze hızlı bir baskınla kayıpları telafi etmeye amaçlıyordu. Ancak cephenin sonuna kadar İngiliz iş birliği ile adeta sonu gelmeyecek ihanetler halkasının ilki bu tarihte yaşandı. Muhammera Şeyhi Hazâl, 10 Kasım günü, İngiliz konsolosuna bölgeye sevk edilen kuvvet hakkında haber verdi.⁹⁰ İngilizler aynı kaynaktan yapılacak saldırının zamanını da öğrenerek gerekli tedbirleri aldılar. Müfrezenin 10-11 Kasım'da yaptığı Mücavir baskınında çok sayıda kayıp verdi. Subayların bilgisizliği ile askerlerin eğitimsizliği birleşince başarının elde edilmesi mümkün gözüküyordu.⁹¹

Hindistan'dan deniz yoluyla sürekli destek alan İngiliz kuvvetlerine verilen emirde Basra'nın ele geçirilmesi isteniyordu. Bunun üzerine General Delamain ile General Barrett taarruz konusunda fikir birliğine vardılar.⁹² 7 km kuzeydeki Seyhan köyü civarında konuşlu Türk birlikleri üzerine 15 Kasım'da taarruza geçtiler. Gün içerisinde devam eden muharebelerde Türk birlikleri ciddi direniş göstermesine rağmen sağ kanadı tutan aşiret birlikleri firar edince yenilgi kaçınılmaz oldu. Moral bozucu bu yenilginin ardından Türk birlikleri Kütüzzeyn'e çekildi. Güney Müfrezesi'nin 500 kaybının yanında 500 de firarisi vardı. İngiliz kayıpları 62'ydi. Güney Müfrezesi İngilizlerin olası takip harekâtına hazırlıklı olabilmek adına hızlı bir tahkimata girişmişti. 38. Tümen Komutanı alınan tedbirleri bizzat yerinde inceledi. 17 Kasım'da İngilizler beklendiği gibi harekete geçtiler. Ancak Hârîkan Fırtınası nedeniyle ilk saatlerde istedikleri ilerlemeyi

89 *Irak Cephesi*, s. 71-72.

90 *İngiliz Kuvve-i Seferiyesinin Basra Körfeziyle Hutta-i Irakîyyedeki Harekât-ı Harbiyesinden Bâhis Raporlar*, s. 6; Nunn, *Tigris Gunboats*, s. 33.

91 Moberly, *The Campaign Mesopotamia 1914-1918*, C. 1, s. 109.

92 Moberly, *The Campaign Mesopotamia 1914-1918*, C. 1, s. 115.

kaydedemediler. Hintli askerleri taşıyan bazı mavnalar battı. Tümen komutanı tarafından yapılan denetlemeler bitmeden İngilizlerin ilerlediği haberi geldi. 38. Tümen'in sağ yanını takviye için gönderilen aşiret gönüllüleri ellerinde bayraklar olduğu halde taarruza geçmelerine rağmen top ateşi karşısında hemen dağılıp kaçmaya başladılar. İngilizlerin nehir filosunun güçlü ateş desteği ile ilerleyen birlikler Türk müfrezesi karşısında ilk etapta geri çekilmek zorunda kalmasına rağmen tekrar ilerleme kaydetti. Düşman karşısında tutunamayan Türk müfrezeleri Ebülhasip yönünde geri çekildi. Şiddetli kum fırtınası İngilizlerin çok şiddetli takip yapmasını engelledi. Güney Müfrezesi'nin bu yenilgisi üzerine Basra yolu tamamen İngilizlere açıldı.⁹³

İngiliz kuvvetleri keşif faaliyetleri sırasında karşılaştıkları Arap yerlilerin/köylülerin dostça tavırlarından tam manasıyla emin olmadan büyük çaplı bir harekâta girişmek istemiyorlardı. Türklerin Arapları yer/hedef belirlemek için kullandıklarını düşünüyorlardı. Ayrıca demirleme bölgeleri güvenli olmadığı gibi yetersizdi.⁹⁴

Basra'nın korunmasının tek yolu Belcaniye Adası'nın korunmasıyla mümkün olabilirdi. Ancak İngilizlerin *Espiègle* gambotu 19 Kasım'da Belcaniye'de oluşturulan engelin yakınına kadar gelerek Marmaris gambotuna ateş açtı. Marmaris'in karşı ateş mesafenin uzaklığı sebebiyle etki yaratamadı. *Espiègle* tarafından yapılan bombardıman adeta kaçmak için hazır bekleyen gönüllülerin firarını hızlandırdı. 262 asker ile savunma tertibatı kurulan adada yalnızca 25-30 Türk askeri kaldı. Bu saatten sonra Basra'nın savunulmasını mümkün görmeyen Irak ve Havalisi Komutanlığı 19/20 Kasım gecesi, 38. Tümen'e şehrin boşaltılması emrini verdi. Dicle Nehri boyunca çekilip Kurna'nın kuzeyinde İngiliz savaş gemilerinin ulaşamayacağı bölgede yeni bir savunma hattı kurulacaktı. 38. Tümen Komutanı da hızlı bir şekilde gerekli emirleri vermek suretiyle 20 Kasım'da şehri terk etti.⁹⁵

93 *İngiliz Kuvve-i Seferiyesinin Basra Körfeziyle Hutta-i Irakıyyedeki Harekât-ı Harbiyesinden Bâhis Raporlar*, s. 6; *Irak Cephesi*, s. 81-83.

94 Moberly, *The Campaign Mesopotamia 1914-1918*, C. 1, s. 126.

95 *Irak Cephesi*, s. 84-85.

Türk askeri şehirden çekildikten sonra Basra yağmalanmaya başlandı. Yakılan şehirde güvenlik ve asayişten söz etmek mümkün değildi. Basra'da yaşayan bazı İngilizler çatışmaların başlamasıyla birlikte tutuklanmıştı. Şehir boşaltılınca serbest kaldılar ve Arapların şehri yağmaladıklarını hatta gümrük binasını ateşe verdiklerini İngiliz kuvvetlerine haber verdiler. İngilizlerin nehir donanması şiddetli gelgit sebebiyle istenilen hızda ilerleyemedi.⁹⁶

İngilizler 21 Kasım'da Basra'yı ele geçirmek için planlar üzerinde çalışırken hem Belcaniye hem de Basra'nın boşaltıldığını haber aldılar. İstihbarata göre Türk kuvvetleri nehir yoluyla Bağdat'a doğru çekilmişlerdi. Silahlı Araplar sağa sola dağılmışlardı.⁹⁷ Haberi veren yine İngiliz iş birlikçisi Şeyh Hazâl'dı. İstanbul'dan gelen haberler Türklerin Basra konusunda dehşete kapılmadıklarını gösteriyordu. Bunun üzerine üç zırhlı korumasında nakliye gemileriyle askerler nehir üzerinden hızlıca Basra'ya sevk edildi. İngilizler su yolu üzerindeki engelleri aşmak için uğraşırken Basra'dan gelen haberler Arapların şehri yağmaladığı yönündeydi. Bunun üzerine hızlıca harekete geçilerek 21 Kasım'da şehir resmen İngilizlerin eline geçti.⁹⁸ Basra'da bulunan İngiltere, ABD ve Almanya konsolosları işgal komutanına bağlılıklarını bildirdiği gibi Basra'ya İngiliz bayrağı çekildi. Alman konsolosu ile diğer beş Alman Hindistan'a gönderildi.⁹⁹

Basra'yı ele geçiren İngilizlerin bundan sonraki ilk hedefleri Kurna'ydı. İngilizler mevcut pozisyonlarını Kurna'yı ele geçirecek gerçekleştireceklerini biliyorlardı. Basra ele geçirildikten sonra General Barrett başkanlığında yapılan toplantılarda Kurna'ya yapılacak operasyon tüm yönleriyle tartışıldı.¹⁰⁰

96 Nunn, *Tigris Gunboats*, s. 42.

97 *İngiliz Kuvve-i Seferiyesinin Basra Körfeziyle Hutta-i Irakiyyedeki Harekât-ı Harbiyesinden Bâhis Raporlar*, s. 15.

98 Moberly, *The Campaign Mesopotamia 1914-1918*, C. 1, s. 127-128.

99 *İngiliz Kuvve-i Seferiyesinin Basra Körfeziyle Hutta-i Irakiyyedeki Harekât-ı Harbiyesinden Bâhis Raporlar*, s. 16.

100 Nunn, *Tigris Gunboats*, s. 46.

Kurna Dicle Nehrinin sonunda çoğu balçıktan inşa edilmiş 700 haneden oluşan, üç tarafı sularla çevrili bir kasabaydı. 38. Tümen Komutanı Albay Suphi Bey savunmanın Kurna'da yapılmasını uygun görüp ona göre tahkimat yapılarak savunma mevzilerinin hazırlanması için gerekli emirleri vermişti. Kurna ve Mezira adı verilen Türk müfrezeleri tarafından savunulacaktı. Ancak Kurna Müfrezesi hem düşmanın taarruzunu durdurmalı hem de Albaş aşiretinin yapacağı saldırılara karşı hazırlıklı olmalıydı. Bu tehlikenin bertaraf edilebilmesi için kasabanın çevresindeki tuğla ocakları tahkim edildi. Daha da önemlisi Şattülsüveyb Suyu'nun döküldüğü yere duba batırılmak suretiyle engel konuldu. Böyle İngiliz zırhlıları için ciddi bir önlem alındı. Şayet küçük zırhlılar geçmeyi başarırsa onlarda Marmaris gambotu ile ateş altına alınacaklardı.¹⁰¹

İngilizlerin yumuşatma taarruzu 25 Kasım 1914 günü başladı. Bu taarruzla ön keşif faaliyeti icra edilecekti.¹⁰² Şattülarap, Basra'dan itibaren kuzeye doğru sürekli sığılaştığı için İngiliz şalupaları ilk teşebbüslerinde karaya oturmaya başladı. Nehir tabanının çamurlu olması ilerlemeyi zorlaştırıyordu.¹⁰³ Buna rağmen *Espiègle* ve *Odin* gambotları vurucu gücün ana unsurunu oluşturuyorlardı. Türk savunma sisteminin en önemli parçasını oluşturan dubaya takılmadan geçen İngiliz gambotları Süveyb Nehri'nin Dicle'ye döküldüğü yerde demirleyerek Kurna'yı bombardımana başladılar. Hem Mezira hem de Kurna uzun süre bombalandı. Bombardımanın o güne kadar muharebe görmemiş ve iyi bir eğitim almamış olan Ammare Seyyar Jandarma Taburu üzerindeki psikolojik etkileri çok fazla oldu. Patlama sesleri ile silahlarını bırakarak kuzey istikametinde kaçtılar. Kurna Müfrezesi de aynı şekilde Sahrıca'ya çekildi. Kuzey'de alınan önlemler sayesinde toplanan perakende firariler birliklerine ancak 26 Kasım'da gönderildiler.¹⁰⁴

101 *Irak Cephesi*, s. 90-91.

102 Nunn, *Tigris Gunboats*, s. 47.

103 McMeekin, *Osmanlı'da Son Fasıl*, s. 153.

104 *Irak Cephesi*, s. 92-93.

İngiliz kuvvetleri kara harekâtı için 9 gün beklediler ve 3-4 Aralık günü harekete geçtiler. İngiliz planına göre filonun ateş desteği ile kara unsurları Kurna'ya doğru ilerleyecekti. 4 Aralık'ta başlayan taarruzda Türk sahra topçusunun ateşi filo üzerinde etki yaratmasına rağmen sayının kısıtlı olması sebebiyle uzun süre baskı kurmaktan uzaktı. Donanmanın ateşi Türk birliklerinin dikkatini dağıtma konusunda oldukça başarılıydı. İngilizlerin *dost Araplar* şeklinde bahsettikleri işbirlikçileri tarafından sağlanan üç yelkenli nehir geçişinde İngiliz piyadelerine yardım etmişti.¹⁰⁵ Buna rağmen hurma ağaçları arasında kazılan siperlerden açılan ateş İngilizleri zor duruma soktu. Türk topçusunun etkili ateşi sancak şalupası *Espiègle* ile *Miner*'i adeta batmanın eşiğine getirdi. Her ikisi de karaya oturduğu için ancak 4 Aralık'ta suların yükselmesiyle kaçıp kurtulabildiler.¹⁰⁶ Filonun ateş desteği piyadelerin ilerlemesini kolaylaştırdı. Ayrıca top sesinden dağılan birliklerin Mezira'yı boşaltması sonucu iki sahra topu İngilizlerin eline geçti. Mezira'yı ele geçirmelerine rağmen sık hurmalıkları geçerek ciddi bir takip harekâtına girişemediler. Kurna Müfrezesi hemen dağılmaktan ziyade son ana kadar hazırlanan savunma planına sadık kaldı. Müfrezenin sessizliği İngilizleri yanılttı ve Kurna'nın boşaltılmış olduğunu zanneden İngilizler tedbirsiz şekilde kasabaya girmeye başladılar. Bu sırada Dicle'nin batı sahili boyunca dizilmiş evlerin pencere ve mazgallarının gerisine dizilmiş olan Türk askerleri İngilizleri yoğun bir ateş altına aldılar. İngilizler büyük zayıat vererek geri çekilmek zorunda kaldı.¹⁰⁷

5 Aralık'ta İngilizler, taarruz güçlerini artırmak için iki tabur askeri General Fry komutasında bölgeye sevk ettiler. Türk tarafı kaybedilen Mezira'yı yeniden ele geçirmek için Sahrıcâ'dan Bağdat Seyyar Jandarma Taburu ile Bağdat Depo Tabur'unu cepheye sürdü. Her iki tarafta karşılıklı keşif faaliyetleri ile taarruza zemin arıyordu. İngilizlerin üç bölük ile yaptığı keşif taarruzu püs-kürtülmesine rağmen Binbaşı İrfan Bey'in bu kuvveti iki tabur

105 Nunn, *Tigris Gunboats*, s. 58-59.

106 McMeekin, *Osmanlı'da Son Fasıl*, s. 154.

107 *Irak Cephesi*, s. 93-95.

kadar mütalaa etmesi Türk taarruzunun başlamasına neden oldu. İrfan Bey'e göre düşman perişan şekilde geri çekiliyordu. Taarruzda başarı elde edilse dahi nehirden gelen ateş karşısında ilerleme ve kazanım kısıtlı oldu. 7 Aralık'ta İngilizler daha güçlü bir taarruza başladılar. Nehir filosunun yoğun ateş desteği ile Türk sağ kanadına yüklenen General Fry'ın birlikleri karşısında Bağdat Seyyar Jandarma Taburu ile depo taburları tutunamayarak geri çekildi. Bu kanata 15 km kuzeyden sevk edilen Hille Jandarma Tabur'unun zamanında yetiştirme imkânı yoktu. Siperleri ele geçiren İngilizler sol kanada yüklenmeye başladı. Aynı anda Türk kuvvetlerinin arkasından Ammare aşireti ateş açmaya başladı. Üç yandan kuşatılan bölük geri çekilmek zorunda kaldı ancak pusu kuran aşiretlerin saldırılarına mukavemet göstermelerine rağmen Türk birlikleri ciddi zayıyat verdi. Başta Binbaşı İrfan Bey olmak üzere subayların bir kısmı esir düştü. General Fry, 4 Aralık'ta karşılaştığı manzarayı hatırlamış olacak ki şehir içerisine girmekten ziyade hurmalıklar içerisine karargâhını kurup beklemeye başladı. 8 Aralık'ta kasabanın içerisine giren İngilizler meskûn mahalde aradıklarını bulamadılar ve ciddi zayıyat vererek geri çekildiler. Buna rağmen Kurna Müfrezesi'nin etrafı çevrilmişti. 38. Tümen Komutanının yardım isteklerine kayıtsız kalmamış gibi gözükmese de rağmen destek vermeyen Irak ve Havalisi Komutanı Cavid Paşa, müfrezenin İngilizlere esir düşmesine neden oldu. Albay Suphi Bey, 9 Aralık'ta İngilizlere teslim şartlarını görüşmek için bir grup subayı General Fry'a gönderdi. Şehitlerin defnine izin verilmesi, halka kötü davranılmaması gibi birtakım şartlarla müfreze İngilizlere teslim oldu. General Fry, 38. Tümen komutanının kılıcını teslim alarak Türk esirlerine şunları söyledi:

Bir avuç Türk askeriyle ve dört adi topla en son sistem silahlara sahip ve kuvvetçe çok üstün İngiliz kuvvetlerine karşı günlerce kahramanca savunmanızdan dolayı hepinizi tebrik eder ve hiçbir hakkım olmayarak elimde tutmuş olduğum bu kılıcı cesur komutanınıza geri vermekle büyük bir şeref duyuyorum.¹⁰⁸

108 *Irak Cephesi*, s. 105.

Suphi Bey ve maiyetinin esir düştüğü muharebede Arap kökenli askerler kıyafetlerini atıp, kadın entarileri giyerek evlere saklanmışlar ve esaretten kurtulmuşlardı.¹⁰⁹ Suphi Bey'in esir düşmesi üzerine 38. Tümen Komutanlığı'na Süleyman Askerî Bey atandı.¹¹⁰ Cephede yaşanan parça parça yenilgiler sonrası Bağdat'ta İngilizlerin Bağdat istikametinde geniş çaplı bir harekâta girişip girişemeyecekleri sorusunun sorulmasına neden oluyordu. Bu konudaki endişeler Cavid Paşa tarafından Başkomutanlığa bildirildi. Başkomutan Vekili Enver Paşa Aralık 1914'ün başında Erzurum'a gittiğinden kendisine Liman von Sanders vekâlet ediyordu. Sanders 10 Aralık'taki cevabında İngiliz kuvvetlerinin Bağdat'a taarruz edecek yeterli güce sahip olmadıklarını düşündüklerini bildirdi. Ayrıca asıl sorunun parça parça yenilgilerden kaçınılmalı ve karşı taarruza geçilene kadar zaman kazanılmalıydı. Diyarbakır şarkından bir sahra bataryası 9 Aralık'ta keleklerle sevk edilmişti. Daha da önemlisi Süleyman Askerî Bey efradı gibi bir tabur ile fedakâr birçok subay şahturlar vasıtasıyla Cerablus'tan sevk edilmişti. İbn Suud'un öncüsü olan 4.000 süvari iki güne kadar Zübeyr'e yetişecekti. Tüm bu kuvvetlerin cepheye ulaşacak olması Sanders'e göre İngilizlerin hareketini geciktirecekti.¹¹¹

Birinci Rota Muharebesi ve Süleyman Askerî Bey'in Yaralanması

Süleyman Askerî Bey yeni kuruluşa göre konuşlanmayı yaptırdıktan sonra İngilizlerin durumunu tespit için Sahırca Suyu'nun sağ ve sol sahilllerinden harekete geçirdiği müfrezelerle Rota köyü ve Meziple Tepelerini ele geçirdi. Karargâhını Rota Kanalı'nın kuzeyine nakletti. Yeni yapılan tahkimatı yerinde incelemek için kurmay heyetiyle beraber Dicle Nehri'nin sol sahilinde incelemelerde bulunan Süleyman Askerî Bey bu esnada keşif faaliyeti yapan düşman süvarisiyle karşılaşınca bir anda

109 Banoğlu, "Irak Cephesi'nde Çarpışan Bir Zabitanın Günlük Hatıraları", s. 1636.

110 Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi C. 3/1.*, s. 399.

111 *ATBD*, 118, Belge: 1

taarruz etmeye karar verdi. *Ya ölürüm ya zafer* diyerek berabere-
rindekilerle birlikte taarruza başladı. Bu durum kesin netice elde
etmek için duyduğu heyecanı ve atikliğini göstermesi açısından
önemlidir. Ancak bulunduğu makam daha itidalli hareket etme-
sini gerektirmekteydi.¹¹²

İngilizler karşılarındaki kuvvetten ziyade başındaki isme yani
Süleyman Askerî Bey'e odaklanmışlardı. Onun *iyi eğitilmiş ve kes-
kin bir asker* olduğundan emindiler. Aynı zamanda gönüllülerle
düzenli kuvvetlerden bir araya getirilmiş bir Türk kuvvetinin Na-
sıriye istikametinden Basra'ya saldıracağı istihbaratını almışlardı.
Fakat büyük bir kuvvetin üzerlerine geldiğine dair bir emare gör-
memişlerdi. General Barrett, Süleyman Askerî Bey'in Kurna'ya
saldıracağını düşünüyordu ve 10 Ocak 1915'te bu bölgenin güç-
lendirilmesi için gerekli emirleri vermişti. Kafkas Cephesi'nde
yani Sarıkamış Harekatı'nda Türk ordusunun aldığı yenilginin
haberi de İngilizler tarafından öğrenilmişti.¹¹³

7 Ocak 1915'te İngilizler Sahırca'nın güneyinden iki tabur
gücündeki kuvvetleriyle taarruza geçmelerine rağmen 125 ölü-
yü harp meydanında bırakarak çekilmek zorunda kaldılar. Sü-
leyman Askerî Bey genel bir taarruz öncesi hem düşmanın du-
rumunu tespit hem de emrindeki askerlerin sınırlarını görmek
istiyordu. Bunun için 8 Ocak'ta Rota doğrultusunda bir gece
yürüyüşü yapmak istedi. Ancak gerek arazi yapısının bozuklu-
ğu gerekse de askerin bu tarzda bir eğitimi olmaması nedeniyle
gece yarısı geri dönmek zorunda kaldı. Eski set üzerinde bir tor-
pil hattı döşenirken Rota Kanalı üzerine bir köprü kurulmuştu.
Cephedeki hareketlenme İngilizlerin dikkatinden kaçmamıştı.
Casusları aracılığıyla aldıkları bilgiler yeni gelen komutanla bir-
likte Türklerin bir taarruza hazırlandıklarını gösteriyordu. Gene-
ral Barrett Kurna'daki kuvvetlerinin takviye edilmesi için gerekli
emirleri vermişti.¹¹⁴

112 Mehmed Emin, "Osmanlı-İngiliz Irak Seferi ve Hatalarımız", s. 755.

113 BL, IOR/L/MIL/17/15/66/1, s. 138-139.

114 *Irak Cephesi*, s. 123.

12 Ocak'ta İngiliz nehir armadasından *Espiègle* gambotu sedde iki kilometre kadar yaklaşarak ateş etmeye başladı. Bu sırada Sahırca Müfreze Komutanı Binbaşı Ata Bey seddi ve yeni dökülen torpil hattını kontrol etmek için bölgede gelmişti. Gambotun açtığı ateşte üzerinde bulunduğu istimbót isabet alınca battı. Ata Bey ve beraberindekiler yüzerek karaya çıktılar. İngiliz gambotunun Rota kanalına yönelen ateşine Türk topçusunun karşılık vermesiyle çekilmek zorunda kaldılar. 13 Ocak'ta Sahırca Müfrezesi'nin kanatları açılarak ilerlemeye başladığı sırada Süleyman Askerî Bey komuta kademesinde değişikliğe gitti. Müfreze Komutanlığı'na Binbaşı Halim, Sağ Yan Grubu Komutanlığı'na ise Yüzbaşı Cemil atandı. Devam eden günlerde karşılıklı baskın ve ateş faaliyetleri dışında önemli bir gelişme yaşanmamıştı. Fakat İngilizler güneye doğru yapılan kısıtlı ilerlemeden rahatsız oldular. General Barrett bu ilerlemelerin Kurna'yı Türk topçusunun ateş menziline sokacağından endişe ediyordu. Bunun yanında taarruz teşebbüsünün Türk tarafına geçmesini de istemiyordu. Aşiretlerin olur olmadık zamanlarda yaptıkları baskınlardan korunmak, taarruz inisiyatifinin tamamen İngilizlerde olduğunu göstermek gibi bir dizi nedenden ötürü Türk birlikleri üzerine taarruza geçmeye karar verdi.¹¹⁵

İbn Suud ve İbn'ür Reşid gibi Arap şeyhleri taraflarını İngilizlere gönderdikleri mektuplarla taraflarını açıkça belli etmişlerdi. Fakat Süleyman Askerî Bey'in varlığı onlar için hâlâ çok korkutucuydu. 18 Ocak'ta Kurna'yı ziyaret eden General Barrett Türk kuvvetlerinin baskısı karşısında yalnızca savunma pozisyonunda bekleyen İngiliz birlikleriyle karşılaşmıştı. Süleyman Askerî Bey'in kuvvetleri gece keşifleri, keskin nişancı faaliyetleri dahası gerilla saldırılarıyla bitmek bilmeyen bir faaliyet içerisindeydiler. İngiliz süvarileri bataklık araziler ile Türk kuvvetlerinin elinde bulunan kum tepeleri bölgelerine girememişlerdi. İngilizler, Süleyman Askerî Bey'in kendilerini kademe kademe güneye doğru itmek suretiyle nehir ekipmanlarını kullanmaktan alıkoymaya

115 *Irak Cephesi*, s. 124.

çalıştığının farkına vardılar. Bu tarz bir ilerleme eninde sonunda İngilizleri saldırı için harekete geçirecekti. O yüzden General Barrett inisiyatifi gün be gün kaybetmektense Türkleri Kurna'yı tehlikeye atmayacak mesafede durdurmaya ve 20 Ocak 1915 günü taarruza karar verdi.¹¹⁶

19-20 Ocak 1915 gecesi Kurna karşısında konuşlu bulunan aşair komutanı kuvvetli bir düşman kolunun Dicle Nehri'nin sol sahilinden Rota istikametinde ilerlediği hakkında karargâha bir rapor gönderdi. Mehmed Emin Bey'in muharebelerle ilgili ilginç iddialarından birisi de muharebe başlamadan önce gelen bu raporla ilgilidir. Rapor geldiği sırada uyumakta olan Süleyman Askerî Bey'i kurmay subayı uyandırarak durumdan haberdar eder. İddiaya göre düşmanın birkaç saat içerisinde saldıracağı kendisine bildirilmesine rağmen Süleyman Askerî Bey raporu önemsemez ve uyumaya devam eder. İddia sahibi gördüğü keşif koluna dahi yalınkılıç saldırma eyleminde bulundu diye eleştirdiği Süleyman Askerî Bey'i bu kez düşman saldıracağı zaman konuyu önemsemedi diyerek kendisiyle çelişmektedir.¹¹⁷

20 Ocak 1915 günü sabahın ilk ışıklarıyla İngiliz kuvvetleri Rota istikametinde taarruza geçtiler. Özellikle nehir armadasının etkili ateş desteği ile kısa sürede sonuç alacağını düşünen İngiliz komuta kademesi Kum Tepeleri/Çifte Tepeler¹¹⁸ önünde ciddi zayıyat verdi. 17. Tugay'ın bir buçuk taburu, 33. Süvari Alayı'nın iki bölümü, sahra ve dağ bataryaları, istihkâm taburu ile nehir armadası İngiliz taarruz gücünü oluşturuyordu. Bu muharebeye Türk birliklerinin yalnızca Dicle Nehri'nin sol sahilinde bulunan kuvvetleri (Süleymaniye Seyyar Jandarma Taburu, Mürettep Bedre, Hille ve Osmancık ve 26. Alay'ın 1. Taburu ile iki dağ ve iki sahra topu) katıldı. İki tarafın piyade gücü sayısal açıdan eşit olmasına rağmen İngiliz nehir armadası ve topçu üstünlüğü ateş gücünde İngiliz üstünlüğünü sağlamıştı. İngiliz kuvvetleri iki süvari bölümü

116 *British Library (BL), India Office Records (IOR)/L/MIL/17/15/66/1*, s. 162-163.

117 Mehmed Emin, "Osmanlı-İngiliz Irak Seferi ve Hatalarımız", s. 756.

118 *BL, IOR/L/MIL/17/15/66/1*, s. 164-165.

öncülüğünde sabahın ilk ışıklarıyla taarruza başladılar. Fakat Çifte Tepelerdeki Türk keşif müfrezelerinin etkili ateşi onları geri çekilmeye mecbur etti. Ancak bir süre sonra buradaki keşif müfrezelerini kolayca uzaklaştırarak bölgeyi işgal etmeyi başardılar. Tepelere bataryaları yerleştirmişlerdi. Osmancık, Bedre ve Süleymaniye taburları asıl mevzilerine girerken 26. Alay'ın 1. Taburu kanal gerisinden Rota köyünün solunda mevziine girdi.¹¹⁹

Bu esnada nehirden ilerleyen İngiliz gemileri Türk memurlarının iki defa torpil hattını ateşleme teşebbüsünün başarısız olması sebebiyle kolayca torpil hatlarını geçmeyi başardılar. Bu andan itibaren İngilizler karadan ve nehirden Türk topçusu da mevzilerinden ateşe başladılar. Bir saat süreden müsademed Rota Köprüsü büyük hasar gördü. İngiliz topçu ateşinin artan şiddeti karşısında Türk topçu ateşi bir sıra adeta kesilmişti. Aslında İngiliz topçu ateşinin artmasının temel sebebi İngiliz piyadelerinin yan yürüyüş yaparak Çifte Tepelerin gerisinden Türk mevzilerine sarkma isteğiydi. Piyade taburu Türk mevzilerine 800 metre kadar yaklaşmayı başarmıştı. Bir başka birlikte bataklık araziden Türk mevzilerine sarmak için ateş desteğiyle girişimde bulunmuştu. Oysa General Barrett, kanalın geçilmesi gibi bir isteğinin olmadığını bunun yapılabilmesi için gerekli tertibatın alınmadığını bildirmişti. Yani İngilizler gereğinden fazla risk alma eğiliminde değildiler. Fakat buna rağmen Türk sol kanadına ilerleyen iki taburluk İngiliz kuvveti ilerlemeye devam ediyordu. Süleyman Askerî Bey bu yönde beliren tehlikeyi hızlıca bertaraf etmek için 26. Alay'ın 1. Tabur'unu ateş altında zor bir yan yürüyüşle İngilizlerin iki taburluk kuvvetini karşılamak için gönderdi.¹²⁰

119 *Irak Cephesi*, s. 126.

120 *Irak Cephesi*, s. 126-128; Mehmed Emin Bey, cephan almak için geriye gönderilen birkaç neferi uzaktan görüp firar ediyorlar zannıyla hemen tabancasına sarılarak üzerlerine doğru koştuğu sırada Rota'yı çevirmeye çalışan düşmanın açtığı ateşle -bir kurşunla- iki bacağından yaralandığını, muharebenin tanıklarından Hamza Osman (Erkan) Bey ise Süleyman Askerî Bey'in beraberinde hususi doktoru Nihat Sezai Bey ile Yaveri Rüsuhi (Savaşçı) Bey olduğu halde cephenin en ön hattına giderken yaralandığını yazar.

Görsel 20: Rota Muharebesi'nde Yaralanan Süleyman Askerî Bey, şahturun üzerinde subayları selamlarken (Aile Arşivi)

Süleyman Askerî Bey gelen raporlara göre hareket etmekten ziyade bizzat harp meydanında olmayı istediğinden ilk ateşten itibaren yaya olarak çatışma bölgesine girmişti.

Süleyman Askerî Bey'in yan yürüyüş ile cepheye sürdüğü birlik hızlıca mevzi alarak İngilizleri ateş altına aldı. Ancak Süleyman Askerî Bey geriden izlediği muharebede gördüklerini yanlış yorumlamıştı. 26. Alay 1. Tabur askerlerinin kaçtığını düşünerek tabura doğru koştuğu sırada tek kurşunla iki bacağından birden yaralandı.¹²¹

Su, çamur ve bataklık arazide yürümekte zorlanan İngilizler bir de kuvvetli ateşle karşılaşınca geri çekilmek zorunda kaldılar ve 10.00'da geri çekilmeye başladılar. Uzaktan kendi birliklerinin düştüğü zor durumu gören diğer İngiliz birlikleri ateş güçlerini 26. Alay'ın 1. Taburu üzerine yönelterek rahat bir geri çekilmeye zemin hazırladılar. Muharebenin şiddetlendiği bir anda Sol Yan Grup Komutanı Yüzbaşı Cemil Bey bir top mermisiyle

121 *Irak Cephesi*, s. 126-128.

şehit oldu. Askerlik yaşamının en başından beri Süleyman Askerî Bey'in yanı başında olan silah arkadaşı ve dostu Cemil Bey cephe geçiren bir ömrü, düşman ateşiyle tamamlamıştır.

İngilizler geri çekilmelerine rağmen Türk birliklerindeki moral bozukluğu ciddi bir takip harekâtının yapılmasını engelledi.

Süleyman Askerî Bey'in Tedavisi

Süleyman Askerî Bey'in harp meydanında yaralandığı haberini bizzat kendisi 20-21 Ocak 1915'te Harbiye ve Dâhiliye nezaretlerine bildirdi. 20 Ocak'taki muharebede bir kurşun Süleyman Askerî Bey'in sol bacağına delip geçtikten sonra sağ bacağına girmiş, daha sonra uyluk kemiğinin ortasında kırılmış ve vücuttan çıkmayarak içerde kalmıştı. Aldığı yara hareket etmesine imkân vermediği gibi uzun süreli bir tedaviyi gerektiriyordu. Gerek harekât gerekse de Süleyman Askerî Bey için önemli isimlerden birisi olan Yüzbaşı Cemil Bey de aynı muharebede bir top mermisiyle kahramanca şehit olmuştu. Araplar dâhil edildiğinde toplam zayıat 10 şehit 50 yaralıdan fazlaydı. Süleyman Askerî Bey'in yarası kendisini bir müddet komutadan uzaklaştıracak mahiyette olduğu için Halep'te bulunan Erkân-ı Harb Binbaşı Kâzım Bey'in bir an evvel Bağdat'a gelerek komutayı geçici olarak devralmasını istiyordu. Cephe yapmayı planladığı asıl harekâta 25 günden önce başlayamayacaktı.¹²²

Bağdat Valisi Süleyman Nazif Bey *fevkalade müstacel* koduyla 22 Ocak'ta gönderdiği telgrafta Irak ve Havalisi Komutanı Süleyman Askerî Bey'in Kurna civarındaki son muharebede yaralandığını teyit ederken, hazırlanan bir vapurla nehir üzerinden tedavi için 21 Ocak'ta Bağdat'a sevk edildiğini bildiriyordu. Cephe devam eden muharebelerden elde edilen izlenim, savaşın Türk ordusu lehine geliştiğini gösteriyordu. Süleyman Nazif'e göre bu değişimin sebebi *Süleyman Askerî Bey'in eser-i gayret ve dehâsından* ileri gelmişti. Edebî kişiliğini de satırlara

122 BOA, DH. ŞFR., 458/106.

nakşederek “kuvâ-yî nizâmiyye ve muâvinemizin ruh-i mihveri de yine Süleyman Askerî Bey’dir” diyordu. Süleyman Askerî Bey’in tedavisinin uzaması tamiri imkânsız bir felakete sürüklenmeye neden olabilirdi. Çünkü Bağdat, Musul ve çevresinde askerî düzene uygun oluşturulmuş birlik bulunmuyordu. Süleyman Askerî Bey’in olası bir sebeple cepheden ayrılması halinde var olan kuvvetlerin düşmanı bırakıp birbirlerine düşmeleri ihtimal dahilindeydi.¹²³ Bu satırlar dahi Süleyman Askerî Bey’in gelmesinden sonraki süreçte cephede nelerin değiştiğini göstermesi açısından önemlidir.

Cephede yaralanan Süleyman Askerî Bey uzun sayılacak bir nehir yolculuğunu müteakip 25 Ocak 1915 sabah saatlerinde Bağdat’a ulaştı. İlk gelen bilgiler Askerî Bey’in görevine olan düşkünlüğünü ifade eden satırları barındırıyordu:

...Süleyman Askerî Bey kuvve-i harbiyemizi hastanedeki yatağından harikulade bir gayret ve faaliyetle idare ediyor...¹²⁴

Fakat Bağdat’ta bulunan hastanede Süleyman Askerî Bey’in yarasını tedavi edecek birçok ekipman yoktu. Cerrahi ekipman ve röntgen makinelerinin acilen Bağdat’a ulaştırılması isteniyordu. Söz konusu ekipmanın bulunduğu en yakın nokta Halep olduğu için oradan getirtilebilmesi için girişimler yapılıyordu. Ayrıca Süleyman Askerî Bey’in 20-25 gün içerisinde cepheye gidebilecek duruma gelmesi bekleniyordu.¹²⁵ Süleyman Askerî Bey’in her iki bacağı da karyola demirlerine bağlanarak askıya alınmıştı. Ayağa kalkıp cepheye dönmek bir yana hareket dahi edemiyordu.¹²⁶

Süleyman Askerî Bey’in yaralandığı bilgisi İngilizler tarafından telsiz hatlarındaki mesajların ele geçirilmesiyle 29 Ocak 1915’te teyit edilebilmişti.¹²⁷ Süleyman Askerî Bey, genel durumu ve yarası ile ilgili 25 Ocak’ta İstanbul’a ayrıntılı bir

123 BOA, DH. ŞFR., 458/112.

124 BOA, DH. ŞFR., 459/20.

125 BOA, DH. ŞFR., 459/20.

126 Günday, *Hayat ve Hatıralarım*, s. 102.

127 BL, IOR/L/MIL/17/5/3229.

bildirimde bulundu. Durumunu ve yaşadığı endişeyi şu cümlelerle ifade ediyordu:

...Kemik kırılmasından ve kurşunun içeride kalmasından dolayı yaranın tekayyuhundan ve tedâvinin fazla ıztırâr-ı temâdisinden korkuyorum...¹²⁸

Merminin isabet ettiği yerdeki kemik kırığına bir de kurşunun içeride kalması eklenince yaranın enfeksiyon kapma riski ortaya çıkmıştı. Fakat yapılan tetkiklerde yara temiz görünüyordu. Doktorlar, Askerî Bey'in bacağına üç hafta askıda tutmasının yeterli olacağını söylemişlerdi. Ancak aklı hâlâ yaşadığı durumdan ziyade yapamadıklarında, yani harp meydanındaydı. İyileşme sürecini beklemeden harekete geçebilmenin ince hesaplarını yapmaya başlamıştı. Öyle ki Süleyman Askerî Bey harp arazisinin -Zübeyr bölgesinin- otomobil ile harekete uygun olduğunu iddia ediyordu. Arabayla hareket halindeyken nekahet evresini geçirmeyi düşünüyordu. Bu düşünce dahi kurşunların onu durdurmaya yetmeyeceğinin deliliydi. Otomobille arazide gerekli tetkikleri yaptığı sırada toplanacak birliklerle yapmayı planladığı harekâta katılabileceğini düşünüyordu.¹²⁹ Kuvvetlerin moral ve motivasyonlarının çok yüksek olduğunu dile getiren Askerî Bey, Başkomutanlık Vekâletine yaralandığı muharebeyle ilgili çok önemli şu bilgileri veriyordu:

Rota muhârebesinde yalnız dört sahra ve iki cebel topumuz otuza karîb seri topa karşı pek müstesnâ ve şâyân-ı hayret bir yararlık göstermiş muhârebenin müddet-i devâmı dört sâat zarfında yalnız dört sahrâ topumuz yalnız iki yüz seksen mermiyi muvaffakiyyetle atarak düşmân hutûtunu sarsdığı bir nakliye gemisi dahi işgal eylediği gibi cebel takımı düşmân mitralyöz bölüğünü ancak beş dakikalık ateşden sonra tamamen susdurmuştur.¹³⁰

128 ATBD, 118, Belge: 17.

129 BOA, DH. ŞFR., 459/30.

130 ATBD, 118, Belge: 17.

Yüzbaşı Cemil Bey'in Şehadeti

Birinci Rota Muharebesi sırasında Süleyman Askerî Bey yaralanırken iki önemli isim de şehit düştü. Bunlardan ilki Osmancık Tabur Komutanı Yüzbaşı Cemil Bey diğeri ise Dr. Yüzbaşı Sefer Bey'di. Muharebenin sıkıştığı bir anda Yüzbaşı Cemil Bey, Osmancık Tabur'unu *Allah Allah* nidaları arasında el bombalarıyla hücumla kaldırmış, Türk mevzilerine doğru ilerlemekte olan Hintli taburlar bu taarruz karşısında bozularak çekilmek zorunda kalmışlardı. Süleyman Askerî Bey'in can yoldaşı Yüzbaşı Cemil Bey, Rota Suyu kenarındaki bataklık arazide 20 Ocak tarihinde gün boyu devam eden muharebe sırasında bir top mermisi omzuna isabet ederek vücudunun büyük bir kısmını kopartmasıyla ağır yaralandı. Bu denli ağır yaralanmasına rağmen durumuna aldırış etmeyen Yüzbaşı Cemil Bey hâlâ İngiliz kuvvetleri üzerine hücum etme telaşındaydı. Muharebenin şahitlerinden ve Osmancık Taburu mensuplarından Hamza Osman Bey gördüğü manzarayı ve Cemil Bey'in şehadetini şöyle resmetmişti:

"Hücum... Hücum... çocuklar!" sedasıyla, birkaç adım daha ileriye doğru yürüdükten sonra, kızgın kumların üzerine son damla kanını akıtıp sendelemesi ve sonra olduğu yere yıkılması bir olmuştu. Bir anda "Hücum... Hücum, çocuklar" diye haykıran ses kesildi. Bir inilti ağır yaralı bir aslan iniltisini andıran bu ses onun, son sesi idi... Rota müdafilerinin korkusuz komutanı Cemil Bey ölmüştü!

Harp Mecmuası'nda yayınlanan bir makalede ise Yüzbaşı Cemil Bey'in şehadeti şöyle anlatılmıştı:

"Allah Allah... Hücum... Hücum!..." sadâsıyla sarı kumlar üzerinde asıl kanını akıtarak dört beş adım daha ileriye doğru yürüdükten sonra yere düşmüş ve tüyleri ürperten şu manzarayı fecîa karşısında hayret içinde kalan Osmancık'ın şecî ve azimkâr müdâfileri tarafından son ve katî bir hücum icrasıyla düşmanın oradan tard ve tenkiline muvaffakiyet hâsıl olmuştu... Onun

ufûlüne kimse inanamıyor ve başına üşüşenler kan pıhtılarıyla kurumuş ve soğumuş cesedinden hâlen ses almak istiyorlardı...¹³¹

Cemil Bey'in şehadeti üzerine hemen Osmancık Tabur'unun başına geçen Dr. Yüzbaşı Sefer Bey de muharebeler sırasında ciddi şekilde yaralandı. Cemil Bey'in şehadetinin üzerine Süleyman Askerî Bey ile Dr. Yüzbaşı Sefer Bey'in yaralanması cephede tüm moralleri altüst etti. Bunun üzerine şaşkınlık ve kızgınlık arasında saldırıya geçen tabur, düşmanın son döküntülerini de püskürterek mağlup etti. Sefer Bey, Süleyman Askerî Bey ile aynı vapurda Bağdat'a sevk edilirken yolda şehit oldu.¹³² 12 Şubat 1915 Cuma günü İtfaiye Alayı tarafından ordugâhta şehit olan Yüzbaşı Cemil ve Doktor Sefer Beylerin rûh-ı azizleri için mevlid-i şerif okutuldu.¹³³

Süleyman Askerî Bey muharebede yaralanmasına rağmen adeta kendi yarasını unutmuş, şehit olan Osmancık Tabur Komutanı Yüzbaşı Cemil Bey'in acısıyla gark olmuştu. Muhtemelen yaralandığı için çaresizliğine bir de Cemil Bey gibi bir kahramanın şehadeti eklenince duygusal olarak altüst olmuş durumdaydı. Düşüncesinde Cemil Bey'i *ölümsüzleştirecek* bir formül, bir çıkış yolu arıyordu. Yaralı olarak henüz Bağdat'a geldiği günlerde Yüzbaşı Cemil'i ölümsüzleştirmek için ilk girişimini yaptı. Enver Paşa'ya hitaben ülkesine çok büyük hizmet yaptığını, tek aşkının vatani olduğunu yazdığı telgrafında Kurna'nın adının Cemiliye olarak değiştirilmesini şu satırlarla teklif ediyordu:

Görsel 21: Rota'nın Korkusuz Müdafii Şehit Yüzbaşı Cemil Bey Trablusgarp'a geçerken tıpkı Süleyman Askerî Bey gibi El-Ezher öğrencisi kıyafeti giymişti

131 *Harp Mecmuası*, Teşrinievvel 1332, Yıl: 1, S. 13, s. 205.

132 Erkan, *Bir Avuç Kahraman*, s. 12-15.

133 Çetinkaya, *Askerlik Hayatım Irak Cephesi*, s. 105.

Rota Suyunun kahramân müdâfî' Yüzbaşı Cemil bu memleketeye çok büyük hizmetler etmiştir. Berr-i vücûd-ı âli-kadr idi. Cemil'in varı yoğun aşk-ı vatandan ibâretidir. Muhtâc-ı te'mîn kimsesi olmayan bu muhterem şehîde bir hâtıra olarak Amare'ye tâbi' Kurna kazâsının Cemîliye kazâsı ve istirdâdıyla berâber Kurna şehrinin Cemîliye tevsim edilmesini bil-hâssa arz ederim. 12 Kânûnisânî 330 [25 Ocak 1915]¹³⁴

Başkomutan Vekili Enver Paşa bu isteği karşılıksız bırakamazdı. 3 Şubat 1915'te gerekli bilgilendirme Dâhiliye Nezareti'ne yapıldı. Yazışmaların satır araları Şehit Yüzbaşı Cemil Bey ile ilgili bilgiler ihtiva ediyordu. 2 Aralık 1909'da Mekteb-i Harbiye'den Talim Muavini olarak üsteğmen rütbesinde ayrılarak Trablusgarp ve Bingazi Muharebelerine katılmıştı. İzmir Jandarma Alayı'nın Merkez Tabur'unun Söke Bölüğü Komutanı iken meydan-ı gazaya azimet ederek şehit olmuştu. Rota Suyu'nun müdafaası sırasında pek büyük yararlılıklar göstermişti.¹³⁵ Savaşın seyri sebebiyle Süleyman Askerî Bey'in bu isteği henüz uygulamaya geçirilemedi.

Komuta Kademesi Meselesi

Süleyman Askerî Bey'in yaralanmasından sonraki asıl soru işareti komutayı kimin devralacağı konusuydu. Askerî Bey yaralanmasını müteakip yerinden hareket etmesinin dahi mümkün olmadığından bahisle komutayı devredeceği geçici bir ismin Bağdat'a gönderilmesini istemişti. Bir müddet önce Kuvve-i Seferiye Komutanlığı'na atanmış olan Musa Kâzım Bey (Karakir) İran'a yürümek, Tahran'ı işgal edip Türkistan dahilinde isyan çıkarmak gibi görevleri yerine getirecekti fakat 15 Aralık 1914'te aldığı emirde Süleyman Askerî Bey ile irtibat kurması ve gerekirse Bağdat'ın İngilizlerin eline geçmesinin engellenmesi konusunda yardım etmesi Enver Paşa tarafından emredilmişti. Kâzım Bey, henüz Süleyman Askerî Bey yaralanmadan 6 gün

134 ATBD, 118, Belge: 18.

135 BOA, DH. İ. UM. EK., 91/31.

Görsel 22: Süleyman Askerî ve Kâzım Özalp Beyler (Aile Arşivi)

önce 14 Ocak'ta Halep'ten çektiği telgrafta, Bağdat'a hareket etmek için haber beklediğini bildirmişti. Fakat Süleyman Askerî Bey 15 Ocak'ta Kazım Bey fırkasının Bağdat'a gelmesine ihtiyaç olmadığını Kirmanşah ve Tahran'a sevk edilmesinin daha faydalı olabileceğini bildirdi.¹³⁶ Bu husustaki farklı bir iddiaya göre 20-21 Ocak 1915 tarihli telgrafta kastettiği kişinin Kâzım Karabekir değil Kâzım Özalp'tir ve yanlış Kâzım Bey gönderilince görevi devretmemiştir.¹³⁷

Muhtemelen Süleyman Askerî Bey'den bu yönde bir emir gelmeyince Diyarbakır istikametinde hareket edilmişti. Ancak tarihler 24 Ocak'ı gösterdiğinde Karabekir, Enver Paşa'dan yeni bir emir aldı. Buna göre ağır bir şekilde yaralanmış olan Süleyman Askerî Bey'den komutayı devralması için hızlıca Bağdat'a hareket etmesi emrediliyordu. Kâzım Bey emri aldıktan sonra Süleyman Askerî Bey'e şu telgrafi çekti:

...Ağırca yaralı olduğunuzdan emir ve komutayı almak üzere en hızlı vasıtayla Bağdat'a hareket emrini aldım. Bence pek kıymetli olan hayatınızın hemen iş'arını rica ederim¹³⁸

Kâzım Karabekir'in Bağdat'a yaklaştığı anda Süleyman Askerî Bey 1 Şubat 1915'te kararından vazgeçti. Karar değişikliğinin nedenini kesin olarak kestirmek mümkün değil. Ama kendi beyanına göre Kazım Bey'i istemesinin nedeni uyluk kemiğinin kırılmasından ötürü uzun bir iyileşme ve dinlenme sürecine ihtiyaç duyacağına yönelik doktorlardan aldığı ilk bilgilerdi. Takvimler 1 Şubat'ı gösterirken yara kapanmış, kırılan kemikler iyileşmeye başlamıştı. Süleyman Askerî Bey'e göre başka bir sorun

136 BOA, DH. ŞFR., 458/8.

137 Aile Arşivi'nden Notlar; Süleyman Askerî Bey ile Kâzım Özalp arasında sıkı bir dostluk olduğu bilinmektedir. Hacim Muhittin Bey'in hatıralarından, Süleyman Askerî Bey'in *Golt* marka tabancasını Kâzım Bey'e hediye ettiğini öğreniyoruz. Kazım Bey bu tabancayı daha sonra Millî Mücadele günlerinde Hacim Muhittin Bey'e hediye edecektir. Bkz. *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıkli'nın Kuva-yı Milliye Hatıraları (1919-1920)*, Ankara 1967, s. 83.

138 *Irak Cephesi*, s. 132.

görünmüyordu. Yaralanmasının üzerinden tam olarak 12 gün geçmişti ve buna göre 18 gün sonra kasların kasılmasını engelleyen uzatma aleti çıkartılabilecekti. İçerdeki kurşuna gelince onun ameliyatla çıkartılabilmesi söz konusu değildi. Trablusgarp'taki ile birlikte vücudundaki davetsiz misafirlerin sayısı ikiye çıkmıştı. Öyle ki mevcut haliyle bile vapur, otomobil ve arabayla Nasıriye üzerinden Basra'ya kadar gidebileceğini düşünüyordu. Temeldeki çekincesi emir komuta sisteminde yaşanacak önemli bir değişikliğin en küçük olaydan etkilenen Arap mücahitler arasında karışıklık çıkartma ihtimaliydi. Kafasındaki büyük taarruzu gerçekleştirebilmek için birliklerin Nasıriye'de toplanmalarının 20 günü bulacağı hesap edilmişti. Birliklerin eksiklerinin giderilmesiyle harp hazırlıkları ile ikmâlin tamamlanması bir ay sürecekti. Süleyman Askerî Bey hastanedeki yatağında harekât planını en ince ayrıntısına kadar düşünerek oluşturmuştu. Buna göre Basra civarındaki kuvvetler arazi yapısına uygun olarak ulaşımı zor olan üç farklı koldan taarruza geçeceklerdi. Zübeyr, Kurna ve Havize istikametlerinde Rauf Bey komutasındaki birlikler, Kurna'da önemli aşiretlerle Mürettep Dicle Tümeni, Zübeyr istikametinde ise asıl kuvvetler bulunacaktı. Süleyman Askerî Bey, planının ayrıntılarını açıkladığı bu telgrafının sonunda Enver Paşa'ya oldukça edebi bir dille yazdığı şu cümlelerle hitap ediyordu:

Eğer yarım bir vücûdla aynı kolda harekât-ı asliyye-i taarruziyyeye iştirâk etmekliğimi vaz'iyet-i me'mûriyetimi bir izzet-i nefis mes'elesi telâkki etmezseniz Kâzım Bey'in hemen Nâsıriye'ye hareketle on bin efrâd-ı aşâir ve bir kolordudan mürekkeb sağ cenâh kumandanlığını deruhte ve Zübeyr havâlisinde tecemmü'ü sevk-ül-ceyşini te'min ve istihzârat-ı (şifre)deki olacaktır.¹³⁹

Bu sözlerinden anlaşılacağı üzere psikolojik olarak oldukça nazik bir dönemden geçen Süleyman Askerî Bey, kendisinden *yarım bir vücûd* olarak söz ediyor, devamında ise Kâzım Karabekir'in ancak sağ kanattaki Ali Bey kuvvetlerinin başına geçmesine cevaz veriyordu.

139 ATBD, 118, Belge: 20.

25 Ocak'ta Halep'ten Bağdat istikametinde giden posta arabasıyla yola çıkan Karabekir, 2 Şubat'ta Bağdat'a ulaşmasını müteakip 11 gün boyunca şehirde kaldı. Süleyman Askerî Bey ile Kâzım Karabekir sınıf arkadaşı olduklarından daha önceden tanışıyorlardı. Yaptıkları görüşmede Askerî Bey komutayı Karabekir'e devretme fikrinden bir anda vazgeçti. Askerî Bey *yaralarının kumanda kudretine mâni olmadığını* söylemişti. Karabekir hatıratında *tafsilatını yazacağım* demesine rağmen yaptıkları görüşmenin ayrıntısına girmemiştir.¹⁴⁰ Kâzım Bey henüz yoldayken Askerî Bey'in gönderdiği telgrafta, yarasının hafif olduğunu, harekâtı bizzat idare edebileceğini ve bu maksatla Bağdat'a gelmesine lüzum kalmadığını bildirmişti. Bağdat'a oldukça yaklaşmış olan Kâzım Bey yolundan dönmeyerek hastanede Süleyman Askerî Bey'i ziyaret etti. Aslında bu görüşme gerek taktik gerekse de stratejik açıdan iki komutanın birbirinden farklı karakterlerde olduğunu gözler önüne seriyordu. Süleyman Askerî Bey iyi olduğunu iddia etmesine rağmen yatağında hareket dahi edemiyordu. Ayrıca İngiliz ordusuna pek önem vermediğini, aşiretlere çok güvendiğini söylemişti. Öte yandan Kâzım Bey bambaşka düşünüyordu. Ona göre büyük kuvvetlerle yapılacak taarruz Nasiriye-Zübeyir yönünden ziyade Dicle ve Ahvaz üzerinden yapılmalıydı. İngilizlerin Basra ve Zübeyir'i tahkim etmiş olma ihtimallerini de buna gerekçe olarak gösteriyordu. Harekâtın başarı ihtimalini artırmak adına ilerlemenin kademeli bir hızla yapılmasını ve oldukça ihtiyatlı davranılması gerektiğine inanıyordu. Kâzım Bey, düzenli bir ordunun sevk ve idaresinde olduğu gibi tüm tedbirlerin (ulaşım, lojistik ve ihtiyat vs.) alındıktan sonra harekete geçilmesinin gerekliliğine inanan bir subay iken Süleyman Askerî Bey olaya gayrinizami harp penceresinden bakarak hızlı ve etkili şekilde sonuca ulaşmaya odaklanmıştı. Her ikisi de son dönem

140 Kâzım Karabekir, *Birinci Dünya Savaşı Anıları*, İstanbul 2011; Kazım Karabekir'in yayınlanmış günlüklerinden 1915'e ait defter kayıp olduğu için günlüklerden faydalanma imkânı da olmamıştır.

Harbiye’de aynı sınıfta yetişmiş farklı ekollerin temsilcileriydi. Fakat cepheye gayrinizami harp penceresinden bakan yalnızca Süleyman Askerî Bey değildi. Başkomutanlık Vekâleti özellikle Enver Paşa da Süleyman Askerî Bey gibi düşünüyordu. Aradaki görüş ayrılıklarına rağmen Süleyman Askerî Bey, Kâzım Bey’e Irak’ta kalmasını ve iyileşinceye kadar kendisine yardımcı olmasını, cephedeki işleri yürütmesini istedi. Fakat Kâzım Bey bu teklifi kabul etmeyerek Bağdat’tan ayrıldı.¹⁴¹

Karabekir ile arasındaki görüş ayrılıklarını yalnızca askerî bakış açısına bağlamakta resmin bütününe görmek açısından yeterli olmayabilir. Süleyman Askerî Bey, daha önce değinilen jandarmanın tensiki için Bağdat’ta bulunduğu sırada hatırlı dostlar edinmişti. İkinci defa Irak ve Havalisi Umum Komutanı gibi çok geniş yetkilerle Bağdat’a döndüğünde bu dostlarının yanında olmamaları düşünülemezdi. Bu isimleri şöyle sıralanıyordu; Eski Jandarma Alay Kâtibi ve Kerbelâ Mebusu Nuri Bey (aynı zamanda eniştesi), jandarma tabur komutanlarından Atıf ve Hüseyin Beyler ve Bağdat Kadısı İbrahim Efendi. Bu isimler Süleyman Askerî Bey üzerinde nüfuz sahibiydiler. Kendisine sürekli aşağıdaki şekilde telkinde bulunmaları Kâzım Bey’in gerisin geriye Bağdat’tan ayrılmasına neden oldu:

...İngilizleri Irak’tan kovduktan sonra [sırada] Hindistan Fatihliği var. Siz yakında îade-i âfiyet edeceğinize göre bu kadar büyük ve şerefli vaziyeti nasıl bırakıyorsunuz. Kâzım Karabekir’e kumandayı teslim etme...¹⁴²

Süleyman Askerî Bey, Kâzım Karabekir’in karşı karşıya kaldığı duruma oldukça üzülmüştü. Karabekir, uzun ve sonuçsuz kalan seyahatlerinden ötürü savaşta fiilen görev almak hususunda arzusunun kalmadığını Süleyman Askerî Bey’e söylemişti. Büyük bir çabayla oluşturduğu kuvve-i seferiyesi ile sonuç alamadan ayrılmış olmasından ötürü oldukça üzgündü. Bu konuda kendisini

141 *Irak Cephesi*, s. 133-134.

142 Günday, *Hayat ve Hatıralarım*, s. 103.

suçlu gören Süleyman Askerî Bey bu durumun tamir edilmesini şu cümlelerle talep etmişti:

“...benim yüzümden ma'rûz olduğu bu vaz'iyetden son derece müteallimim kendisini me'yûs bırakmayacak bir vaz'iyet te'mînini temenni için kendimde gayr-ı kabil-i mukavemet-i mecbûriyyet duyuyorum.”¹⁴³

Askerî Gelişmeler

Alman askerî misyonu, İran topraklarındaki petrol boru hattını kesme planını Süleyman Askerî Bey'e bildirdiğinde yalnızca gülümsemekle yetinmiş, bu işi Almanlardan ziyade Türklerin daha iyi yapabileceğini söylemişti. Süleyman Askerî Bey Almanların İran'da kendisinden bağımsız şekilde hareket etmelerini kesinlikle istemiyordu. Bu durum gerek devletin gerekse de kendisinin otoritesi açısından risk teşkil edebilirdi. İranlılar ve Araplar üzerinde kurmak istediği otoritesinin hayali bir faaliyetle zedelenme ihtimalini kabul etmiyordu. Asıl neden İngilizlerin Basra istikametinden Bağdat'a ilerleme ihtimallerinin halen çok kuvvetli olmasıydı. İngilizler donanmaları aracılığıyla bölgeyi sürekli takviye ederlerken Süleyman Askerî Bey'in ikincil amaçları olan bir girişime izin vermesi de beklenemezdi. İngilizleri bölgeden püskürtmek hatta söküp atmanın Türk ordularına vereceği moral paha biçilemezdi. Tüm bu nedenler Süleyman Askerî Bey'in misyona izin vermemesinin genel sebepleri arasındayken onun zekâsı için ayrı bir örnekti.

Almanları Irak'ta tutarak kendi emri altında İngilizlere karşı kullanma fikri hoşuna gitmişti. Yalnızca bir farkla; sivrilen Almanlar değil Türkler olacaktı. Alman Binbaşı Klein, Süleyman Askerî Bey'e her türlü yardımı vermeye hazırды. Bu şekilde Almanlar Süleyman Askerî Bey'in emri altına girdiler. Almanlardan sonuna kadar faydalanma konusunda kararlı olan Süleyman Askerî Bey, becerilerinden en üst düzeyde yararlanmaya çalıştı.

143 ATBD, 118, Belge: 25.

Kurna istikametinde yapılacak taarruz için İngiliz zırhlı nehir gambotlarının Dicle'nin üst kısımlarına kadar çıkmalarını istemiyordu. Bu durum Türk ilerlemesi için büyük bir tehdit olabildi. Bunun için misyon içerisindeki tanınmış bir mühendis olan Teğmen Müller'i seçti. Bağdat'ta bulunan malzemelerden Müller'e su mayınları yaptırdı ve bu mayınları Dicle'nin aşağısına kadar sürdü. Yine Alman mühendisliğini kullanarak Kurna üzerine çift bariyer inşa ettirdi. Ayrıca kablolar ve makaralar yardımıyla kontrol edilebilen mayınlar yapıldı. Böylece İngilizler çok sayıda küçük gemi kaybederken Kurna'nın ötesine ilerleyemez hale geldi. Bir başka eksiklik Süleyman Askerî Bey'in emri altındaki vapurlara güç sağlayan kömürdü. Bunun için misyon içerisindeki Maden Mühendisi Blumenau kömür bulmakla görevlendirildi. Yanına verilen adamlarla Kifri'ye gönderildi ve orada zengin kömür yatakları keşfetti. Kömürün taşınması için demiryolu olmadığı için İranlı bin deveci ile anlaşarak bin ton kömür Bağdat'a taşındı. Bağdat'ta bulunan tüm mühimmat yıllardır Dicle'nin kenarında kaderine terk edilmişti. Fişek ve mermilerin neredeyse tamamı kullanılabilir durumda değildi. Fişeklerin içerisindeki barutun çıkartılarak yenisinin doldurulması gerekiyordu. Tüfeklerin sayısı ve çeşitliliği karşısında şaşırmamak elde değildi. Amerikan İç Savaşı'ndan 1914'e kadar geçen süredeki her türlü tüfek cephanenin içerisinde vardı. Ancak çoğunluğu kullanılamaz bir haldeydi. Öyle ki çoğunluğunu eski Amerikan silahlarının oluşturduğu bu işe yaramaz silah yığıntısından Arap kabileler hediye silah dahi kabul etmiyorlardı. Bu silah ve cephanenin çoğunluğu Almanlar tarafından elden geçirildi.¹⁴⁴ Buna rağmen Süleyman Askerî Bey döneminde en büyük sorun silah ve cephane konularında yaşandı. Gönüllülerin kiminin elinde mavzer kiminin elinde İngiliz tüfeği vardı.¹⁴⁵

Süleyman Askerî Bey'in Bağdat'ta hastanede yattığı günlerde çıkartılan ileri karakol müfrezeleri ile düşmanı yıpratma ve tespit

144 Lührs, *Gegenspieler Des Obersten Lawrence*, s. 25-34.

145 Elhusni, *El-Irak fi Devri El-İhtilal ve El-İntidap*, s. 36-37.

için taarruz faaliyetlerine devam ediliyordu. 29-30 Ocak 1915 gecesi çıkartılan 150 kişilik müfreze Süveyb Nehri civarında temas ettiği düşman kuvvetiyle Süleyman Askerî Bey'in ifadesiyle *Osmanlı yiğitliği* ile bir saat çatıştı. İngiliz tel örgüleri geçilerek siperlerin içine kadar girilmişti ve düşmanın yüzbaşı gibi rütbeler de dahil çok sayıda kaybı vardı.¹⁴⁶ Şüphesiz cephe bölgesinden gelen bu tarz haberler Süleyman Askerî Bey'i taarruz için hasta yatağında daha da kamçıliyordu.

Aşiretlerin silah altına alınmasına yönelik faaliyetlerde tüm hızıyla devam ediyordu. Bağdat Mebusu Yüzbaşı Tevfik Bey komutasındaki mürettep kuvvet Şeyh Hazâl idaresindeki Havize kasabasına giderek bölgeyi işgal etmiş ve etraftaki aşiretlerin reislerine Osmanlı Devleti adına hilatlar göndererek bağlılıklarını sağlamıştı.¹⁴⁷

Tüm harp sahalarındaki düzensiz birliklerde görülen en temel sorun disiplindir. Süleyman Askerî Bey cepheye geldiği ilk günden itibaren bu hususa ayrı bir önem vermiş, disiplin için birçok önlem almıştı. Mart 1915'te İngilizlerin işgali altındaki Basra'ya erzak kaçırdıkları tespit edilen ve Müntefik'te tutuklu bulunan Medineli Salih Hozan ve Beni Es'ad Tümeni'nden Halid oğlu Naim hakkında divan-ı harp tarafından verilen idam kararı uygulandı.¹⁴⁸

Süleyman Askerî Bey'in emrindeki düzenli birlikler bir kenara bırakıldığında ordunun geneli derme-çatma bir görünümdeydi. Gönüllülerin çoğunluğunu Cihad-ı Ekber münasebetiyle *affedilirim diye gelen* asker kaçakları ve katiller oluşturmuyordu. Kabile reisleri ise kendi düzenlerini çoktan kurmuş, mücahitler ve yiyecek temini gibi bahanelerle külliyetli miktarda altın alıyorlardı. Eğitimler sırasında cephane sarfiyatına önem veriliyordu ve düşmanı görmeden ateş açmak yasaklanmıştı. Tabur imamları silahlaltına alınanlara verdikleri vaazlarla maneviyatlarını yükseltme gayretindeydiler. İstanbul ve Anadolu'dan gelen askerler

146 ATBD, 118, Belge: 21.

147 ATBD, 118, Belge: 22.

148 ATBD, 118, Belge: 27.

bölgenin ikliminin yanı sıra sinek türlerine de alışkın değillerdi. Gündüzleri karasinek geceleri tatarcık askere rahat vermiyordu. Tüm bunlara rağmen cephedeki en temel problem temiz içme suyuna ulaşmaktı. Sakalara doldurulan su kısa sürede bitiyordu ve İngilizlerin kuyu sularına zehir kattıkları istihbaratı tüm birliklere gönderilmişti. Casuslar vasıtasıyla kuyular zehirlendiğinden askerin suyu dikkatli içmesi gerekiyordu.¹⁴⁹

Süleyman Askerî Bey, Irak'ta komutayı devraldıktan sonra geleceğe yönelik hedeflerini gerçekleştirebilmek adına mevcut birlikleri yeniden düzenlemeye başladığı gibi kendi perspektifine uygun harekât planını hazırlamıştı. Her ne kadar muharebelerde normal kabul edilse dahi cephe komutanı olduğu için sürpriz kabul edilebilecek yaralanma hadisesi bizzat sevk ve idare düzenlemelerini yerinde yapmasına mâni oldu. Esasen kafasında tasarladığı planı yaralanmadan bir gün önce uygulamaya koymuştu. İngilizlerin dikkatini asıl taarruz yapacağı noktadan farklı bir yere kaydırmak istiyordu. Rota Muharebesi devam ederken Karun Vadisi'nde İngilizleri oyalamak için bir müfrezeyi İran Arabistan'ına, Sahırca Müfrezesi'ni ise Fırat boylarından Basra'ya etkili bir taarruz yapmak için Kurna kuzeyinde konuşturmıştı. Planın hayata geçmesiyle Türk kuvvetleri üç hat üzerinde konuşlanmış oldu.

- 1- Dicle Vadisi (Merkez)
- 2- İran Arabistan'ı (Sol Kanat)
- 3- Nasıriye-Şuayyibe (Sağ Kanat)

Askerî Bey'in tedavisi devam ettiği esnada görüş ve direktifleri doğrultusunda birtakım düzenlemelere gidildi. 103. Piyade Alayı'nın Sahırca'ya gelmesiyle bölgedeki müfrezenin güçlenmesi üzerine burada Mürettep Dicle Tümeni kuruldu. Irak ve Havalisi Komutanlığı'nın Rota Kanalı kuzeyinde konuşlu bulunan karargâhı Nasıriye'ye taşındı. Çünkü İngilizlere asıl darbe Fırat üzerinden vurulacaktı. Karargâh 11 Şubat'ta Nasıriye'ye ulaştı.¹⁵⁰

149 Niyazi Ahmet Banoğlu, "Irak Cephesi'nde Çarpışan Bir Zabitanın Günlük Hatıraları 2", *Tarih Konuşuyor*, S. 21, Ekim 1965, s. 1753-1755.

150 *Irak Cephesi*, s. 135-137.

Türk birlikleri Birinci Rota Muharebesi'nden 11 Nisan 1915 tarihine kadar İngiliz mevzilerine çok sayıda baskın tarzında taarruz yaptı. Bunlar mevzii ele geçirmekten ziyade tespit yapma amacına hizmet ediyordu. Ancak Dicle Nehri'nin taşması ve çevresini tamamen sular altında bırakması sebebiyle bu tarz taarruzlar azalmıştı. Süleyman Askerî Bey'in bilgisi dahilinde yapılan çok sayıda baskından bazıları zikredilmeye şayandır.

29-30 Ocak 1915'te Osmançık Taburu ile 103. Piyade Alayı'nın 1. Tabur'undan 150 kişilik bir müfreze Kurna'nın kuzeyinde İngilizlerin kale nizamında inşa ettikleri hurmalık arazideki siperlere baskın yaptı. Bir saat kadar devam eden müsademedede İngiliz askerleri ne olduğunu dahi anlayamadan dağılmış, müfreze çekildikten sonra iki saat süreyle de kendi aralarında çatışmışlardı. İngiliz kayıpları 30 civarındaydı. 15-16 Mart'ta Dicle Nehri'nin sağ ve sol sahillerinden Kurna istikametinde gönderilen baskın müfrezesi Kurna hükûmet konağına kadar ilerlemeyi başarmış irtibatın tesis edilememesi ve aşiret birliklerinin lakayt tavırları sebebiyle tutunamamıştı. Ancak bu baskında İngilizlerin siperlerinin çevresinde 30 metrelik bir kanal inşa ettikleri görülmüş, küçük kuvvetlerle Kurna'ya girilemeyeceği anlaşılmıştı. 11 Nisan'da İngilizlerin *Odin* gambotu ile yaptıkları taarruzda iki İngiliz gemisi batırılmış *Odin* de isabet almıştı.¹⁵¹

20 Ocak 1915'te Süleyman Askerî Bey'in yaralandığı gün, aynı zamanda İngilizlerin dikkatini farklı yöne çekmek için İran Arabistanı'na Kerha adıyla teşkil edilen müfreze gönderilirken komutanlığına Bağdat Mebusu Yedek Yüzbaşı Tevfik Bey atanmıştı. Hızlı şekilde teşkilatını tamamlayan müfreze hızlı bir yürüyüşle 27 Ocak 1915'te Hüveyze kasabasını ele geçirdi. Ertesi gün yürüyüşüne devam ederek İran sınırlarının içlerine girmeyi başardı. İran topraklarında müfrezeye aşırı bir ilgi söz konusuydu. Buna bağlı olarak aşiretlerden ciddi katılım sağlandı. Kerha Grubu'nun cüretkâr harekâtı İngilizleri endişelendirdi. General Barrett ocak ayının sonunda Muhammeran şeyhinin aşiretine bağlı

151 *Irak Cephesi*, s. 142.

1.000-1.500 kadar milisi bu grup üzerine gönderdi. Ancak bunlar savaşçı özelliklere sahip değildiler. Barrett, Kerha Grubu'nun başarılı olması halinde özellikle Ahvaz'ın ele geçirilmesi durumunda Şattülarap'ın doğusundaki bütün Arap aşiretlerinin Türklerin tarafına geçeceğine inanıyordu. Bunun için General Robinson komutasında bir miktar kuvveti daha Türk sol kanadı üzerine gönderdi. Sol kanadı oyalama ve gösteri taarruzları için cepheye süren Süleyman Askerî Bey, elde edilen kısmi başarıdan memnun olmasına rağmen bu kanatta kapsamlı bir harekât düşünmüyordu. Ancak mevcut durumunu da dikkate alarak 11 Şubat'ta verdiği emirde 25 günden önce genel bir taarruzun yapılamayacağına dikkat çekmişti. Süre zarfında Hüveyze'deki hakimiyetin sağlamlaştırılmasının yanı sıra Kurna'nın 60 km güneyindeki hattın genel taarruza kadar kesinlikle geçilmemesini emretti.¹⁵²

Sol kanat üzerinde Kerha Grubu'nun ilerleme kaydetmesi, Abadan'a akıtılan petrolün çıkış noktası olan Ahvaz'ın tehdit ediliyor olması İngilizlerin dikkatlerinin burada toplanmasına neden olmuştu. Türk ve İngiliz kuvvetleri arasında sol kanat üzerindeki en ciddi muharebe 3 Mart 1915'te oldu. 28 Şubat'ta Alle'de bulunan karargâhını Gadir'e nakleden Kerha Grubu konuş bölgesinde takviye kuvvetlerin gelmesini beklediği sırada İngiliz saldırısıyla karşı karşıya kaldı. Oysa Tefik Bey, aşiret birliklerinin ulaşmasından sonra Kerha Grubu ile İngilizlere taarruz etmeyi düşünüyordu. İngiliz komutan General Robinson yine İngilizlere yardım etmeye hevesli casuslardan aldığı istihbarat üzerine takviye kuvvetler gelmeden Türklere büyük bir darbe vurmaya karar verdi. Robinson'un planına göre baskın bekleyemeyen Türk birlikleri ağır top ateşiyle baskılanıp panikletildikten sonra dağıtılacaktı. Altı piyade bölüğü, bir süvari bölüğü ve dört top ile Türklerin Gadir'de bulunan karargâhının üzerine harekete geçti. 3 Mart sabahın ilk ışıklarıyla başlayan taarruzda Türk kuvvetleri ne olduğunu anlayana kadar ciddi bir karmaşa söz konusu olsa dahi kısa sürede toparlanan Türk kuvvetleri muharebenin seyrini

152 *Irak Cephesi*, s. 146.

değiştirmeyi başardı. Beni Taraf aşiretinin sağ ve sol kol üzerinden İngilizler üzerine yaptığı taarruz kısa sürede etkisini gösterdi. Tevfik Bey'in stratejik hamleleriyle taarruz eden İngilizler toplarını dahi bırakıp kaçan adeta baskına uğrayan taraf görünümündeydi. Türk kuvvetlerinin etrafını çevirip tamamen yok etme eğiliminde olduğunu fark eden General Robinson kuvvetleri çözülerek düzensiz şekilde kaçmaya başladı. Fakat aşiretler İngiliz kuvvetlerini tamamen ele geçirme ya da yok etme konusunda ısrarcı davranmayıp Gadir'deki karargâha geri dönünce İngilizler derin bir nefes aldılar. Altı saat aralıksız devam eden Gadir Muharebesi Türklerin kesin zaferiyle sonuçlanmıştı. Muharebelerde Beni Taraf aşiretinden 150 şehit 250 yaralı vardı. İngilizlerin çok sayıda top, tüfek ve harp ekipman kayıplarının yanı sıra 62 ölü ve 127 yaralıları vardı.¹⁵³

Süleyman Askerî Bey, Gadir Muharebesi'ndeki başarıya rağmen Kerha Grubu'nun komuta kademesinde değişikliğe gitti. Yedek Yüzbaşı Tevfik Bey, yedek binbaşılığa atanırken grup komutanlığı görevine Dağıstanlı Mehmet Fazıl Paşa atandı. Tevfik Bey ise grubun kurmay başkanı oldu. Kerha Grubu'nun neredeyse tamamı gönüllü mücahitlerden kuruluydu ve ellerinde eski tip martinler bulunuyordu. Ayrıca cephaneleri yok denecek kadar az, taşıt imkânları da sınırlıydı. Oldukça tecrübeli ve karizmatik bir şahsiyet olan Mehmet Fazıl Paşa'nın bu görevi atanmış olması, onun aşiret kuvvetleri üzerindeki nüfuzuyla açıklanabilirdi. Mehmet Fazıl Paşa, mevcut kuvvetlerin karagün dostu olmadıklarını savaş sırasında karar değiştirebileceklerini çok iyi biliyordu. Haklılığı çok sürmeden kanıtlanacaktı. İngiliz propagandalarının etkisine giren Kerha Grubu'ndaki aşiretler Türklere yüz çevirmeye başlamışlardı. Aşiret reisleri İngilizlerden aldıkları parayı mensuplarına dağıtmamak tek başına sahip olmak için kuvvetlerini dağıtmaya başlamışlardı. Mehmet Fazıl Paşa, Süleyman Askerî Bey'den kazanımlarında kaybedilmemesi için bölgeye düzenli kuvvet sevk edilmesini

153 *Irak Cephesi*, s. 149-151.

talep etmesine rağmen 8 Nisan'da kendisine sol kanadın ikinci öneme sahip olduğu oraya fazla kuvvet gönderilmesinin mümkün olmadığı bildirildi. Süleyman Askerî Bey genel harekât sırasında çok fazla İngiliz kuvvetini üzerine çekerek bu kanat görevini yapacaktı. Süleyman Askerî Bey'in istediği taarruzu Mehmet Fazıl Paşa 12 Nisan günü icra etmeye çalıştı. Ancak aşiretler muharebeye seyirci kalmayı tercih etmişti. Mehmet Fazıl Paşa 6-7 saat süren muharebeden sonuç elde edemedi. Çekilmek zorunda kaldı. Emri altındaki aşiretlerin büyük kısmını Hüveyze ve Karun aşiretleri oluşturuyordu. Bu aşiretler Nasiriye'nin güneyindeki Şeyh Hazâl'a dolayısıyla da İngilizlere bağlıydı. Mehmet Fazıl Paşa 12 Nisan'daki taarruzunda şüphelerinde haksız olmadığını gördü.¹⁵⁴

Mart 1915'teki muharebelerin genel karakteristiği tespit ve engelleme üzerine kuruluydu. İngilizler hava güçlerini kullanarak Türk kuvvetlerinin toplanma yerlerini tespit ile bombardımanlar yaparken karşılıklı olarak su ulaşımını engelleyecek hamleler yapıyordu. Fakat İngilizlerin asıl merak ettikleri Süleyman Askerî Bey'in nerede olduğu ve ne yaptığıydı.¹⁵⁵

Şuayyibe Meydan Muharebesi

Mart 1915'in sonuna kadar Irak Cephesi'nde devam eden muharebeler karşılıklı açılan top ve tüfek ateşinden fazlası değildi. İngilizlerin istihbaratına göre Süleyman Askerî Bey'in merkezdeki, yani Dicle üzerindeki kuvvetleri azaltırken bunlar kanatlara kayıyordu. Nasiriye ve Nahile'yi oluşturan sağ kanattaki Türk kuvvetleri 12.000'e ulaşmıştı. Süleyman Askerî Bey'in arzu ettiği kuvvete ulaştığında Şuayyibe istikametinde harekete geçeceğine şüphe bulunmuyordu. Türk ordusunun Gadir'de bulunan sol kanadında toplanan süvari gücü ve piyade taburlarına Arap mücahitlerde eklendiğinde çok ciddi bir sayı ortaya çıkıyordu. Bu

¹⁵⁴ *Irak Cephesi*, s. 154.

¹⁵⁵ *BL*, IOR/L/MIL/17/5/3230.

kanatta 7.600 düzenli kuvvetin yanında 18.000 Arap mücahit olduğu tahmin ediliyordu.¹⁵⁶

Tarihler Nisan 1915'i gösterdiğinde Süleyman Askerî Bey'in cepheye geldiği andan itibaren üzerinde düşünüp çalıştığı genel taarruzun vakti gelmişti. Askerî Bey bu harekât ile İngilizleri Irak'tan atabileceğine inanıyordu. Irak Cephesi için hazırlanan taarruz planının yeni aşamasına göre Nasıriye-Zübeyir hattından Basra'ya taarruz edilerek Kurna'daki İngilizlerin geri çekilme hatları kesilecek, böylece imhâ harekâtı icra edilebilecekti. Harekâtın ağırlığı Fırat Grubu üzerinde olacaktı. Süleyman Askerî Bey, yaralandığı muharebeyi müteakip bu grubun oluşturulması için çalışmaya başlamış, çok sayıda mücahit ve birliği Nasıriye'de konuşlandırmıştı. Daha önce bahsettiğimiz Mürettep İtfaiye Alayı da İstanbul'da gelerek Nasıriye'de konuşlanmıştı. Osmancık Taburu ile 26. Alay'ın 1. Tabur'undan kurulu olan Mürettep Birinci Alay da Nasıriye'de konuşluydu. Ayrıca şubat ayında IV. Ordu'dan gönderilen 35. Tümen'de Nasıriye'ye gelmişti. Sonuç itibariyle Şubat 1915'te bölgede iki tümen gücünde Türk kuvveti toplanmıştı. Bu düzenli birliklerin dışında Süleyman Askerî Bey'in yoğun gayretleriyle Irak'ın her bölgesinden toplanan Arap ve Kürt mücahitler -para karşılığında savaşmak için- dört grup halinde Nasıriye ve çevresinde toplanmışlardı. Bunlardan ilk üç grup Sadun Paşazâde Acemi Bey, Abdullah, Fatih ve Sadık Beylerin emri altında, Kürt süvarilerinden oluşan dördüncü grup Ziya Bey'in emri altındaydı. İki tümen civarındaki kuvvet ile mücahitlerin tamamından Fırat Grubu oluşturuldu. Mürettep İtfaiye Alay Komutanı Binbaşı Ali Bey (Çetinkaya) grup komutanı olarak atandı. İngilizler ise Irak'ta bulunan 16., 17. ve 18. Piyade Tugaylarını takviye etmek için 12., 30. ve 33. Piyade Tugayları ile 6. Süvari Tugayı'nı Irak'a gönderdi. Bu şekilde kuvvetlerini daha da güçlendirdi. Irak'ta bulunan kuvvetlerin başında General Sir John Nixon vardı.¹⁵⁷

156 BL, IOR/L/MIL/17/15/66/1, s. 190.

157 *Irak Cephesi*, s. 160-162.

Süleyman Askerî Bey'in İyileşmeden Cepheye Gelmesi

Süleyman Askerî Bey'in yaraları tüm iyimser tahminlere rağmen bir türlü tam manasıyla iyileşmemişti. Şubat ayı itibariyle hareket edebileceği umulmasına rağmen mart ayında dahi tam bir iyileşmeden söz edilemezdi. Bağdat'tan cepheye gitmeden ne kadar idare edilirse ondan daha fazlasını yapmak suretiyle komutayı sürdürmeye devam ediyordu. Ancak cephedeki kritik birtakım gelişmeler hasta yatağında uzun süre yatamayacağının sinyallerini veriyordu. Mart 1915 itibariyle Dicle ve Fırat nehirlerinin tamamen taşması sonucunda Zübeyir-Basra-Şuayyibe üçgeninde bulunan İngiliz kuvvetlerinin arasındaki bağlantı tamamen kopmuştu. Arazinin tamamına yakını ise göl ve bataklığa dönüştü.¹⁵⁸ Süleyman Askerî Bey aradığı fırsatı yakalamış olabilirdi. Cephe- den gelen raporlar bunun harekât için elverişli bir ortam yarattığını bir an önce harekete geçilirse başarının kaçınılmaz olduğunu söylüyordu. Ayrıca aşiretlerin günden güne hatta saatten saate değişen tutum ve davranışları düzensiz grupların uzun süre cep- hede tutulamayacağının en iyi göstergesiydi. Yaraları iyileşme- diği halde Bağdat'tan yola çıkan Süleyman Askerî Bey 11 Mart 1915'te Nasiriye'ye ulaştı.¹⁵⁹

Süleyman Askerî Bey'in bu yolculuğu göze alması ne kadar gözü kara ve kararlı olduğunu bir kez daha gözler önüne sermişti. Yaralarından ötürü halen acı çekmesine rağmen kendisi için özel olarak tasarlanmış bir sedye üzerinde son uzun yolculuğuna baş- ladı. Öyle ya daha dört sene önce Dilincat'tan Bingazi'ye yaklaşık 1.200 km mesafeyi bazen yürüyerek bazen de deve üzerinde geçmiş olan Süleyman Askerî Bey için sedye üzerinde 160 km'lik yolculuk oldukça sıradan sayılabilirdi. İngilizleri Basra'dan söküp atma pla- nından onu geri döndürecek bir kuvvet bulunmuyordu. Almanlar hayranlıklarını ve şaşkınlıklarını şöyle satırlara dökmüşlerdi:

158 Elhusni, *El-Irak fî Devri El-İhtılal ve El-İntidap*, s. 38.

159 *Irak Cephesi*, s. 171.

Muhtemelen hayal edilebilecek en cesur operasyonlardan biri... Ancak Süleyman Askerî Bey, risk almayı seven bir adamdı ve kendisini tüm varlığıyla bu kumara adadı.¹⁶⁰

Süleyman Askerî Bey komutayı ele aldıktan sonra çok fazla eksiği gidermiş olmasına rağmen yeni bir tren yolu yapamayacağı gibi yeni deniz taşıtları inşa edememişti. Tüm bunlara rağmen lojistik sistemindeki sorunlar devam etmesine rağmen Türk askerinin kanaatkâr tutumu en büyük silahıydı.

İngilizler, Süleyman Askerî Bey'in gerekli kuvveti toplar toplamaz batı yönünden Basra'ya saldıracağını tahmin ediyorlardı. Türk tarafında kara taşımacılığının neredeyse olmadığı bilindiğinden işlerinin kolay olacağını düşünüyorlardı. General Barrett tarafından icra edilen ve edilecek saldırılarla ikmâl sistemi çökerilip bu harekât engellenebilirdi. Süleyman Askerî Bey'in yaraları tam olarak iyileşmemiş olsa dahi Basra istikametinde erken bir hamle yapma olasılığı bulunuyordu. Türk tarafından gelen bilgiler kolera ve veba hastalığının da görüldüğüne işaret ediyordu. İngiliz ajanları adeta her yerdeydi. Zübeyir Şeyhi İngilizlere çalışıyordu ve Süleyman Askerî'nin yaralarından, beraberlerindeki Alman subaylara kadar geniş bilgiyi 21-22 Mart 1915'te İngilizlere ulaştırmıştı. Bir başka iddia Süleyman Askerî Bey'in yaralarından dolayı Nasiriye'den ayrılamadığı, yerine Ali Bey'in geçeceği yönündeydi. Ajanlar Süleyman Askerî Bey'in elinde yeterli silah ve cephane olmadığını, erzak sevkıyatı için çöl yolunu kullanmak zorunda kalacağını fakat 300 deve ile 4 otomobil dışında ulaşım aracı olmadığını, özellikle de İstanbul'dan gelen Türk askerler ile Araplar arasında kavgaların devam ettiğini raporlarında belirtiyorlardı. Türk ordusunun eylemsizliğine sebep olarak Süleyman Askerî'nin yaralarını görüyorlardı.¹⁶¹

İngilizler, Süleyman Askerî Bey'in ne zaman harekete geçeceğini tahmin edemiyorlardı. Lâkin yolların mevcut durumuyla

160 Lührs, *Gegenspieler Des Obersten Lawrence*, s. 36.

161 BL, IOR/L/MIL/17/5/3230.

dört sahra bataryasının taşınmasının uzun süreceğinden emindiler. Casuslar vasıtasıyla Arap aşiretlerini kontrol altına alıp cepheye sevk etme hususunda ciddi sorunlar yaşandığını da öğrenmişlerdi. Türk ordusunun içerisinde bulunduğu durumu çok iyi biliyorlardı. Mart ayında yağışlarla ortaya çıkan çöl otlarının kısa sürede sararması, Türk atlarının aç kalması anlamına geliyordu. Bu durum Süleyman Askerî Bey kadar İngilizler tarafından da tahmin ediliyordu.¹⁶² Süleyman Askerî Bey'in taarruz için acele etmesinin temel sebeplerinden birisi de sıtma hastalığıydı. Havaların ısınmasıyla birlikte bataklık arazide artması beklenen ölümcül sıtma hastalığı Türk komuta kademesini ve doktorları endişelendiriyordu.¹⁶³

Cephedeki durumu yerinde inceleyen Süleyman Askerî Bey harekât için gerekli hazırlıklara başladı. Fırat Grubu'na verdiği emirde birliklerinin derhal karşıya geçirilmesini emretti. Emir gereğince Nasiriye'den hareket eden Fırat Grubu 30 Mart günü Hamisiye'ye ulaştı. 1 Nisan'da kendisi de Hamisiye'ye geldi ve Fırat Grubu Komutanı Binbaşı Ali Bey'e Nahile'ye hareket etmesini emretti. Kendisi bir gün dinlendikten sonra 3 Nisan 1915'te Nahile'ye ulaştı.¹⁶⁴

Süleyman Askerî Bey cepheye geldikten sonra kabile liderleri ve şeyhler tarafından sürekli olarak *para* ve diğer konularda rahatsız edilmeye başlandı. Atlarının yemi dışında her süvari için günde 2,5 kuruş piyade içinse 2 kuruş maaş veriliyordu. Kabile liderleri ve şeyhler her geçen gün sayılarını daha fazla göstererek söz konusu paradan daha fazla istifade etmeye çalışıyorlardı. Modern gayrinizami harpte bu kabilelerin liderleri ile savaşçıların bir değerleri yoktu. Türklere karşı oldukça saygısız bir tutum içerisindeydiler.¹⁶⁵

162 C. C. R. Murphy, *Soldiers of The Prophet*, John Hogg, Londra 1921, s. 74-75.

163 Banoğlu, "Irak Cephesi'nde Çarpışan Bir Zabitanın Günlük Hatıraları 2", s. 1753.

164 *Irak Cephesi*, s. 171-172.

165 Murphy, *Soldiers of The Prophet*, s. 96-104.

Görsel 23: İki bacağından yaralı olmasına rağmen Süleyman Askerî Bey resmî geçidi ayakta izlerken

Süleyman Askerî Bey'in yaralanmasını müteakip Türk ordusu içerisinde ciddi bir moral kaybı ve dezenformasyon görülmüştü. Fakat onun cepheye gelmesi bir anda sevinç gösterileri ve kutlamaları beraberinde getirdi. Yalnızca ordunun değil Süleyman Askerî Bey'in de morale ihtiyacı vardı. Onunki cepheye yanlış yaptığı faaliyetten ötürü yaşanan ahlâkî yaralanmadan ziyade fiziki yaralanmaydı. Süleyman Askerî Bey'in Nahile'ye geldiği gün (3 Nisan) etkileyici bir törenle karşılandı. O güne kadar eşi görülmemiş sevinç gösterileri Askerî Bey'in cephe için kısa sürede ne kadar büyük bir figüre dönüştüğünü gösteriyordu. Özellikle mücahitler aylardan beridir bekledikleri Süleyman Askerî Bey'in önünden resmî geçit yaptılar. Manzara şöyle tasvir ediliyordu:

...Bu görünüş ve bu büyük mücahit birliği eski İslâm Ordularını, Genel Komutanın bugünkü durumu da eski İslâm serdarlarını andırıyordu. Merasimde gereksiz harcanan cephaneninse bir muharebeye yeter derecede olduğu tahmin ediliyordu...¹⁶⁶

Süleyman Askerî Bey gördüğü manzara karşısında bacaklarının da hissettiği güçsüzlük bir anda yerini büyük bir şevk ve isteğe

166 *Irak Cephesi*, s. 172.

bırakmıştı. Kurmay başkanına hemen İngilizlerin nöbetçi hatlarına kadar sokularak bizzat keşif yapmasını ve sonucunu kendisine bildirmesini istedi. Gelen keşif raporlarına göre harekete geçmemesi için sebep bulunmuyordu. Yeni istikamet aynı zamanda son nefesini de vereceği Bercesiyeye Koruluğu'ydı. Nahile'de otomobili bozulan Süleyman Askerî 11 Nisan'da 17 km mesafedeki Bercesiyeye'ye ulaştı. Taarruzun hemen öncesinde 12 Nisan'da Fırat Grubu Komutanı Binbaşı Ali Bey ile bir araya gelip ayrıntıları ele aldı. Her ihtimale karşı düşmanın son durumu öğrenmek için son bir keşif/gözetleme yapılmasını emretti.¹⁶⁷

Türk Taarruzu

Türk ordusu yaptığı son manevra ile Bercesiyeye Koruluğu'na yerleşmiş, İngilizler ise Şuayyibe ve çevresindeki tahkimatlarında bekliyorlardı. Ordugâhlar arası mesafe yaklaşık 12 km idi. 11-12 Nisan gecesi harekete geçen Türk ordusu mesafenin daha da kısılmasını sağladı. Meydan muharebesi şeklinde gelişen çatışma genel çizgileriyle Şuayyibe Kalesi ile Bercesiyeye Koruluğu arasındaki arazide gelişti. Muharebe meydanının doğu, kuzey ve kuzeybatısı 200 km uzunluğunda 50 km genişliğinde Sinaf Bataklığıyla çevriliydi. Bataklıklar yer yer 30 ila 120 cm arasında değişen derinliklere sahipti. Türk karargâhının bulunduğu Bercesiyeye Koruluğu 2 km uzunluğunda 400-800 metrede değişen genişliğe sahip yüksek ve seyrek ağaçlarla kaplı bir araziydi. İçerisinde barındırdığı tatlı su kuyuları ile harekâtın yönetimine en elverişli noktayı oluşturuyordu.¹⁶⁸

Süleyman Askerî Bey bizzat Kurmay Başkanı Binbaşı Adil Bey'e yaptırdığı keşfe dayanarak taarruz planını kendisi hazırladı. Plana göre düzenli birliklerin merkezden mücahit ve aşiret kuvvetlerinin de sağ ve sol kanat üzerinden İngiliz ordugâhına taarruz etmesi esasına dayanıyordu. Türk taarruzu 11-12 Nisan gecesi başlayıp 13 Nisan sabahı Türk kuvvetlerinin çekilmesiyle sona eren zaman dilimini kapsamaktadır.

¹⁶⁷ *Irak Cephesi*, s. 173

¹⁶⁸ *Irak Cephesi*, s. 172-173.

Süleyman Askerî Bey, neredeyse üç gün boyunca garip görünümüne sedyesinin üzerinde hareketsiz şekilde yöneteceği meydan muharebesi için küçük bir yükseltinin üzerinde cılız bir çalı parçasının altında konumlanmıştı.¹⁶⁹ Türk ordusu, 10 Nisan'da iki kol halinde Bercesiyeye Koruluğu'na ilerledikten sonra gün doğmadan orman içerisine yerleşmişti. İngilizlerin onları fark ettiklerine dair hiçbir emare yoktu. Askerin ormandan ayrılması ve ateş yakması kesin olarak yasaklandı. Hendekler kazıldıktan sonra ileri keşif hareketlerine başlandığı sırada İngilizlerle temas sağlandı. Süleyman Askerî Bey bunun üzerine taarruz emrini verdi.¹⁷⁰

Süleyman Askerî Bey tarafından hazırlanan plan, İngiliz istihbaratı tarafından öğrenilmişti. Öte yandan Türk istihbaratı bu süreçte adeta uyumuş, İngilizler ise aldıkları istihbarat üzerine hızlı şekilde tedbir almışlardı.¹⁷¹

Taarruzun fiili olarak komutası Fırat Grubu Komutanı Ali Bey'de olacaktı. Fırat Grubu'na bağlı düzenli birliklerle mücahitler 12 Nisan 1915 günü, gün ağarırken taarruz edeceklerinden gece karanlıktan faydalanarak İngiliz mevzilerine olabildiğince yanaşacaklardı. Acemi Bey'in komutasındaki mücahitler Şuayyibe Kasırları istikametinde, hattın sağında Mürettep 1. Alay solundan cephe kuzeyine doğru olan istikamettense İtfaiye Alayı taarruz edecekti. Taarruz planı temelde İngiliz ordugâhına merkezden ve güneyden vurulacak bir darbe ile çökerme üzerine kurulmuştu. Ancak çok iyi tahkim edilmiş olan bu ordugâhın kolay şekilde ele geçirilmesi mümkün değildi.¹⁷² Askerin manevi kuvvetinin artması için taarruz, sabah namazını müteakip başlayacaktı.¹⁷³ Fakat taarruzun hemen başında yaklaşık 1.000 kişiden oluşan Arap süvariler atlarını tersi istikamete çevirerek Türkleri yüzüstü bırakıp cepheden kaçtılar.¹⁷⁴ Bir müddet son-

169 Lührs, *Gegenspieler Des Obersten Lawrence*, s. 37.

170 Murphy, *Soldiers of The Prophet*, s. 106-107.

171 Şukri Mahmud Nedim, *Harp El-Irak 1914-1918*, En-Nebrs, Irak 1964, s. 31.

172 *Irak Cephesi*, s. 177-178.

173 Elhusni, *El-Irak fi Devri El-İhtilal ve El-İntidap*, s. 38-39.

174 Mukbil Bey, *Irak Cephesi 1914-1918 Kütü'l Amâre Kuşatması*, s. 27.

ra nizamî birliklerle iç içe giren Aşiret birliklerini birbirlerinden ayırt etmek imkânsız hale geldi. Süleyman Askerî Bey'in planında aşiretlere çevirme ve imha harekâtına yardım etme görevi verilmişti.¹⁷⁵ Ancak aşiretler kendilerine verilen hedeflere ilerleme konusunda oldukça isteksiz görünüyordular.

Nisan 1915'te İngilizlerin cephedeki komuta kademesinde önemli bir değişiklik yaşandı. General Barrett sağlık sorunları nedeniyle görevini General Sir John Nixon'a devretti.¹⁷⁶ Taarruz henüz başlamadan önce İngiliz ordugâhına yaklaşmak için yapılan yürüyüşte öncüyü teşkil eden mücahitler yollarını şaşırdıkları için tüm gece istikameti bilinmeyen yönlerde yürüdüler. Bunun yanında İngilizler casusları vasıtasıyla taarruzun tüm ayrıntılarını öğrenmişlerdi. Gün ışııyla birlikte İngiliz mevzilerinden bir km uzakta olduğunu fark eden Fırat Grubu taarruz düzeni almıştı. Türk birliklerinin hareketini izleyen İngilizler etkili menzile girene kadar ateş emri vermeden beklemeyi tercih ettiler. Bu sırada sağ ve sol kol üzerinden başlayan şiddetli piyade atışı İngiliz mevzilerini baskılamayı başardı. Bu durumda merkezden ilerleyen birlikler tahkim edilmiş mevzilere 200 metre kadar yaklaşıldılar. Bir müddet sonra Türk topçu ateşine İngilizlerin karşılık vermesiyle topçu muharebesi başlamasına rağmen Türk topçu ateşi İngilizler üzerinde etki yaratamıyordu. Bunun yanında İngiliz topçusu kısa sürede Türk topçusunu susturarak ateş gücünü merkezden ilerleyen kuvvetlerin üzerine yöneltince bu kuvvetler ciddi zayıyata uğrayarak geri çekilmek zorunda kaldılar. Sağ kattan taarruza katılması gereken mücahitler bir gün önceden tahkim edilmiş olan İngiliz mevzilerine taarruz edemeyeceklerini ancak İngiliz süvarisine karşı savaşabileceklerini Ziya Bey'e söylemişlerdi. Taarruz sırasında Zübeyir kasabası doğusunda bekleyerek muharebeyi uzaktan seyretmekle yetindiler. Sol kanatta bulunan Mürettep Irak Alayı ve aşiretlerde uzun bir süre bulundukları yerde bekleyerek muharebeye katılmayıp seyirci olmayı

175 Nedim, *Harp El-Irak 1914-1918*, s. 31.

176 Murphy, *Soldiers of The Prophet*, s. 75.

Görsel 24: Süleyman Askerî Bey yaralı şekilde sedyede yatarken.

tercih ettiler.¹⁷⁷ Ayrıca diğer muharebelerde olduğu gibi Türk topçusunun attığı mermilerinin büyük kısmı düştüğü yerde patlamıyordu. Süleyman Askerî Bey'in yoğun bombardıman altında yumuşatmak istediği İngiliz tahkimatları üzerinde istenilen etki yapılamadı.¹⁷⁸

Fırat Grubu Komutanı Binbaşı Ali Bey saat 14.00'da yeni bir taarruz emri verdi. Bu emirle Mürettep 1. Alay ile İtfaiye Alay'ının iki bölüğü tahkim edilmiş İngiliz mevzilerine yanaşmış, İngilizler arasındaki korku ve paniğin artmasına neden olmuşlardı. Fakat kısa süre içerisinde bu taarruzda etkisiz oldu ve kuvvetler geri çekildi. Bu esnada sağ kanatta bulunan mücahitler ateş desteği sağlamak

¹⁷⁷ *Irak Cephesi*, s. 178-181.

¹⁷⁸ A.J. Barker, *The Bastard War: The Mesopotamian Campaign of 1914-1918*, New York 1967, s. 52.

için İngilizlere sokulmak istemelerine rağmen İngiliz 7. Mızraklı Süvari Alayı'nın taarruzu ile geri püskürtüldüler. Sol kanatta ölüm sessizliği devam ediyordu. Süleyman Askerî Bey uzun zamandır tasarladığı ve hayalini kurduğu taarruzun İngiliz mevzilerine yanaşamadan sönüp gitmesi üzerine Bercesiye Koruluğu'ndaki sedyesinde sukut-ı hayale uğradı. Ancak kolay pes etmeyen yapısıyla güneşin batmasıyla birlikte yeniden taarruz edilmesini ve her ne pahasına olursa olsun İngilizlerin mevzilerinden sökülüp atılmasını ve Şuayyibe'nin ele geçirilmesini emretti.

Binbaşı Ali Bey, durumun değişmemesi üzerine Süleyman Askerî'ye durumu arz etti. Dürbünle gözetlediği harp meydanında gece taarruzu yapmanın daha iyi olacağı noktasından hareketle Süleyman Askerî Bey, yeni bir taarruz emri verdi. Bu taarruzun tüfek ateşi alacakaranlıkta başladı. İngiliz projektörleri Türk piyadesinin ateşiyle kısa sürede etkisiz hale gelince, düşmanın tel örgülerine kadar yanaşıldı.¹⁷⁹

Süleyman Askerî Bey'in emri üzerine Mürettep 1. Alay, İtfaiye Alayı ve 104. Alay birbirlerinden bağımsız şekilde İngilizlerin üzerine atıldılar. Mürettep 1. Alay'ın 1. Taburu şiddetli topçu ve mitralyöz ateşi karşısında yılmadan İngiliz mevzilerine iyice sokulmayı başardı. Öyle ki adeta ölüm kusan mitralyöz ile yol gösteren İngiliz ışıldağını işlemez hale getirmişlerdi. Bundan sonra asıl iş tahkim edilmiş mevzilerin önündeki tel örgüleri kesmek ve bir gedik açmaktı. Ancak birliklerin elinde tel makası olmadığı için bu eylemi kazma-kürekle gerçekleştirmeye çalışıyorlardı. İngilizlerin karşı saldırısı ile ağır kayıplar veren tabur geri çekilmez zorunda kaldı. İtfaiye Alayı'nın her iki taburu da yaptığı taarruzda irtibatsızlık yüzünden İngilizlere etki etmesine rağmen bunu kalıcı hale getiremedi. Tüm olumsuzluklara rağmen çeşitli vesilelerle tel örgülere kadar ulaşıp, telleri kesip mevzileri ele geçirme girişimlerinden vazgeçmediler.¹⁸⁰ Türk askeri, bir yandan tel örgüleri aşmaya çalışırken diğer yandan İngilizlerin Hindistan'dan

179 Murphy, *Soldiers of The Prophet*, s. 110.

180 *Irak Cephesi*, s. 181-183; Murphy, *Soldiers of The Prophet*, s. 110.

getirdikleri askerlere Hintçe *ateş etmeyin* diye bağıryorlardı. Tel örgüleri aşmayı başaranlar sürünerek İngiliz istihkâmlarına girmeye çalışmalarına rağmen çoğu başarısız oldu.¹⁸¹

Bu muharebe; garip, kanlı ve inanılmaz bir mücadelenin özeti idi. Türk piyadelerini durduran yegâne güç İngiliz tel örgüleri idi. Örümcek ağı gibi örülmüş bu tellerin arasına dolanıp ilerleyemiyorlardı çünkü ellerinde yeterince tel kesici makas yoktu. Fakat her defasında yeniden süngü hücumu yapmaktan vazgeçmiyorlardı. Fakat İngiliz top ateşleri karşısında çöl Arapları mukavemet göstermek bir yana geldikleri yöne hızlıca kaçıyorlardı. Acemi Bey ise bunların içerisinde tek istisnaydı. Sonuna kadar mücadelesine devam ediyordu.¹⁸²

En önde mücadele eden Osmancık Taburu en büyük zayıftı dost ateşiyle verdi. Yerli Arapların yanlışlıkla İngilizler yerine Osmancık Taburu üzerine açtığı ateş çok sayıda şehit verilmesine neden oldu. Musul Fırkası ve Irak Alayı olarak anılan bu birlikler muharebenin en başından beri düzensiz şekilde hareket ettikleri gibi rastgele ateş açıyorlardı. Top mermilerinin hedefini şaşırması sonucu da 40 şehit verilmişti. Muharebe sırasındaki en büyük sorun susuzluktu. Askere su taşınmadığı için 40 dereceye ulaşan sıcakta askerler perişan vaziyetteydi. Birçoğu susuzluğu gidereceğini düşünerek ağızlarına barut dolduruyorlardı. Çaresiz kalanlar ise ya intihar ediyor ya da suya ulaşabilmek için mendillerini salıyarak İngilizlere teslim oluyordu.¹⁸³

Süleyman Askerî Bey'in başarısızlığa tahammülü yoktu. Ya veri aracılığıyla Binbaşı Ali Bey'den İngilizlerin takviye aldığını öğrenen Süleyman Askerî Bey, şafakla yeniden taarruz edilmesi emrini verdi. Bütün gece uyumayan birlikler yoğun ateş altında kalmışlardı ve yeni birliklerle değiştirilememişlerdi.¹⁸⁴

181 Barker, *The Bastard War: The Mesopotamian Campaign of 1914-1918*, s. 52.

182 Lührs, *Gegenspieler Des Obersten Lawrence*, s. 37.

183 Niyazi Ahmet Banoğlu, "Irak Cephesi'nde Çarpışan Bir Zabitin Günlük Hatıraları 3", *Tarih Konuşuyor*, S. 22, Kasım 1965, s. 1828-1830.

184 Murphy, *Soldiers of The Prophet*, s. 110.

Düzenli birliklere sol kanatta bulunan ve seyirci olmayı tercih eden Mürettep Irak Alayı ve mücahitler destek vermeyince sonuç almak adeta imkânsız hale geldi. Süleyman Askerî Bey yine de pes etmeyerek 13 Nisan'da yeniden taarruz emri verdi. Askerî Bey'in emri üzerine saat 03.00'da Mürettep 1. Alay, İtfaiye Alayı ve 104. Alay yeniden taarruza kalktı. Tahkimatın önündeki tel örgülere yanaşıp engeller yıkılıp dağıtılmaya, teller kesilmeye çalışıldı. Öyle ki bir harp hilesi olarak Hint diliyle İngiliz askerlerini aldatmayı bile denediler. Sürekli takviye alan İngilizleri yenmek mümkün olamadı ve ağır kayıplar veren birlikler geri çekilmek zorunda kaldı. Birlikler Bercesiyé Koruluğu önlerine kadar çekilerek dinlenmeye çekilmişlerdi.¹⁸⁵ Yaklaşık 400 ağır yaralının geriye sevk edilmesi gerekiyordu. Süleyman Askerî Bey'in mevcut kuvvetlerle taarruzun başarıya ulaşamayacağını kabul etme arifesinde İngiliz taarruzu başlamak üzereydi.¹⁸⁶

13 Nisan'daki bu geri çekilmeden sonra taarruz inisiyatifi Türk ordusundan İngiliz ordusuna geçti. İngiliz birliklerinin komuta kademesinde bir değişiklik oldu. General Fry'in yerine General Melliss komutayı devraldı. Komutayı devralır almaz Türk sol kanadından gelen ateşi bertaraf etmek için harekete geçti. Sol kanat üzerine sevk edilen İngiliz kuvvetleri zaten kaçmak için fırsat kollayan Arap mücahit ve aşiretlerini bir çırpıda dağıttı. İngilizler karşısında tek başına kalan Mürettep Irak Alayı büyük kayıplar vererek taarruzu durdurdu. Karşılaştığı mücadele ile şaşkına uğrayan Süvari Tugay Komutanı Kenedy geri çekilmek zorunda kaldı. General Melliss ilerleyen saatlerde süvari ile yapılamayanı General Delamain'in piyadeleriyle yapmaya çalışacaktı. İngiliz topçusunun yoğun ateşi ve koruması altında Mürettep Irak Alayı üzerine yeni ve bir öncekinden daha güçlü bir taarruz başlattılar. Henüz bir önceki taarruzun yarasını saramamış olan alay bu kez 23 topun ateş desteğiyle baskı kuran piyadeler karşısında çok fazla tutunamayarak saat 11.00'de kuzey tepeyi

185 *Irak Cephesi*, s. 184.

186 Murphy, *Soldiers of The Prophet*, s. 111.

İngilizlere terk etti. Bu durum Delamain'in cesaretini büsbütün artırdı ve alayı tamamen ezmek için daha güçlü bir taarruza geçti. Yaşanan muharebe sonunda alayın etrafı tamamen çevrildi ve yardım alamadı. Bir kısmı şehit düşmüştü, bir kısmı da yaralıydı. Hayatta kalanlar İngilizlere esir düştü. Bu andan itibaren kendilerini durduracak bir kuvvet olmayan İngilizlerin yegâne hedefi Bercesiye Koruluğu, yani Süleyman Askerî Bey'di.¹⁸⁷

Süleyman Askerî Bey sedye üzerinde karşı karşıya kaldığı duruma müdahale etti. Sağ kanattaki Ziya ve Acemi Beylerin emrindeki aşiretlere emir verdi. Ne yazık ki emri yalnızca Acemi Bey yerine getirecek, Ziya Bey emre uymayacaktı. Acemi Bey emri alır almaz adeta yıldırım hızında, top ateşi altında sol kanada geçerek, harp meydanında ender görülecek taarruzlardan birisini yaptı. Tam zamanında İngiliz süvarisinin üzerine atılmıştı. Fakat bu taarruz karşısında tutunamayacaklarını anlayan İngiliz süvarisi geri çekilmişti. General Melliss bir günlük kazancı yeterli görerek geri çekildi.

Süleyman Askerî Bey, durumu kurtarmak için yeni hamleler yapmaya devam ediyordu. 26. Alay'ın 1. Taburu ile bir süvari bölüğünü yaverinin komutasında Zübeyir'e gönderdi. Zübeyir şeyhi, Basra Valisi Süleyman Askerî Bey'in emriyle şehrin kaymakamlığına tayin edildi ve kaleye Türk bayrağı çekildi. Acemi Bey ve Abdullah Falih'in aşiret kuvvetlerini de Zübeyir'e gönderdi. Bir kısım aşiretleri ile İngiliz ordugâhının kuzeyindeki bataklık arazinin kenarına gönderdi. Askerî Bey'in bu hamlelerindeki temel amacı İngiliz karargâhının ikmâl ve lojistik yolunu tamamen keserek ikmâlden yoksun bırakmaktı.¹⁸⁸

Fakat gün içerisindeki kayıpların netleşmeye başlaması ve sedye üzerinden harp meydanına tam hakimiyet kuramaması, komutanların birbirlerinden farklı rapor ve söylemleri Süleyman Askerî Bey'in fikirlerinde hızlı değişimler yaşanmasına neden oluyordu. Komuta kademesinin çizdiği olumsuz tablo üzerine

187 *Irak Cephesi*, s. 186.

188 *Irak Cephesi*, s. 188.

Nahile-Cubeyde hattına geri çekilmeyi düşünmeye başladı. Bu durumu Fırat Grubu Komutanı Binbaşı Ali Bey ile paylaştığında üç yüze yakın yaralıyla iki-üç günden önce çekilmesinin mümkün olmadığı cevabını aldı. Aslında Süleyman Askerî Bey de çekilme taraftarı değildi ve yeni bir emir verdi. Buna göre Berce-siye Koruluğu'nun ilerisinde yeni bir tahkimat yapılacaktı. Gece saatlerine doğru uygun görülen tahkimat hattı belirlendi. Gece karanlığına sabaha kadar sessizlik hakimdi. Günün ilk ışıklarıyla beraber kurulması istenilen tahkimattan eser yoktu. Herkes kendisini koruluğun içinde ve kenarında güvende hissediyor, ön tarafta tahkimat kurmak istemiyordu.¹⁸⁹

Türk tarafında durum böyle iken İngilizler bir gün önce elde ettikleri beklenmedik başarılarını pekiştirmek istiyorlardı. 14 Nisan'da daha geniş ve cüretkâr taarruza karar veren General Melliss aldığı bir raporda Türklerin bulundukları koruluğun kuzeybatısına çekildiklerini haber alması üzerine günün ilk ışıkları ile ileri harekât emri verdi. Türk kuvvetleri bir gün önceden Süleyman Askerî Bey'in verdiği emre rağmen (!) tahkim edilememiş mevzilere yanaştı. Bu mevzi hattı koruluğun 2 km ilerisinde ve yaklaşık 5 km uzunluğundaydı. Güney Tepeciği üzerine yüklenen İngilizler kısa sürede burayı ele geçirdikleri gibi Zübeyir'inde iyi şekilde tutulmadığını gördüler. General Melliss bizzat arazide yaptığı keşifte Nahile'ye giden yolu keserek Türkleri imha etmek isteğini açıkça ortaya koymuştu. Saat 11.30'da Türk mevzilerine yanaşarak başladıkları büyük saldırıya büyük bir karşı koyma ile yüzleştiler. İngilizler çok büyük kayıp verdikleri için taarruzu durdurmak zorunda kaldılar. Türk kuvvetlerinin dalgalı bir arazide bulunması ve serap durumu (-ki cephe de en fazla yaşanan doğa olayıdır) İngilizlerin işini zorlaştırmıştı. İtfaiye Alayı'nın mühimmatı tükeniyordu ve çok ağır kayıplar vermişti. Cephe-deki askere mühimmat yetiştirmeye çalışan geri birliktekilerin çoğu vurulmuştu. Askerler genellikle sağ kol, el ve ayaklarından yaralanıyorlardı. Durmaya niyeti olmayan General Melliss'in

189 *Irak Cephesi*, s. 188.

saat 16.00'a kadar denediği taktiklerde bir başarı elde edememişti. General Melliss geri çekilmeyi emrettiği bir anda sol koldaki Türk kuvvetlerinin baskıdan bunalarak geri çekilme eğiliminde oldukları, Türk topçu ateşinin zayıfladığı fark edildi. İtfaiye Alayı'nın iki makineli tüfeği de devre dışı kalmıştı. Türk birliklerinin cephaneleri de tükeniyordu. Kararını değiştiren Melliss 150 ila 170 metreye kadar yanaştıkları Türk mevzilerine kuvvetli ve kesin bir taarruz emri verdi. Topçusuna Türk mevzilerine cehennem bir ateş göndermesini istedi. Cephanesi tükenen ve baskıyı kaldıramayan Türk mevzilerinin sol kanadı ve merkezi kısa sürede çöktü. Koruluğun gerilerinden dolaşan bazı İngiliz birlikleri içlere doğru sarkmaya başlamıştı.¹⁹⁰

Muharebe Süleyman Askerî Bey'in istediği gibi gitmiyordu. Ancak pes etmeye de niyeti yoktu. Yaralı bacaklarıyla harp meydanında bizzat yönettiği muharebe sırasında uzandığı sedye üzerinden arada bir kalkmaya çalışıyor ve yaralı bir aslan gibi şöyle kükrüyordu:

Son kurşuna, son askere kadar taarruza devam edilecek.¹⁹¹

Son'a Bir Kala

Süleyman Askerî Bey bu sırada Ziya Bey'e İngiliz süvarisine karşı koymasını emretti. Ziya Bey'in yanında yalnızca Şeyh Şamil'in iki genç torunu ve bazı süvariler kalmıştı. Gayrinizami harp doktrinin temelini oluşturan ve Irak Cephesi'nde büyük umutlar bağlanan Arap mücahitleri ve aşiretlerinin yerlerinde yeller esiyordu. Hepsi çoktan cepheyi terk edip gitmişlerdi. Bu sırada Acemi Bey, Süleyman Askerî Bey tarafından Zübeyir'e gönderildiği için ortalarda yoktu. Kan ve barut kokusunun içerisine bir de fitne ateşi düşmüştü. Ziya Bey belki de Süleyman Askerî Bey'in hayatına neden olacak bir ihbarda bulundu. Neye ve kime dayandığı bilinmeyen bu ihbara göre Acemi Bey, İngiliz saflarına

190 Murphy, *Soldiers of The Prophet*, s. 112; *Irak Cephesi*, s. 190.

191 *Fedai Osmancık Taburu*, s. 27.

geçmişti. Aslında bu ihbar tamamen bir çekememezlik ve iftiraydı. Gerçekte Acemi Bey asil ve kahramanca Türk ordusuna başından beri yardım etmiş, Basra'nın düşmesinden sonra orduya en büyük yardımını silah, cephane ve yiyecek getirerek yapmış, üstüne üstlük yaralıları Nasiriye'ye taşımıştı. Öyle ki burada yaşanan yenilgiyi müteakip silah, cephane, yaralılar ve yiyeceği arabalarla Hamisiye'ye kadar taşıyacaktı.¹⁹²

Ziya Bey'in gerçekte ilgisi olmayan beyanları üzerine psikolojik olarak zor durumda olan Süleyman Askerî Bey yeni ve büyük bir yıkıma sürüklendi. Üstüne üstlük büyük kahramanlık göstererek İngiliz 16. Tugayı'na karşı mücadele eden Mürettep 1. Alay efradının %80'i şehit ya da yaralıydı. Geriye kalanlar da cephaneleri olmadığı halde son ana kadar mücadele etmişler ve çok azı geri çekilmeyi başarmıştı. Büyük bir başarı elde eden General Melliss daha fazlasını istemeden birliklerini akşama doğru mevzilerine çekti. Verdiği emirlerin karşılık bulmadığını, özellikle de Zübeyir ahalisinin hareketsiz kaldığını gördüğü bir anda Süleyman Askerî Bey şöyle haykırdıktan sonra otomobiline bindirilmesini emretti:

Kadınların bile muharebe etmesini beklediğim böyle bir zamanda harbe seyirci kalmaktan utanmıyor musunuz? Köpekler bile yabancıları mahallerine yaklaştırmazlar, onlar kadar bile olamadınız...¹⁹³

Süleyman Askerî Bey son sözlerini yüksek şekilde söyledikten sonra yaveri Rüsuhi Bey'den otomobile bindirilmesini istedi. Bu sırada Nagant marka tabancası elindeydi.¹⁹⁴

İngiliz nehir filosu açtıkları ateş ile moral olarak çökmüş olan Türk kuvvetlerinin iyice zor duruma düşmesine neden oluyordu. Ancak asıl ihanet içerdeydi; Araplar, Türklerin aleyhine dönerek bu defa Türk askerlerini arkalarından vurmaya, eşya, araç-gereç ve silahlarını alarak Nahile'ye kaçmaya başladılar. Fırat Grubu

192 *Irak Cephesi*, s. 197-198.

193 Erkan, *Bir Avuç Kahraman*, s. 26.

194 *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1932, No: 6332.

Görsel 25: Süleyman Askerî Bey'in intihar etmeden önceki son fotoğrafı.
Sedye üzerinde yatarken

Komutanı Binbaşı Ali Bey de çaresizliğe düşerek bu durum karşısında geri çekilmeyi Süleyman Askerî Bey'den rica etti.

Türk ordusunun kayıpları çok fazlaydı. Osmancık Taburu'nun 12 subay ile 680 er ile başladığı muharebeden geriye yalnızca 35 er kalmıştı. Taburun 3'ü subay 265 şehidi, 243 yaralı vardı. Fırat Grubu'nun genel mevcudu 9.000 olmasına karşın bunun 5.028'ini muharebede kaybetti. Muharebeden çekilme

sırasında yaşanan Arap saldırılarında 1.000 kayıp vardı. Mücahit ve aşiretlerin kaybı 500, İngiliz kayıpları ise 1.060'tı.¹⁹⁵

Son

14 Nisan 1915 günü, maddi ve manevi olarak büyük bir buhran evresinden geçen Süleyman Askerî Bey, karşı karşıya kaldığı manzaranın telafisinin imkânsız olduğunu düşünerek arabasına bindirilmesini emretti. Arabasına bindiği esnada yakın mesafeden bir el silah sesi duyuldu. Önce şarapnel sesi zannedilmesine rağmen kısa süre sonra gerçek anlaşılmıştı. Arabanın içerisine bakanlar korkunç manzarayla karşılaşmışlardı. Süleyman Askerî Bey'in tabancası bir yana düşmüş, başından kanlar akıyordu. Onun için dünyadaki perde artık kapanmıştı.¹⁹⁶ Koşarak olay yerine gelen kolordu komutanı son bir gayretle ağzından kanlar akan Süleyman Askerî Bey'e durumu izah etmeye çalışıyordu. Duydukları karşısında Süleyman Askerî Bey'in ağzından son olarak şu işitildi:

“Ya...”

İntihar sahnesiyle ilgili kaynaklar farklı bilgiler nakletmektedirler Alman misyonuna göre Bağdat'tan itibaren kendisine eşlik eden iki Viyanalı subay, Teğmen Schadow ve Schencker son anında Süleyman Askerî Bey'e eşlik ediyorlardı. Belki de daha önceden bu sona kendisini hazırlamıştı ve portresini çizen Alman Teğmen Stern'den bu eskizi Enver Paşa'ya teslim etmesini rica etmişti. Bu acı görevi sonradan Teğmen Stern yerine getirecekti.¹⁹⁷ Şüphesiz ki Süleyman Askerî Bey'in intiharı cesur bir adam için dramatik bir sondu.¹⁹⁸

İntihar vakası üzerine kolordu tarafından geri çekilme emri verildi ve birlikler Nahile'ye çekildi. 15 Nisan 1915 günü

195 *Irak Cephesi*, s. 200.

196 BOA, DH. ŞFR., 467/117.

197 Lührs, *Gegenspieler Des Obersten Lawrence*, s. 38.

198 Barker, *The Bastard War: The Mesopotamian Campaign of 1914-1918*, s. 55.

Süleyman Askerî Bey'in naaşı göz yaşları arasında yıkandıktan sonra defnedildi.¹⁹⁹ Bu sırada ileride birkaç silâh sesi duyulunca araştırılmadan herkes perişan bir hâlde kaçışmaya başlamıştı. Birlikler Hamisiye'ye kadar geri çekildi.²⁰⁰

17 Nisan'da 36 saat boyunca devam eden Şuayyibe Muharebesi'nde Süleyman Askerî Bey'in üzgün olarak intihar ettiği haberi İstanbul'a ulaştı,²⁰¹ 18 Nisan 1915 günü Müntefik Mutasarrıflığı tarafından haber teyit edildi.²⁰²

Süleyman Askerî Bey, 7 Mart 1916'da 1040 numaralı Şûrâyı Devlet kararıyla şehit kabul edildi. Türk ordusu ve halkının hizmetinde 14 yıl 8 ay 17 gün fiili, 2 yıl İtalyan Harbi kıdem zammı, 1 yıl da Balkan Harbi kıdem zammıyla toplam 17 yıl 8 ay 17 gün hizmet etmişti. Annesi Güzide Hanım'a ilgili kanunun 40. Maddesi gereğince 901 kuruş şehit maaşı tahsis edildi.²⁰³

Süleyman Askerî Bey'in Irak'taki mesai arkadaşlarından Süleyman Nazif, Süleyman Askerî'nin ölümü üzerine *Harp Mecmuası*'nda onu anlatan bir yazı kaleme aldı. Yazının ilgili kısmı şöyledir:

Basra'nın sükutu müellim olduğu kadar vahim idi. Çünkü mesafenin uzaklığı ve tarik-i bahrînin düşman yedinde bulunması tevessu-ı istilayı fevkalade teshil edecek mahiyetleri haiz bulunuyordu. İşte böyle bir zamanda Erkan-ı Harbiye Kaymakamı Süleyman Askerî Bey, Irak Kumandanlığını deruhte ederek düşmanın pîş savletine dikildi. Bazen tek bir âdem, koca bir orduya ruh olmak itibariyle, başlı başına bir ordu olabilir. Bu nadir, fakat vaki'dir, işte Süleyman Askerî Bey o nedretlerden birini îkâ ve ibda etti.

199 Erkan, *Bir Avuç Kahraman*, s. 26; Murphy, *Soldiers of The Prophet*, s. 113; Irak'taki kaynaklarımın yardımıyla Süleyman Askerî Bey'e ait olduğu düşünülen mezarın fotoğraf ve bilgilerine ulaştım ancak pandemi ve Irak'ın içerisinde bulunduğu siyasi karışıklık bizzat gidip görmemi engellediği için kitabın ilk baskısında bu bilgileri paylaşmamanın doğru olacağına karar verdim.

200 ATBD, 118, Belge No: 31.

201 BOA, DH. ŞFR., 467/117

202 BOA, DH. ŞFR., 468/1.

203 *Emekli Sandığı Arşivi (ESA)*, Süleyman Askerî Bey Dosyası, No: 6108.

İngilizleri (Kurna) kasabası önünde aylarca tutan kuvvet, Süleyman Askerî Bey'in şahs-ı bî-pervasıyla yine kendisinin intihab etmiş olduğu bir avuç kahraman idi.

Süleyman Askerî, Kurna önünde ve gayet vahim surette iki bacağından yaralandı. Cerihalarının iltiyam-ı na-pezir olduğu veya hiç olmazsa kendisini birkaç ay meşy ve hareketden mahrum edeceğini koca asker, etibba-yı müdaviyesi kadar bilirdi. Fakat edvar-ı esatirin kahramanlarına yakışacak bir metanetle istihfaf-ı evcâ ve mehalik eden bu azimkar kumandan, cerihalarının ızdırabât-ı bî-emânını, çehresinin lakayd tebessümleriyle iskât ede ede tâ Basra'ya kadar gitti. Ve şehrin on beş kilometre kurbundaki (Şuayibe) mevki-i müstahkemine taarruz etti. Süleyman Askerî Bey'ce maksad hasıl olmuş, tevakkuf-ı na-pezir bir seyl-i huruşân zan olunan düşmanın tevkîf, tehdid ve hatta mağlub edilebileceği imkânı fiilen gösterilmiş idi.

Süleyman Askerî (Şuayibe) önünde ihtiyarıyla müebbeden kaldı. Onun oradaki mezarı, bizim müebbeden yıkılamayacak olan istihkâmlarımızdan biridir. Bir memleketin şühedası da evlad-ı zî-hayatı gibi müdafaasını deruhde ve ifâ eder. Bu zamanın ve bu vakaların tarihini yazacak olanlar -teferruatda ne kadar ihtilaf olursa olsun- bir noktada huşu ve tazim ile ittifak edecekler ve diyecekler ki:

Süleyman Askerî, vatani için vatanından başka her şeyini isteyerek ve gülerek feda etmiş bir Osmanlı idi!..

Süleyman Nazif²⁰⁴

204 *Harp Mecmuası*, S. 9, Yıl: 1, Mayıs 1332, s. 130-131.

SONUÇ

Bu kitap ile son dönem Osmanlı gayrinizami harp tarihinin en önemli ismi Süleyman Askerî Bey'in kim olduğu ve neler yaptığı sorusuna cevap aramaya çalıştım. 31 yıllık kısacık ömrüne neler sığdırmamıştı ki? Üç büyük savaşta cephede yer almış, bir devlet kurmuş ve bugün halen birçok açıdan merak edilen Teşkilat-ı Mahsusa'nın kurucu başkanı olmuştu.

Süleyman Askerî Bey, Türk ordusuna mensup bir paşanın oğlu olarak dünyaya geldiğinden yaşatlarından oldukça şanslı bir çocukluk ve gençlik dönemi geçirmişti. Askerliği, dedesinden ve babasından meslek olarak gördüğü için seçtiği de açıktı. Harp Okulu'nda yollarının kesişeceği İttihatçılık ise Süleyman Askerî Bey'in bundan sonraki hayatını ve eylemlerini şekillendiren en önemli motivasyon kaynağı olmuştu. İzmir'de başladığı İttihatçı eylemler onu kısa süre sonra Cemiyet'in en önemli isimlerinden birisi haline getirmiştir. O kadar ki özel faaliyet dendiği zaman Cemiyet'te akla ilk o gelecekti. Şemsi Paşa suikastındaki organizasyon kabiliyeti bunu açıkça gösterecekti.

Trablusgarp Harbi ise bir insan olarak Süleyman Askerî Bey'i tanıttı bizlere. Askerî'nin günlükleri gerçek Süleyman'ı görmemize imkân verdi. Etten ve kemikten yaratılmış, duygularıyla, düşünceleriyle ve tepkileriyle bir insanın hikâyesini yazmak, resmî evraktan görmekte zorlanacağımız ufukları bizlere gösterdi. Süleyman Askerî'nin Günlüğü yalnızca kendi hikayesiyle

sınırlı değildi. Enver, Mustafa Kemal, Nuri ve Eşref Beyler ile ilgili birçok bilinmeyen hikâyeye vakıf olmamız sağladı.

Süleyman Askerî Bey'in Trablusgarp dönüşünde Balkan Harbi günlerinde İttihat ve Terakki içerisinde çok etkin bir konuma yükseldiğini gösteriyordu. Askerî Bey, Edirne'nin kurtuluşundan sonra Batı Trakya'da her türlü engellemelere rağmen bir devlet kurmayı başarmıştı. Bu devlet kısa süreli de olsa yaşamış, bayrağı, marşı, ordusu, güvenlik teşkilatıyla sıradan bir yapılanma olmadığını ortaya koymuştu. Garbi Trakya Hükûmet-i Müstakilesi, son dönem Osmanlı tarihinde verilmiş en büyük mücadelelerden biri olarak Süleyman Askerî'nin şahsında günümüzde anılmaya devam etmektedir.

Birinci Dünya Harbi öncesinde Türk-Bulgar ittifakının kurulmasında da önemli rol oynayan Süleyman Askerî Bey, Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti safında savaşa girmesinin mimarlarından biri olmuştu. Ayrıca etkinliğini Enver Paşa'nın Harbiye Nazırı olması meselesinde de göstermişti. O vakte kadar yaptıkları kısa süre içerisinde kendisine Teşkilat-ı Mahsusa Başkanlığı'nın kapılarını aralayacaktı. Onun şöhretini, büyük oranda bu makamdaki faaliyetleri günümüze kadar taşıdı.

Süleyman Askerî, Teşkilat-ı Mahsusa tecrübesi sayesinde Irak Cephesi'nde kısa sürede sayıları 20.000'e ulaşan aşiret birliklerini organize edip cepheye sevk etti. Ancak cephedeki ilk müsademesinde duygularına yenik düşerek harp meydanına atıldığı için iki bacağından birden yaralandı. Bu yaralanma onu sona doğru sürükleyen bir kırılma noktası oldu. Süleyman Askerî, Şuayyibe'de Arap ve Kürt gönüllülerin ihanet derecesinde cepheden kaçmalarına ve böylece gönülden bağlı olduğu devletinin yenik düşmesine dayanamayarak 14 Nisan 1915'te intihar etti. Böylece Türk gayrinizami harp tarihinin en önemli kişisel sayfası kapanmış oluyordu. Ama onun şahsında mücessem hale gelen gayrinizami harp ruhu, değişen şekil ve teşkilatlarda uzun yıllar yaşamaya devam edecekti.

KAYNAKLAR

Arşivler

British Library (*BL*)

Emekli Sandığı Arşivi (*ESA*)

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (*ATASE*)

İBB Atatürk Kitaplığı Dijital Arşivi

Millî Savunma Bakanlığı Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı Arşivi

Millî Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu Dekanlığı Tarih Arşivi

Süleyman Askerî Bey'in Aile Arşivi

Süleyman Askerî Bey'in Trablusgarp Harbi Günlüğü

TBMM Arşivi

The National Archives (*TNA*)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Osmanlı Arşivi (*BOA*)

Süreli Yayınlar

Askerî Tarih Belgeleri Dergisi

Cumhuriyet

Excelsior

Harp Mecmuası

İfham

İkdam

Milliyet

Sabah

Son Posta

Takvîm-i Vekâyi
Tanin
Tasvir-i Efkâr

Salnameler

Salnâme-i Askeri, Mekteb-i Harbiye-i Şahane, İstanbul 1324-1326/1908.
Salnâme-i Askeri, Mekteb-i Harbiye-i Şahane, İstanbul 1304/1888.
Salnâme-i Askeri, Mekteb-i Harbiye-i Şahane, İstanbul 1306/1890.
Salnâme-i Askeri, Mekteb-i Harbiye-i Şahane, İstanbul 1307/1891.
Salnâme-i Askeri, Mekteb-i Harbiye-i Şahane, İstanbul 1309/1893.
Salnâme-i Askeri, Mekteb-i Harbiye-i Şahane, İstanbul 1311/1895.

Mülakatlar

Kadri Hasgüçmen ile 09.12.2021 tarihinde yapılan mülakat.
Hakan Dura ile 12.08.2022 tarihinde yapılan mülakat.

Telif ve Tetkik Eserler

1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.
Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım: İstiklal Harbinin Gerçekleri*, C. 1, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.
Akay, Tolga, *Osmanlı Ordusunda At (1856-1908)*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2020.
Ali Fethi, *Bolayır Muharebesinde Adem-i Muvaffakiyetin Esbabı*, Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, İstanbul 1330.
Arif Cemil, *Birinci Dünya Savaşında Teşkilât-ı Mahsusa*, haz. Metin Martı, Arba Yayınları, İstanbul 1997.
Arif Cemil, *Teşkilat-ı Mahsusa: Kafkasya ve Balkanlar'da Operasyonlar*, Kronik Kitap, haz. Erhan Çifci, Kronik Kitap, İstanbul 2018.
Atabey, Figen, *Kutü'l Amâre'den Mütarekeye Irak Cephesi (1914-1918)*, Berikan Yayınevi, Ankara 2020.
Atatürk'ün Bütün Eserleri (1915-1919), C. 2, Kaynak Yayınları, İstanbul 2003.

- Aydemir, Şevket Süreyya, *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa*, C. 2, Remzi Kitapevi, İstanbul 1986.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1970.
- Aydın, Ahmet, *Batı Trakya Faciasının İçyüzü*, Akın Yayınları, İstanbul 1971.
- Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Milliye Hatıraları (1919-1920), Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1967.
- Balkan Harbi (1912-1913) II nci Cilt 3 ncü Kısım Edirne Kalesi Etrafındaki Muharebeler, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1980.
- Balkan Savaşı'na Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri (Alay ve Daha Üst Birlik Komutanları), Genelkurmay Basımevi, Ankara 2004.
- Banoğlu, Niyazi Ahmet, "Irak Cephesi'nde Çarpışan Bir Zabitanın Günlük Hatıraları", *Tarih Konuşuyor*, S. 20, Eylül 1965, s. 1633-1636.
- Banoğlu, Niyazi Ahmet, "Irak Cephesi'nde Çarpışan Bir Zabitanın Günlük Hatıraları 2", *Tarih Konuşuyor*, S. 21, Ekim 1965, s. 1752-1755.
- Banoğlu, Niyazi Ahmet, "Irak Cephesi'nde Çarpışan Bir Zabitanın Günlük Hatıraları 2", *Tarih Konuşuyor*, S. 22, Kasım 1965, s. 1828-1830.
- Barker, A.J., *The Bastard War: The Mesopotamian Campaign of 1914-1918*, Dial Press, New York 1967.
- Baş, Halit, Birinci Dünya Savaşı'nda Irak-İran Cephesi İla ve Sağlık Hizmetleri 1914-1918, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2022.
- Bayar, Celâl, *Ben de Yazdım: Milli Mücadeleye Giriş*, C. 4, Sabah Kitapları, İstanbul 1997.
- Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi C. 3/1.*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.
- Bıyıklıoğlu, Tevfik, *Trakya'da Milli Mücadele*, C. 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.
- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi III ncü Cilt Irak-İran Cephesi 1914-1918 1 nci Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1979.
- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi IV ncü Cilt 1 nci Kısım Sina-Filistin Cephesi, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1979.
- Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2009.

- Bleda, Mithat Şükrü, *İmparatorluğun Çöküşü*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1979.
- Cavid, *Irak Seferi ve İttihad Hükümetinin Hayâlât ve Cehâlet-i Siyasiyesi*, Müdâfaa Matbaası, İstanbul 1334.
- Celal Perin, *Batı Trakya'nın Bitmeyen Çilesi: Nevrekoplu Celal Bey'in Hatıraları*, Arba Yayınları, İstanbul 2000.
- Cemal Paşa, *Hatıralar*, haz. Alpay Kabacalı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006.
- Childs, Timothy W., *Trablusgarp Savaşı ve Türk İtalyan Diplomatik İlişkileri*, çev. Deniz Berktaş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.
- Çetinkaya, Ali, *Askerlik Hayatım Irak Cephesi, İşgal İzmir'i ve Ayvalık 1914-1922*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.
- Demirel, Emin, *Teşkilat-ı Mahsusadan Günümüze Gizli Servisler*, IQ Kültür Sanat, İstanbul 2002.
- Dumas, Alexandre, *Kraliçe Margot [La Reine Margot]*, Kanaat Kitaphanesi, 1328.
- Duru, Kâzım Nâmi, *Hatıralar: İttihat Terakki Cumhuriyet Devri Makedonya Hatıraları*, Altınordu Yayınları, Ankara 2017.
- Efe, Ahmet, *Efsaneden Gerçeğe Kuşçubaşı Eşref*, Bengi Yayınları, İstanbul 2010.
- Elhusni, Es-Seyyid Abdulrezzak, *El-Irak fî Devri El-İhtilal ve El-İntidap*, İrfan, Suriye 1935.
- Enver Paşa'nın Anıları (1881-1908), haz. Halil Erdoğan Cengiz, İletişim Yayınları, İstanbul 1991.
- Enver Paşa'nın Trablusgarp Harbi Günlüğü, çev. Nurten Kutsal, Tarih & Kuram Yayınevi, İstanbul 2015.
- Erim, Nihat, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)*, C. 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1953.
- Erkan, Hamza Osman, *Bir Avuç Kahraman*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul 1946.
- Ersü, Hüsnü, *1912-1913 Balkan Savaşı'nda Şarköy Çıkarması ve Bolayır Muharebeleri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2006.
- Eyicil, Ahmet, *İttihad ve Terakki Liderlerinden Doktor Nâzım Bey 1872-1926*, Gün Yayıncılık, Ankara 2004.

- Fedaî Osmancık Taburu*, Kahramanlar, Gün Matbaası, S. 55, 15 Ekim 1954, İstanbul.
- Fortna, Benjamin C., *Kuşçubaşı Eşref Efsane Teşkilat-ı Mahsusa Subayının Hayatı*, çev. Selçuk Uygur, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.
- Görgülü, İsmet, *On Yıllık Harbin Kadrosu 1919-1922*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993.
- Gündağ, Nevzat, *1913 Garbi Trakya Hükûmet-i Müstakilesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987.
- Günday, A. Faik Hurşit, *Hayat ve Hatıralarım*, C. 1, Çelikkilt Matbaası, İstanbul 1960.
- Gündüz, Aka, *Bir Şoförün Gizli Defteri*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1943.
- Güneş, Ali, *Gayrinizami Harp: Balkan Harbi'nde Komita, Çete, Jandarma ve Milisler (1912-1913)*, Kronik Kitap, İstanbul 2020.
- Gürsoy, Yaşar, *Atatürk ve Can Yoldaşı Nuri Conker*, Alfa Yayınları, İstanbul 2020.
- Hafız Hakkı Paşa'nın Sarıkamış Günlüğü*, haz. Murat Bardakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.
- Hanioglu, Şükrü, *Preparation for a Revolution The Young Turks*, Oxford University Press, 2001
- Hasan Amca, *Doğmayan Hürriyet: Bir Devrin İçyüzü 1908-1918*, Arba Yayınları, İstanbul 1989.
- İngiliz Kuvve-i Seferiyesinin Basra Körfeziyle Hıta-i Irakiyyedeki Harekât-ı Harbiyesinden Bâhis Raporlar 1915 Teşrin-i Evvel Evasatından 1916 Senesi Nisanı Ortasına Kadar*, çev. Rahmi, İstanbul 1332.
- İnönü, İsmet, *Hatıralar*, haz. Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara 2009.
- İskit, Servet, *Türkiyede Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Başvekalet Basın Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1943.
- İskora, Mazlum, *Harp Akademileri Tarihçesi 1846-1965*, C. 1, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1966.
- Kansu, Aykut, *1908 Devrimi*, çev. Ayda Erbal, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.
- Karabekir, Kâzım, *Günlükler (1906-1948)*, C. 1, çev. Budak Kayabek, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017.
- Karabekir, Kâzım, *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.

- Kavas, Ahmet, "Senûsiyye," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009, s. 536-538.
- Keleşyılmaz, Vahdet, "Teşkilât-ı Mahsusa'nın Kuruluşu, Başkanları ve Mustafa Kemal", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 13, s. 571-580.
- Kendi Mektuplarında Enver Paşa*, haz. M. Şükrü Hanioglu, Der Yayınları, İstanbul 1989.
- Kırımlı, Hakan, "The Activities of the Union for the Liberation of Ukraine in the Ottoman Empire during the First World War", *Middle Eastern Studies*, C. 34, No: 4, Turkey before and after Atatürk: Internal and External Affairs (Ekim 1998), s. 177-200.
- Koçak, Yalçın ve Ertan Özyiğit, *Batı Trakya Türk Cumhuriyeti 100. Yıl Anısına*, Wizart Edutainment, İstanbul 2014.
- Komitacı: BJK'nin Kurucusu Fuat Balkan'ın Anıları*, haz. Turgut Gürer, Gürer Yayınları, İstanbul 2008.
- Kuran, Ahmet Bedevi, *İnkılâp Tarihimiz ve İttihat ve Terakki*, Tan Matbaası, İstanbul 1948.
- Kutay, Cemal, *1913'de Garbi Trakya'da İlk Türk Cumhuriyeti*, Ercan Matbaası, İstanbul 1962.
- Külçe, Süleyman, *Firzovik Toplantısı ve Meşrutiyet*, Kitabevi, İstanbul 2013.
- Lührs, Hans, *Gegenspieler Des Obersten Lawrence*, Vorhut-Verlag Otto Schlegel gmbh, Berlin 1936.
- Macfie A. L., *Osmanlı'nın Son Yılları 1908-1923*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2003.
- McMeekin, Sean, *Osmanlı'da Son Fasıl: Savaş, Devrim ve Ortadoğu'nun Şekillenışı 1908-1923*, çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2019.
- Mehmed Emin, "Osmanlı-İngiliz Irak Seferi ve Hatalarımız", *Mecmua-ı Askeriye*, No: 17-18, 1 Ağustos-1 Eylül 1336, Matbaa-i Askeriye, İstanbul 1336, s. 669-794.
- Mehmed Emin, *Harb-i Umûmide Osmanlı Cebheleri Vekayii 1330-1334*, Erkân-ı Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul 1338.
- Mehmed Kenan, *Büyük Harbde İran Cebhesi*, C. 2, Büyük Erkân-ı Harbiye Reisliği Ankara Matbaası, Ankara 1928.
- Menteşe, Halil, *Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe'nin Anıları*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986.

- Mithat Sertoğlu, “Balkan Savaşı Sonlarında Edirne’nin Kurtarılması Hususunda Hemen Teşebbüse Geçilmesi İçin Atatürk’ün Harbiye Nezaretini Uyarısına Dair Bilinmeyen Bir Belge”, *Belleten*, C. 32, S. 128, s. 459-468.
- Moberly, F. J., *The Campaign Mesopotamia 1914-1918*, C. 1, His Majesty’s Stationary Office, Londra 1923.
- Muhyiddin Hasan Bey, *Muharebe Mektupları: Trablusgarp’ta Görev Yapan İttihatçı Bir Askerin Mektupları*, haz. Ali Eynir, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2022.
- Mukbil Bey, *Irak Cephesi 1914-1918 Kütü’l Amâre Kuşatması*, çev. Gül Karabuda, yay. haz. Yusuf Turan Günaydın, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2019.
- Murphy, C. C. R., *Soldiers of The Prophet*, John Hogg, London 1921.
- Mustafa Ragıp, *İttihat ve Terakki Tarihinde Esrar Perdesi*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2004.
- Mustafa Ragıp, *Meşrutiyet’ten Önce Manastır’da Patlayan Tabanca*, Bengi Yayınları, İstanbul 2007.
- Müfid Şemsi, *el-Hakkuyâ’lü vela yu’la aleyhi*, Matbaa-i Bahriye, 1335/1919.
- Nadir Yaz, *Ağlayan Batı Trakya*, Yeni Batı Trakya Dergisi Yayınları, İstanbul 1986.
- Nedim, Şukri Mahmud, *Harp El-Irak 1914-1918*, En-Nebres, Irak 1964.
- Nunn, Wilfred, *Tigris Gunboats: A Narrative of The Royal Navy’s Co-Operation with The Military Forces in Mesopotamia From The Beginning of The War to The Capture Of Baghdad, 1914-17*, Naval & Military Press, 2007.
- Okyar, Ali Fethi, *Üç Devirde Bir Adam*, haz. Cemal Kutay, Tercüman Yayınları, İstanbul 1980.
- Olgun, Kenan, “Asker Siyaset İlişkilerinde Bir Dönüm Noktası Halaskâr Zabitan Grubu ve Faaliyetleri.” *İlmi Araştırmalar*, S. 7, 199, s. 157-175.
- Orbay, Rauf, *Cehennem Değirmeni: Siyasî Hatıralarım*, C. 1, Emre Yayınları, İstanbul 1993.
- Özdemir, Hakan, *Balkanların Şekillenme Sürecinde III. Ordu: Teşkilat, Toplum, Siyaset (1878-1912)*, Timaş Akademisi, İstanbul 2022.
- Polat, Ü. Gülsüm, *Türk-Arap İlişkileri: Eski Eyaletler Yeni Komşulara Dönüşürken 1914-1923*, Kronik Kitap, İstanbul 2019.

- Safi, Polat, “Fiilden İsim: Teşkilat-ı Mahsusa”, *Toplumsal Tarih*, S. 243, Mart 2014, s. 74-79.
- Safi, Polat, “Mirage in the Sands: The Ottoman Special Organization on the Sinai-Palestine Front”, *Jerusalem Quarterly*, S. 66, 2016, s. 39-54.
- Safi, Polat, *Eşref Kuşçubaşı'nın Alternatif Biyografisi*, Kronik Kitap, İstanbul 2020.
- Safi, Polat, “The Ottoman Special Organization - Teşkilat-i Mahsusa: An inquiry into its Operational and Administrative Characteristics,” (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012.
- Safi, Polat, “The Ottoman Special Organization Teşkilat-i Mahsusa: A Historical Assessment with particular reference to its operations against British occupied Egypt (1914-1916),” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.
- Sağlam Tekir, Hürü, *Sultan'ın Muhafızları: II. Abdülhamid'in Muhafız Alayları*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2020.
- Shaw, Stanford J., “Osmanlı Özel Teşkilatı/Teşkilat-ı Mahsusa ve Ağustos-Kasım 1914 Arasındaki Askerî Faaliyetleri”, *Denize Kavuşan Irmak: Kemal Karpat Armağanı*, çev. İlknur Güzel İstanbul 2020, s. 211-300.
- Shaw, Stanford J., *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu, Savaş Giriş*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- Stoddard, Philip H., *Teşkilat-ı Mahsusa*, çev. Hediye Lale Birsaygılı, Yarın Yayınları, İstanbul 2014.
- Süleyman Tekir, *Beyaz Harp: Kafkas Cephesi - Sarıkamış Harekatı - Teşkilat-ı Mahsusa Operasyonları*, Kronik Kitap, İstanbul 2021.
- Şakir Ziya, *İttihat Terakki Nasıl Doğdu I*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul 2014.
- Şakir, Ziya, *İttihat ve Terakki Nasıl Öldü III*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul 2014.
- Şark Ordusu: *İkinci Çatalca Muharebesi ve Şarköy Çıkarması*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1981.
- Şimşek, Nurettin, *Teşkilât-ı Mahsusa'nın Reisi Süleyman Askerî Bey: Hayatı, Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Tahir, Kemal, *Kelleci Mehmet*, İthaki Yayınları, İstanbul 2010.
- Tahir, Kemal, *Kurt Kanunu*, Tekin Yayınları, İstanbul 2001.

- Tansu, Nafiz Samih, *İki Devrin Perde Arkası: Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Hüsamettin Ertürk*, İlgı Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2020.
- Tekir, Süleyman, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Jandarma: Kuruluş, Teşkilat ve Mücadele (1903-1938)*, Timaş Yayınları, İstanbul 2020.
- Tetik, Ahmet, *Teşkilat-ı Mahsusa (Umur-ı Şarkıyye Dairesi) Tarihi 1914-1916*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.
- Topuz, Hıfzı, II. Mahmut'tan Holdinge Türk Basın Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.
- Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler: İttihat ve Terakki Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi C. III*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989.
- Turan, Şerafettin, *Mustafa Kemal Atatürk: Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2017.
- Türk Parlamento Tarihi TBMM*, 6. Dönem, C. 4, Ankara 1993.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Osmanlı-İtalyan Harbi (1911-1912)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1981.
- Türkgeldi, Ali Fuat, *Görüp İştittiklerim*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010.
- Ünlü, Talha Burak, *İttihatçı Bir Fedai: Mülâzım Atıf Kamçıl*, Timaş Yayınları, İstanbul 2021.

DİZİN

- A**
- A. Faik Hurşit Günday 26, 248
- Abadan 270, 299
- Abdülhamid 35, 51, 53, 55-6, 59-60, 66, 68-70, 260, 330
- Acemi Bey 22, 302, 308, 312, 314, 316, 317
- Afganistan 9, 198, 209-10, 257-62
- Afrika 75, 135, 196
- Afyonkarahisar 47-8
- Ahi Çelebi 167
- Ahmed Bey 246-7
- Ahmed Hulusi 202-3
- Ahmet Fevzi Bey 91
- Ahmet Muhtar Bey 255
- Ahmet Talât Bey 60
- Ahvaz 292, 299
- Aile-i Selami 131-2
- Akabe 212, 214
- Akçaabat 226
- Akmescit Mahallesi 47
- Ali (Çetinkaya) 55, 253, 291, 302, 304-5, 307-8, 310-2, 315, 318
- Ali Fethi Bey (Okyar) 79, 149-53, 326, 330
- Alle 299
- Almanya 30, 75, 179, 189, 208, 222, 273
- Ammare 267, 274, 276
- Anamur 39, 151
- Antep 82
- Ardanuç 238
- Arif Bey 58
- Arif Cemil 25, 196, 198, 211, 217, 222, 223, 326
- Arnavutluk 110, 111
- Atıf Bey (Kamçıl) 54-5, 60-7, 196-7
- Avusturya-Macaristan 207-8
- Aydın 37, 160
- Ayn el-Mansur 101, 103
- Ayn-ı Beşari 92
- Aziz 94, 100, 119-20, 192, 196
- B**
- Bâbil Otel 248
- Bağdat 7, 11, 70-3, 80-2, 84, 95, 100, 114, 124, 139, 150, 156, 187, 210, 243-51, 253-67, 273, 275-7, 283-4, 287-8, 290, 292-6, 298, 303, 319
- Bahaeddin Şakir 192, 216-26, 229-31, 233, 236-7, 240, 242, 262

- Bakü 236
 Bandırma 160, 162, 177
 Basra 21, 52, 72, 240, 243-5, 249-51, 255-6, 258, 260, 262-8, 270-4, 278, 291-2, 294, 296-7, 302-4, 314, 317, 320-1, 328
 Basralı Talip 264
 Batum 225, 228-9, 231-2, 234-5, 238-9
 Bedre 255, 280-1
 Bedri Bey 203
 Belcaniye Adası 272
 Belmonde Caccia 92
 Berceskiye 21, 307-8, 311, 313-5
 Beşari 92
 Beyrut 11, 82-3
 Binbaşı Halim 255, 279
 Bingazi 8, 77-8, 89, 92-6, 98-100, 102, 107, 114, 123-4, 127, 145, 254, 288, 303
 Birüssebi 212
 Blumenau 295
 Bolayır 151-2, 160, 194, 326, 328
 Borçka 234, 239
 Bulgaristan 128, 141, 167, 169, 172, 181, 185-6, 188, 192, 204, 206, 324
 Bursalı Binbaşı Tahir Bey 50
 Bursalı İbrahim 55
 Buxton Biraderler 200
 Bükreş 201, 205-7
 Bünyamin 140
- C**
 C. C. R. Murphy 26, 305
 Caffı Mahmud Paşa 256
 Cavid Paşa 243-4, 246-7, 249, 254, 259, 265-6, 268-9, 276-7
 Cebel-i Rahim 93
 Celal Perin 25, 168, 186, 327
 Cemal Azmi Bey 221, 223, 225-6, 237, 239
 Cemal Bey 66, 70, 80-1, 156-8, 170, 172, 176, 182-5, 188-9, 194
 Cemal Paşa 25, 80, 154, 172, 182, 183, 214, 245, 261, 327
 Cemil Bey 67, 72, 80, 82, 143, 146, 175, 187, 198, 252, 255, 282-3, 286-8
 Cemil Halim 185
 Cemil Paşa 18, 29-30, 35-8, 48-9, 91, 97, 191
 Charles Buxton 206
 Cibadiye 96, 98
 Cihangiroğlu İbrahim Bey 162
 Cubeyde 315
 Cuma-i Bala 194
- Ç**
 Çakır Efe 160, 162
 Çamiçre 224
 Çarlık Rusya 208, 218
 Çatalca 144, 151-2, 154, 156, 158-9, 331
 Çerkes Ethem 177
 Çolak İbrahim Bey 154, 193
 Çürüksu 232
- D**
 Dadaş Salim 55, 68
 Damlacık Mahallesi 49
 Darıdere 167, 171, 175, 177-8

- Dedeâğaç 50, 166, 170-7, 181, 183-5
 Defne 91
 Derne 77, 90-2, 98, 100-4, 108, 113-4, 121, 123, 125-7, 139
 Devlen 177
 Deyrizor 81
 Dicle 272, 274-5, 277, 280, 291-2, 295, 297-8, 301, 303
 Dicle Vadisi 297
 Dilincat 24, 84, 303
 Dimetoka 182
 Dohok 268
 Domuzciyef 162
 Drahor 61, 63, 65
 Drama 167
 Dr. Kemal Bey 127, 139, 142-3
 Dr. Nâzım 49-52, 196
 Dr. Nikolof 192
 Dr. Nuri Bey 143
 Dr. Yüzbaşı Nihat Sezai 252
 Dr. Yüzbaşı Sinoplu Sefer 252

E
 Ebu'l Feridun Bey 215
 Ebülhasip 272
 Edirne 29, 30, 38, 41-2, 48, 69, 148-53, 155-60, 162, 165, 167, 179, 181-3, 185, 188, 192, 195, 324, 326, 329
 Ege Adaları 153
 Eğridere 170, 175, 177
 Ekaterinador 236
 Elariş 214
 Elâzığ 151-2
 El-Ezher 81-3, 287
 el-Humus 77
 El Kantara 214
 Elviye-i Selase 218
 Emin Bey 25-6, 60, 82, 220, 248, 251, 280-1
 Emin Efendi 118
 Enver Bey 24, 33, 53, 57, 60, 78-9, 93-4, 98-104, 108, 111, 113, 117-8, 122, 128-9, 131-2, 134, 136, 140-1, 144-6, 149-52, 157-60, 163, 165-6, 170, 177-8, 188-9, 192-3, 195-9, 212-3, 216-7, 219, 231, 235, 243-4, 247, 255, 260, 1, 266-8, 277, 287-8, 290-1, 293, 319, 324, 326-9
 Ergirili Faik Bey 68
 Eritre 125, 134
 Eritreliler 133-4
 Erkân-ı Harp Namzet Sınıfları 44
 Erzincan 222, 265
 Erzurum 198, 216, 218-25, 229, 232, 262, 265, 277
Espiègle 270, 272, 274-5, 279
 Ethem Paşa 30, 91

F
 F. J. Moberly 26, 270
 Fahreddin Paşa 251
 Fahri Bey 66
 Fahri Paşa 151, 164
 Fas 75, 93
 Fav Boğazı 267
 Fazlı Bey 209-10
 Fehmi Bey 69, 80
 Felluce 253
 Ferede 177
 Feride 30-1, 33, 35, 37, 48

Feridun 35, 37, 215
 Fırat 81, 297, 302-3, 305, 307-10, 315, 317-8
 Fizan 77
 Fransa 75
 Fuat Balkan 25, 154, 164, 175, 177, 186, 193, 329
 Fuat Bey 79, 118, 154
 Fuat Bey (Bulca) 79, 118
G
 Gadir 299-301
 Gazze 212
 Gelibolulu Kemal 109
 General Amegliyo 93
 General Barrett 271, 273, 278-81, 298, 304, 309
 General Delamain 270-1, 313
 General Fry 275-6, 313
 General Melliss 313-7
 General Robinson 299-300
 General Sir John Nixon 302, 309
 General Toşef 184
 Gevat Boğazı 60
 Gilya 93
 Gilyana Burnu 93, 107
 Giovanni Giolitti 76
 Giritli Nusret Bey 91
 Görele 226
 Grebeneli Binbaşı Bekir 224
 Gümölcine 166, 170, 172, 174-5, 177-9, 182-7, 258
 Güney İran 260
 Güzide Hanım 29-33, 47-8, 102, 161, 180, 191, 320

H

Habibullah 259
 Hacı Adil Bey 165
 Hacı Davud Acentesi 31
 Hacı Emin 119, 121, 123, 212
 Hacı Sami 11, 50, 160-2, 167, 169, 179
 Hacı Şeyh Hüseyin Mazenderani 257
 Hadika-i Maârif Mektebi 49
 Hadisa 81
 Hafız Ali Galip Efendi 176
 Hakkı Paşa 75-6, 231, 328
 Halep 81-2, 253, 261, 283-4, 290, 292
 Halil Bey (Menteşe) 109, 110, 152, 194, 220
 Halil Efendi 215
 Halil Vehbi 29-31, 36, 41, 47-8, 158
 Halim Bey 255
 Hamamönü 67
 Hamdi 95, 124, 131-2, 140, 187
 Hamid Paşa 247
 Hamisiye 305, 317, 320
 Hamza Osman Bey (Erkan) 26, 252, 281, 286, 328
 Hans Lührs 26, 258
 Hârikan Fırtınası 271
 Hasan Askerî 33
 Hasan Tahsin 200, 202, 205-7, 212
 Hase 123, 128
 Haseliler 123
 Hasköy 175
 Havize 291, 296
 Haydarpaşa 253
 Hızır Ağa 57
 Hidaye 127

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 91
 Hille 255, 276, 280
 Hindistan 9, 203-4, 209-11, 249,
 255, 257, 259-60, 262, 264, 267,
 271, 273, 293, 311
 Hit 81
 Hoca Mehmet Efendi 50
 Hudeyde 36
 Hurşit Paşa 148, 152
 Hüseyin Hüsni Erkilet 79
 Hüseyin Kulu Han 259
 Hüseyin Lütfi Bey 49
 Hüseyin Rauf Bey (Orbay) 210,
 258-62, 291
 Hüsrev Sami 48, 155, 165
 Hüveyze 298-9, 301

I

Independent 174
 İşkret Mehmed Bey 65

İ

İbn Suud 245, 264, 266, 277, 279
 İbn'ür Reşid 264, 279
 İbrahim Aşki 109
 İbrahim Efendi 293
 İbrahim Paşa 57
 İhsan 48, 91, 155, 165, 186, 212,
 215, 253, 330
 İlmi Bey 177
 İngiltere 153, 157, 264, 273
 İran 26, 33, 198, 209-10, 219, 226,
 229-30, 236, 246, 256, 258, 260-
 2, 266, 288, 294, 297-8, 327-9
 İshak Efendi 50
 İskeçe 166-7, 170, 172, 175, 177,
 182-5

İsmail Canbulat 58
 İsmail Hakkı Bey 70, 243
 İsmâiliye 213-4
 İsmail Mahir Efendi 48
 İsmet Bey 50-1, 70, 240
 İstanbul 26, 33-5, 38-9, 41, 47, 49,
 53, 55-7, 62, 64, 66, 68-71, 75-
 6, 78-81, 93-5, 110-2, 116, 124,
 126, 140, 145-9, 151-2, 154, 156-
 60, 162-3, 168, 171-2, 174-7,
 179, 181-4, 186-9, 191-2, 194-7,
 201-9, 211-7, 221-2, 224-6, 231,
 233, 235-9, 242-3, 245-8, 252-4,
 256-61, 263-5, 268-70, 273, 285,
 292, 297, 302, 304, 320, 326-31
 İştîp 69
 İtalya 75-6, 107, 111, 143-4
 İzmir 35-7, 39, 46-52, 160, 177,
 191-2, 202, 254, 288, 323, 327
 İzzeddin Efendi 202
 İzzet Paşa 154, 158, 220, 326

K

Kafkas İhtilâl Cemiyeti 218, 223-5,
 229-30, 233, 236, 238
 Kafkasya 196, 209, 216-9, 223-4,
 232-4, 237, 266, 326
 Kalatülnehil 214
 Kâmil Paşa 148, 150, 157
 Karadağ 61, 63, 128, 140
 Karahisar 47-8
 Kara Kemal 216, 222-3, 227, 229,
 238
 Karaman 30, 38
 Karasu 172
 Kars 221, 229, 232
 Karun Vadisi 297

Kasr-ı Harun 118-9
 Kastamonulu Hilmi 109
 Kayserili Ziya 55
 Kâzım Karabekir 47, 53, 290-3
 Kâzım (Özalp) 289-90
 Kerbala Mebusu Nuri Bey 35, 293
 Kerbelâ 245, 257, 264
 Kerel 222, 227-8
 Kılavuz Hüseyin 85
 Kırcaali 163, 165-6, 170, 172, 175, 178
 Kırcova 144
 Kırkkilise (Kırklareli) 30, 41, 47, 159
 Kırmızı Kışla 11, 53, 65-8
 Kırşehir 151
 Kilis 82
 Kirmanşah 257, 262, 290
 Klein 294
 Koç Bey 224
 Kopuzcu Ali Bey Mahallesi 41
 Koşukavak 162-3, 170, 172, 174, 179
 Köprülü 69
 Köyfeye 107
 Kuban 209, 231
 Kubbe 94
 Kudret 109
 Kurna 246, 272-6, 278-80, 283, 287-8, 291, 295, 297-9, 302, 321
 Kuşçubaşı Ahmet Kaptan 162
 Kuşçubaşı Eşref 25-7, 35, 37-40, 50, 52, 80-2, 84, 101-2, 108, 113-5, 118-9, 1245, 127-8, 131-2, 137, 146, 160, 162-5, 167, 169-70, 172, 177, 179-80, 203-4, 211-5, 324, 327-8, 330

Kut 33-4, 152, 267
 Kutaisi 225, 236
 Kuveyt 264, 270
 Kuyfiye 99
 Kuzey Lezgi 225
 Küçük Talat 192
 Kütüzzeyn 271

L

Lazistan 230, 231, 234
 Lemberg 208
 Londra 149, 152-4, 159, 205, 270, 305, 329
 Louis Mosel 222
 Luristan 259-60
 Lüleburgaz 144
 Lviv 207

M

Madam Vensam 112
 Mahmud Şevket Paşa 9, 76, 78, 80, 150-1, 153-4, 156
 Mahmut Bey 63, 65-6
 Makas 165, 179
 Makedonya 53, 58, 69, 153, 160, 189, 192-3, 200-2, 241, 258, 326-7
 Malkon Sarı Bey 202
 Mamaka Mustafa Kaptan 162
 Manastır 46-7, 52-71, 109, 330
 Manastırlı Ata 55
 Manastırlı Recep 109
 Manastırlı Seyfi 252
 Mariyan Basok-Melenevskyi 208
 Marsilya 209
 Meclis-i Mebusan 69, 109-10
 Mehmed Ali Bey 60

- Mehmed Emin Bey 25-6, 248, 251, 280-1
 Mehmed Fazıl Paşa 260
 V. Mehmed Reşad 70, 96, 210
 Mehmet Akif 252
 Mekteb-i Harbiye-i Şahane 41, 44, 288
 Melnik 167
 Mengrilistan 225
 Merç 100
 Merg 93
 Meriç 160, 162, 166-8, 170, 172, 177, 183-4, 193
 Mersinli Cemal Paşa 214
 Meserret Otel 197
 Mesta 172, 184, 193
 Mestanlı 165, 170, 172, 175
 Meteris Çiftliği 162
 Metroviçe 57, 69
 Meziple 277
 Mezira 274-5
 Mısır 24, 36, 79-80, 82-4, 88-90, 144, 146-7, 211-5, 264
 Mir İbrahim 213
 Mirza İbrahim Şirazi 257
 Mithat Şükrü 48, 156, 192, 218, 221
 Mösyö Ashan 124
 Mösyö Mérat 178-9
 Mösyö Möller 124
 Muammer Bey 49
 Mudanyalı İhsan 212
 Muhammeran 298
 Muhyiddin Bey 225
 Murad Bey 260
 Mustafa Bey (Belda) 31, 33
 Mustafa Kemal Bey (Atatürk) 70, 79, 82, 101, 104, 113-5, 119, 121, 124, 128-30, 137, 151, 153, 164, 186, 188, 192, 200-1, 243-4
 Mustafa Necip 110
 Mustafa Ragıp 25, 55, 156, 330
 Musul 4, 207, 244, 246-7, 255-6, 262-3, 265-6, 268, 284, 312
 Mübarek es-Sabah 270
 Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti 194-5
 Müfid Şemsi Bey 64
 Müftüzade İhsan 48
 Müller 295
 Mümtaz Bey 157, 211-2, 214
 Müntefik 296, 320
 N
 Naci (Eldeniz) 48, 79, 219, 226
 Nagant 22, 60, 64, 317
 Nahile 301, 305-7, 315, 317, 319
 Nail Bey 222, 225, 232, 238
 Naki Bey 48
 Namık Kemal 62
 Nasiriye 253, 278, 292, 297, 301-5, 317
 Nâzım Paşa 150
 Nazmi Efendi 57
 Necef 245, 253, 257
 Necid 250, 266
 Nedime Hanım 34
 Nedim Eremsoy 204
 Nemrut Mustafa 154
 Neşet Bey 76-7
 Nevrekoplu Celal Bey 168, 186-7, 206, 327
 Nevzat Bey 206

Nihat Sezai Bey 281
 Nikola Jekov 192
 Noel 206
 Nuri Bey (Conker) 24, 34-5, 79,
 124, 328
 Nuri Bey (Killigil) 128
 Nuri Özbudak 31
 Nuruosmaniye 197, 216

O

Odesa 208
Odin 269-70, 274, 298
 Ortaköy 162, 165-6, 172, 179
 Osman Camuşları 160
 Osmancık Taburu 21, 25-6, 245,
 248, 251-6, 286, 298, 302, 312,
 316, 318, 328
 Osman Hidayet Paşa 67-8
 Osman'ın Kahvehanesi 63
 Osmanlı Hürriyet Cemiyeti 47-8,
 50, 53
 Osman Nevres 205-7
 Osman Paşa 67-8

Ö

Ödemiş 160
 Ömer Fevzi 210, 259
 Ömer Hulusi Efendi 249-51
 Ömer Naci Bey 48, 219, 226
 Ömer Seyfeddin 49, 51-2

P

Papazköy 162
 Paris 48, 50-1, 179
 Paşmaklı 177
 Pavli Şatef 192

Petriç 167
 Pirlepe 58
 Port Said 90
 Prizren 30, 38
 Prizrenli Selahaddin 49

R

Radoslavov 186
 Ragıp Bey 65-7
 Rahmi 48, 270, 328
 Rakka 253
 Remzi Efendi 133
 Resne 57, 59-60, 66-7
 Resneli Niyazi 54-6, 69-70, 90
 Reşid Bey 120, 244, 246-7
 Reşit 102-5, 119, 165, 177
 Rıza Bey 185, 222, 225-8, 232-8,
 240, 242
 Rifat Ağa 57
 Rifat Bey 59, 64
 Roma 75-6
 Rota Kanalı 277-8, 297
 Rota köyü 277
 Rufai tarikatı 81
 Rumeli 34, 39, 51-2, 71, 157
 Rusya 159, 208, 217-8, 222-3, 231,
 234
 Rüsuhi Bey (Savaşçı) 132-3, 317,
 140, 252, 281, 317

S

Sabit Bey 175, 182, 220
 Sadık 68, 102, 119, 146, 165, 185,
 302
 Sadr-ı İsfahani 257
 Saffet 140, 187

- Sahırca 255, 277-9, 297
 Said Halim Paşa 153, 155, 157, 189
 Sait Paşa 110
 Samarra 257
 Sami Bey 134
 Samir Bey 271
 Samuel Karaso 173
 Samuel Levi 51
 San Giuliano 76
 Sapancalı Hakkı 48, 79, 155, 157
 Shadow 319
 Schencker 319
 Sebha Vadisi 95
 Selanik 48, 50-1, 53, 56-8, 60, 68-70, 96, 113, 153, 202, 206
 Sellûm 89
 Selmani 95
 Sertabip Talât Bey 139
 Seyfi Bey 65, 66, 192, 252
 Seyyid Ahmed eş-Şerif 145
 Seyyid Ali Hicazi 84
 Seyyid Bey 110
 Seyyid İsmail 257
 Sırbistan 128, 141, 192-3
 Sidi Abdullah 118, 126,
 Sidi Aziz 119-20
 Silahçı Tahsin 9, 200-5, 207
 Sina 212-5, 327
 Sofulu 177
 Sofya 171, 181, 183, 186-8, 192, 200-6, 243
 Sohum 224-5, 236
 Stern 319
 Struma 193
 Suad Bey 192
 Suavi 170, 213
 Suphi Bey 274, 276-7
 Suse 123, 128
 Süleyman Nazif Bey 246, 260, 268, 283
 Süleymaniye 255, 257, 280-1
 Sülüs 144
 Süreyya 30, 31, 35, 47, 48, 53, 82, 84, 189, 191, 326
 Süveyb Nehri 274, 296
 Süveyş Kanalı 9, 208, 210-3
 Ş
 Şaban Usta'nın Kahvehanesi 65
 Şakir Bey 92, 93, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 229, 231, 233, 236, 237, 242, 262
 Şam 213
 Şattülarap 274, 299
 Şemsi Paşa 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 67, 68, 69, 196, 323
 Şerif İsfahani 257
 Şevket 9, 53, 70, 76, 78, 80, 140, 150, 151, 153, 154, 156, 189, 252, 326
 Şeyh Abdülkadir Geylani 257
 Şeyh Hazâl 259, 273, 296, 301
 Şeyh Muhammed'ül Beşir Ebu Harim'ül Harari 90
 Şeyh Şamil 316
 Şeyh Ziya 81, 82
 Şişli 202, 207
 Şuayyibe 10, 29, 297, 301, 303, 307, 308, 311, 320, 324
 Şükrü Paşa 148, 153

- T**
- Tahsin Bey 202
- Taiz 36
- Talat Bey 48, 53, 157-9, 165, 179, 181, 237
- Talat Paşa 109, 155, 191-2, 196, 201, 216-7, 224, 226, 242, 247, 260-2
- Talha 64, 206, 331
- Tavulsun 151
- Tayyar Bey 54
- Teğmen Beşiktaşlı Kemal 162
- Telelrefah 214
- Terakki ve İttihat Cemiyeti 48-50
- Terzi Mir 203
- Teşkilat-ı Mahsusa 23-4, 26, 34-5, 38, 40, 70, 77, 146, 159, 162, 172, 186, 192-200, 202-19, 221-4, 226, 228-34, 236-8, 240-5, 251, 259, 262, 267, 323-4, 326-8, 330-1
- Tevfik Bey 91, 296, 298- 300
- Tevfik Bıyıklıoğlu 25, 163
- Tevfik Efendi 232
- Tiflis 218, 223-5, 236
- Tikveş 60
- Timiskirt 108, 118-9, 123, 125, 129-32
- Timurhanşura 236
- Tobruk 77, 91
- Topçu İsmail 102
- Topkapı 201
- Trablus 78, 141, 144, 258
- Trablusgarp 22, 24, 29, 34, 38-9, 73, 75-80, 82-5, 89-90, 92, 94-7, 104, 107-8, 110-2, 115-7, 122-3, 125, 127-8, 140, 146-8, 150-1, 159-60, 167-8, 178, 188, 193, 196, 242, 249, 254, 287-8, 291, 323-5, 327-8, 330
- Trabzon 153, 164, 220, 222-3, 225, 228-9, 231-2, 235-9
- Tur-ı Sina 215
- Tuzla 252
- Tütüncü Yakup Ağa 49
- U**
- Ukrayna 9, 207-9
- Ukrayna Kurtuluş Birliği 9, 207-9
- Umur-ı Şarkiye Dairesi 200
- Ustrumca 167
- Uşak 151
- Ü**
- Ümit Burnu 211
- Üsküp 69, 144, 222
- Üsteğmen Ömer Lütfi 162
- Üsteğmen Yusuf Ziya 252
- Üşret 127
- Üzeyir 254
- V**
- Vadi-i Busafir 130-2
- Vadi-i Naka 129
- Vakfikebir 226
- Van 198, 219, 224, 225, 228
- Vasfi 140
- Veli Bey 49
- Velid Ebuzziya 206
- Veysel Efendi 87
- Viçe 228
- Viladikafkas 225
- Von Mass 259

W

Wilfred Nunn 26, 264

Y

Yafa 211-2, 215

Yahudiye 127

Yahya Kaptan 252

Yakup Cemil Bey 57, 79, 110, 146,
150, 155, 156, 259

Yemen 33-7, 76, 93, 261

Yenibahçeli Nail 216, 222, 225

Yunanistan 128, 141, 169, 171-3,
177, 192

Yusuf Kenan Paşa 103

Yusuf Rıza 216, 222, 225, 242

Yüzbaşı Avni Boyacıköy 252

Yüzbaşı Emirganlı Şevket 252

Yüzbaşı Fatihli Lütü 252

Yüzbaşı Halim 252

Yüzbaşı Hayri 252

Yüzbaşı İlyas 162, 165

Z

Zeniş Hanım 67

Ziya Bey 22, 54, 302, 309, 314, 316-
7

Zübeyr 277, 285, 291

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fedaisi; Şemsi Paşa suikastını organize eden ve II. Meşrutiyet'e giden kapıyı ardına kadar aralayan kişi; "İlk Türk Cumhuriyeti" olarak bilinen Garbi Trakya Hükümeti'nin kurucusu; Teşkilat-ı Mahsusa'nın kurucu başkanı ve Teşkilat'ın Kafkasya'dan Orta Doğu'ya, Afrika'dan Orta Asya'ya kadar yürüttüğü onlarca özel harp faaliyetinin baş mimarı... Türk gayrinizami harp tarihinin en önemli ismi ve tarihçiliğimizizin hakkını teslim edemediği sayısız kahramandan biri Süleyman Askeri Bey...

Gönülden bağlı olduğu, uğruna canından geçtiği Osmanlı Devleti'nin muzaffer olması için hiçbir mücadeleden kaçınmayan Süleyman Askeri Bey, büyük bir savaş meydanına ilk defa 1911'de İtalyanlara karşı durmak için Trablusgarp'ta çıktı. Burada Enver Bey'in kurmay başkanı olarak ölümüne savaştı ve ömrünün geri kalanını çatışmada vücuduna giren ancak doktorların çıkaramadığı Trablusgarp hatırası bir mermiyle geçirdi.

Sonrasında Balkanlar'daki karışıklıkları dindirebilmek ve buradaki Türk varlığını koruyabilmek adına bölgede Garbi Trakya Hükümeti'ni kurdu. Bulgaristan'da yürüttüğü örtülü operasyonla Bulgaristan'ın I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin safında savaşa girmesinin en kritik aktörlerinden biri oldu. Kurucu başkanı olduğu Teşkilat-ı Mahsusa'nın Osmanlı coğrafyasının ve dünyanın dört bir köşesinde yürüttüğü onlarca özel harp faaliyetinin stratejistiydi. Son görev yeri Irak'ta İngilizlere karşı savaşırken ordusunun yenik düşmesine dayanamayarak 14 Nisan 1915'te emanetini kendi eliyle teslim etti.

31 yıllık kısa ömrüne çok büyük işler sığdıran Süleyman Askeri Bey'in hayatı bu kitapla adeta yeni baştan yazılıyor. Tarihçi Süleyman Tekir, Askeri'nin daha önce gün yüzüne çıkmamış kişisel evrakı ve hatıratının yanı sıra Askeri'nin ailesiyle yaptığı sözlü tarih çalışmalarıyla bu büyük kahramanın geçmişimizde bıraktığı önemli izleri ustalıkla tespit edip gün yüzüne çıkarıyor.

Süleyman Askeri Bey: Teşkilat-ı Mahsusa'nın İlk Başkanı, hem Askeri'nin hayatıyla ilgili birçok bilinmezi açığa çıkarıyor hem de akademik ve popüler literatürdeki çarpık görüşleri tashih ediyor.

